

MAGYAR REMEKIRÓK

A MAGYAR IRODALOM FŐMŰVEI

Sajtó alá rendezik

Alexander Bernát
Angyal Dávid
Badics Ferencz
Bánóczi József
Bayer József
Beöthy Zsolt
Berzeviczy Albert
Endrődi Sándor
Erdélyi Pál
Erődi Béla
Ferenczi Zoltán
Fraknói Vilmos
Gyulai Pál
Heinrich Gusztáv
Koroda Pál
Kossuth Ferencz
Kozma Andor
Lévay József
Négyesy László
Rákosi Jenő
Riedl Frigyes
Széchy Károly
Széll Kálmán
Váczy János
Vadnay Károly
Voinovich Géza
Zoltvány Irén

27. KÖTET

VÖRÖSMARTY MIHÁLY MUNKÁI

VI.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1904

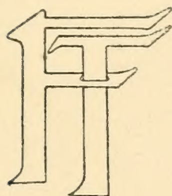
VÖRÖSMARTY MIHÁLY MUNKÁI

Sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta

GYULAI PÁL

VI. kötet

Dramaturgiai Lapok

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

magyar irod. intézet és könyvnyomda

1904

Franklin-Társulat nyomdája.

DRAMATURGIAI LAPOK

1837—1842

I. RÉSZ.

ELMÉLETI TÖREDÉKEK.

«A lángész, mondják sokan, nem szorult törvényre s korlátra, az maga alkot műveket, melyekből mások szabályokat s törvényt vonhatnak el.» Ez nem egészen áll; mert ha a lángész nem követ is mindig másoktól szabott s kivált aprólékos s részletes törvényeket; de bizonyosan követ olyakat, melyeket éles látással a természet-, élet- s művilágból (fő helyet adva ezek közt a mások által gyüjtött tapasztalásoknak) szemelt ki magának; csakhogy a lángésznél ezen törvények gyakran egyetlen egy merész körültekintés felfogásai, elméjében mintegy meghonosulnak, annak részeivé válók; nála többnyire törvény és mű, mint a teremtésben, egyszerre születik, s új dologhoz képest újra módosulva, ez amannak rendező szellemétől nem annyira szabályozva, mint megihletve van. A lángészt e felett az is bélyegzi, hogy míg más ovakodva lép, nehogy törvénybe ütközzék, ő szabadon s erőltetlenül mozog a korlátok között, hasonlólag a művész lejtőhöz, ki bekötött szemmel is könnyen s akadatlanul eljárja tánczát a nélkül, hogy a körűle szabatosan kirakott tojások közől csak egyet is érintene. S ez már így is sokat jelent, de korán sem azt, hogy a lángész minden előzmények nélkül lett volna, a mi lőn. A lángésznek szinte táplálatot kell vennie a kivűle álló dolgokból, kora, nemzete, köre szelleméből, izléséből, divatjaiból s irott, nem irott, de fennálló szabályaiból azon műágnak, melyben dolgozik; csak a törvények megválasztása, felfogása s betöltése történik nála sajátul és sikeresebben,

mint egyebeknél. Ő gyorsabban és könnyebben tanul, mint egyebek, a tanultnak nagyobb hasznát veszi. Neki tehát szinte nem fölöslegesek a szabályok: ő tanulja, sőt ennél is többet, ő érzi azokat.

De másfelől ha már az ész is igen szép adomány, a lángésznek valami felségesnek kell lennie. S ez (nem sürűen, mint neve bitoroltatik) sok mostoha év után csak századokban terem. E szerint, ha egészen állana is, mit sokan a nem korlátozható lángészről tartanak, még igen sok jeles elme marad, mely a szabályokká szerkesztett idegen tapasztalásokból tanulságot vehet, melyekre annál inkább szüksége is vagyon, minél távolabb esik a ritka szerencsétől, szellemi tekintetben egy egész fejjel magasbnak lenni a többi embereknél. S ez mondva legyen mind azoknak, kik Horatius «multa tulit fecitque»-je nélkül könnyen, fáradástalanul, mintegy az ősiből gazdálkodván, akarnának édelegni ott, hol csak komoly, figyelmes tanulás, tartós s egy egész életet elfoglaló szorgalom után pihenhetni meg. S ez bevezetésül a töredékhez talán nem egészen helyén kívüli, midőn színműről van szó, hol, ha valahol, annak kettős s azért könnyen téveszthető czélja miatt sokkal több gondosság- s erőgazdálkodásra, másfelől nagyobb erőkifejthetésre van szükség, mint a költészet egyéb ágaiban.

I. *A dráma általában.*

Soha nem kell feledni, hogy a dráma egyszersmind költői mű is, mit ugyan mindnyájan látszanak tudni, csak az nem, kinek legjobban kellene, a színköltő; ez gyakran megfeledkezik a dráma felsőbb tőkélyeiről, s erejét az alsóbb-, de szembetünőbbekre vesztegeti.

A dráma nemét a költészet, faját a szín (ez által a cselekvő élet ábrázolását értvén) teszi. Innen világos, hogy a színmű a költői műnek alája van rendelve; s míg a költői lélek nélkül alkotott színműveket eltemeti az idő, maradandók azok, melyek, habár nem felelnek is meg a dráma kivánatainak, költői belérték által tar-

talmasak; vagy más szavakkal: a nem megmarad, míg a nemtől igen elszakadott faj magát önerejével fentartani képtelen. Goethe Tassója becses marad, ha színre nem való is, míg sok zajütő színdarab első fellépésekor már arczán viseli a halál színeit. Ide járul, hogy a költészet törvényei alól felszabadult színi hatás könnyen aljasodik, vagy elvadul, hasonló lesz a partatlan árhoz, mely ragad és iszapol, kártékonysághoz képest kevés hasznot hajtó.

Azonban van becse a puszta színi hatásnak is. Olyan ez, mint mindennapi kenyér, mely nélkül színházaink, ezen kicsi központosított képmásai a roppant világnak, meg nem élhetnének.

S ezen fölül valami lelkesítő s elragadó van a színi hatásban, mi gondolatokat, érzeményeket fejt ki magasabb s szilárdabb művekre; minek bizonyságául szolgál, hogy soha még drámai literatura nem virágzott színház nélkül; ellenben hol színi élet van: jeles s részint nagy s remek művek állottanak elő. A színi előadás tudniillik azon álló törvényszék, mely rögtönös tapsaival sorsot határoz a kiállított elmeművek fölött, azon iskola, hol az iró mind saját, mind idegen botlások s tökélyek után képezheti magát, s valami ritka vegyületű nyereséget veszen, tanulságot és lelkesedést egyszersmind, ha erő van benne; a közönség pedig örömest ámul hiven s élénken ábrázolt bajokon, melyek nem őt nyomják, s nevet bohóságokat s fonák erkölcsöket, melyeket szabad nem sajátjainak hinnie. A színi hatás tehát drámai dolgozatoknál semmiesetre nem oly hiú, vagy közönyös (indifferens) dolog, hogy azt megvetni, vagy kár s veszteség nélkül elmellőzni lehessen.

De mindezeknél főbb azon belső ok, hogy dráma, bármi nagy költői becs mellett is, színi hatás nélkül nem tökéletes mű s örökké vádolója marad az irónak, hogy gondatlan, vagy gyarló volt, költeményének nem illő testalkatot adni. Ugyanis kell valami különös oknak lenni arra, hogy tárgyat költő drámai alakba önteni, vagyis csupa beszélgetésekkel akarjon kimeríteni, s

hogy — mi szinte nagy tekintetű dolog — lemondjon minden egyéb költészeti formákról. Ezen különös ok pedig alig lehet egyéb, mint az, hogy a költő cselekvő embereket akar felléptetni, magokkal s egymással küzdőket, azon érzelmek s indulatok társaságában, melyektől bizonyos körülmények között cselekvésre határoztatának. A dráma emberei, művészeti értelemben, nem lehetnek hivalkodók; úgy kell fellépniök, mint kiknek sürgetős dolguk van, miért is heverő jelenetek, milyen az érzelgés, puszta elmélet, okoskodás, vagy czéltalan, szükségtelen s hosszú elbeszélés, hibák, melyeket kerülni kell. A költő tehát, ki ezen ok nélkül választá a drámai alakot, megtévedett választásában s műve kárára korlátozá magát s fosztá meg az alkalomtól a költés más megfelelőbb nemében teljes ereje szerint kitünhetni. Hasonlónak lehet mondani az ily tévedést ahhoz, ha valaki lakházat templom idomában épít, mely emberekhez mért kisszerűségben nem eléggé méltó lak az istenek, rendeltetése szerint, s aránylag mégis nagyszabása miatt nem illő s kéjelmes az emberek számára. Fenmarad talán s bámultatni fog művészileg szép alakjaiban; de használtatni nem. Vagy egészen templomnak kell vala épülni, vagy úri palotának, hogy ne csak csodált mű legyen, hanem haszonvehető is. Akarom mondani, hogy némi prózai pontossággal kell arra ügyelni, hogy a dráma, midőn a költészet főbb szabályaihoz méretik, alkalmaztassék egyszersmind az alsóbb s különösebb szabályokhoz is, s fajának s rendeltetésének megfelelőleg színiható legyen.

Az eddig mondottakból kivehető, hogy drámában sem a belső becs nem elegendő magában, a színi hatás hiányával, még kevésbé a színi hatás belső becs nélkül, már csak azért sem, mert az valódilag csak emez által tartathatik fenn s emeltethetik művészeti tisztaságra. A belső becs s tartalom legyen azon forrás, melyből színi hatás ered. E kettő oly egybeforrott érdek, mely ha felbomlott, megszünik a dráma: az első nélkül ugyanis prózai művé aljasodik, s ezen idegen mezőn

is, mint gyökeretlen növény, mint nemétől messze szakadt faj, meg nem élhető, a második nélkül hiányos vagy inkább elhibázott költői mű marad. El lehet azonban választani szabályaikat, s én most a dráma külsejének szabályaiból legelőbb azokat érintendem, melyektől leginkább a színi hatás függ, végezetre hagyván, a mit a színmű belsejéről mondhatónak gondolok.

Mondhatnám, mielőtt tovább megyek: «fungar vice cotis»; de a kérlelhetetlen idő ezt magától ki fogja mondani, ha így áll a dolog, s nem akarok gyanus kényeskedéssel jogaiba vágni, ahhoz látva inkább, hogy mit részint önbotlásaimon, részint egyéb tapasztalásaimból okulva tanulságul vevék, független töredékekben közöljem, használandót, kiegészítendőt, vagy végre megigazítandót mások szorgalmai által.

II. *A drámai tárgy.*

— — — Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.

Igen sok függ a helyes választástól, különösen színműben, hol nem minden tárgy, legalább nem hasonló szerencsével képezhető. Ki tárgyát erején fölül, vagy rosszul választotta, oly nyűgöt vett magára, mely egész munka közben minden lépten-nyomon csak gátlani fogja, s egyszersmind oka lesz temérdek botlásainak, melyeket kikerülnie vagy épen nem, vagy csak igen nagy elmével lehet. A rosszul választott tárgy sok anyagi bajt szerez a színműirónak, először az elrendezésben, másodszor a részletes kidolgozásban, de legnagyobbat harmadszor a részek harmonikus összeállításában s mindezen vesződés mellett alig fog annak oly kerekdedséget adni, melyet a mű okvetetlen megkiván, hogy tökéletes egésznek mondathassék. Az ily bajosan rendezhető, dolgozható s illeszthető tárgy el fogja vonni az irót a főbb érdekektől, s nagy idő- és erőveszteséggel többnyire az akadályok elkárításában foglalkoztatni, s mintegy tagadólag tartani, a helyett, hogy minden tollvonással

valódi haladást tehetne. E mellett érezvén az iró, hogy az egészet nem birja, egyes részek által fog fényleni akarni, melyek bármi jelesek legyenek is magokban véve, az egészet csak zavarják s annak gyarlóságaira élénkebben emlékeztetnek.

> Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
> Assuitur pannus.

Ellenben a jól választott tárgy könnyen símul a művész keze alatt, s oly kutfő, melyből mind könynyebben, mind tisztább s összhangzóbb gondolatokat lehet meríteni. Igen nagy könnyelműség tehát irótól, ha tárgya választására a legnagyobb gondot nem fordítja.

De milyennek kell tehát a tárgynak lennie, hogy azon a drámaköltő teljes erejét kitüntethesse?

A tárgy gazdag legyen és érdekes, vagy érdekessé csinálható, azaz olyan, mely elég anyagot ad akár characterek kifejtésére, akár érdekes helyzetek szövésére, vagy együtt mindkettőre; továbbá, mit először kell vala említenünk, költőinek is kell a tárgynak lennie, s végre drámainak, azaz nem egymás mellett fekvő kész tettek bokrának, vagy egyvelegének (noha e részben is érdekes mutatványokat lehet adni), hanem a characterekből s viszonyokból kifejlett s egymást érő cselekvések haladatos (successivus) sorának. Szóval mindent összevéve olyannak, melyből a dráma szabályai szerint, helyes és tökéletes művet lehessen előállítani: tehát ne kicsiny, ne szegény, melyet toldani, férczelni kelljen, ne kisszerű, silány; ne összefüggetlen, mi egésznek nem mondathatik.

Ez igen tagadólagos tannak mégis az a haszna lehet, hogy a drámának egyéb törvényei s kivánatai világosbak levén, ha látja a költő, hogy a tárgyat alkalmas mesévé nem alakithatja, vagy ha ez sikerült, azt jól s hatást igérőleg el nem rendezheti, vagy a kidolgozásra kopárnak gyanítja, és végre kopársága s meddősége miatt nem viheti a kivánt nagyságra, akkor inkább

hagyjon fel vele: mert hiú munkától menekedik meg, s erejét másra fordíthatja.

Mind e mellett van tárgy, melyről alig lehet előre s egész határozottsággal mondani, hogy nem drámai; mert nem áll-e az irónak hatalmában — a főbb vonásokat megtartván — azt úgy rendezni, módosítani, hogy drámaivá legyen? s igen sok tárgy van, hol ez lehetséges. Igy p. o. a *szigeti ostrom* nem drámai tárgy, úgy, mint Körner dolgozta; de azzá lehet ügyesebb kéz alatt, s oly szellemben, mint Aeschylus *Persák*ja, hol a költő, midőn honfiait akarja dicsőíteni, a persák jajgatásait irja le. Biztosan tehát csak a költő módosításai után lehet némely tárgyról elmondani, hogy az úgy, mint a költő felfogta s kivitte, nem drámai.

Azonban van tárgy, mely általában nem költői, s az ilyen természetesen drámai sem lehet, például: Zách Felicián leánya, Klára, ki egy királyné által testvére kezére játszatván, a legzordonabbul fosztatik meg lánykoszorújától, utóbb atyja büneért — sőt nem is bűneért, mert bűn-e leánya meggyaláztatásaért boszut állani? — emlői kimetszetvén, lófarkon hurczoltatik. Ki lesz az iszonyú, ki ezen vad esetet, melyet az emberiség emlékezetéből is ki kellene törölni, még költészet által is kitüntetni alkalmasnak vélje? Hol lesz a költői igazság, mely a fellázadt érzelmeket ily vadságok felett megnyugtatni birja?

Nem drámai tárgy, a fölebb mondottak szerint, még az olyan is, mely nem elég nagyszerű és gazdag, hogy belőle egy nagyobbrendű költemény készüljön. S e pont az, melyben a vigyázatlan iró gyakran ütközik, megcsalatva s elragadtatva valamely fényes helye által a történetnek, azt tárgyul veszi fel s a kidolgozás közben veszi észre kopárságát. Másrészt tagadni nem lehet, hogy van tárgy, mely első tekintetre drámainak mutatkozik, s annak minden módosítás nélkül — mintegy teremtve van, s az ilyen bizonyosan elsőséget érdemel.

Kérdés továbbá: költeni kell-e azt egészen, vagy

inkább ismeretes kútfőből, milyenek: a történetirás, eposz, regény, mondák, regék stb. meríteni? A görög tragikusok mind ismeretes tárgyakat vettek fel, s pedig vagy mythosziak- vagy homerosiakat, vagy épen a történeteket. Shakspeare majd minden drámáinak tárgya vagy történetekből, vagy regényből s balladákból van véve, s ez többé vagy kevésbbé áll egyéb jeles drámairókról is. S már Horatius ily tanácsot adott:

Rectius iliacum carmen deducis in actus,
Quamsi proferres ignota, indictaque primus.

S ezen, a tan által is jóváhagyott, sőt ajánlt szokásnak mélyebb alapja van. Melyikünk nem óhajtaná a mult idők jeleseit csak egy pillanatra is feltámadva látni? A szent könyv s Homeros s a távol földrészek embereitől kezdve korunkig és körünkig annyi dicső, annyi nevezetes élt, kiket mi pillanat és pont lekötött fiai nem látánk, nem ismerénk. Mit nem adnánk érte, ha csak őseink jelesbjeit, kik jó s balszerencsében lelki erő s hatás által tiszteletünkre, részvételünkre vagy bámulatunkra méltókká lettenek, léptetné is fel valaki előttünk, azoknak társaságában, s velök ellentételül, kik haragunkat vagy utálatunkat érdemlik? A harczaiban nagy haragú, honn szelid Etelét, a világot átrohanó avarokat, a honszerző Árpádot, az egész seregnél egy fejjel magasabb szent és vitéz királyt, a koránál századokkal bölcsebb józan Kálmánt, Zrínyieket és Hunyadiakat, a Garák konok faját, s hogy az elhallgatottak helyett csak egyet említsek, az akaratos, de vitéz, bölcs, igazságos, méltán dicsőített Mátyást? s im a színmű, a játékszín, ha ezen vágyakat ki nem elégíti is teljesen, legalább kárpótot nyújt érte. Fellépnek a századok elhamvadt fiai, a távolok emberei, s mi feszült figyelem, várakozás, mennyi érdek függ megjelenésökön; s ha a várt nagyok, jelesek helyett törpe és silány, való kép helyett ködalak szállong el előttünk, az nem egészen a dolog mivoltában fekszik; az a színmű s előadás visszásságaiból

keletkezik. Caesar és Brutus, a a nagyszerű Coriolán, Shakspeare mesteri keze után, mindig méltók a legkomolyabb bölcstől is megtekintetni, ha híven adatnak.

De nemcsak a történet hősei érdemlik ezen elsőséget, hanem mindazok, kiket a remek költemények, népregék és mondák személyesítének és alkottanak a természet örök törvényei szerint, ezek szinte tulajdonainkká, emlékezetünk világa lakóivá lettek, s midőn mint cselekvők léptek fel, felébresztik kiváncsiságunkat, lekötik ismeretségök által figyelmünket.

S mindezen individiumok, melyek hitünk, tudományunk, ismereteink után emlékezetünkben honosulva vannak, úgy állanak az egészen költött színmü embereihez, mint a történet a jövendöléshez, az ismeretes mult a nem ismert jövendőhöz, mint amannak élesen s határozott vonalakkal kijelölt alakjai ennek bizonytalan, árnyék gyanánt lengő lényeihez; mint egy ismert társaság tagjai, kiknek körébe bizodalommal lépünk, s már előre számot tartunk azon elmés, nemes, szép, bölcs, vagy megfordítva furcsa, fonák, nevetséges ötletek- s elmélkedésekre, melyekről egyik vagy másik nevezetes, — egy idegen társasághoz képest, melynek ismeretlen tagjaihoz némi tartózkodással s csak fél bizodalommal közeledünk. S ez utóbbiak (a költött színmű emberei) csak akkor foglalhatnak helyet amazok (az ismeretes characterek) között, ha szabályszerű, művészileg természetes alkatjoknál fogva idővel hozzájok hasonlóvá lesznek, vagyis, megszünnek lenni, míg újságok által voltanak, ismeretlenek.

De más nyereség is jár az ismeretes személyek felvételével. Itt a szerző bizonyos alapot talál, melyre művét építheti, ismert, meghatározott vonásokat, melyek szerint embereit biztosan alakíthatja, sokkal biztosabban, mint ha azokat egészen magának kell teremtenie, hol igen nehéz a személy egységét, characterek következetességét meg- és fentartani. S e fölött megkimélheti mindazon erőt, melyet új emberei ismertető felléptetésére fordít; s azon helyet, mit ezekre áldoz-

nia kell, sokkal sikeresebb s czélrahatóbb dolgokkal töltheti be.

S így midőn egyfelől kevesebb botlásnak van kitéve, másfelől helyet s erőt nem kénytelen elvesztegetni művének kárával.

Mind ezzel azonban korán sincs az mondva, mintha épen nem volna érdem költött tárgyat s új embereket előállítani. Bizonyosan érdem, ha sikerült; de épen, mivel bajosan sikerül, s ezen siker mellett is más nagyobb hatású dolgok áldoztatnak fel, igen könnyen magyarázható, miért nem vadászták az ó és újabb kor költői ezen feltalálói érdem dicsőségét, sokkal magasabb s drámaibb s többet igérő tökélyeket látván magok előtt, melyekre törjenek.*

Az olvasó észre fogja venni, hogy itt leginkább a komoly szinműről van szó, mert a víg csakhamar (már a régiebb időben) kiszoríttatott az élet mezejéről, inkább tűrvén az emberek nagy őseik bal-szerencséjét és bűneit színre állíttatni, mint önnön apróbb, de furcsa s nevetséges hibáikat. Azóta Thalia csak bűnosztályok képviselőit s személyesített gyarlóságokat láttat a színpadon; de nem ritkán oly híven másoltakat, hogy nevezetlenül is rá akadunk eredetiökre.

III. *Drámai mese.*

Miután általánosabb nézeteinket elmondók a drámai tárgyról, általmegyünk arra, úgy, mint eredetileg, vagy a költő módosításával mesévé alakult.

* Legújabban, vaktában és tudatlanul, vagy tán gonosz szándékkal is, sokat bölcselkedének az eredetiségről, s az itt felhozott kölcsönözés szinte ütközik egyikébe hitágazataiknak. De mi legyen ez végre? Van egy lap, melyre a világ történeteit, tapasztalásait, ismereteit s tudományát koronként följegyzi, s ezt ők tisztára akarják törleni, hogy saját bohó ötleteiket s beteg álmaikat mázolják fel reá. Jó szerencsét, törpék, a nagy komédiához! — Vagy egyedárúsok akarnak ezen jó urak lenni az utánozásban s gondolat-orzásban, s hadi cselül a világ szemeit mások gyarlóságaira akarnák fordítani, hogy saját csínjeik és cseneik észre ne vétessenek?

A drámai mese-terv, mely a színmű cselekvőleg foglalatos személyei által tartalmához képest s ezek characterei szerint vígan vagy komolyan végrehajtatik; vázolat, melynek puszta helyei a fellépő emberek komoly vagy nevetséges cselekvéseik s az ezekre okot adó esetek, s akarathatározó érzelem, indulat, szenvedélyek színezeteivel töltetik be; vagy végre gyakorlatilag s visszájáról szólva rövid kivonata azon történetnek, mely a színmű embereinek cselekvéseiből áll elő. Ez utóbbi magyarázat talán legérthetőbb s nem is helytelen; mert a dráma tervének minden esetre úgy kell alkotva lennie, hogy az a cselekvőleg fellépő drámai személyek által végrehajtható, s úgy legyen előre kigondolva, mintha valamely jeles szinműből vonatott volna ki. Ha a költő dolgozás közben, a mű kára nélkül változtat tervén vagy épen javíthat, az csak szerencse, de nem oly biztos, hogy ok lehessen ingatag s félig kész terv ajánlására.

Denique sit, quodvis, simplex duntaxat, et unum.

Horatius itt általában az illetlen költői tarkázatot s össze nem hangzó egészet akarta megróni; de szavai igen helyesen alkalmazhatók a dráma meséjére.

Egység és egyszerűség, a mi a színmű meséjében megkivántatik; és pedig az egység szükségképen, az egyszerűség nagy hasznai miatt.

A régiebbek három egységet kivántak színműben, u. m. a történet helyének, idejének s fő érdekének, vagy is a fő cselekvénynek egységét.

Nem kell hosszan vitatnunk, hogy a két első szükségtelen. Ugyanis a történet helye igen mellékes dolog s annak némelykori egysége nem egyébért kivántató, hanem azon természetes okból, hogy a színmű személyei érintésbe jöhessenek egymással, s ez megeshetik a nélkül, hogy az egész drámai mozgás változatlanul egy ponthoz szegeztessék s mintegy sarkon forduljon meg. Egyenes haszon tehát ezen szorosan vett helyegységből épen semmi sincs; de annál többet árt, ha

szabályul vétetik; mert a költőnek nincs azon szabad mozgása s téres mezeje, melyet a drámai költés folyvásti terjeszkedése s kifejlődése megkíván. Ez végre némi feszességet s egyhanguságot s örökké ugyanazon helyzeteket hozván a színi müvekbe, untatóvá lenne. S ha a dráma az élet képét akarja adni, igen rosszul értené tisztét, csak úgy tudván cselekvő s egy történetbe szőtt embereket kiállítani, hogy azok kezdettől fogva végig egy helyen lépjenek fel. Ezt csak a régi színház alkotása hozhatá magával.

Mihelyt a hely egységén túl vagyunk, megszünik az idő egysége is; mert hogy a távol eső drámai személyek érintésbe jöhessenek, több üres időt kell betöltenie a képzeletnek, mint ha folyvást egy helyen tűnnek fel. S hogy az idő egysége szinte nem a dráma lényegéből foly, ugyanazon okból világos, melyet a helyről említénk, tndniillik mivel az életban szinte nincs minden nevezetes cselekvény egy napra szorítva, s így ezen korlátozás épen úgy mint amaz, csak akadály volna minden haszon nélkül. Úgy kell tehát ezt is tekinteni, mint egészen mellékes dolgot, mely a tárgytól s a fő cselekvény természetétől függ, s annak egészen alája van rendelve.

Az az egy látszanék a történet idejének rövidségét ajánlani, mivel a drámában sebesen kell a kifejlésnek vége felé haladnia; de ezen külső sebesség, azon kivül, hogy minden sebesség relativus, nem egészen s egyedül az, mit a drámában haladásnak nevezünk: a haladás főképen a dráma belső életében fekszik.

Mi korlátozza tehát a költőt hely- s időre nézve? Az, hogy a képzelődést fölöttébb meg ne terhelje, képtelenségekkel meg ne bántsa, igen merész s oktalan csapongásokkal bolonddá ne tegye: ezt pedig nem fogja tenni, mihelyt a mű egyébiránt belsőleg helyes és szabályszerű elrendezése s kidolgozása az idő s hely távolságát okvetlen megkivánja. Ha azt kivánjuk a nézőtől, hogy embert, ki ezelőtt századokkal vagy tőle több száz mérföldnyire távol élt és él, jelen s a szín-

házban p. o. Pesten maga előtt képzeljen, vagy hogy történetet, mely egy nap alatt ment végbe (a régiek ennyi időt engedtek drámában), két három óra alatt lefolyni lásson, nincs józan ok, miért ne kivánhassunk többet, de rokon neműt.

A képzelődés csak visszás dolgokon nem nyughatik meg; de utól érni képes a leggyorsabb változást is, milyen p. o. az, hogy ki imént úgy lépett fel, mintha Pesten volna, egy zsinegrántásra már Pozsonyban vagy épen Philadelphiában léphet fel, ha a színdarab érdeke úgy hozza magával: a képzelődés bizonyosan is utól éri; csak hogy embereinket ok nélkül ide s tova hurczolni már több mint költemény, hiú játék volna.

A három egység közől tehát csak az utolsó, a cselekvény egysége marad fenn szükségképen. Ezt már maga a költői mű természete hozza magával; mert nélküle tökéletes egészszé nem alakulhat; de megkivánja különösen a színi hatás, mert a figyelem csak valamely kitünő fő érdek által köttethetik meg; a fő érdek pedig tetemesen gyengül (ha nem enyészik) az által, ha a színműben két külön, egészen szétágazó történet foglaltatik, vagy a mi egyre megy, ha két fő hős jelenik meg egymástól független cselekvények- s törekedésekkel. Az ily különböző, szétágazó érdekek által megzaklatott s kijátszott figyelem végre irányt veszt, kifárad, vagy boszankodva megtagadja a szolgálatot.

E tanra tán ellenpéldául hozathatnék fel Shakspeare *Midsummer-night's dream*-je (Nyárközépéjálma), melyben Oberon és Titania kibékülése s két szerelmes pár kalandjai adatnak elő, látszólag két külön történet; de érdekeik annyira össze vannak szőve s oly elmésen végig vive, hogy az ilyen eltérést (ha az volna) egy Shakspeare szellemével biró költőnek mindig meg fognók bocsátani. E felett ha mélyebben vizsgáljuk a művet, főtörténetül csakugyan a két szerelmes pár kalandjait vehetni, mely a két tündér: Oberon és Titania befolyása által oly kellemes bonyolódást s kielégítő véget nyer, s a két tündér itt úgy tünik fel, mint görög tra-

gédiában az istenek, kiknek csaknem gyermeki gyarlóságokban el nem érik ugyan magas méltóságát; de épen ezen hibájok által közelebb hozatnak hozzánk s némileg érdekesebbé válnak. Hogy két külön kor emberei s mythosza zavartatott egybe, talán inkább hiba; de azt megróni nem ide tartozik.

Ezen egységnek az iróra nézve igen sok hasznai vannak; ez által lesz képes valami nagy, az egész lélek figyelmét elfoglaló gondolatnak kivitelére, ez fogja örökké sürgetni, hogy minden haszontalan kitérések s részletes czifrázások nélkül szüntelen czéljára siessen, egy tökéletes, helyesen egymásba fűzött s alárendelt részekből álló egészet törekedjék adni; ez fogja segíteni, hogy fő charactereit következetességben tartsa, s mind ezek által, midőn a költészet belsőbb kivánatainak megfelel, egyszersmind legczélirányosabban dolgozik a híven megtartott fő érdek által színi hatásra is.

Ide tartozik említenünk az episodiumot is, azon melléktörténetet, mely a főtörténetbe, mintegy belé szőve, annak több érdeket, változatosságot, színt kölcsönöz. De ez természetesen csak úgy érethetík el, ha az episod e történetnek alája van rendelve, mert mihelyt ezen tul hág, már csak ártani fog, elvonván s megzavarván azon figyelmet, melynek a főtörténetre kelle fordítva lennie. S hogy csupa folt ne legyen, szükségképen kell a fő történet valamelyik ágához tartoznia s abból eredtnek lennie.

Az egyszerűség (a dráma meséjére alkalmazottan) a részek arányos mennyiségében s természetes összeillésében áll.

Nálunk legtöbb hiba követtetik el az érthetőség ellen. Mindenben, a mit mondunk, irunk, nyomtatunk, játékszinünkön s egyebütt elszavalunk, valami fárasztó, egész az érdektelenségig népszerűtlen homály s érthetlenség van. S e homály s érthetlenség nem csupán szaporán költ új szavainkból (melyekre azonban nagyobb részt szükségünk van), nem csupán nyakaszegett feszű és czikornyáju mondatainkból ered (noha ezek is igen

rút nyavalyái korunknak), hanem mind ezekkel együtt folyadéka egy mélyebb kutfőnek, milyenek a rosszul emésztett képzetek, gondatlan szapora munka, nem értett, meg nem birt tárgy, mely urunkká lesz, a helyett hogy uralkodnánk rajta, nem is említvén a fonák izlést, mely a szép, összehangzó egész helyett tarka-barka egyvelegben keresi dicsőségét.

Az egyszerűség a részek, s azokból kelt egész könnyű felfoghatását eszközli; a könnyű felfoghatásból világos s egyszerre ható (a mi színműnél nem megvetendő dolog) érthetőség ered, s az érthetőségben egyéb szükséges tulajdonok mellett valami ellenállhatlan, visszanyomhatlan erő és hatás van; sőt hatást e nélkül nem is képzelhetni. Az életben is örömest értekezünk bármi együgyű emberrel, ha értelmesen beszél; mert legalább tudjuk: hányadán vagyunk; míg a zavart, dagályosan áradozó beszéd untat és boszant minden józant s csak a gyenge fejűnek szolgáltat némi kábító gyönyört, ki mindenben, mi neki megfoghatlan s érthetetlen, valami nagyot, rendkivűlit sejt. Igy a művészetben s itt annyival bocsáthatlanabb a homály s érthetetlenség; mert mi szükség vala szaporítani a bajt, s általvinni a lélek tisztább éleményei közé, mely már életben is oly bántó, egyenes ellenkezésben levén a beszédnek mind czéljával, mind méltóságával.

S ha nem csalatkozom, ezen hiánynak igen nagy köze van műveink, kivált színdarabjaink éldelhetlenségéhez, s ennek alaposabb ellenszere nincs mint az egyszerűség.

Azon mű, mely igen sok idegen nemű részekből állíttatik össze, nagyobb érdekű lehet talán a belkülönféleség, sokszerűség s változatok által; de mind ezen haszon semmivé lesz, ha fölöttébb s aránytalanul megterheltetik, ha a részek különnemű sokasága által az emlékezet elborítva, a figyelem kifárasztva, vagy a mi még többet árt a színi hatásnak, elszórakozva van. Azonban itt határozottabb szabályt adni nem lehet: a költő itéletében s izlésében kell azon helyes mértéknek

lenni, mely szerint az egészet s ahhoz, s egymáshoz aránylag a részeket intézze, s csak annyit s olyakat vegyen fel művébe, a mennyi felfoghatásánál fogva az értelmet ki nem fárasztja. Az egyszerűség ugyan igen sokat függ a drámai helyes elrendezéstől, czélirányos kidolgozástól; de alapját csakugyan a mesében kell megvetni, melyet úgy lehet tekinteni, mint azon magot, melyből kell minden egyébnek kinyilnia.

IV. *Elrendezés.*

A drámai elrendezést máskép a színmű œconomiájának nevezhetni, s ez utóbbi ha nem egészen művészileg tiszta, de minden esetre tanulságos kifejezés, különösen a színi hatást illetőleg. Valamint a gazdálkodásban, úgy itt, a legnagyobb erő mellett is csak az által érhetni a kivánt sikert s hatást, ha minden a maga helyén s idejében adatik elő; ha az író okos gazdálkodással oda tartja s fordítja erejét, hol arra legnagyobb szükség van, s nem pazarolja el időnek előtte, s olyan helyekre, melyek kiemelése az egésznek inkább árt, mint használ.

A dráma helyes elrendezése minden egyéb tulajdonok fölött az, mely színi hatást arat. Sok darabot látunk, mely minden belső silánysága mellett is nagy hatással bir: s mind ezt nagyobb részint jó szerkezetének köszöni; azon rendnek, mely a helyes aránynyal s jól egymásba fűzött részekből egy világos, természetes folyamatú s változatosan meglepő, kerekded egészt varázsol elő.

Itt van alkalma a költőnek úgy vetni meg a mű alapjait, hogy minden, belső kifejlődés által menjen végbe.

E szó, *kifejlődés,* magában foglalja mind azt, mit mondani akarunk. A kifejlődés felteszi, hogy valamely cselekvény kezdetén jelen vagyunk, szemünk láttára bonyolódik el érdekes s egymásba szőtt charactereivel és helyzeteivel, fölemelkedhetik az érettség fokára,

hogy onnan vége felé szálljon s egy fátyoltalan képét tárja ki előttünk az élet komoly vagy víg szokásának, mind azon megindító nagyszerűségével a szenvedésnek, vagy nevetséges vonalaival a gyarlóságnak, mely feszült várakozásban tartotta lelkünket. Félre ne értessünk; midőn a cselekvény kezdetét említjük, annak csak viszonlag kell kezdetnek lennie a többi részekhez képest, hogy belőle emelkedést s hanyatlást hozhassunk ki, mert ide is értetik Horatius tanítása:

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo,
Semper ad eventum festinat, et in medias res,
Nec secus ac notas auditorem rapit.

Igen helyes tan, s méltó mélyebb vizsgálatra. Ki igen elől kezdi a történetet, hegyeket fog összehalmozni, mielőtt érdekes dolgokhoz juthatni.

A kifejlődés természetével ellenkezik, hogy a bevégzett, vagy hanyatlásnak indult történet, valamely fogás által visszatétessék azon fokra, melyről már leszállott s mintegy megújíttassék; az ellen fel fog lázadni a megcsalt várakozás, csökken az érdek s a színi hatás zavarba jő. Ezen hibába leginkább az csalja a költőt, ha művét több felvonásra akarja nyujtani, mint mennyi a mese valódi tartalmából telik. De a mesének ezen hibája, vagy inkább fogyatkozottsága s az ebből férczelgetés már magával a dráma egységével is ellenkezik.

A kifejlődéssel meg nem férhető még a pangás, a történetek egymás mellett heverése, mozdulatlansága, mely hiba még nevekedik a helytelen elrendezés s kidolgozás által, midőn nem annyira cselekvő s az ezekre okot adó indulat- s szenvedély- vagy érzéstől ragadott, mint a megtörténtek felett sopánkodó, kesergő vagy okoskodó, s ha víg a játék, elméskedő embereket állítunk a színre.

Azonban az elrendezés maga nem elégséges a színi hatásra; minden esetre a jól kigondolt mesében kell gyökereznie s megfelelő kidolgozás által azon tökély

fokára emeltetnie, melyet a művészet kiván s a színi hatást is, ezen tündér kedvezését a sokaságnak, csak így teheti marandandóvá. De ha magában nem elég is, minden esetre legfőbbikét teszi a dráma külső tökélyeinek. Említők az egésznek kerekdedségét, a részek idő- s helyarányos összeállítását, az ezekből eredő természetes s mégis változatosan meglepő folyamatot, a világosságot, mely a művet könnyen felfoghatóvá s mintegy átlátszóvá teszi: mind oly dolgok, melyek különös tekintetet érdemlenek.

A régi dráma öt actusra oszlott, s ezekhez képest volt az elrendezés is. Az első felvonásban nagy részt az expositio foglalt el, vagyis: színre hozattak a dráma főbb emberei s előadattak azoknak némely viszonyai, a történet azon körülményei, melyek a nézőt a dolog fekvésével némileg megismertetik s szükségesnek látszanak arra, hogy a következőket érteni lehessen. Ezen rész igen nagy vigyázatot s ügyes kezet kiván; vigyázatot, nehogy a szükségesnél több vagy kevesebb mondassék: a *több* korán kitárja, vagy történtekké teszi a dolgokat, melyeket később nagyobb hatással lehet s kell vala kifejteni, s a cselekvőleg küzdő drámai személyek által végrehajtatni; a *kevesebb* érthetlenséget szül, vagy azon bajt, hogy később (midőn már nyomósabb s élénkebb dolgokat várna a néző) kell felvilágosítást s magyarázatokat adnunk, mik a dráma menetelét gátolják, haladását nehezítik. Ügyesség kivántatik ezen kivül, nehogy ezen legparlagabb része a drámának hosszas elbeszélések által unalmassá váljék. S ez talán az által mellőztetik, ha nem csupán beszéltetjük a történeteket, hanem azokat mintegy visszatükrözni hagyjuk a drámai characterekben. Az első actusban már kezdődhetik a bonyolódás, minthogy a csomókötés, melyet utóbb kifejteni kell, nem eshetik némi bonyolódás nélkül; de itt a bonyolódás minden esetre alája rendeltessék a drámai expositiónak, mely ha hátrább marad, csak akadályul leend, vagy homályt okozand.

A második, harmadik, negyedik felvonás a bonyolódások helye, úgy azonban, hogy azok a harmadik felvonásban a legfőbb fokra hágjanak, s a szerint, mint a másodikban emelkedének, szállani kezdjenek a negyedikben s megérjenek a végső kifejlésre, melynek az ötödikben következni kell.

Mennyiben a csomókötés szakaszának nevezhetjük az elsőt, annyiban lehet az ötödiket kifejlés vagy feloldás szakaszának mondani. A *feloldás* szó már maga arra tanít, hogy a csomótketté vágni nem szabad; a végnek a drámai characterekből, azoknak viszonyaiból s cselekvéseikből természetesen folyni s kifejleni kell; de erről alább bővebben lesz szó. Például a felvonások ezen rendeztetésére sok helyett csak egyet említünk: *Julius Caesart* Shakspearetől. Itt látjuk az *első felvonásban* a népet, mely Cæsar diadalmenetét lesi, s Flavius- és Marullustól haza kergettetik. Julius Cæsart Antonius koronával kinálja, az nem fogadja el; de Cassius dühöng s maga a még hallgató Brutus megdöbben az új tisztelkedéseken; Cæsar gyanakszik Cassiusra; Cassius Brutust meg akarja nyerni Cæsar megdöntésére. A *második felvonásban* Brutus, Cassius elhatározzák Cæsart, kinek nagyravágyásától tartanak, megölni a Capitoliumban. Viharos éj, tele rémjelekkel. Calpurnia férjét nem akarja a végzetes napon kibocsátani; de Decius, egyik pártos, hizelgéssel ráveszi. Portia aggódva küld Brutus után, kinek dolgát félti a Capitoliumon. A jós Cæsart tartóztatja. A *harmadik felvonásban* Cæsar kimegy kérelmek és jövendölések ellenére s megöletik. Brutus számot ad a népnek, s az őt zajosan élteti; de Antonius, ki ál-barátsággal kinyeré Brutusról Cæsar felett gyászbeszédet tarthatnia, felzendíti a népet Brutus s a többiek ellen; s mikor szavai teljes sikerét látja, felkiált:

Balság! oldva vagy, menj, a merre tetszik.

Ez a bonyolódásnak legmagasabb foka. — A *negyedik felvonásban* Brutus, Cassius egyfelől, Antonius és Oc-

tavius másfelől hadat gyűjtenek, Brutus és Cassius perlenek. Brutusnak megjelenik Cæsar szelleme. Mind rossz jelenségek, s egy lépéssel tovább vagyunk a vég kifejléshez. A két had Philippinél szemben áll. Az *ötödik felvonásban* kétes szerencse, végre vesztett csata, mely után Cassius, utóbb Brutus kardjaikba dőlnek.

Az első felvonás bevezet a drámai élet mezejébe, hol a figyelem jövevényként tekint körül, s nyugalmas nézelődéssel kezd ismerni helyet, embert, viszonyokat. — A második felvonásban már élénkebb tanuja lesz az ismerni kezdett emberek s viszonyok szövődéseinek, míg ezek a harmadikban a fönzési pontot érik, hol a feszült figyelem egészen el van merülve egy végetlen kilátás gyönyöreibe. De ezen feszültsége nem tarthat soká, örömest látja a negyedik felvonásban öszszébb vonulni a láthatárt, közeledni a messze tárgyakat, s az ötödikben jőni látja, mitől félt vagy minek örült, a küzdések végét, mely vigjátékban az emberi vágyak (nem csupán házasság) oltárához, a szomorúban sírhoz vagy ész és szerencse hajótöréséhez viszi embereit.

Ehhez legközelítőbb tökélyűnek látszik a három felvonásos dráma, melynek első s harmadik felvonása átvehet valamit a bonyolódás emelkedése s hanyatlásából, mig a középső felvonást a cselekvés fönzése foglalja el; vagy ha a közép felvonás elég terjedelmű a bonyolódás emelkedő, fönző s hanyatló szövevényeinek helyet adni, az első és végső, rendeltetéséhez képest, rövidebb lehet.

Legkevésbbé látszik helyesnek a két felvonásu felosztás, hol ezen természetes haladás s kifejlés vonalait alig lehet össze nem zavarni, s nincs elég tér engedve a bonyolódásnak, nincs alkalmas hely, hol az fő fokára hágjon; mert, ha ezen fő fok az első felvonás végén van, igen sebes az emelkedés, ha a második elején, igen gyors a hanyatlás s kifejlés, s a figyelemnek nincs oly pontja, hol a legfőbb érdekek küzdései látásában egy pillanatig édelegjen, s hasonlag jár a hegyre menő-

hőz, kit a tetőn, hol a fáradságért a kilátás bájaiban kármentesíttetnék, nem hagyunk megpihenni; hanem vagy feljutás előtt, vagy azután, midőn a megállapodás vagy nem oly szükséges, vagy nem oly gyönyörködtető.

Ha mind ezeket szoros szabályul nem lehet is venni, annyi bizonyos, hogy a drámai költés nagyszerűsége s a haladás, mely benne főképen megkivántató, e részben is igen nagy meggondolást s kiszámítást kiván, hogy a helyaránytalan felosztás minden esetre gyengíti a hatást.

Mi a felvonásokat egyenként illeti, mindenikben kell valami bevégzettnek lenni. Úgy lehet azokat tekinteni, mint egy több tagú körmondatnak vagy epigrammának egyes részeit, melyek mindenkor egy egész mondást foglalnak magokban, függőt ugyan a többi mondatoktól, de önállót is, ha kötszavaiktól megfosztatnának. Ezen bevégzettség még inkább megkivántató drámában, mely szünetekkel szakasztatik meg; miért is minden felvonás végén kell valami nyugpontot adni a figyelemnek, hogy a szüneten végig békével s zavartalanul várakozzék.

De hogy érthetőbb legyen, vegyük a dolgot kisebb mértékre. Ha valaki például periodust szavalna, igen rosszul szakasztaná meg így:

Minthogy az ismeretek bőségéből kell kivirágoznia s dúskodnia

A beszédnek, senki sem lehet minden tekintetben

Dicséretes szónokká, hacsak valamennyi

Nagy dolgok s művészetek ismeretét

Meg nem szerzendi.

Hasonló hibákat lehet elkövetni helytelen felosztással a drámákban is, s a hármas vagy ötös felosztásnál ennek kevésbbé van kitéve az iró, mint különben.

Az újabb kor, mely életben és színen meglepőhöz s rendkivűlihez van szokva, minden felvonás végén valami epigrammai élt s fordulatot keres, s ez ha nem erőltetett, s mintegy önként jő, ha neki főbb érdekek fel nem áldoztatnak s ha nem csupán martialisi, hanem

inkább görög epigramma szellemében értetik, csak ajánlatos lehet; sőt mondhatni, az egésznek egy nagy roppant epigrammának kell lennie, hogy összefüggés, folyamatosság s kerekdedség által világos és jó hatású legyen. Annyi bizonyos, hogy a felvonások végein valami oly mondatnak kell lennie, mely vagy határozatot, vagy valamely tettre határozó indulatot és szenvedélyt fejezzen ki.

A relativus bevégzettségen kivűl az egyes részek (felvonások) arányos nagysága is kívántatik, s valamint (az előbbi példához visszatérve) hiba, ha a körmondat valamelyik része arány felett nagyobb a többinél, s azt nemcsak bájától fosztja meg, hanem kárára van az érthetőségnek is: úgy árt ezen aránytalanság az egész mű kerekdedségének; összezavarja a haladás nyugpontjait, s az által gyöngíti a hatást.

Miután az író a drámai mesét kidolgozta, s felvonásokként elrendelte, legbiztosabban teend, ha a jeleneneteket is kiirja oly rendben, mint következniök kell, röviden tartalmok s az összefüggés kapcsait is oda jegyezvén; nem mintha ezen rendnek s jeleneteknek változatlanul meg kellene maradniok, hanem, hogy ezen taglalás által kidolgozandó műve minden részeivel jó előre megismerkedjék, s ha mi hiányt s drámailag kivihetlent födözne fel akár a mesében, akár a szakaszos felosztásban, azon, mielőtt kidolgozás által organikus s az egészben elágazó hibává lett, czélirányos módosításokat tehessen.

A jelene es felosztásnál legjobban szemmel tarthatja a szerző Horatius ezen tanítását:

> Ordinis haec virtus erit, aut venus
> Ut iam nunc dicat, iam nunc debentia dici
> Pleraque differat et præsens in tempus omittat.

Ezen gazdálkodás a mondani valókkal arra szolgál, hogy a költő minden dolgot ott adjon elő, a hol legnagyobb sikerét várhatja. A bonyolódás az ellenkező characterek összeütközéséből, de nagy részt egymás-

nak vagy a dolgoknak félreértéséből is ered, s e szerint a characterek érintésbe hozása, a félreértések vagy azok felvilágosítása azon dolgok, melyekről itt leginkább szó lehet. A korábban- vagy későbbentől igen sokszor nagy drámai hatás függ; innen erednek külsőleg a meglepések, nem megvetendő dolgok, ha erőltetlenül jőnek s nem aljasak, mindennapiság, hanem nagyszerűek s meghatók főbb érdekek találkozása által.

A meglepésekről röviden megjegyezzük itt, hogy a közönség sokszor tudja a dolgok összefüggését, ismeri a személyek viszonyait; de maga a drámahős nem tudja; miért is fenmarad a meglepetés a dráma személyeire nézve, s ezeknek furcsa, vagy veszélyteli találkozását a közönség, mely viszonyairól tud, a legfeszültebb figyelemmel várja. Azon teljes meglepetés, midőn sem közönség, sem a költemény személyei nem tudnak a dologról, ritkábban használható drámában: az a regénynek sajátja.

Mind ezeken fölül szükséges (s ez az igen részletes felosztásnál leginkább így intézhető), hogy a mesének drámai oldalait fogja fel a költő s tüntesse ki jeleneteiben, elhallgatván, vagy szükségből csak érintvén a nemdrámaiakat: vagyis: törekedjék nem annyira a megtörténteket, mint inkább a cselekvést előállítani, mind azon rugóknak kiemelésével, melyektől annak erednie kellett. E nézet szerint ugyanazon tárgyat (ha lehet) egészen más renddel kell regény- vagy eposz-irónak kidolgozni, mint drámaköltőnek s e különbségnél fogva két ily egytárgyú műnek nem ugyanazok lesznek fénypontjai a drámában, melyek regényben vagy eposzban lennének.

S e szabály az, melynek meg nem tartásával hiában pazaroltatik a legdusabb poetai ér is jelenetekre, melyek fonákul állíttatnak elő. A jelenetek czifra foltok leendenek, melyekben pang a cselekvés; s ha mint egyes részek, költői becscsel birandanak is, ártani fognak idegenneműségökkel az egésznek, soha abba által nem olvadók. S ha az egész mű ily jelenetekből áll,

hasonló lesz egy értekezéshez, mely beszédekre szakasztatott, s a helyett, hogy az élet színpadjára vinne a keletkező s kifejtő zavarok közé, csak értelmünket fogja némileg foglalatoskodtatni; de mindenkor azon bántó érzéssel, hogy mind ezeket az irás egyéb megfelelőbb nemében sokkal jobban éldelhettük volna.*

V. *Kidolgozás.*

Miután a költő jól választott tárgyát alkalmas drámai mesévé idomította, azt helyesen elrendezé, a felvonások nyugpontjait meghatározá, azoknak folyamatos haladását drámai oldalú jelenetekben kitűzé: mindent megtett, mit helyes felfogás, itélet s gondos átelmélés adhatának. S noha ez a készülendő mű tökélyeinek alapja, még sem lehet egyébként venni, mint üres vázolatul, melynek húst és vért, szóval, életet csak kidolgozás adhat. S ehhez minden szabályok helyett egy, t. i. költői elme, kivántatik. A részek s dolgok legbelsőbb összefüggését, a nem csupán külső (jelenetekre szabott) tettek általi haladást, hanem a sokkal érdekesbet, szellemi mozgást, azon érzelmek, gondolatok küzdését, melyekből az elhatározás, s miből ismét a külső tett ered; a characterek egységét, s különbségeit, szóval a belső fejlődést, s végre a drámai élet tartalmas gazdagságát csak a tervnek megfelelő kidolgozás adja. A belső összefüggést s hű characterfestést különösen a helyes okadás (motiválás) szerezheti meg, s ehhez biztos itéleten s az ember- és világ felszínes

* El nem hallgathatom itt, hogy ezen szabálytól a magyar színen s két magyar eredeti darabban nevezetes kivételt találtam. Mind a két művet úgy nézhetni, mint egy bokrát a jeleneteknek, melyekben az egymás mellett álló s együtt történő dolgok adatnak elő, igen kevés belső s csaknem semmi külső haladással, s mégis mind a két mű érdekesnek találtatott élénk, életrevaló jelenetei és azon elmésség fűszere által, mely rajtok elárasztva van; de ez minden esetre ritkaság s mostani értelemben nem tökéletes drámai mű.

ismeretén kivűl, mély belátás kivántatik a természetnek, a lélek- és kebelnek titkos munkálódásiba, rendszerébe s titkaiba. S ezen általános megjegyzésnél s figyelmeztetésnél a helyes okadásra alig adhatni egyéb utasítást. Azonban az egész kidolgozásra nézve ha nem lehet is megmondani, mit kelljen tenni, sokat említhetni, mit kerülni kell.

Mind azon dolgok, melyeknek felhozását az összefüggés, vagy érthetőség okvetlen meg nem kivánja, vagy épen elmellőztessenek, vagy csak érintve hozassanak fel, de semmi esetre ne fordíttassék reájok különös gond, ha csak arra akár characterfestés tekintetében, akár nagyszerű, vagy meglepő helyzeti nyereség miatt nem érdemesek, szóval csak olyan helyek kidolgozására fordíttassék különösebb gond, melyeket erejéhez képest költőileg és drámailag legtöbb hatást igérőknek találand a szerző. Ezen óvás a műdarabot rövidsége mellett tartalmassá teendi: megmenti a költőt az erőpazarlástól s a művet tündöklő foltoktól; mert nagyobb költeményben minden csak úgy tündökölhet jótevőn s valódilag, ha helyén tündököl. Például, mit használnának Cæsar, Brutus, Antonius hatalmas beszédei egy kisebbszerű, polgári drámában, apró házi bajok között, al- vagy középsorsu, csekély befolyásu emberek szájában? Ámulva hallgatnók egy ideig, utóbb nevetésre fakasztana. De vannak ezen fölül sikeretlen mindennapi oldalai minden történetnek, melyekbe alig vagy igen bajosan önthet a költő érdeket, s ezek, ha a darab érthetősége végett nem okvetetlen szükségesek, méltán mellőzendők.

A drámában vagy csak beszéltetik valami, mint történt dolog, vagy véghez vitetik. S ennek alapját már az elrendezéskor kell vala megvetni.

> Aut agitur res in scenis aut acta refertur.
> Segnius irritant animos demissa per aures,
> Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus. — —

Bizonyos, hogy a mi elbeszéltetik, az drámában ke-

vesbbé hat, mint az előttünk kifejlő cselekvény. Úgy lehet azt tekinteni, mint segédet, mint kölcsönt, mely az eposztól, az elbeszélő poesistól vétetik, s csak mint ilyen állhat haszonnal és helyén: különben untató leend; pangó tó a dráma folyamában.

Igen hosszas volna itt aprólékosabb szabályokat adni; azt azonban meg kell jegyeznünk, hogy az elbeszélés drámában kétképen szükséges: 1-ör rövidség okáért, hogy tudniillik ne legyünk kénytelenek minden kisszerű dolgot s haszontalan népet a drámában előállítani s ez által a drámát felette hosszúra, a drámai személyek számát szertelen nagy lajstromra nyujtani; összevonjuk röviden mind ezeket, s a maga helyén s idejében elmondatjuk azok által, kikhez legjobban illenek. Ezt teszszük leginkább az első felvonásban, midőn a dráma főbb személyeit s viszonyaikat, s egy-két vonást előbbi életökből megismertetünk. 2-or használtatik az elbeszélés, midőn az a dráma szövevényeire valami különös világot vethet, vagy egyik s másik főbb characternek érdekes vonásait tünteti ki; noha nem kell felednünk, itt is csak segédül használni az elbeszélést: mert a drámai charactereket sokkal jobban fogjuk tettek és cselekvés által, mint elbeszélésben kifejthetni.

Ezek szerint indulva, nem fogjuk az elbeszélést csupa ékességül, czifrául használni. De e fölött még ügyelnünk kell, hogy az szertelen hosszú ne legyen, s ha csak lehet, ne ismételtessék. Ismételtetik pedig néha, midőn ugyanazon körülményt a dráma külön személyeinek akarjuk tudtára adni; de ezen baj a hibás elrendezésből ered. Azonban, mint igen sok hiba, ez is megszünik az lenni helyes alkalmazás által; például, ha ugyanazon dolog elbeszélése (feltévén, hogy minél rövidebb) különböző érzelmeket s elhatározást szül, s ez által a character kitüntetésére szolgál s egyszersmind váratlan, meglepő fordulatokat hoz elő. Az így használt elbeszélés megteszi hatását, s a hatás megfoszja hibájától, az untatóságtól.

A legújabb franczia darabokban mesterileg használ-

tatik az elbeszélés. Nálok az ritkán jelenik meg, mint valami heverő, befoltozott rész; hanem többnyire a felébresztett vagy fellázadt indulatok, szenvedélyek zajában mondatnak el a bele szánt dolgok, s élénk, zajló, viharos tekintetök azon áltatást szerzi, mintha jelen volnánk a tettek- s eseteknél, melyek ezen szellemi mozgást okozták; vagy oly körülmények közt adják az elmondandókat elő, hol azok váratlanok, meglepők, gyakran megrendítők s nevezetes, elhatározó fordulatot adnak a dolognak. Ilyen Angelóban (Hugo Victornál), midőn a hülyének vélt Homodei egyszerre az ifju ember előtt terem, kit Thisbe énekesnő, Padua zsarnokának, a podestának féltékenysége miatt Rodolfónak, s testvérének nevez, ki magát egy barátján kivűl senkitől sem véli ismertetni. Homodei elébe áll s így szól: «Te nem vagy Rodolfo, hanem ez» s ekkor elbeszéli az ifju egész élte sorát, viszontagságait, legszentebb titkait. Az ifju bizodalomra kénysceríttetik ezen veszedelmes mindentudó iránt, s tanácsa után egy elhatározó lépést merészel. A beszéd kissé hosszú, de ha ezen ügyes fogással nem adatik, untató lehete, s a felett talán olyan emberek beszélék el, kiknek semmi egyéb tenni valójok nem vala. Itt mind a beszélő, mind, kinek beszéltetik, cselekvők s cselekvésre határoztatnak az elbeszélés által.

Igen jeles a *Neslei Torony*ban Buridan kapitány beszéde, midőn a tömlöczben a királynétól meglátogattatik. Buridan a királyné bujasággal és öldökléssel fertőzött éjszakái egyikének tanuja lett, s ezen titok tudásával a királynét hatalmába kerítvén, azt legmerészebb követelésekkel zsarolta. A királyné módját ejtvén, az ellene bizonyságul felhozható irományt attól, kire azt Buridan bizta, magához csalni, Buridant elveszteni határozza. Buridan már a legmélyebb tömlöczökben ül, s a királyné jő, hogy a rajta oly kevélyen és zsarnokul hatalmaskodó embernek kínjain s megaláztatásán diadalmaskodjék. Buridan hideg nyugalommal kötelékeiben egy borzasztó történetet beszél el a

királynénak, ki benne (Buridanban) végül legelső kedvesére s gyönyöreinek s rég felejtve vélt bűnének (az atyagyilkolásnak) társára ismer. Mennyi ok, hogy előbbi szándékát (Buridan megöletését) felfügeszsze! hozzájárulván még, hogy mind ezen veszedelmes titkok bizonyítványai a tömlöczön kivűl vannak, s csak Buridan által menthetők, hogy mindkettejök vesztére a király kezébe ne jussanak. Harmadszor: inkább elmondani, mint előadni való dolgok, melyeket Horatius e verseiben kijelel:

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in avem Progne vertatur.

Tehát semmi undorító, szívlázító dolgokat nem kell színre hozni, semmit, miben vad, embertelen kinzás van, p. o. szemkivájás, vagy más afféle, hóhéri csonkítás, nyakszegés. A mi valódi jó izlést, illedelmet sért (de itt nem valami kényes, túlmagyarázott finnyásságot értünk); minden csömörletes, s a mi ezen anyagi rossznak szellemileg megfelelő, a mi utálatos, távol legyen a színtől.

Mi ezen tanításnak az anyagi dolgokat tárgyazó részét illeti, arról alig lehet kétség, s azt eltéveszteni nem is oly könnyű. Ki fogja Felicián leányának, vagy Bánk bán nejének bukását színre állítani; ki egy koldust, ki sebes lábát kötözi; a vad indusokat, kik egy szegény barát husából lakmároznak. De vannak ezeknek szellemileg megfelelő dolgok, melyektől őrizkedni kell. Minden szilaj vadság magasb erő, az emberileg szent érdekek összeütközése fenség nélkül, bántó és utálatos, ha színre hozatik. Jó barátok, rokonok, szülék és fiúk csak ily óvás mellett állíttathatnak össze viszálkodólag, s magok a halálos ellenségek nemtelen agyarkodással, ha azokban csak aljas, vagy épen állati vadság van, általában nem költőiek, s még kevésbbé színre valók.

A franczia színművek ellen sok a panasz, hogy azok iszonyu, vad bűnök-, s bűnösökből vannak összeszőve.

Igaz; de mind ezen bűnök mellett mily tisztán tartatik a szín minden botránkoztató, minden aljas, illetlen dolgoktól. Fellépnek a bünösök, tudásával iszonyu büneiknek; de azoknak bántó utálatossága a szín mögött marad. A minden színi hősnőknek szörnyetege, Lucretia, nyujt-e a színen csak annyi botránkoztatót, bántót, illedelmetlent, mint néha egy erkölcsösnek kürtölt szelid dráma? Hol azon vad átkok, káromkodások, melyek egyéb költőknél az indulatok kifejezésének csaknem egyetlen módjai? Lucretiának Gennaro öt társai fülébe mondják: én öcscse, fia, rokona vagyok ennek s ennek, kit te megfojtatál, méreggel étetél, meggyilkoltatál, s az asszony megismertetve, megsemmisítve van az előtt, kit lelkének egyetlen tiszta lángjával szeret, ki előtt jónak, tisztának szeretne látszani, mert Gennaro tulajdon fia volt. Utóbb Gennaro megöli Lucretiát, tulajdon anyját: de azt csak akkor tudja meg, midőn már munkáját végzette. Lucretia ellenben tudja, hogy az, ki meg akarja ölni, fia, s bűneire emlékezve irtózik azt neki megvallani. S így lehetne egyéb jeleneteken végig menni a nélkül, hogy durva botránkoztatásra találnánk.

S ezen kényes izlés, miszerint annál mérsékletebb kifejezésekkel s óvatosabb mutatványokkal él a költő, minél iszonyubbak a vétségek, melyekről szólnia kell, az, mi a franczia drámákat nagyban játszó bűneik- s bűnöseikkel együtt a színen megszenvedi; s hogy e fölött kedveltetnek is, azt a rendkivűl jó elrendezés s ügyes drámai kidolgozás okozza.

Mi az átalakodást illeti, az kivűl esik a dráma határain. Mert mi hasznát veheti költő egy madárrá változott embernek? Ha csak a képzelődést annyira nem akarnók feszíteni, hogy az ilyen elváltozottnak az emberi szózatot meghagynók, s a mostani termékeny műlelemény szárnyakat is szerezhetne hozzá. Egyébiránt az ilynemű dolgok mindig inkább a látványok közé fognak tartozni, s inkább külső ügyességtől s csaknem megbirhatatlan nehézségektől függvén, nem igen lehet-

3*

nek tárgyai drámai kidolgozásnak. Látunk néha színeinken embermajmot, emberoroszlánt, emberkutyát: viszont majom- s kutyaembert deszkasátorokban minden poesisa nélkül az átalakodásnak, mert itt ember és állat nem akarnak egyébnek látszani, mint a mik: hanem csak megmutatni, mily ügyes vagy inkább ügyetlen utánozók. Az ember még talán legtöbbre vitte a majomutánozást: de mily nyomorú, ha oroszlánt kell játszania. Mint mondók, ez csupa prózai mutatvány, s mint ilyen, érjen a maga helyén, a mennyit érhet; más az átalakodás (midőn tudniillik a lélek megmaradván, az alak valósággal elváltozni képzeltetik); abban már költői jelentőség van. S ki ne olvasná gyönyörrel Ovidius Metamorphosisait? de ő elbeszélő költeményt irt, hol a lélek határtalan képzelődése mindent utól ér: drámában a szemcsalódás is megkivántatván, az átalakodásoknak hasznát nem vehetni.

Mit az elbeszélésről mondottunk, azon különbséggel azonban, hogy az sokkal mellőzhetetlenebb a drámában, mint a költés egyéb ágai, ugyan azt kell tartani a lyrai, didacticus költészetről is, melyek szinte csak részenként és segédképen szövethetnek be, hol azt a hely s a drámai characterek természete magával hozza. Egészen kizárni tehát ezeket sem lehet, csak hogy ne czélul, hanem eszközül vétessenek.

E részben különösen figyelemre méltók az újabb franczia színművek, ha egyébiránt mind valók volnának is azon vádak, melyekkel a német kritikától ostromoltatnak. Bennök elbeszélés, lyrai ömledezések a legdrámaibb alakot öltik fel, mindenkor helyén s czélszerűleg használtatnak; bennök ritkán találni az émelygő érzelgés s helykivűli indulatoskodás s pangó szenvedélyek azon podgyászait s uszályait (Schleppe), melyeket kritikus szomszédainknak legjobb, legművészibb drámai charactereik is akadékul rendszerint magokkal hurczolnak. Az újabb franczia költők minden érzelemnek s indulatnak a legpontosabb kiszámítás szerint tudják hasznát venni, a cselekvés rugóit művészi kézzel drámai

czélokra, szini hatásra intézni, a mi mind tanulásra, mind követésre méltó.

Mi a kidolgozás külsejét, a drámai nyelvet illeti, azt itt csak annyiban akarjuk szóba hozni, mennyiben a dráma természete megkivánja: mert különben a költői nyelv általános szabályai reá is illenek.

Intererit multum: Davusne loquatur an heros.

A drámai személyek különféle characterei különböző nyelvet is kivánnak. A régi nagyszerű tragédiák pathosza ugyan csaknem egy színre olvasztja minden személyeinek beszédeit; nem szenvedi azt a tarka vegyítéket, mely az újabbakat bélyegzi, részekben, mint egészben egyaránt a komoly, a magas szellem, mélyebb szenvedély, mely bennök uralkodik, fő s aljas személyek kifejezéseit megnemesíti, s ez által a hatást minden idegen elemtől tisztává, zavartalanná teszi, s folyvást azon tisztelettel határos ámulatban s figyelemben tart meg, melylyel nagy s megrendítő szerencsétlenségek s szenvedések látványának tartozunk. S ezen tiszta, zavartalan hangulatban valami szent s ünnepélyes van. De épen ez ünnepélyesség, ezen szakadatlan feszült komolyság néha, kivált hosszú darabokban fárasztó s untatóvá lesz. Miért is, ha a tárgy nem oly nagy nemű, a mese nem egyszerű, hanem több s igen különböző részekből alkotott, több szerencsével követhető Horatius ezen tanítása, melynek valósítását senki oly mesteri kézzel, oly remekül nem vitte ki, mint az újabb korban Shakspeare. Nála minden lényegesen különböző, úgy szólva különfokú személy külön nyelvet beszél. E részben senki a valódi életet oly hiven ki nem fejezte, mint ő, a nélkül, hogy ezen csaknem prózai utánozásnak a költői érdeket feláldozta volna. Ezen látszólag oly mindennapi személyek beszédei is művészileg annyira magasak és tiszták, hogy az életi vagy inkább piaczi mindennapiság vádját rájok illeszteni nem lehet. Nála például, más, egészen saját nyelvet beszél a szilaj, nyers Casca, mást a nemes Brutus, mást a nép, mely a köz-

téren kószál és dühöng; saját nyelve van a büszke, heves, inkább tettekben mint szavakban erős Percynek; más az ábrándozó vitéz Glendowernek, a helyzeteihez képest változó, a készakaratu, kicsapongásokban is nagy Henriknek, s talán mindenek közt legélesebben jegyzett beszédei Falstaffnak, ezen eredeti teremtménynek és napnak a korhelység rendszerében, különböző minden egyebektől, még Nym, Pistol, Bardolph társaiétól is, kiket holdai gyanánt lehet tekinteni, kik ismét oly sajátul különbözők beszédeikben, mint charactereikben. De Shakspearenél nemcsak ezen élesen elválasztott charakterek különböznek beszédben és nyelvben, hanem hiven meg vannak tartva a finomabb különbözések is, úgy hogy nála minden fő charactert új s különös teremtménynek lehet tartani, s ez nemcsak a belső alkotásból, hanem a személyeknek adott beszédekből is többnyire kivehető. A gondolatok s képzeletek határtalan ura, a mint képes vala költői lényeket előteremteni, birt tehetséggel is, hogy azokat megkülönböztető sajátságaikban, saját nyelvvel, saját kifejezési módokkal s belsejökkel tökélyesen összehangzó alakban állítsa elő.

Azonban ily változásokban dús külsővel csak oly rendkivüli elme állhat meg s ragyoghat, mint Shakspeareé, s e példa, ha gazdag költői ér nem járul hozzá, könnyen félre vezet, s harmoniátlan, zavart, s épen azért semmi hatású egészet hoz elő. Miért is sokkal biztosabbnak látszik, kivált nagyszerű tárgyakban megtartani a régiek szabatos komolyságát, melyet a mondottakon kivűl az is ajánl, hogy az ily nemű színművekben általánosan magasabb érzelmek s szenvedélyek uralkodnak, melyek ha művésziek akarnak lenni, illik, hogy a lélek s sziv lángjaiban, melyeken át kell menniök, salakjaiktól megtisztulva keljenek elő. S ily tisztulás után az érzelem s indulatok aljasabb drámai személyek szájában is mintegy megnemesül, s megszenvedi, sőt kivánni látszik a nyelv általános egyenlőségét.

De ha megkülönböztető beszédmód komoly drámában inkább csak kivánatos, mint merészelhető, mulaszt-

hatlannak látszik a vigjátékokban, hol a Músa az élet hétköznapi köntösét ölti fel. Itt a finomabb vagy aljasabb sajátságos beszédet már a tárgy maga, mely a közéletből vétetik, jobban megkivánja, hogy a képmás tökéletes legyen. Itt nagy hasznát vehetni a vidéki szóejtésnek is; mi, ha helyén s ügyesen használtatik, mívelt, míveletlen nézőt egyaránt mulattat. Haszonvehető itt azon beszéd is, mely idegenek szájában nemzeteik különbsége szerint sajátságos hibákkal változatos. Nyelvünk e részben nem mutat ugyan oly nagy s gyakran alig érthető eltéréseket, mint talán egyéb nagyobb terjedelmű nyelvek; de épen azért inkább használható s mind költők, mind színjátszók részéről nagyobb figyelmet, gondot érdemel, mint eddig reá fordítva volt.

Dialectusaink napról-napra jobban összeolvadoznak, s tanítás s közlekedés által végre a közdivatu nyelvbe menendenek át, a mi egyfelől nyereség; de költőnek minden esetre szemmel kell tartani az átmeneteleket, használni a nyelv minden virágait, mielőtt hervadásra jutnak. S mivel a mit eddig színeken hallottam, dialectusok utánozásait hiányosnak vélem, s a mi könyvekben egyes dialectusokról helyesen mondatott, egybegyűjtve s összeállítva nincs, nem lesz, úgy hiszem, fölösleges e helyt a magyar dialectusok rövid átnézetét adnom úgy, mint azokat vagy hallásból, vagy egyes leirásokból * ismerem.

Mindenek előtt, hogy érthető legyek, szükségesnek tartom itt a hangzók osztályozását. A hangzó a közönséges felosztáson kívül (rövidre s hosszúra)

mély: a á o ó u ú
magas: e ö ő ü ű
közép: é i í.

* Nem rég (l. a *T. Gyűjt.* 1837-ki I. kötetét) a palócz dialectusról egy igen alapos s világos rendszerű értekezés jelent meg, melynek némely, eddig előttem ismeretlen, adatait részint újakúl, részint igazításúl általvettem.

Ezen kétszerű felosztáson kívül még egy új osztályozás (zárt és nyilt) alá esik az *a* és *e* betű. A nyilt rövid *a* az, mely általában magyarnak tartatik, s ennek hosszúja nem azon ékezett *á*, melyet irunk, hanem az, mely némely felsőbb tájakon hallatik (aa), p. o. *baatyaam*, s mely néhány szóban (*aara amaara*, arra, amarra helyett) Dunán túl is fenmaradott. A zárt á rövidje azon ékezett hosszú *á*-nak, melyet irunk. Ezen zárt rövid *ȧ*-t a felső vármegyékben hallani leginkább. — A nyilt rövid *e* az, melyet Debreczenben s környékén hallani, s ennek hosszúja ismét nem azon ékezett *é*, melyet irunk, hanem az *ee*, melyet palóczosnak lehetne mondani, s ez Dunán túl is fenn van e szavakban *eere, emeere* (erre, emerre helyett). A zárt rövid ė az, mely eddig középnek mondatott, p. *szerelėm, kėgyelėm*; ebből lesz az ékezett hosszú *é*, melyet irunk. Ezek szerint lesz a hangzók egy harmadik felosztása: zárt rövid ȧ ė

— hosszú *á é*
nyilt rövid *a* e
— hosszú *aa ee.*

S ezekből az írói nyelv a nyilt rövid *a*, *e*-t s a zárt hosszú *á*, *é*-t tartotta meg, a közbeszéd ezen fölül a zárt rövid ė-t; a zárt rövid ȧ, s a nyilt hosszú *aa*, *ee* dialectusok sajátjai.

Ezeket előre bocsátva a közdivatú (irott) nyelv hangzói (leginkább a hosszúk), a következő változásokat szenvedik:

közdivatu	hienczes	palócz
é	ie	ee
í	í	é v. ei
ó	uo	ao
ő	üö	eö
ű	— néha	ő
	rövid hangzók	
u	—	ó
ü	—	ő

e szerint lesz:

közdivatu	hienczes	palócz
édes	iedes	eedes
szíves	—	széves v. szeives
adó	aduo	adao
idő	idüö	ideö
lábunk	—	lábónk
kezünk	—	kezőnk.

Különös bélyege ezen dialectusoknak, s e tekintetben a dunántúli közönséges beszédet is ide számíthatni, hogy az *l* betűt szó végén többnyire, szó közben pedig mindenkor, midőn utána egyéb mássalhangzó következik, kihagyják, s az előbb rövid hangzót megnyujtván, sajátságaik szerint elváltoztatják. Igy leszen;

közdivat,	dunántúl,	hiencz,	palócz.*
al	aa v. ó	ua	au
ál	á	á	á
el	ee	ie	eü
él	é	ie	ee
ol	ó	uo	ao
öl	ő	üö	eö
ul	ú	ú	ó—ao
ül	ű	ű	ő—eö
csalna,	csana	csuna,	csauna,
szállna,	szána	—	—
elkelne,	eekeene,	iekiene,	eükeüne,
élne,	éne,	iene,	eene,
pokol,	pokó,	pokuo,	pokao
ökölre,	ökőre	öküöre,	ökeöre,
tanulna,	tanúna	—	tanóna v. tanaona.
merülne,	merűne,	—	merőne v. mereöne.

* A barkó a palócztól abban különbözik, hogy az au-t ó-nak, az eü-t ő-nek mondja ki, p. o. alszom, pal. au-szom, bar. ó-szom. Elment, pal. eü-ment, bark. ő-ment.

Itt kell említenem, hogy a hienczes nyelv néhol fölfüö, el-ie helyett fö-t, e-t is mond: fö-ment, e-ment. A hangzókra nézve még csak azt kell megjegyeznünk, hogy dunántúl két rövid *e*, a zárt és nyilt, használtatik, p. o. kėgyelėm. Némely vidékek, u. m. Körös, Szeged s Fejérben Sukoró a zárt rövid ė-t rendszerint ö-vel cserélik fel, p. o. rėttenetės, *röttenetös;* nyerėm, *nyeröm* stb. Ki tehát ezen ö-s dialectust utánozni akarja, e szabályt kell tartania; s e szerint soha sem szabad a szentet *szönt*-nek, eped-et *öpöd*-nek mondani: mert ezek hallatlanok. A nyilt rövid *e* nem változik ezen dialectus szerint *ö*-vé. Egy pár kivételt talán lehetne a közéletből említeni; de egy-két kivétel nem árt a szabálynak. — Továbbá a hosszú zárt á némely tájakon hosszú aa-val cseréltetik fel, p. o. bátyám = baatyaam.

A mássalhangzók változásait alig lehet rendszerbe vonni; itt csak a főbbeket érintendjük. Dunántúl az *n* betűt némely hangzók előtt, az *i* előtt pedig rendesen, meglágyítják: fony, nyől (fon, nő); kennyi, fennyi, gyünnyi (jőni), mennyi (menni). A palóczok ezen kívül még a *d*-t és *t*-t is meglágyítják *i* előtt, p. o. diák = gyiák, Dienes = Gyenes, Kati = Katyi, Peti = Petyi. Dunántúl némely szavakban kihagyják a gy-t; vagyok — vaok, megyek = meėnk, nagyobb = naobb, néhol *j*-vel cserélik fel, és viszont, p. o. gyász helyett jász-t, jön helyett gyön-t, gyün-t mondanak. A palóczok a *meg*-et a szerint változtatják, a milyen mássalhangzó következik utána, p. o. meg-marad = mem-marad, meg-veszem = mev-veszem; meg-bánom = meb-bánom; máshol az *m*-et hagyják ki: egüttem, eglestem = megüttem (ütöttem), meglestem helyett. Dunántúl az *rl* stb. két l-re olvadnak, p. tarló = talló, sarló = salló; más tájakon az *rs* változik két s-sé, p. Karsa = Kassa, borsó = bossó, korsó = kossó. A palócz a *val vel* ragot, *vau veu*-re változtatva, mindenütt megtartja; késveü, kanálvau; a házhoz, kézhez helyett: házho, kézhe; a göcseji kanálvel-t, sípvel-t mond, és kinál-t kinél helyett. A göcsejieknek, s ha jól emlékezem, ormánságiaknak

szokások a helységek nevei elibe e betűt mondani, p. o. hová megy kendtek? Esöjtörbe (Söjtörbe), Ekuotabe (Koltába).

A zsidós, tótos stb. magyarság utánozását különösen jól értik színészeink, kevesbbé a németest; angolt, francziát, olaszt pedig épen hibásan utánoznak; ezeket talán úgy lehetne valamennyire közelíteni, ha mindenik nemzettel saját kimondása szerint olvastatnók szavainkat.

Azon kérdés: szabad-e folyó beszédben színművet irni? egy felsőbb kérdés eldöntésétől függ, attól tudniillik: szabad-e általában költeményt máskép, mint versekben irni? A régiek példája a versek mellett szól. Minden jeles költői művet versekben birunk tőlök, különbözőkben a költemény tárgya s neme szerint; sőt ha a legjelesbeket tekintjük, ezt kell mondanunk kevés kivétellel az újabbakról is. A költés eredete alkalmasint egy az énekével, s ha ez való, úgy tagadhatlan, hogy a dal törvényeihez simult költői beszédnek bizonyos mértéket kelle fölvennie s nyugpontokat tartania s általában a részeknek oly arányával, az egésznek oly kerekdedségével s összhangjával birnia, mely a magasabb hévtől ihletett elme ömledezéseit ne akadályozza. Maga a kötetlen beszéd nem kötetlen valósággal, annak szinte törvényei vannak, az is tárgyaihoz képest változik: hol rövidebb, tömöttebb s kész akarva lassú és darabos, hol nagy, képleges, néha hosszú mondatokkal hullámozó, mint az áradat; sőt nemcsak egész mondatokban, hanem, kivált szónoknál, szavakban is válogató; helyes szavalhatás miatt mértékei és határai vannak s úgy nevezett numerusa, mely azt kellővé és hatóvá teszi. A kötetlen beszéd is tehát két fő törvény alatt áll, a belső tartalomé, melyhez illenie, s a szavalásé alatt, mely szerint alakulnia kell. Tudjuk, mint vesz el a legjobb, legszebb gondolat is, ha ügyetlenül s bel tulajdonságához nem illőleg (vagy nagyságához igen aljasan vagy kicsinységéhez igen dagályosan) van kifejezve. Ha már a szabatosság a kötetlen beszédben is mulhatatlanúl megtartandó: mennyivel nagyobb mér-

tékben kivánja azt meg a költői nyelv, melyet méltán a beszéd virágának mondhatni? Itt a tartalom már magasb szellemű; azért szavalhatása is saját beszédet kiván; itt még a gondolatnak is az érzelem meleg éghajlatán kell általmennie, s az érzelemnek közbeszédben is kivált dialectusokban (melyek szólója a nyers eredeti ember, közelebb áll a természethez) van bizonyos hanglejtése, melynek figyelmes vizsgálata a dal eredetére nem helytelenül vezet. A költői nyelv tehát mind az élet mindennapiságán s szükségein túlemelkedő tartalmánál, mind szavalásmódjánál fogva, mely eredetileg a dallal rokon, vagy épen egy vala, szükségképen megkivánni látszik a szótagok bizonyos számát, mértékét, arányát, s a szótagok ezen száma, mértéke s aránya teszi a költői nyelv sorait, miket versnek mondunk. Azonban a költészet korunkig nagyobb terjedelmet, tágasabb kört nyert, s magas isteni eredetétől elszakadva, leszállott az élet érdekeihez s azoknak alakjaiba öltözvén, mintegy emberivé lőn, s jelennen úgy áll, a végtelennel határos nagyságában és ezer alakú különféleségében, élesen osztályozott nemeivel és fajaival, mint egy új világ, egy második természet. S igen rossz tanító volna, ki a költői szavalást is mindenben és mindenütt a dal lejtéséhez kívánná idomítani: saját helylyel s törvénynyel bir ma a szavalás dalban és színészetben, noha gyakran jobb színészeink előadásában még prózai műveknél is bizonyos éneklés divatozik, mi minden esetre hibás és kerülendő; de tagadhatlanúl azon eredetnek viseli bélyegét, melyből a verset származni mondottuk. Azonban az úgy nevezett énekléstől ment s szabatos versszavalásban is valami saját, mondhatatlan báj van, mely azt a próza fölött megkülönbözteti: valami könnyű folyamatosság, akadálytalan ömledezés, mit a költő alig áldozhat fel nagy veszteség nélkül. Innen igen csalatkozik s művészi ihlet nélkül van, ki a versekben természetlenséget lát. Nem fog-e az összevisszahányt, vagy szabadjára hagyott beszéd a magasabb ihletnek útjában állani? Nem természete-

sebb-e azon könnyű folyamat, azon tiszta ömledezés, mely a verseknek sajátja, mint a darabos idomtalan beszéd zürhangjai? S azon rejtett báj, mely a versből alig sejtve, de annál vonzóbban zeng ki, nem menti-e azt meg az erőltetettség vádjától, s nem épen ez szüli-e azt, mit művészi természetnek nevezünk? A való természet belső, titkos erőkkel hat, épen így kell hatni a művészi természetnek is. S hogy most egyebet ne említsünk, épen ily belső titkos erő rejtezik a versekben is. A kötött beszéd könnyű gördülete, tárgyhoz simulása, harmoniás zengzete oly varázs erővel bir, melynek akaratlanul s észrevétlenül hódolunk.

Ha már ezekhez adjuk a régiek s az újkor legjelesbjeinek példáját, kétségtelen, hogy a drámának, mint a költészet egyik fő neménck nyelveűl a verset kell elfogadnunk, s bizonyosan két (verselt és nem verselt), különben egyenlő becsű színmű közől annak kell az elsőséget adnunk, mely egyéb tökélyei felett még a vers harmoniájával is ajánlkozik.

A versekben e fölött azon gyakorlati haszon is van, hogy mintegy kényszerít szót és kifejezést megválasztanunk s távol tart az aljas s pongyola beszédtől, noha másfelől gyakran dagályos vagy igen mesterkélt beszédekre téveszt, s mennyire távol tart az aljasságtól, annyira szeret túl emelkedni a felső határokon, s néha képzelet-fárasztó magasságban enyészik el; de ezen hibák nem a vers természetében, hanem a vele bánni tudásban s visszaélésben fekszenek.

Azonban nehogy valamit készakarva elhallgatni láttassunk, a kötetlen beszédnek is van saját bája, mely néha nem méltatlanul a vers helyébe léphet, s az újabb kor e nemben jeles műveket adott, melyeket vakmerőség nélkül alig lehetne nem költői műveknek tartani. A dráma különösen, mely, kivált víg szerepeivel legközelebb áll az élethez, leginkább Shakspeare példája után, visszautasíthatlan jogot vitt ki magának a kötetlen beszédhez is. A könnyű társalkodási jelenetek, az aljasabb, de mégis szükséges drámai személyek beszédei,

ma nagyrészint folyó beszédben adatnak, s ritkán iratik ily szerkezetű vígjáték versekben: mit talán mindaddig nem is gáncsolhatunk, míg nem találtatik vers neme, mely a sima szájú conversatio könnyű bájainak, az aljasabbköznépi beszédek pongyolaságának megfelelő legyen.

Shakspeare egyébiránt, kit mint példaadót ismét említnünk kell, nem csupa szeszély szerint váltogata kötött és kötetlen beszédet; ő, mint színház embere, igen ismerte a dráma prózaibb oldalait, s csak ezeknél oldá fel magát a verseléstől: nála különben minden komolyabb vagy költőibb hely s jelenet még vígjátékban is verselve van, s ha folyó beszédben írt jeleneteiben a legkisebb árnyalatig hív s utólérhetlen characterfestőnek kell is őt ismernünk; de mi őt nagygyá, rendkívűlivé teszi, az mind nagyszerű gondolatjaihoz illő versekben van írva.

Legalkalmasb s a komoly drámák pathoszához illőbb versnem a jambus, melyet az újabb kor (angolok, németek s magyarok) hatosból ötösre rövidített, mely néha változatosság vagy nyomósítás végett, vagy végre szabadságból egy szótaggal toldatik. Mértéke a következő:

⏒ ═	⏑ —	⏒ ═	⏑ —	⏑ —	(⏒)
⏑ ⏑ ⏑		⏑ ⏑ ⏑		⏑ ⏑	
⏑ ⏑ —		⏑ ⏑ —			

Ezen mérték szerint az első és harmadik lábon lehet spondaeus (— —), tribrachys (⏑ ⏑ ⏑) vagy anapaestus (⏑ ⏑ —) is; noha ezen szabályt nem akarnók oly szorosan vétetni, hogy attól soha eltérni ne legyen szabad. Sokszor az ily mereven szabálynak gondolat vagy kifejezés áldoztatik fel, mi nagyobb veszteség egy kis eltérésnél. Azonban nehogy a szabadság féktelenségre fajuljon, az ötödik lábnak mindig tisztának kell lenni, azaz vagy jambusnak, vagy a mi vele a vers végén egyet ér, pyrrhichiusnak (⏑ ⏑): ez adja meg a sornak a végsúlyt s e nélkül nem is lehet a verset jambusnak tartani. Szükséges továbbá, hogy ezen kívül (ha nem szinte

mindenkor a második s negyedik lábon is) még két jambus legyen, s így végsővel együtt három, vagy, ha igen nagy szabadsággal akar a költő élni, legalább kettő; de ezen szabadság ritkán, csak szükségből engedhető, s a véghatár, melyen túl menni tilos. Megjegyezzük még, hogy midőn a vers egy szótaggal hoszszabb, a végső lábon okvetetlen jambusnak kell lenni (a pyrrhichius ekkor ki van zárva). Igen gyéren használtassék a tribrachys és anapaestus is, melyeket azonban végképen kizárni nyelvünk számos szavai miatt nem lehet például: *szavai, kezei, halada, öröme, gyönyöre, hatalomé, szerelemé, mutató, nevető, eredet, szaporodik, gyarapít, közelít*, s több számtalan, melyeknek különben a drámai nyelvből mind ki kellene maradniok, s ott sem szabályszerűleg, hanem csak szabadságból: iróink tudniillik a fenn idézett szavakkal küzködvén, azokon úgy segítnek, hogy vers végén tribrachys vagy anapaestusnak első rövid szótagát hosszú helyett veszik (mit azonban mindig rövidnek kell szavalni). Azonban ez csak szükségből engedtetik meg, szintúgy, mint a ◡ ◡ ◡ és ◡◡— verslábak, s az ily szavakra nézve talán azt a szabályt lehetne tartani, hogy a vers végén a mondott mód szerint, közben pedig vagy a vers elején, mint anapaestusi vagy tribrachysi lábak használtassanak; p. o.

◡ ◡
hatalom szeren | cse szol | gáim valá | nak

vagy:

◡ ◡
szolgált | nekem | szeren | cse s ha | talom.

Vannak szavaink, még ily szabadság mellett is használhatatlanok, ezekre nézve a szükség s körülmény tegyen határozatot.

Igen szépíti a verset, ha a második vagy harmadik lábon cæsura van; p. o.

Nyugosztalódj' belső világodon cæsurátlan, mely cæsurával sokkal szebben fog hangzani így:

Nyugosztalódjál bel világodon.

De ismételnünk kell, hogy ezen külső szépségnek a belsőt, a gondolat s kifejezés erejét nem akarnók feláldoztatni. A költő ne tegye ugyan a dolgot fölötte könnyűvé; de ne fölötte nehézzé is, s itt csak izléssel párosult szorgalom szabhat törvényt s határokat.

Iratnak színművek rímes és rímetlen trochæusokban is a sorok nagyobb változatosságával, mint a jambusoké, s ha ezen versnem nem egészen alkalmatlan is: de lyrai könnyűsége miatt a jambusok felett nem ajánlható unalmas csengése miatt a méretlen rímes vers, melyet jobbnak nem létében a francziák használnak.

VI. *A dráma belsejéről.*

A dráma kicsinyben a cselekvő élet képe. De az életben igen sok unalmas van; szorosabb határozással tehát: a dráma a cselekvő élet valamelyik érdekesebb szakaszának képe. De az életben igen sok érdekes van, mi a lelket leveri, szívet elkeseríti s ily sanyarú érzéseket bizonyosan nem örömest keresünk színen s költeményben; hozzá kell tehát adnunk a költői felfogást, különösen pedig az úgy nevezett költői igazságot, ezen istenséget, mely részrehajlatlanul örök törvények szerint uralkodik a művészetben, s mely abban áll, hogy az üldöző bűn dölyfe s az üldözött erény megbukása által fellázadt s megbántódott érzés kiengeszteltessék, akár az erénynek fényes, még a bukásban is nagy s tündöklő dicsősége, akár a bűnnek minden külfény mellett is mardosó belkínjai által; szóval a megrendült erkölcsi súlyegyennek végre ismét csillapatra kell hozatnia.

A drámai személyek tehát, kiken ezen költői igazság gyakoroltatik, emberileg érdekesek legyenek, és pedig vagy gyarló nevetséges oldaloknál (a vígjátékban), vagy lelki erejök- s nagyságoknál fogva (a szomorújátékban). A komoly színmű tehát a megtévedt emberi erő, vagy erény nagyszerű küzdéseit, szenvedéseit s tusakodását egy nagyobb hatalom ellen, állítja elő. Azon személy-

nek, melynek a megtévedt erő, erény tulajdoníttatik, meg- vagy meg nem bukása közönyös dolog, mely a darab szerkezetétől s belső körülményeitől függ; de az erőnek vagy erénynek fényleni kell küzdéseiben.

Készakarva mondánk általánosabb kifejezéssel megtévedett erőt vagy erényt; mert ha nem akarjuk is feldönteni azon régi tant, hogy a dráma hősének sem egészen rossznak, sem egészen jónak nem szabad lenni: mivel úgy teljesen méltó, így egészen méltatlan lévén bűnhödésre, az első esetben irgalmat, szánatot és félelmet nem fog ébreszteni, a másodikban boszonkodást támaszt.

De a rosszon, a bűnön kívül van, a mi az ember szerencséjének árt: ilyenek a tévedések, hibák, könnyelműség, elbizottság, kevélység stb., melyekért sokszor igen keserűn lakol a különben jó ember is; ellenben a nem egészen jó, sőt valódi rossz emberben is marad fenn valami tiszta hely, valami szent érzés, mely őt a szenvedésre s büntetés érzésére képessé teszi. S így mind a jó ember egy kis botlással vagy hibával, mind a rossz egy kis tiszta érzettel tárgyai lehetnek a komoly drámának: amaz, mert bűne s botlása következéseivel küzködve érdekes; ez, mert épen azon tiszta érzése által bűnhödik, mely nélkül alkalmatlan volna a valódi szenvedésre. Továbbá megjegyzésre méltó, ha azt akarjuk, hogy az erény szenvedése boszonkodást ne gerjeszszen, rajta valami homálynak kell lenni, például: dacznak vagy túlságnak, mely mintegy maga ellen lázítsa a sorsot és világot; vagy ha egészen rossz a drámai hős, kell fényes tulajdonainak lenniök, s ha ezek mellett is megbukik bűneért, a legfőbb érdekű darabot adhatja. Ezen fölül, ha egészen ártatlan bűnhödik, szenvedéseiben nagyság és erő legyen, bizonyos kevély elszántság, mely bámulatot vagy tiszteletet gerjeszt. S csak ez engesztelhet ki valamennyire azon méltatlanságért, melyet vad erőszak az erényen elkövet. Mennyire bántó például: a *Molnár és Gyermekében* (Raupachtól) az ártatlan leány hosszú nyavalygása!

A darab különben remekül van elrendezve s nem roszszúl kidolgozva; de belseje kínzó és nyavalyás.

Sokkal bajosabban menthető, ha a drámaíró hősül egy egészen rossz embert választ. Ott csak az derítheti a tárgy sötétségét, ha a mondott hősnek más nagy, fényes tulajdonságokat adunk, milyen a bátorság, vitézség, mély tudomány stb., miket ha erény gyanánt venni nem lehet is, legalább olyanok, mik embernek díszére válnak, s ezek s a bűn nagy tulajdonokkal ragyogó fiának megbukása végre kiengesztelnek a gázolásokért. S itt a régi tanítóktól követelt szánat és félelem helyett, melyeknek szerintök a komoly drámában uralkodni kell, egészen másnemű félelem foglal el bennünket: félünk tudniillik a nagy erejű s fényes tulajdonú bűn diadalmától, melyet valamely ellenséges istenség vagy sors gyanánt tekintünk, s végre megkönnyebbülve s örömmel látjuk bukását, midőn másfelől tulajdonaitól csudálkozásunkat s némileg szánakozásunkat is, hogy azok nem az erény társaságában jelenének meg, meg nem tagadhatjuk. Ilyen Shakspearenél *III. Richárd,* ördögi gonosz, minden szikrája nélkül az erénynek; de személyesen bátor, eszes, vitéz; azonban határtalan gonoszságai ijesztővé teszik az emberek előtt, kiktől végre megutálva, elhagyatva s elárulva nyomorultan vesz el minden vitézsége mellett, miután az általa meggyilkoltak árnyaitól utolsó éjének borzasztó álmában megátkoztatott.

Legjobb, ha a drámában bonyolódás és kifejlés a személyek charactereiből ered, azaz, ha tévedés, vagy bűntét a dráma hősének characterében fekszenek, ha maga a kifejlés, a bűnhödés és bal vég ezen characternek egyéb drámai characterekkeli összeütközéséből foly. Igy lépnek fel az emberek legtisztább függetlenségökben s méltán viselik tetteik súlyát, a mi keresetlenül a legjobb tanítás, melyet drámában adhatni. Igy vesz el önbűnei szövedékében Lucretia, s bűnhödése legirtóztatóbb; mert az egy indulat, az anyai, mely még tisztán maradt fertőzött keblében, öldökölteti meg un-

dok tetteinek azon képe által, mely fiának tiszta characteréből tükrözik elébe. Az által, ha tőr nem érné is, meg van ölve, mint a szörnyeteg, mely önképétől halálra iszonyodik.

A véletlennek, az esetnek is van ugyan helye az efféle darabokban; mert ki fog ezek nélkül hosszabb darabot irhatni? de ezeket is igen gyéren kell használnunk, és miről soha meg ne feledkezzünk, minden ilyen véletlennek arra kell szolgálnia, hogy ne magában véve legyen elhatározó a darabra nézve; hanem csak okul vagy alkalomul szolgáljon, hogy a drámai character magát cselekvésre határozza.

A sorstól elsodort s megbuktatott ember is igen érdekes lehet az által, ha ezen külső óriási hatalom ellen nemesen s állhatatossággal nagy czélokért küzd, ha szenvedéseiben nagy, s bennök az emberi lélek méltóságát nyavalygás s erőtlen panasz nem alázzák meg. Sorshatalom gyanánt vehetni színműben minden meggyőzhetlen külső erőt, p. o. a nép akaratját köztársaságokban, (így küzd daczczal és fenséggel Coriolan a nép haragjával), zsarnok parancsát vagy egy mindenható testület határozását. S ha ezen hatalmak előtt a jó ember elesik, nem lehet azt minden hibától mentnek tartani; mert abban minden esetre egy kis vakmerőség vagy makacsság van, ha egyes ember nagyobb, óriásibb hatalommal szembe száll. Azonban, ha az így megtévedett erő folyvást nemesen küzd a nagyobb hatalommal, s úgy látszik, mintha a drámai hős ezen küzdésben lelke visszanyomhatlan intését követné, mintha megtörhetlen lelkének az ily küzdésekben s az önként fölkeresett veszélyben gyönyöre volna: akkor a mű a legnagyobb érdekű lehet; mert a character ereje az, mely bennünket mindenek fölött érdekel. Így küzd a leláncolt Prometheus, az emberek jótevője, nagy lelki erővel, Isten maga is, az istenektől reá mért kínokkal, mintha egy megfeszített aristokratát (a jobb értelemben) látnánk, ki azért, hogy a népen könnyíteni akart, aristokrata társaitól szaggattatik. Nyögéseit hallani a

testi fájdalom miatt; de lelke vádat tesz az őt gyötrő istenek ellen, azoknak bukását jövendöli; s nincs hatalom, mely engedésre birja.

A régiek komoly színműveiben a fatum uralkodott, oly hatalom, melynek még isteneik is hódoltanak. Nálok a véletlenség ritkább, ott minden nevezetes ama titkos hatalomtól ered. Ezen titkos, kikerülhetlen hatalommal küzdenek az ő drámai személyeik, s küzdéseikben hős lélek, vétkeikben az emberiség gyarlósága, bukásaikban nagyság mutatkozik, s ily mű egy tiszta időben támadt égi háboruhoz hasonlít, melynek nagyszerűségében valami rémületes szép van. Korunk világosabb eszmék kora, s a költő jól teend, ha mindent az ember belsejéből, az egyes characterek erejéből fejt ki, s ha a föntemlitett külső hatalmat, a körülmények nyomását veszi fatum gyanánt, melylyel az megfoghatlan, kimagyarázhatlan rejtélyeivel s titkaival nem ritkán egyenlő. Ily összeütközésekből kevesebb fenséges és bámulatost, de több valódi erőt, emberileg érdekest fejthet ki a költő, s ez által a költészet religiója nem megszünni, csak változni fog, a megfoghatatlan és láthatatlan istenség helyébe egy látható, de szinte megfoghatatlan (a világ, emberiség) lépvén. — Azonban ez inkább csak igazolására szolgáljon az újabb drámának, mint arra, hogy e tan kizárólag fogadtassék el a régi helyett. Ha valaki elég erőt s ihletet érez, s akár a tárgyban, akár a nép hitében és babonáiban módot és eszközöket talál a régiek utánzására, azt e miatt nem éri kárhoztatás. De ide nagy és mélyen ható költői elme kell, mely egyedül képes az időket visszavarázsolni, hol rendkívüli közvetetlen hatalmakat hittek az emberek. Ki ne bámulja Macbethet, ezen nagyszerű tragédiát, midőn Jaromir (hogy rosszabbat ne említsünk) boszankodást gerjeszt

Itt kell érintenünk, miről már felebb vala szó, hogy a tragédia személyei helyesebben választatnak ismeretes történetből vagy költeményekből, mint hogy egészen újak legyenek, s helyesebben a magasabb rendű

s így nagyobb hatású s épen ezért érdekesebb osztályból, mint az aljasabból, kiknek apró bajaik a tragédiát igen alantjáróvá teszik.

Azonban állításunk szerint character lévén a legérdeklőbb, ha költő ennek ereje által az aljas osztályból is kitüntet valakit, meg van felelve a komoly dráma kivánatának. Ilyen a bolond Triboulet Hugonál; de annál bántóbb mellette a fejedelem charactere s zavartalan szerencséje. Ilyet az életben is eleget találhatni, minek azzal a jámbor nézőt színen boszantani? Ez alkalommal megjegyezzük azt is, hogy a historiai daraboknál gyakran megfeledkezik a drámairó a költői igazságról: sanyargat és megbuktat minden elégtétel nélkül dicső férfiakat; tündököltet ellenben czudarat és hitványt. Ez történetben így lehet; de nem költeményben, hol vagy nem kelle ily tárgyat választani, vagy szabadsággal élni annak módosítására.

A szervedő erénynek dicsőülni kell, ha nem külső szerencse, de a szenvedés nagysága s nemessége által; a gaznak és gázolónak sülyedni kell, ha nem külsőleg, de legalább belsőképen, önérzetétől, öntudatától marczangolva, utáltan és megvetve minden jóktól. S ez az, mit a dráma erkölcstanának lehet mondani: de ennek keresetlenűl kell mintegy a dráma charactereiből s szerkezetéből folynia, mert különben iskolai por fog a színművön látszani, s megszünik játéka, mi rendeltetése. E szerint tehát lehet történeti dráma (mert ezek rokonok), de nem philosophiai, aesthetikai, festői stb. dráma; mert ez a didactikus költéshez tartoznék; azonban philosophus, festő stb. lehetnek dráma hősei, ha különben a dráma kivánatainak megfelelők.

A víg színmű a hétköznapi élet apró bajai körül forog, s ennek hibáit róva, nevetséges oldalait kitüntetve, mulattat és tanít egyszersmind. A víg dráma nem foglalkozik megrázó, nagy következetű cselekményekkel, mert ezek tökéletesen elrontanák azon derült kedvet, melyet szülnie kell; nem vadász nagy, setét bűnöket, hanem meglesi s elárulja a színes hálálkodót.

az erényhazudót; megszégyeníti a gőgöst, hetvenkedőt, csuffá teszi az alacsony szenvedélyűt: az irígyet, fösvényt; kineveti az ügyetlent; a testiség rabjait: részeget, korhelyt s könnyelmű pazart saját kezeikkel vereti meg; szóval: minden apró bűnt, s még az erényt is, ha ügyetlenséggel páros, vagy tulságig megy, nevetséggé teszen.

A nevetség a leghatalmasabb fegyver, hatalmasabb gyakran a pathosznál, melynek ellenkezője. A legszilárdabb ember, kit semmi rémületes, maga a halál meg nem tántorít, ha nevetség tárgyává lesz, leveretik, megsemmisíttetik, könnyen megmagyarázhatólag azon okból: mert esze, melylyel az állattól kelle különböznie, kétségbe hozatott. A nevetség azon hideg víz, melylyel az indulatok és szenvedélyek tulzó forradalmát s villongásait leghathatósabban csillapíthatni. De épen ezért, mert a nevetség ily hatalmas fegyver, nem kell azt könnyelműen vagy gonoszul a nem mindig kellemes külsejű erény ellen fordítani, a netalán fényesebb bűn dicsőítésével. Ilyen fényes, vagy inkább hímes bűnök mellett gyakran szenved a valódi erény Kotzebue műveiben, ki egyébiránt nagy mestere a vígjátékoknak. Itt is a költői igazságnak kell a főelvnek lenni: különben a szín igen hamar áltan, hamis morál terjesztője lesz.

Míg a komoly színmű egyetemes charactereket állít elő százféleképen különböző alakjaikban, s az emberi lelket éggel és pokollal határos függetlenségében: addig a víg mű individuumok helyett inkább fajt vagy nemet hoz a színre; mert mind azon fösvényt, kajánt, rágalmazót, pimaszt, szelest, pazart stb., kiket vígjátékban látunk, úgy lehet tekinteni, mint egy egész osztály képviselőjét. Ilyenek vannak hazai víg darabjainkban is, a darabokhoz képest nem csekély számmal. Ilyen a megbecsülhetetlen Kardos Fáy *Régi Pénzei*ben, ilyen Kisfaludy Károlynál Bajszövő, ki ezen fölül ügyvéd is; ilyenek továbbá a *Betegek*-, a *Pártütők*ben a birák és assessor, a *Kérők*ben az ügyvéd, s hogy töb-

bet ne említsek, ilyen a *Csalódások*ban a tervkoholó Lombai, s a sok ezer honunkbelinek képviselője, az eredeti Mokány.

A víg dráma személyei bizonyos anyagi jólét vagy szellemi élemény után törekednek s ezen törekedéseikben gyakran mások, gyakran véletlen esetek által játszatnak meg. Midőn valamely szerencsét (p. o. egy kellemes szeretetre méltó leányt, birtokot, hivatalt, díjt és megszenteltetést stb.) balga, silány, üres keblű csapodár elől, az okos, elmés, jeles, ügyes, vagy nem gonoszul ravasz és állhatatos nyeri meg, igen helyén van a dolog, s amazok fonák irányaikkal, elhibázott czélaikkal, víg, mulatságos mellékletül szolgálnak. A két egyenlő erényű között az ügyesség és szerencse határoz. Azonban, ha a különben okos, sőt ravasz és derék is kijátszatik, annak nem egy érdemetlenebb vagy silányabb által kell kitolatni a szerencséből, hanem csupán váratlan balesetek által; de az ily bukdosót minden esetre oly erővel és rendíthetetlen kedélylyel kell felruházni, hogy bukása meg ne törje, hanem inkább tanulságul szolgálhasson neki s nézőinek.

Meg kell még jegyeznünk, hogy vígjátékainknak többnyire van komolyabb része is, s ez Kotzbuenál többnyire s néhol Kisfaludy Károlynál is érzelgő, a mi igen rosszul áll a nevető szájhoz. Ilyen érzelgők a *Csalódások*ban a haragban élő két szerelmes. Az érzelgésben valami beteges, mélység s valóság nélküli fölületesség van. Hamis hangok ezek, melyeket a kebel hárfája hurjain ügyetlen kéz csal ki. Mélység és valóság nélkül sohasem kell érzelmet, indulatot festeni. Shakspearenél a dráma komolyabb részei a tragédia nyelvének s érzelmeinek bélyegét viselik.

Interdum vocem et comœdia tollit.

Ilyen a *Sok zaj semmiért*ben a rágalmazott Hero. Ilyenek a *Mint tetszik*ben a gyönyörű Viola, a herczeg s Olivia némely beszédei. Magának a csupa dévajságból szerkesztett *Vindsori nők* színműnek van komoly

része, hol az ügyes és szerencsés Fenton mellett a pohos Fallstaff s egész sereg bohó futnak tréfaversenyt, hamis irányban, ál, rosszul látott czélok után. Azonban vannak víg darabok, hol a komoly szándék enyelgés s öncsalás palástjába burkózik. Ilyen *Love's labors lost*ban a három egymást s magokat csaló szerelmes pár, kiknek komoly szándékaikat a fiatal vér, az egymást lefegyverző fortély semmivé teszi, s az ilyen művet lehet a legtisztább vígjátéknak mondani, milyenek magok nemében a tragédiák a comicumnak minden vegyítéke nélkül.

Említeni kell még, hogy az újabb vígjátékokban általában kevés poesis van hasontalanul Shakspeareéihez s különösen a spanyolokéihoz, mely utóbbiakat egy vidám és boldog, de a közönségesnél nemesb és magasb élet képeinek lehet mondani.

S talán nem helytelen kérdés: nem fog-e a vígjáték lassanként ha nem a prózába, legalább a didactikus vagy szatirikus költés virágtalan szakába átvándorlani? A mi ha történik, a drámai költészetnek nagy veszteség, a prózának kis nyereség volna.

Végezetül nem lesz fölösleges egy, már több izben érintett kérdést bővebben kifejtnem, azt tudniillik: minemű színművet lehessen általában erkölcstelennek tartani, azt-e, melyben minden nagyobbszerű s megrázóbb bűnök beszövése kerültetik minden egyéb óvás nélkül, vagy azt, melyben azok nincsenek kizárva, oly óvással azonban, hogy azok semmikép kivánatosakká ne tétessenek, s a sérelem s aggodalom, melyet okoztak, önrutságok s bal sikerök által elháríttassék. Részemről azt hiszem, nincs tanulságosb könyv, mint a historia; pedig hol van annyi iszonyúság együtt, mint a történetekben? — Mind e mellett is a világ történeteiből igen keserű a tanulság; mert hányszor látjuk az erényt sűlyedni a bűn diadalma mellett: s a nagyobb rész inkább fene vadak, mint emberek történetének látszik. De erről senki sem tehet; azonban midőn a világ s történetei elől a költemény s színház templo-

mába menekedünk, igen rosszul fog esni, ha ismét csak a vad, kiméletlen világot találjuk minden művészi tisztultság nélkül s hiával egy általunk megfogható igazság elvének. S erről tenni már a költő s művész hatalmában áll. Mit értünk a költői igazságon, már fölebb mondottuk, s ha ez művészetben mindenkor szem előtt tartatik, már megvan, mit józanan kivánhatni: a műnek erkölcsi hatása. Azonban sokan erkölcsiebbnek hiszik, inkább csak tévedő, mint az erénytől elpártolt embereket festeni, s ezen kiméletes bánás által inkább tiszta s bűnt nem ismerő édeni ártatlanságban tartani meg a közönséget, mint a jónak és gonosznak tudása által felvilágosítva amannak szeretetében s ennek utálatában megerősíteni. De e nézetben csalódás fekszik. A közönség nagyobb része, mely színeket látogat, tul van már az édeni ártatlanságon, s ama rész is, melynek azon nem kellene tul lennie (gyermekek s nevendékek), többé vagy kevésbbé be van már vezetve az élet némely titkaiba, ki van téve a való s nagysága miatt előtte foghatatlan s épen azért a színinél sokkal veszélyesebb világ csábjainak, a nélkül, hogy abban azon helyes irány s kivezető fonalat feltalálja, melyet a szinműben követelünk. S igen nagy kérdés — a világ mind kettőre bőven nyujt példákat — az egészen tudatlan ártatlanság áll-e erősebben, vagy azon fiatal erény, mely korához s tehetségéhez képest az élet kikerülhetetlen hibáival s gyengéivel jó ügyelés alatt fokonként ismerkedik. Részemről azt hiszem: egy falusi tapasztalatlan ártatlanság hasonló körülmények között sokkal könnyebben csábítható, mint egy, a szépben s jóban a rutnak és gonosznak tudása s utálása által szilárdított erkölcs.

Nem akarom azonban állítani, mintha gyerkőczének s leánykának ugyanazon darab volna épületes, mely egy érettebb korúnak; sőt azt hiszem Juvenalissal: van kor, melyet minden botránkozástól, a mennyire lehet, távol kell tartani, s némely dolgok iránt tökéletes tudatlanság árnyékában hagyni mind addig, míg szemeik a megismerés világát ki nem állhatják. De ebből is

csak az következik, hogy a ki a gyermeknek s nevendéknek ir s állít színházat, az szabja magát nevendékei korához s erkölcsi szükségeihez; a mely színház pedig meglettek számára áll nyitva, abba gyermek s nevendék vagy épen ne, vagy csak válogatott darabokba menjen. Noha ez utóbbi esetben is sokkal kisebb a veszedelem, mint talán gondoltatik; mert a gyermek nagyobb részét a színen előadatni szokott botránkozatosb gyarlóságnak nem érti, mivel nem ismeri, sem azt azon burkolt s illedelmes alakjában, mint annak a színen megjelenni kell, meg nem tanulhatja; ha pedig valamely gyarlóságot már az életből ismer, akkor épen hasznos azt a színen látnia, mert ott a látott bűn mellett egyszersmind józan elveket s oktatást is veszen, mit az élet (gyermekeknek foghatólag) nem mindenkor nyujt.

De, mint mondók, a színház kinevelt s meglett emberekért áll s ezeket — ha szabad ily közéletbeli kitétellel élnem — már nem lehet csupa gyermeki péppel tartani. Ezek már tárottabb s rögzöttebb lelkek, melyeknek bal szokás, vagy az élet unalmai alatt pangó levegőjét nem minden apró baj s felületes érzelem szellője hajtja meg: szélvész kell ahhoz, az indulatok s szenvedélyek megrázó szélvésze, hogy megtisztulhasson; ki kell itt tárulni az ész és akarat roppant birodalmának, az emberi szív minden örvényeinek, előállani az élet és világ küzdő elemeinek s hatalmainak, s csakhogy mind ezeken, mint Isten szelleme lebegett a teremtés fölött, uralkodólag egy elvnek kell állnia, a művészeti igazság elvének. Jőjön elő a bűn minden szörnyűségeivel, de ne tétessék kivánatossá, s ne legyen szeretetre méltó, álljon elő a hiba ezer alakú különféleségében, de lakoltassék meg; szenvedjen az erény, de dicsőüljön is; álljon elő hatalmaival élet, világ, sors: de zsarnoki önkényök ne találjon mindenütt gyáva küzdőkre, czudar tisztelőkre.

Vannak azonban baromi vadságok, természetlenségek, van társasági illedelmet sértő az életben, mi színen

meg nem jelenhetik; de ezeket elszámlálnunk nem szükség s nem ide tartozik.

Hibáznak véleményem szerint azok, kik a költői s színi világot minden megrázóbb s nagyobbszerű vétkektől s az általok úgynevezett botránkozattól tisztán szeretnék tartani, kik a simán álarczozott, apróbb, de annál irthatlanabbul vérbeható bűnöknek balul hízelkedve vagy azoknak hamis irgalomból az igazság rovására megbocsátva, úgy vélik legszelídebben s emberibben mulattatni nézőiket, ha egy nyavalygó erényt a legméltatlanabb szenvedések iskoláján végig hurczolhatnak; s ez az, mit ők morálnak neveznek. De részemről igen keveset hiszek az ily simaszájú Musának: hasonlónak tartom a sziszegő kigyóhoz, melynek foga tövén halálos mérge van. Hol igen sok dolgot nem nevezhetni saját nevén, ott rosszul áll a világ s palástolt bajai, ha ki nem törnek, annál nagyobb dulást tesznek a lélek belsejében: ott álerények születnek, gyakorta rosszabbak a bűnnél. Nem abban áll tehát, véleményem szerint, valamely színmű erkölcsisége, ha benne például soha részeg, hazug, fondor, irigy, alacsony rágalmazó, hűtlen pár, orgyilkos vagy vértagadó s undokító meg nem jelenik, hanem inkább abban, ha mind ezek saját színeikben s alakjaikban tűnnek fel, s ön rutságok s tetteik bal következményeinek súlya által tétetnek utálatosak- vagy nyomorúkká. Ellenben az erény nem az által lesz kivánatos s követésre méltó, ha méltatlanul marczangoltatik, s szenvedéseiben inkább földi gyávaság, mint isteni eredetéhez illő fenség s erő mutatkozik. Állíttassék elő bűn és erény magához méltólag s ez a legjobb erkölcsi tan, melyet színműtől várhatni. S ha a költő e mellett szem előtt tartandja, hogy a föld nem menny ugyan, de nem is egészen pokol, el fogja találni azon vegyítéket, melyet művéhez vennie kell, hogy az édeni valótlansága által színtelen vagy erkölcsi setétsége által kisértetileg borzasztó ne legyen.

II. RÉSZ.

DRÁMABIRÁLATOK.

I. *Szigligeti Dieneséről.**

Dávid, egy keresztténynyé lett fiatal zsidó, elszökteti Esztert, Dienes nádor leányát. Ez atyját soha sem látta és zsarnoki nagynénje kormánya alatt élt, s most egy, még soha nem látott férj nejévé kellett volna lennie. Az ifjak szeretik egymást, s egy bakonyi remete, ki előtt Dávid sorsát elbeszéli, s kinek ifjuságában hasonló, de bal kimenetű története volt (mert Eszter anyja az ő szeretője volt, tőle erőszakkal elragadtaték s most annak sírja mellett remetéskedik), megszánja s egy ismerős pap által összeadatni igéri őket. Az alatt Dienes és Miklós testvérek jőnek, amaz nádor, ez tárnok, kik a leendő király, Béla, elleni lázadás tervét fejtegetik; ennek sikeresítésére Dienes a bihari ispánt reményli megszerezhetni, s daczára öcscse azon észrevételének, hogy az összekelendők egymást nem ismerik, nem szeretik. Dienes határozatánál marad, s Esztert neki akarja nejül adni. Sajó, Dienes bolondja, jő s jelenti urának, hogy egy szép leányt talált számára. Terv koholtatik annak elrablására. Dienes, szigorúbb erkölcsű öcscsével, hogy az mit se gyanítson, az udvarhoz megyen, s másnap visszatérendő, mialatt Sajó a leányt elrabolni megy. Eszter és Dávid, már nő és

* *Dienes, vagy a királyi ebéd. Szomorujáték 5 felv. Irta Szigligeti. Közre bocsátá Pály Elek. Pest, 1838. k. 8-rét, 59 l. Ára 40 kr. e. p.*

férj, az erdőben megtámadtatnak, Dávid fához kötöztetik, Esztert elragadják. A remete jő s a boszuért lihegő Dávidot feloldozza. Dávid föltétele vagy szűzen hozni meg Esztert, vagy meghalni vele. A második felvonásban Dienes vadásztanyáján vagyunk, hova az elragadott Eszter vitetik, s Rózsa, kire a leány megszelidítése bizatott, annak makacsságáért boszankodik, e közben Dienes és Miklós belépnek. Endre király, ki barátjok volt, meghala, s most fia, Béla, kit nemcsak nem szerettek, de féltek is, foglalá el a királyi széket. Ez ellen Fridriket kivánják behozni, ki által, mint az öreg király életében, ismét uralkodni reménylenek; s Miklós a pártosokat éjfélre a kerti házba meghívni megy. Ekkor Dienes Sajótól gerjesztve megnyitja Eszter szobáját, ki neki rendkívül megtetszik: de kezében tőrt látván, visszadöbben. Dávid belép, s elégtételt kér Sajó ellen a nőragadásért s kéri vissza nejét. Dienes sem egyikről, sem másikról nem akar hallani, s Dávidot tömlöczre hurczoltatná, midőn egy szolga hirét hozza, hogy egyetlen lánya elraboltatott. Dienes most tudja meg, hogy leánya mindig kivánta őt látni; de abban nénjétől gátoltatott, s most az erőszak helyett bánat szállja meg. Dávid szinte most tudja meg, hogy Eszter Dienes leánya, s remélve, hogy őszintesége kiengeszteli a gőgös úrral, Esztert neki bemutatja, s az atya s leány találkozási örömeik után kéri amazt, hogy őket ne szakaszsza el egymástól. Dienes eredetét akarja tudni; de azt Dávid maga sem ismeri, a mely körülményeket tud, azokból s egy gyűrűből Dienes iszonyodva saját (törvénytelen) születésű fiát ismeri meg Dávidban, s eltökéli hallgatni a titokról, Esztert klastromba zárni: Dávid dühödten és átkozódva a szolgák kezei közt marad. III. felvonás. Dienes azt hivén, hogy Dávid vérfertőzés bűnébe esett, tovább is titokban akarja tartani származatát, nehogy ez kénytelen legyen magát ily botránkoztató bűnnel vádolni, s hogy egyszersmind minden további reményét elvágja, Esztert előtte halottnak hirdeti. Dávid eleinte kétkedik;

de utóbb elhivén a hirt, boszút esküszik Dienes ellen; mert azt véli, hogy keménysége ölte meg Esztert. Éjfél van. A nyaralóban Dienes és Sajó ketten maradnak. Dienes igen sötét kedvében van, Sajó ördöngős elmésségeivel még inkább ingerli. Dávid tőrrel leskelődik Dienes után; de pártütést sejtvén, megvonul. A pártütők jőnek: Bélának halál, s Fridrikkel szövetség határoztatik. A követ Fridrikhez Sajó, de több jutalmat várván Bélától, ehhez készül menni, midőn Dávid tőle a levelet kicsikarja, s a futni akarót ledöfi. Sajót Dávid félre takarítja, s a pártütők levelével Bélához indúl, hogy így Dienest mint hazaárulót végképen megronthassa. — IV. felvonás. Béla megvendégli a főrendeket, köztök a pártütőket is, kik mindnyájan erősen éltetik, de végre félre tevén az alakoskodást, őket árulóknak nevezi, s ellenök bizonyságul Dávidot s az általa hozott levelet állítván, részint halálra itéltetnek, részint számüzetnek. A gyanusokra kínpad vár. Dienes megtudta, hogy fia árulta el; de hogy azt megkimélje, továbh is hallgat. Dávid a királytól csak egy jutalmat kér, azt, hogy Dienest ne öljék meg, hanem szemei tolassanak ki, mit az meg is ad, s indul, hogy az iránt parancsot adjon. Ekkor jő Eszter, ki még mit se tud atyja balesetéről, a király előtt panaszt tesz ellene, hogy az őt férjétől elszakasztá, ki azóta meghalt s hogy őt klastromba rekeszté. Dávid az ablakból megpillantván, hogy Dienest már viszik, felkaczag, s Eszter őt észre veszi: kik egymást halottnak hitték, öröm, ijedelem és csodálkozás közt találkoznak; de ez csak addig tart, mig Eszter atyját bilincsekben vitetni látja. Ekkor kirohan és Dávid utána. V. felvonás. Eszter és Dávid Dienessel. Dienes rövid tünődés után eltökéli, hogy a leány előtt kiméletből hallgat, Dávid előtt mindent felfödöz. Azonban Eszternek megvallja, hogy őt Dávid árulta el, mire az Dávidot meggyűlölve a királyhoz siet, hogy atyja életeért könyörögjön. Az alatt Dienes elmondja Dávid születése titkát, s most atya és fiu egymást átkozva, majd kibékülve válnak el, midőn az

őrtiszt Dienest menésre sürgeti. Eszter jő kegyelemlevéllel, de a hóhér már végezte tisztét, Eszter elájulva rogy össze, Dávid megöli magát.

A történet gazdag és termékeny, sőt mondhatnók, felette az; viszonyokkal s érdekekkel halmozott, annyira, hogy azok kis helyen egymás rontása és csökkentése nélkül alig állhatnak meg. Az elrendezés jó, tisztán drámai gazdaságos. A cselekmény mind ügyesen bonyolítva, mind következetesen kifejtve, folyvást haladásban, meglepő fordulatokkal ajánlkozó. Általában azt lehet mondani, hogy ez a legjobb szerkezetű műve Szigligetinek, kerek és symmetrikus egész. S azért kár, hogy e jó alapon nem annyi szorgalommal vagy erővel, s nem oly roppant ház épült, milyet megbirt volna. Az atya nem ismert leánya elraboltatásának hirét hallja, s midőn rá talál, őt buja kényének feláldozni készült; de még alig volt ideje örülni s megijedni, midőn benne saját (törvénytelen) fia nejét találja. Botránkoztató bűne, gyümölcse szilaj életének. Hallgatnia kell, s a tilos szövetséget elszakasztania. De a fiu ennek okát nem tudva s azt hive, hogy meghalt, s halálát az atya okozta, boszút állani készül, az atyát mint felségbántót elárulja; szemeit kivájatni készül, s az atya iszonyodva tudja meg, hogy e szörnyű büntetés fiától jő. Megismerik egymást, megátkozzák, s midőn kibékülnek, nem marad egyéb a rémító jövendőnél s öntudatnál.

Mennyiféle viszony, mennyi érdek egy rakáson! s mi rendkívüli tehetség kivántatik ahhoz, hogy mind ezek méltóképen kitüntetve s összeállítva egy összehangzó, természetes egészet képezzenek, De ez alig lehetséges. Érzések, indulatok oly sürűen, oly rögtön váltják egymást, hogy az átmenetel vagy ugrás által eshetik meg, vagy a legfőbb érdekek a fölösleg miatt elvesztik hatásokat. Egy mód vala csak ezen szakadatlanul ingerült állapotot némi hihetőséggel fentartani, tudniillik, oly embereket állítni elő, kik balsághoz szokott kedélyeikkel minden apró csapásra meg nem indulnak, vagy azokat legalább látszatos nyugalommal

képesek tűrni, és csak a legnagyobb viszálytól birat-nak kitörésre. Igy súlyegyenbe jő az edzett lélekerő a rárohanó balságokkal. De a jelen műben ezt nem találjuk. Itt oly csiklandósak a darab hősei, hogy minden balesetnél dühös kitörésre tarthatunk számot. S ez az, mi a figyelmet kifárasztja, a hatást szerfeletti hatni akarás által semmivé teszi. Átalában Szigligeti műveiben hibás vagy hiányos a lelki állapotok festése, mi egyébiránt a legnehezebb és egyszersmind a legfőbb. Az ily dolgokra irót csak figyelmeztetni, de tanítani nem lehet: ezeket kiki csak elméje s keble forrásából merítheti. Midőn Dienes elhiteti, hogy Eszter meghala, Dávid így búsong: «Meghalt, pedig oly áldva jó volt, és nem lelt kegyelmet, úgy kivánt élni, mégis meghalt. Szerettük egymást, boldogulni vágytunk; mind, mind hiába, már kiszenvedett. Ezer virággal díszlik a tavasz, csak ő legszebb virág hervadt el.» Mely viszás, keresett s több prózai beszédek ezek, s mennyire képtelenek egy lángolva szerető férjnek bánatait kifejezni, könnyen látható. Az ily beszéd legfölebb is egy költői szakasznak száraz kivonata lehet; de semmi sem oly kevéssé, mint költői előadás, mitől ily helyzetekben a drámairót, ha szinte kötetlenül ir is, fölmenteni teljességgel nem lehet.

A characterek közt kétségkívül legjobb Dávidé. Az egész világtól elhagyott, számkivetett ifjunak érzelmeiben van valami tiszta, nemes, mi részvétre bir; de hibának tartom, hogy szeretőjének atyja ellen, ki iránta igen engedékeny, sőt szíves kezd lenni, oly határtalan, oly engesztelhetlen boszúval lép fel. Érdeme a tiszta emberiség magas érzelmeiben állana, minden társasági divatos bűnök ízétől menten, s ő a vad kornak épen legvadabb hibáját, a megvakítást választja boszúja neméül. De mind ez talán menthető, talán módosítható; hanem gyökeresebb hibái vannak, sőt csaknem egészen hibás Dienes charactere: ez egy silány, aljas gazember, megrögzött gonosz, minden rendkivűliség — sőt jobb érzelmeinek hihetősége nélkül, s magavisele-

tén valami bántó betyáriság van. Ujabb, rögtön kelt kritikusaink beszélgettek itt-ott e tárgyról; de oly minden jelensége nélkül a hozzáértésnek, hogy igen kellene fájlalnom, ha állításaim balga tanításaikkal összetévesztetnének, még inkább, ha ezek hitelre kapnának. Ők, úgy látszik, csupa jó emberekből szeretnék a tragédiát kiállítani, s feledik, hogy az ilyek szenvedésein édelegni cannibáli mulatság lehet. Ellenben csupa gonoszok bűnhödését örömest látni csaknem annyi, mint akasztások, vérítéletek végrehajtása látványaiban találni éldeletet. A való s helyes itt is középen áll. Ha hősünk jó, legyenek hibái, gyenge oldalai, szóval az erénynek legyen valami sérthető része, melyhez a balság férkezhetik, vagy legyen az erény szenvedéseiben oly nagy, hogy inkább dicsőűlni, mint csüggedni láttassék, hogy sors vagy erőszak rendíthetlenségén mintegy megszégyenüljenek. Ha a hős gonosz, legyen legalább valami fényes tulajdona, melynek ember előtt kétségtelen becse van, vezettessék valamely hatalmas, magában véve nem kárhozatos indulattól, szenvedélytől vagy balvéleménytől. Ezeknek heve és nagysága ki fogja őt valamennyire venni a közgonoszok sorából s érdemíteni a legmagasabb figyelemre, ha sajnálatra nem is — a nélkül, hogy szeretetre méltóvá tenné. Dienesen semmi nagy, semmi nemes, semmi emberi nincs; panaszai rossz napjaiban épen oly igazságtalanok, mint tettei helytelenek voltak. — Sajó, egy urához hasonló gaz, mennyire lehet, annál még alábbvaló: minden szikrája nélkül az emberiségnek; elméskedése, okoskodásai anyagiak s durvák, de ő csak mellékszemély, s lehet akármilyen, csupán színezet végett kívánnám őt derültebb alakkal felváltani. Eszter nem annyira hibás, mint nem eléggé tartalmas: azonban igénytelensége által nem rossz alak. A többiekről nincs mit szólani.

Ez itélet talán igen szigorúnak látszik; de Szigligeti még pályája elején van, a legszebb kinézéssel egy gazdag jövendőre: igen sajnos volna tehát, ha e jövendőt szorgalmatlanság, balútra tévedés elhomályosítanák.

Ő már alkalmasint urává lett a dráma külső tökélyeinek, ezentul annak belsejére, munkája psychologiai részére kell több gondot fordítania; mert csak ily összhang által közelíthető azon tökély, melyre minden drámaköltőnek törekednie kell.

II. *Tóth Lőrincz Olympiájáról.**

I. Ronow Ágnes. Történeti dráma három szakaszban. I. szak. László ünnepélyesen fellép Prágában. Megbántja a hussitákat. Rokiczána titkos tanácsot hirdet. Ronow Ágnes kitudja, hogy a király nem őt, hanem Gara Máriát szereti, s szerelemitalt kiván Bruno által szerezni. Bruno, ki Ágnes iránti szerelemből pártolt a királyiakhoz, reményében csalatván, boszút határoz s Rokiczánához megy. Hussita gyülés. II. szak. László halála elhatároztatik, kivitelét Rokiczána vállalja. Rokiczána Johannát, Podiebrád nejét, unszolja, hogy szigorú hűségű férjét, László halála után, a királyi méltóság fölvételére birja. Podiebrád Rokiczánától is figyelmetessé tétetvén, épen tünődik a hűség s nagyravágyás közt, midőn őt neje ostromolni jő. E közben levél jő Magyarországból, hogy foglyával, Hunyadi Mátyással jól bánjék; mert László meggyülöltetvén mindenütt, hihetőleg az lesz a király. Ez győz s Podiebrád elszánja magát a királyságra. Katinka (Podiebrad leánya) s Mátyás szerelmi nyilatkozásokon lepetnek meg a szülőktől. Mátyás ígéri, akármely sorsban is, hűségét Katinkának. Ekkor Podiebrád sejteti vele, hogy rá királyság várakozik. III. szak. Ágnes a bűvös Mártához bájitalért megy; de Rokiczána közbejöttével s annak parancsára Márta mérget ad neki. Ágnest hivatja László s az indul beadni a bájitalt; de előbb Brunora bízza Mártát szótalanná tenni s díjt igér neki, melyen

* *Olympia. Drámai pályavirágok. Tóth Lőrincztől. Első füzet: Ronow Ágnes. — Alkonyatkor. Pest, 1839. n. 12-rét, 70 és 82 l. Ára 1 frt 20 kr. e. p.*

ez feldühűlve rohan el. László, épen évnapján Hunyadi megöletésének, nagy tünődések közt van, midőn Ágnes jő, s a beteg királynak az italt beadja, melyre ez Ágnes éneke mellett elalszik. Fölébredve iszonyú kínokat érez. Ágnes gyanakodni kezd. Végre az orvostól megértvén, hogy László mérget vett, lerogy. Igy találja őt Bruno s egy szerelmi megtámadásra (csókra) készül, midőn ez felriad s elfut. Podiebrád jő s Mátyásnak, mint Magyarország királyának, hódolatát teszi. László haldoklik. Ágnes mérget vesz. Az esküszegő, Hunyadi László megöletésének napján hal meg, s a fenmaradt Hunyadi nemcsak az ég boszúja, de saját fölemeltetése által is, elégtételt nyer, s Rokiczána a nép szava után Podiebrádot hirdeti Csehország királyának.

Legnagyobb bajt ada a szerzőnek Hunyadi Mátyás sorsának beszövése, mely sokkal nagyobb jelentésű, hogysem episod lehessen, főtárgy gyanánt pedig a másik mellett meg nem állhat. Egy mód vala őt a színműbe biztosan fölvehetni, tudniillik oly szenvedőleg, a mint ez drámában csak lehet, mintegy sors intése gyanánt állítani fel, baljóslatul a gyarló királynak. Neki csak jelen lennie, csak élnie kell, hogy a királyt esküjére s ez ellen elkövetett testvérölésre emlékeztesse. A királynak rettegni kellene őt, gyanuval lennie iránta, sőt talán kiadatasát is sürgetni, s azonnal nagyobb hullámzás támad benne, Podiebrádban s Mátyásban is. A költő mind ezt elmulasztá, s ez által igen sok jó elemet zára ki művéből, talán épen a fentemlített okból, őrizkedni akarván, nehogy episodja a fő tárgyat elhomályosítsa. S ez óvás egy más hibába vitte: az episod igen gyengén függ össze a többi dolgokkal, sőt idegenszerű belsejével csaknem egészen magán áll. A másik feladat vala, Mátyásban a jövendő nagyság szikráit kitüntetni. Ezen törekvés látszik; de véleményem szerint nem sikerült. Mátyás magas értelmisége, korát haladó műveltsége, láng szelleme, akaratjának energiája, és csaknem makacssággal határos állhatatossága

nem szerelmi s honvágyi érzelmek- s ábrándozásokban rejteznek: kevés, de szerencsés vonás néha jobban ábrázol, mint bármely sima ecset. Egyébiránt ezt csak jó kivánság gyanánt állítom fel; mert hogy a feladat nagy, s megfejtéséhez nem csupa ügyesség kivántatik, nem kell mondanom. Csak azt akarám kiemelni, hogy Mátyás nem használtatott eléggé; ő itt kicsiny, ha históriai nagyságával mérjük össze; ha attól elválasztjuk, nem eléggé érdekes. Hibának tartom életkora ellen azon nyíltságot is, melylyel szerelmeskedik. Tizenöt éves ifjuban a szerelem még csak titok, melyet kivallani szemérme s ügyetlensége tilt. Mátyás úgy beszél arról, mint egy gyakorlott, csaknem mai divatú nősző.

Bruno szenvedélyes, indulatos fiu, s noha egy kissé ismeretes színpadi alak, segédszemélynek jó. Csak egy az előbbivel rokon s annál még rutabb hibáját akarom említeni, hogy szigoru hussita atyjának, kitől elpártolt, ki rá megvetéssel tekint, mentségül szerelmét hozza fel, szerelmét, gyermek atyának, egy ágyas iránt, ki már ezért is csak utálat tárgya lehetett egy oly férfiu szemei előtt.

A főbb characterek több szerencsével vannak kivíve; mindenek felett Rokiczána, kinek titokteljes magaviselete s energiája viszi az egész cselekvényt. Podiebrád lágyabb anyagú, s nejével együtt inkább házi, mint országos ember; nem az a kemény cseh, kit a történetekből ismerünk, s úgy látszik, fénylőbb tulajdonai mind Rokiczánára vannak általvive. Ágnes jó asszonyi kép, s következetes, azon egy kivétellel, hogy Márta különben sem oly szükséges megöletése nem egészen rossz természetével ellenkezni látszik. A király talán leghívebb másolata a történeti képnek; elkényeztetett, elpuhult, kiélt ember, tehetetlen, és csak kivánságból álló maradványaival a jobbra törekvésnek. Több oldalról lehete festeni, ha, mint említve volt, Mátyássali viszonyainak s abból eredő aggodalmainak több hely engedtetik. — Általában megjegyezhető, hogy a törté-

neten s embereken historiai valósághoz s a tragédia méltóságához képest valami kisszerűség látszik, körülbelül oly arányban, mint a két harmadrész idomú szoborművek állanak a természeti nagysághoz, mi talán onnan eredhetett, hogy a költő fordulat pontján van. Itt már nagyobb a gazdálkodás minden részben, mint előbbi műveinél, a buja hajtások nyesve, beteg kinövések nagy részint mellőzve; mind oly dolgok, melyektől jövendőre jót lehet várni, egy hozzáadással: hogy a költő jobban összeszedett erővel dolgozzék. Mi magyarokul többnyire szórakozottan irjuk műveinket, s ez, a mellett hogy még gyengék vagyunk, sokat levon azok lehető jóságából.

Alkonyatkor, bohózat 3 felvon. A darab elég tréfás, színpadon mulattató is lehet, de mind ismert örökös színpadi cselek s fordulatok; s ha mind ez magában nem volna is hiba, mert mindig új elemeket feltalálni lehetetlen, de semmi új az egésznek szerkezetében, tartalmában, s ezek felett az összefüggés is egy kissé tág, pongyola. Vérmes határozatait alig lehet motiváltaknak mondani, s a féltékenységi jelenet a két pár szerető közt keresettnek látszik.

Mind ez talán igen szigorúan hangzik! de el nem titkolhatom azon rögzött véleményemet, hogy a divatos vígjátékok üressége semmi tekintetben meg nem felel a művészet kívánatának. Vígjáték vagy bohózat, a felett hogy drámai, költői mű is legyen, nem talán lyrai czafrangok, hanem életre való másolatai által embereknek s viszonyoknak, ide értve, hogy ezek az élet derültebb oldalát ábrázolják. Ily vígjátékokat birunk Shakespearetől, a spanyoloktól, s némely újabbakat. Ezek sohasem avulnak el, mig a könnyű, fölületes tréfa, a mily mulattató egypárszori látásra, oly hamar unalmassá lesz.

Egyébiránt mind ez nem azért van mondva, mintha jelen két mű (s kivált az első) színműveinknek sorában hátul állana: *Olympia* bizonyosan a figyelemre méltó tünemények közzé számítható; de nem olyan, mit e férfias készületű s szép tehetségű fiatal irótársunktól

várhatunk; mit midőn kimondok, csak bizodalmamat s hitemet fejezem ki azon pálya iránt, mely neki magas dísz virágait teremheti; de csüggedetlenség, tartós és még egyszer mondom, egész szorgalom kivántatik hozzá, hogy a legnehezebb feladat megfejtessék, hogy a drámairás titkai s szerencséje előtte megnyiljanak.

III. *Teleki László Kegyenczéről.**

A szomorújáték meséje a nyugoti római birodalom azon korából van véve, midőn a szerző előszavabeli elismerése szerint, kereszténység, római s barbár szokások egybevegyültéből egészen külön társasági rendszer s jellem született, melyet sem egészen rómainak, sem egészen keresztények nem mondhatni; azon korából a hanyatló világ-királynőnek, midőn III-ik Valentinián, e kéjvadászattól ellankadt, nyomorú imperatori árny, ült vagy inkább lengett kisértetesen azon római trónon, melyet az eltörpült senatus szolgaisága, a Camillusok, Appiusok, Catók és Brutusok elkorcsult ivadékának udvaronczi járomba sülyedt gyávasága, cselszövő eunuchok kárhozatos befolyása közt egyedül az alán Aëtius, a catalauni hős kara tartogatott némileg össze, hogy egészen romokba ne omoljon.

Az első felvonás első scénája fényes teremet mutat a caesari palotában, nagyszerű erkölcstelenség s pazar dobzódás barlangjában. — Valentinián feslett élete, ki vendégeit «czimboráknak» szólítja; a senátorok során udvari majmai egészségére ürít poharakat, a birodalom végveszélyét jelentő hírek közt kedves heréltét s kerítőjét senátorrá nevezi; leányát, Placidiát az általa gyülölt Gaudentnek, a félt s rettegett Aëtius fiának karjaiba veti martalékúl stb. Aëtius büszke hatalma a nyomorú sereg közt, s a jelenlevő senátorok és udvaronczok

* *Kegyencz, szomorujáték öt felvonásban, irta gróf Teleki László. Pest, 1841. Kiadta Heckenast Gusztáv. n. 8-rét, 151 lap. Ára 1 frt 40 kr. e. p.*

szolgaisága mesteri vonásokkal van festve. — Híre jön a fenyegető háborunak s Aëtius, az egyedül bajnok ennyi közt, a birodalmat menteni távozik. A cæsar s vendégei köbözni ülnek. — A jelenlevő senátorok közt legkitűnőbb alak s lelkület Petronius Maximus; ennek szép neje, Julia, van a buja cæsar, és kerítő eunuchja, Heracles által czélba véve, s a terv úgy intézve, hogy a cæsar, hamis köbbel játszván, elnyerje Maximus minden aranyát s ujján levő jegygyürűjét; mely gyürű, Juliának megmutattatván, az erényes nő, mintegy férje hivására, a cæsari palotába csalassék és feláldoztassék. — A bortól neki hevült Maximus minden pénzét elvesztvén, rá hagyja magát beszéltetni, hogy gyürűjét zálogképen föltegye; a cæsar elnyeri, Heracles sietve megy azzal Juliához, s a nő férje gyürűjének látására, eljön a cæsari palotába. Második scénában a felhevült, dühödésig féltékeny Maximust lakába látjuk lépni; fiától, Palladiustól megtudja, hogy neje az éjen eltávozott. Kínja egész őrültsége ragadja meg, midőn Julia visszatántorog s keserű szemrehányások közt elbeszéli, hogy a cæsari palotában volt. Megtudván, hogy férje csak hibás, nem bűnös, megnyugszik a történeten s vallja, hogy a gyáva cæsarnak ellent tudott állani; de a dühre lobbant, féltékeny, elszörnyedt férj, ki előbb magát s nejét gyilkolni akará, most még szörnyebbeket kohol; meg akarja mutatni, «mint lehet embernek élni gyilkolva önmagát, s mint válhatik gyámoltalan polgár vériből habzó tenger, mely egy hatalmas fejedelmet biralmastól elborít.» — Feldult lelki állapotát rendítő szavakkal festi a költő a 29-ik lapon: «Teremts embert, fúj belé utálatot lélek helyett, ez utálaton kivül ne adj neki semmi birtokot: — az én vagyok! Küldj bakót, gyötörtess vele egy szerencsétlent, míg vonaglik, hadd meghalni, kínját pedig fogd el ügyesen, nehogy valamikép elrepüljön az élettel; adj e kínnak értelmet, testet, terveket forralni s végrehajtani, azután bocsásd szabadon: — az én vagyok!» stb. S játékot akar tartani egész Róma, az egész gyűlölt emberiség rovására, melyet

borzasztó meseként regéljen el a maradék hosszu viharos estéken; romba dönteni egy fejedelem egész időszakát, hatalmával, dicsével, szóval: nagyszerű boszút állani! — S e percz óta elkezd küzdeni, csalni, tenni, borzasztó álarczásdit játszani! — Eljő Sidon egyptusi jós, cæsar és Heracles eszköze, s meg akarja őt mérgezni; de Maximus rajta kapja s irott bizonyítványt adatván vele magáról, hogy gyilkolni akart, rabjává teszi.

Második felvonásban: Palladius (Maximus fia) Placidia kedvesénél, a cæsar leányánál van az udvari kertben, — s Gaudent, Aëtius fia, a leány kitűzött vőlegénye által elfogatik, s Boëthhez, az őrség főnökéhez, Aëtius barátjához, vitetik, ki a szabad polgárt fogva tartja. Ebből alkalmat vesz Maximus cseleit szőni, az elméket forrongásba hozni, cæsart s a hatalmas Aëtiust összeveszteni, s magának befolyásra, egész a trónig, utat nyitni, hol rá teljes boszú vár. Három udvaroncz, kik tréfából összeesküdtek cæsar ellen, s e szándékot Maximusnak fölfedezvén, rabjai lőnek, segédei Aëtius megbuktatására, s ezekre bizza, hogy a vezér leveleit elfogják. — Sidon bűvös, most Maximus embere, a babonás cæsar elébe oly képeket tüntet, melyek Maximus érdekében vannak kieszmélve, mintha Aëtius trónjáról lerántaná s Maximus mentené meg; s ez által cæsar bizalmát Maximushoz neveli. — Elköveti ezután Maximus a legrettenetesbet, a minden olvasóra vérfagylaló borzadással ható tettet, hogy cæsar kegyenczévé lehessen. Nejét, titkos uton elrejtett szobákba a buja cæsar karjaiba vezeti, azt hitetvén el vele, hogy ott lappangó boldogságban akar vele élni s a világ gúnya elől elrejteni. A tiszta, nemes, feláldozott nő kétségbeesve rogy le s cæsar martaléka lesz. Maximus dühét rejtve rohan el, s magával viszi gyűlöletünket.

Harmadik felvonásban tovább szövetik a nagyszerű boszú véres fonala. — Caesar felingereltetik Aëtius és baráti ellen, Boëth, az őrsereg feje, nem akarja Palladiust, Maximus fiát szabadon bocsátani, s az ezt pa-

rancsoló cæsarnak engedelmeskedni. Cæsar dühösködik; pengetni kezdik Aëtius megöletésének szükségét; Maximus, ki már a cæsar egész bizalmát birja, éles megjegyzésekkel izgatja ezt, rágalmazza, vádolja a vezért, s annak elfogott leveleit, melyekben tiszteletlen kifejezések vannak cæsar ellen, előmutatván, Aëtius halála elvégeztetik. Most a boszúló férj ismét tovább megy kiszámolt rémes útján; cæsar nejét, Eudoxiát, egy erényes nőt, ki hajdan iránta vonzalommal viseltetett, szerelmes karjaiba ragadja, elcsábítja, hogy rajta korlátlanúl uralkodhassék s ez őt befolyásával segítse. — Aëtius a nép örömriadási közt megérkezik a cæsari palotába s orgyilkosan megöletik. — A világ most Maximusé, hogy azt sarkaiból kiforgassa.

Negyedik felvonásban Maximust patriciusnak Aëtius helyében s mindenhatónak látjuk a cæsarnál; ő igazgatja a birodalmat vészmagot hintő kezeivel; ő kerít cæsarnak ágyasokat. Az adó igen nagy, a nép zúg, a senátus ingerelve van, s hatvan udvari tányérnyaló neveztetik senátorrá a tisztes körbe, szavazatával egyensulyt tartani. — Maximus tovább fűzi óriási tervét, Orestest s Virgilt, Aëtius hajdani barátit lekötelezi s a zúgó néptömeg közé küldi, azt cæsar ellen lázítni, hogy maga juthasson trónra. — A lázadás kitörő félben van; Palladius kéri atyját, hogy befolyásával segítsen a szenvedő haza állapotján; de a kegyencz kineveti. Palladius, atyjáról lemondva, elrohan cæsar kedvelt ágyasához, kit csak hiréből ismer, hogy az által birja jobb útra cæsart. Ott, az ágyasok lakában, saját elvesztett s keresett mostoha anyját, Juliát, s háza becsületének bűnfoltját találja. A nemes feláldozott nő eltitkolja, hogy Maximus mindennek szerzője, s Palladiustól mérget kér és nyer.

Ötödik felvonásban a lázadás kitört, a palota ostromoltatik. Az elhagyott, reszkető cæsart éles gúnyja, dühös boszúja körmei közé ragadja a czélra jutott Maximus, s vad örömmel, lélekrázó szemrehányások közt, miután nejével Eudoxiával, megátkoztatá, azon perczben

gyilkolja meg, midőn kétségbeesve imádkozni akar. — Valentinián nem él többé, teste a nép közé kivettetik; Maximus cæsar lőn s Eudoxia cæsarné, neki ágyasa. Most bevégezve a rémes munka; Maximus Juliához rohan, őt, szenvedései után, felmagasztalni, keblére s trónjára emelni. De rosszul számolt; Julia mérget vett s meghal. A nép éljeneket riadoz az új cæsarnak, ő pedig kétségbeesve kiált fel: *Ne gúnyolj, Róma!* — És tisztán áll előttünk a darab morálja: «hogy nem szabad vakmerő kezekkel a sors kerekébe kapni, gyönge embernek isteni erővel, a gondviselést megelőzve, működni akarni!» Egy nagy tehetségekkel felruházott, szenvedélyes ember lesz szemeink előtt ördöggé, Isten, sors s minden hatalmak ellen vad küzdésre kél; s végre a pálya végén, ön épülete óriási romjai alatt, elzúzatik!

Látszik e vázlatból az eszme nagyszerűsége, mely költőnket melegíté: óriási képét adja a zsarnoki kénynek, s az által felingerelt boszúnak; a szenvedélyek dühének s emberi számolás semmiségének az örök sors ellenében, — de nem látjuk e vázlatban azon gazdag erőt, képdús előadást, mely a művet végiglen érdekessé, s a költőnek félreismerhetlen hivatását kétségkivűl teszi. — A tárgy gazdag és termékeny; a cselekvésben teljes egység van, semmi idétlen s helytelen befolyás által nem zavarva; de a bonyolításban hiányzik azon egyszerűség s tisztaság, mely olvasónak s nézőnek oly jól esik; a bonyolt szálak igen is számosak és keresztülkasul szőttek. — A gazdálkodás törvényeire kevés figyelem, s innét a mű oly hoszú, hogy törlések nélkül alig lenne előadható; a felosztás nem egészen helyes, és ez a hatásnak bizonyosan ártani fog. A senátorok s udvaronczok jelenéseinek jó része vagy egészen kihagyható, vagy legalább rövidítendő volna; a felvonásoknak a cselekvény befejezett egyes részeivel, megannyi nyugpontokkal kellene végződni, a mi p. o. már az első felvonásban sem történik, hol a Sidonnali jelenés már a boszú okát adó cselekvényen túl, s a tervbe vett,

kiszámolt boszúmű körébe esik. — Ha Szigligetit arra figyelmezteték birálói, hogy mig egy részről teljesen ura lett a dráma külső tökélyeinek, más részről annak belsejére, a művek psychologiai részére, több gondot kellene fordítani: a *Kegyencz* költőjének épen az ellenkezőt lehetne mondani. Ő a lelki állapotok igen jeles, természetes, gyakran egy pár vonással felülmulhatlanul eltalált festései által igen gazdaggá tudta tenni szomorújátéka belső becsét, de mig figyelmét eme nehezebb s nemesb részre fordítá, mellőzni látszik a gazdaságos összeállításra s hatályos külsőre szükséges gondot, s így a sok érdemű költeményben nincs meg azon tökély, melyet csak a külsőségnek s belsőségnek teljes összhangja által közelíthetni meg. — Ha ennyi belső becscsel, psychologiai tartalommal s ily nemes drámai nyelvvel (melyet azonban némely helyeken tulságos tömöttség tesz az olvasóra nézve terhelővé) cselekvény s helyzetek igazán drámai elrendelésének, vezetésének s kifejtésének mesterségét köti össze: a *Kegyencz* literaturánk egyik büszkesége lesz, s Dumas *Kaligulá*ja mellett fog említtetni. S a drámai költészetben oly szegény ifjoncz hazai literatura méltán várja az avatottságnak annyi jeleit bizonyító új drámaköltőtől, hogy ezután művében az elrendezésre s gazdálkodásra több figyelmet fordít, sőt talán művén is, melyet előadatni ohajtva várunk, a czélszerű módosításokat megteszi; mert nem az alapeszmében, az anyagban, egyedül csak a ruha szabásában, a részek elosztásában fekszik az ok, ha a mű érdemlett méltánylással nem fogadtatnék a közönség azon gondolkodó részétől, mely az uralkodó operakórság alatt még egészen el nem puhulva, egészséges drámákat szerelemmel tud ölelni. — Mint tud a költő lelki állapotokat drámailag festeni, szolgáljon például az első felvonás második scénájának azon része, midőn Maximus megtudja, hogy neje a cæsárnál volt (22—29. lap) s az egész ötödik felvonás.

A characterek egyenként hivek. Valentinián cæsar, a gyávult rómaiak serege, Aëtius büszke önérzete, a

nemes ifju Palladius, több-kevesebb vonással mesterileg festetnek. A darab hőse azonban Maximus: erre fordítá a költő főbb gondját. Jeles tehetségek, lángoló szenvedély, mélyen ható ész által érdekes hős, ki, ha boszúja nagy munkáját oly lélekházasztó eszközök nélkül viszi végbe, milyen p. o. Julia feláldozása, Eudoxia elcsábítása, magas érdeke mellett nem fog bennünk utálatot gerjeszteni maga iránt. De, legalább referensnél, ez utálat Maximus, a hős iránt, oly nagy fokra hágott, hogy Valentinián gyáva bűnei iránt gyöngíté benne a gyűlöletet, midőn ezt, nyomorú és eszméletlen sülyedtségében sajnálá inkább; ellenben azon eltapodója, összedulója ellen minden szentnek, hideg gyűlöletet érzett, ki féltése boszújának, kiszámított terv szerint, folyvásti hideg, önmegtagadó tettetéssel, áldoz fel hazát, erényt, ártatlan nőket, becsületet! — Ezen tettek a féltékenység s abból eredt boszúvágy által alig vannak elég erősen motiválva. — Korántsem akarok azonban azon lúdmáj szívű iskolával szavazni, mely a tragédiát csupán jó, szelid emberekből akarná alkotni, tudom, hogy lehet a tragédia hőse gonosz is, csak valami fényes és érdekes tulajdonnal birjon, valamely hatalmas s magában nem gonosz szenvedélytől ragadtassék; — de ezen gázolást minden szenten keresztül, s nem a szenvedély első hevében, hanem hideg, józan számolással követve s végrehajtva, ezen feláldozását, cæsari ágyassá aljasítását egy ártatlan, erényes, nemes nőnek, épen annak, kiért az egész boszú keletkezett, s épen akkor, midőn a féltékeny dühöncz maga volt a történteknek nem bűnös, de hibás szerző oka, s akkor, midőn az nem épen szükséges, hanem csak egyik segédeszköz a boszú czéljának sikeres elérésére stb., nem hiszem az emberi természet közönséges törvényei szerint igazolhatónak. S ha ez áll: ily vétségen az örök természet ellen nagyon kicsit enyhíthet a kor szelleme, melyben a történet esik, s a keresztény vallás szent tüzén meg nem tisztult pogány eszmék és szokások befolyása. Ezen utálat, melyet ref. a hős iránt nem érezni

nem tudott, nagyon csökkenté az az iránti részvétet. — Az ártatlan nemes Julia semmi hiba által meg nem érdemlett szenvedései, melyekért neki költői igazság nem szolgáltatik, fájdalmasan bántók.

A dialog igen jó: a társalkodási beszéd hív másolata, kivévén azon helyeket, hol magasb szenvedély ömledezése van. A nyelv erőteljes, itt-ott egy kis dagály, vagy inkább tulságos tömöttség. Némely különködéseit és hibáit nyelvben és irásmódban, nehogy azokat javalni láttassunk, ki kell jegyeznünk. *Melyt, férjt, sulytani,* melyet, férjet, sujtani helyett, igen nehezítik a kimondást, és sem nyelvtan, sem szokás által nem igazolhatók. *Keblin, kezin,* (keblén, kezén), mik szinte gyakran, csaknem mindenütt előfordulnak, általánosan be nem vehetők. Találni germanismusokat is, milyenek a 36. lapon: «Ezennel megismerem és bizonyítom, hogy én *egy* gonosztevő vagyok». Vannak továbbá grammatikai hibák: *lakhatsz* (lakhatol), *elkövetkezend* (elkövetkezendik); «oh hogy sohasem (se) értem volna e napot» 76. lapon. Igen keresett ez is: *fohászim ált* által helyett, 59. lapon stb. számtalan. — A római nevek kurtításában ref. némi mértéket szeretne tartatni. Ha Aëtius: Aëtnek, Petronius Maximus: Petron Maximnak irathatik, miért nem Cajus: Caj-nak. — A szép zengésű, gyönyörű római nevek ez által képtelenül eltörpülnek, s fáj azokat így elcsufítva kimondani. Ily törpült nevek már jelentik az ötödik századi Róma törpült szellemét, s ha szerző ezt akará az anglizált nevekkel jelenteni, ám legyen.

Egyre-másra véve gróf Teleki László ezen első drámai művének erényeit s hiányait, nem lehet őszintén nem örvendeni a literatura ily nyereségének. Ő a drámai mezőn új s eredeti pályát tört; cselekvény-gazdagságban, egyes lelkiállapotok festésében s az egésznek irányában magáévá tette az új franczia iskola érdemét, de meg kell még attól tanulnia a czélszerű elosztást, gazdálkodást, s őrizkedni azon szörnyekben gyönyörködő tulságoktól, milyenektől Maximus characterét tisztának mondani nem lehet.

III. RÉSZ.

JÁTÉKSZÍNI KRÓNIKA.

I.

Pest, aug. 27. 1837. Ha valaha kétkedénk a színház felépülésén, sokkal inkább lehetett kétleni annak aug. 22-dikéni megnyitását. Mészgödrök, homokbuczkák két felől, elül vakolatlan tornácz, egyenetlen, félig rakott út, benn asztalos, lakatos, színész, muzsikus egy rakáson; amazok csak alig tartóztatható furúikkal és kalapácsaikkal, emezek papiros tekercseikkel próbán, mintegy a hely birásaért vetekedve, mindnyájan sürgető, halaszthatlan munkában, az óra 11-re jár, s alig fél nap hátra, hogy a legelső pesti magyar színház megnyittassék. Eljött az idő, s a színház, mintegy a lehetetlenség daczára megnyittatott. A művesek átengedék egy időre a színház belsejét egy igen szép számú közönségnek s a színészek és hangászok felsőbb műveinek. Fentartjuk magunknak a színt oly szép, mint kellemes és tágas színházról, jeles erőműveiről, diszítményeiről egy különös czikkelyben, annak idejében szólanunk; most csak azt érintjük, hogy az a bal jövendölések ellenére, rakott soraival rendületlen kiállotta az első nap sulyát.

A közönség egy szemnek látszott, egészen a látás gyönyöreibe merülve. Eljátszattak: *Árpád ébredése*, előjáték Vörösmartytól, s egy magyar táncz után *Belizár* szomorujáték, Schenk után, Kiss Jánostól.

Az ifjonczok táncza jól betanult, pontos és kellemes volt. Az ismeretes Szőlősy erővel és könnyűséggel járta

el a tánczosnőjével magyarját, s mi e tánczot különösen előttünk ajánlja, az, hogy kevesebb lábficzamító feszelgést láttunk benne, mint egy idő óta a színi magyar tánczokban divatos. A magyar tánczot könnyűség mellett méltóság és energia bélyegzi, s ha különös szelid bájjal nem ajánlkozik is mint a lengyel, de nem bájtalan, ha csak erőltetett s szint oly természetlen mint disztelen ugrásokkal vagy feszelgésekkel azzá nem tétetik. Az efféle mesterségesebb s nehéz kivitelű mozgásokat a magyar tánczban legfölebb pillanatilag megmutatni szabad, s ezt is csak úgy, ha hozzá illenek; de semmi esetre nem fő dologgá tenni.

Mi a darabok előadását illeti, ki kivánna most szigorú birálatot adni? Altalában megjegyezhető, hogy a színészet mostan fellépett tagjaitól minden hibák és tévedéseik mellett is, igen sok kellemes estvéket várhatunk, ha idő és szorgalom kiegyenlítendik, a mi még darabos. Azonban tán nem lesz érdektelen, némit általánosan megjegyezni. Színészeink két fő hibái most hamis pathosz és prózaiság: a két szélső vonal, hova ellenkező irányban tévedhetni; de már ezen hibák tanulásra mutatnak, s arra, hogy a régi zűrvilágból ki kezdünk fejleni, hogy a szárazok el kezdenek válni a vizektől, s ez biztos reményt nyujt, hogy nem sokára egy új világ nyílik meg előttünk, melyben a művészi természet épen oly távol leend a mindennapiságtól, mint a valótlanig csapongó tulzásoktól.

Itt levő színészeink arról dicséretesek, hogy örömest tanulnak, s a jó szándéku észrevételeket még akkor is szívesen fogadják, ha nem kedvezők. Miért is rólok egész nyiltsággal akarunk szólani.

Lendvayt könnyű játéka, kivált társalkodási darabokban, s fesztelen otthonisága a színen bélyegzik. Komoly darabokban erősebb indulatokat, mint pl. haragot, boszút, hathatósan fejez ki; de tragikai mélység s a szelídebb érzelmek bensősége még hibáznak előadásiban.

Egressy játékának különös érthetősége által kitünő;

játékában nem ritkán halljuk megpendűlni azon hangnak húrját, melyen az érzelem s szenvedély beszélnek; de a mit többek között figyelmébe kell ajánlanunk, a fájdalom (midőn ezt kell kifejezni) nem mindenkor a kín s nem is mindenkor a szomorgás hangjain szólal meg, s ezen fölül a fájdalomnak néha valami nemessége van, mely által pl. egy nyomorodottnak, betegnek vagy koldusnak panaszlása módjától különbözik. Mindent a maga helyén! S ez természetesen nem oly könnyű dolog; de Egressynek szorgalmát s tehetségeit nem haladja fölül.

Megyeri legtöbb oldalú szinészünk. Lombai- s Kardostól kezdve a legutolsó részeges inasig s tót mesterlegényig a komikumban jelesek, s nagy részt mesterieknek mondhatni előadásait, a komoly színművekben szinte sok jeles szerepet bir; de itt már gyengébb oldalai vannak: nem elég méltóság (t. i. nem feszes pompát értünk) a hősi szerepekben s a mi még inkább hibázni látszik, a szelidebb érzések kifejezését, az elérzékenyülés valódi hangjait csak ritkán találjuk fel játékaiban.

Miért Belizár nem látszik azon szerepnek, melyben ereje szerint ragyoghatna.

Barthát a természet tragikai színésznek alkotta, noha a vígjátékban is sok jó szerepe van. A szenvedés, fájdalom alig találhat szívből szakadóbb, megrázóbb hangokat, s e tehetséget kincsnek kellene tartani, e férfias hangot mivelni s változatossá tenni. Kellene? úgy hiszszük, fogja.

Lendvayné a közönség kedvencze s tőle alig lehet egyebet kivánni, mint mi már sokszor kivántatott: a szavak tisztább kiejtését, az érthetőbb játékot; s e részben, úgy látszik, már is haladás van téve. Csak még egy rövid megjegyzést: az indulat s érzés kitörése nem mindig a leghatóbb, ha legzajosabb, s ennek is az egész játékkal harmoniában kell lennie.

Szentpéteryt hősi szerepekben szava hagyja el, s ez felette sajnálatos, mert sok oldalú ügyessége mellett

azokban is igen használható volna: hősi szerepeinek ő megbirja adni a tragikai méltóságot.

Még csak Laborfalvy Rózáról néhány szót. Antonia szerepében alig fogott szigorúbb itélőket kielégíteni; a szótagok kellemetlen nyujtása, éneklése a mélyebb érzésű helyeken visszataszítók; de játékában élet, érzés kezd kifejleni, melyet örömmel üdvözlünk.

Többet s többi színészeinkről másszor.

Mi a választott színművet (*Belizárt*) illeti, az pompája s fényes dictiója által hatna leginkább; de magyar forditásban igen sok hibázik ez utóbbinak erejéből és bájaiból, mi is egyik oka, hogy színészeink magokat benne jobban ki nem tüntetheték.

A közönség olyan volt, milyet várni lehete: kiméletes, komoly s minden tiszteletre méltó, tiszta hazafi örömében egészen elmerült; s ki e hangulatot nem ismeri, hidegnek mondhatná zajtalanságáért. De e zajtalanságban ámulat, mély érzelem s egy magát becsülő népnek méltósága volt.

II.

Aug. 23. *Csalódások*, vígj. 4 felv. Kisfaludy Károlytól. E vigjátéknak fő szerepei többször adattak Budán is csaknem ugyanazok által, kik ma is játszottak. Megyeri Lombait, Szentpétery Mokányt jelesen adák, igen sok elevenséggel s mulattatólag, Kényesyt Szerdahelyi. Az egész játékot pontosan s szorgalommal adottnak mondhatni. Csupán egy pár apró észrevételünk Mokány szerepére. Mokány ölelgetéseiben több színi illedelmet óhajtanánk látni. Neki ki kell tüntetni azon gonosz szándékát, hogy minden csinos nőt derékon csipjen; de az üldözött szépnek jókori visszavonulása által távol kell tartania, s elég, ha az öleléshez csak egyszer juthat is (midőn Lina segélyt kiált). Továbbá, midőn bejöttében a kirohanó Kényesyvel összeütközik, ki kell várni a közönség zaját (ha zaj van, mint rendszerint ez összeütközésnél lenni szokott), hogy Kényesy bocsánatkérésére elmondhassa: «dejszen! engem ugyan

egy könnyen ki nem mozdít», valamint Kényesynek is nem kirohanni, hanem visszapattanni s csak a zaj után mondani el következéseit. — Hubenaynét először láttuk fellépni (Lidi szerepében). Fiatalsága, csinos külseje, tiszta hangja sok szépet igérnek; de játéka s különösen járása még igen bátortalan és sok gyakorlatot kiván.

III.

Aug. 24. *Griseldis,* dráma 5 felv. Halm után Fáncsy. Egy azon darabok közűl, melyekben a hatás igen drágán, a szív marczonglásain vásároltatik meg. Griseldis egy szénégető leánya, a legjobb, legengedelmesebb nő, az egész darabon végig ártatlanul gyötörtetik. Legelőször is egyetlen gyermekét ragadják el ura megegyezésével a király parancsából, utóbb ura házából eltaszíttatik oly szegényen mint jött, s hogy még nyomorúbb legyen, otthon atyja átkai fogadják. Utóbb férje jő, magát halálra üldözöttnek tettetvén. A nő elrejti, s készebb meghalni, hogy sem rejtekét kivallja. S midőn mind ezt kitürte, kisül, hogy mind ez csak játék volt, fogadás, a királyné és a jó Percival (férje) közt, ki azt (a királynét) durva hevében megbántá s készebb vala hű és szép nejét a legszívszakasztóbb próbára kitenni, melylyel annak szerelmét, hűségét s engedelmességét kelle bebizonyítania, csakhogy neki megbántó szavait visszavonni ne kelljen, s mert ha nyerendene, a királyné térdepelni fogna az elkínzott nő, vagyis inkább Percival büszkesége előtt. De a méltatlanul játékra tett nő szíve bezáródik a kevély férj előtt, s Percival épen mikor diadalmát ülné, büntetve van. — S ez igen jó fordulat, s szükséges, hogy a néző valamennyire kiengeszteltessék. S általában azt lehet mondani, hogy az iró ezen kényes tárgygyal oly csinyján bánt, azt oly jól fűzte és rendezte el, s oly drámailag dolgozta ki, hogy a mondott alaphiba nélkül igen jeles drámának lehetne tartani. Azonban a közönségnek így is kedvelt darabja, s hatása jó előadással kimaradhatatlan.

Még a mit Griseldis characteréről megrónunk kell, az, hogy jósága felől igen egyoldalúlag ajánltatik; — mert leány, ki apját férje által elkergetni hagyja, anya, ki egyetlen gyermekét, ismét férje megegyezésével, legalább minden ellenállás nélkül elragadtatni tudja, s mégis férjéhez csaknem imádó szerelemmel viseltetik, ha hű szeretőnek mondathatik is, de alig jó asszonynak; s ha ezen hibái fényesebben állíttatnának ki, ha nem látszanának erények gyanánt ránk tolatni: talán jobban kibékülnénk szenvedéseivel, tán méltó büntetéseknek tarthatnók azokat. A költő ezen vonások szerint sejteni látszott a hibát; de nem volt elég figyelmes vagy erős azt elhárítani.

Az előadást egészben sikerültnek mondhatnók, ha a játék érthetősége hozzá járult volna; de szinészeink valami különös módjára tévedtek a szókimondásnak, mely zajt üt, és elhangzik inkább, mint érthető. A színházat tán nem okolhatjuk; mert miért érteni meg Megyerit, Barthát, Egressyt, nagy részt Laborfalvy Rózát, Udvarhelyit, ha halkan beszélnek is? Erre színészeinknek igen kellene ügyelniök; mert mit használ a legfelségesebb játék is, ha a közönség csak félig meddig érti.

A jelen előadásban Lendvaynét (Griseldis) és Megyerit (az öreg szénégető) tarthatjuk az este hőseinek, mindkettő szerepének megfelelőleg, sok kifejezéssel s való érzéssel játszott. Lendvayné mind mozdulataival, mind szívreható hangjaival igézvén hallgatóit. Megyeri jatékának kimért, de azért nem kevésbbé ható egyszerűségével.

Lendvay (Percival) mindkettőtől jóval hátra maradt, nem erőhiány, hanem tulzásai miatt. Beszédeiben toldások és hibák, mozgásaiban falrontó vonaglás alig hagyának azon színészre ismernünk, ki a *Korona és Vérpad*ban pontosság mellett oly sok erőt tuda kifejezni a budai színpadon. Megjegyezzük különösen, hogy az indulat kitöréseinek, mind a mellett, hogy váratlanok, némi harmóniában kell lenni a többi játékkal, s csak

igen ritka esetben engedhető, hogy a pillanat hatalma egy épen oly megzavaró mint rendítő kiáltásra ragadja a színészt. Az egész játéknak ezen egysége s összhangja jobb színészeinknek általában igen ajánlható, ellentétben az egyhangúsággal, melyet ez által kerülni akarni látszanak.

Laborfalvy örvendetesen lepett meg biztos s helyes játékával. A hangreszkettetés, szónyujtás ma nem zavarák előadását. Szorgalma s hajlamai, ha így halad, szép helyet víhatnak a színészi pályán.

A többi apró szerepekről nincs mit mondanunk, csupán Lászlót, egy újonnan nyert fiatal színészünket említjük, ki eddig csak kisebb szerepekben lépett fel. Testtartása s mozgásai igen színiek; de hangjában, ha erőlteti, valami bántó rikoltás, vagy rekedtség s szavalásában bizonyos hangemelés, éneklés van, miktől őrizkednie kell.

Végezetre, el nem hallgathatunk egy nyelvhibát, mely színészek szájában igen bántó: *Szerelem* a szeretők érzése; minden egyéb rokonérzet: (atyai, fiui, baráti) *szeretet*. S színészeink mindkettőt fonákul használják, s ezen új, s mondhatjuk, igen rossz divatot most kellett fölvenniök; mert eddig effélét tőlök nem igen halottunk.

A közönség szép számmal volt, nem annyi, mennyit ily színházba, ily játszóknál, a megnyitásnak harmad napján, s vásár elején lehete várni, de elég számos, hogy a játszókat el ne szomorítsa.

IV.

Aug. 25. *Pajzán ifju*, vigjáték 3 felv. Kotzebue után. Színészeink e darabot rendszerint igen jól adják. Lendvay a pajzán ifju átalakodásaihoz hiven, élénken s nagy könnyűséggel; Megyeri (invalidus), Bartha (Bivalfi), Lendvayné (szobalány), mindenik szerepének tökéletesen megfelelőleg (ha Bivalfi némi tulságait kiveszszük). A darab mint Kotzebue vigjátékai, rendesen elmés, mu-

lattató; de tele sikamlós helyekkel, miken, fájdalom, alig segíthetni. Azonban némely kifejezéseket, p. o. «vigye el az ördög asszonyságodat leányostúl» szelídíteni kellene, talán így: vigye tatár vagy manó nagyságodat leányostúl.

V.

Aug. 26. *Szapáry Péter*, szinjáték 5 felv., Birchpfeifer munkája, fordította Komlósi. Drámai szegénységünkön szánakozva idegen kéz ajándékoza meg bennünket e magyar történeti tárgy kidolgozásával. Alig mondhatjuk ki, mennyire nincs köszönet benne. Üres, felületes characterek, pityergő és ordító nép űzi egymást a színpadon keresztül, hol a magyart régi nyersebb erejében látni óhajtottuk. Szapáry Péter és Zrinyi ebben megegyezők, csak hogy amabban több drámai élet, és actio, ebben több költői elem, s fényesebb dictio van; de mindkettő egyaránt gyötri az értőt s egyszersmind elszomorít. Részemről óhajtanám, inkább ne látnók hőseinket színpadon, mint ilyen idegen rongyokkal megaggatva, s várnók el azon szerencsésebb időt, melyben hazai drámairóink a kor s nemzetiség szellemétől mélyebben meghatva, történeteinkhez illőbb színműveket adnak.

Alig merjük óhajtani, hogy színészeink az ily darabokban igen jól játszanak. Itt a jól annyit tesz, mint rosszul, s csak tehetségöket rontanák meg. Azonban mind Zrinyinek, mind Szapárynak van közönsége, s ez intés iróinknak, hogy magyar történeti, s kivált hősi tárgyak kidolgozása nem volna háladatlan munka.

VI.

Aug. 27. *Árpád ébredése,* harmadszor, s utána *Fiatal házasok,* eredeti vigjáték Csatótól. Árpád szerepében most Megyeri lépett fel. Játékában méltóság s erő volt, s ha ehhez még egy kevéssel több érzés járul, előadását tökéletesnek mondhatni. Különösen megjegyezzük,

hogy ez: «Vagy tán csalódom? nem vagyok hazámban?» több mint puszta kétkedés, ennek mélyebb jelentése van; miért is sem csupa kandi kétkedés, sem ironia hangján ejteni nem kell, hanem összehangoztatni avval, a mi következik: «Vagy oh, Hadúr ne adja stb.» Egressy (költő) játékában nehéz megmondani: mi a fogyatkozás. Általános érthetősége (nem csupán szavainak, hanem itt játékának érthetőségét gondoljuk) mellett nem látszik elég íhletettnek; szomorgása, emésztődése mellett kevés harag s boszankodás tünik ki, mi néha helyén állott volna; s valami köznapi conversatio hangján mondatnak a legmélyebb jelentésű helyek. A mai előadást egyébiránt a három közől legsikerültebbnek lehet mondani.

Csató vigjátéka igazán vig, élénk; sebes, könnyű, elmés dialogusával s az élet meglepőleg való képeivel ajánlkozó. S ez az, mi velünk a 2. s 3. felvonás lassú haladását, csaknem cselekvénytelenségét feledteti; ezen cselekvénytelenséget azonban inkább a külsőre akarjuk érteni; mert Lengei habozásai belsőleg csaknem végig fentartják a mozgást. Csupán azt az egyet óhajtanók, hogy Lengei ne mindjárt másodnap unja meg a feleségét, ez igen bántó; kevésbbé az, ha később történik.

Az előadás általában jó s a színmű elevenségének megfelelő volt.

VII.

Aug. 28. 1) *Fiatal keresztanya.* Irta Scribe. Fordította Jakab István. 2) *Tündérkastély Magyarországban,* vigjáték 2 felvonásban. Az első meglehetős kis vigjáték, s színészeink az effélét tökéletesen megbirják. A második silány kis darab; de életet és érdeket nyer Déryné és Szerdahelyi játékaik által, kik Marcsa és Farkas szerepeiben mesterül játszanak. Segíti a játék hatását Szentpétery (Vámházy), ki az efféle szerepekben szinte igen helyén van. A darab ily előadás mellett még egy ideig fentarthatja magát, kivált ha Vámházy felfohászkodásainak legalább fele kihagyatik.

VIII.

Aug. 30. *Angelo, Padua zsarnoka.* Irta Hugo Victor. Fordította Csató Pál. A darab, mint tudatik, nagy színi hatásu, a fordítás olyan, milyet Csató kezéből várhatni: könnyű és sima. Csupán a sok *kegyed* ellen van kifogásunk. Ez a kegyed valóban kegyetlen szó. Nem veszik-e észre iróink, hogy ez szintúgy czím, mint *nagyságod, méltóságod,* németül Euer Gnaden? s evvel akarják-e a társalkodást egyenlőségi lábra állítani? A kegyed megmaradhat, midőn valakit czímezni akarunk, de egyenlő conversatióban az *ön* hasonlíthatlanul jobb. Mi az p. o. midőn Lendvayné (Bragadini Katalin) a mérget megiszsza, s roskadása közben is bizonyítja ártatlanságát, férje megrögzöttségében így szól: «Bragadini Katalin, én nem hiszek *kegyednek*», ellenben Thisbe: «én hiszek *kegyednek*, Katalin». Micsoda feszes beszéd ez egy haldokló felett? Nem jobb volna-e itt: *önnek* (a mi nem czím) s még inkább *neked?*

Mi az előadást illeti, azon kivétellel, hogy az első felvonásból alig értettünk valamit, azt a jobbak közé lehetne számítani. Lendvayné hozzá szoktatott bennünket, hogy e szerepben tőle csak jelest várjunk. E várakozásunkat ma sem csalta meg. Játéka való s érzelemteljes volt. De várakozásunk felett (s ezt ne vegye bántásnak a fiatal színésznő) jó volt Laborfalvi (Thisbe) előadása, ki nem könnyű szerepének indulatjait s szenvedélyeit mind felfogni képes, mind kifejezni elég erős volt. E szép haladáshoz szívünkből szerencsét kivánunk. Lendvayról (Rodolpho) senki sem mondhatja, hogy rosszul játszott; de mióta Kassáról visszatért, valami hátraesést veszünk észre előadásában, a mi, ha meggondoljuk fiatalságát, szép tehetségét, gyors és biztos haladását a budai színpadon, felette szomorító. Valami gyilkos, természetlen, magyartalan szóharapdálás, szóhabarás s elszaporázás kezd divatba jönni némely színészeinknél, hogy egy szótag sem mondatik ki Isten igazában; s ez a hiba s az érzékenyebb helyeknek

hamis intonálása (hangozása) hibái főleg Lendvaynak, ki egyébiránt, midőn mozdulatait nem túlozza, a legdélczegebb hős, a legdelibb szerető színpadon. De mit használ a leghősibb tartás s mozdulatok, ha azoknak a beszéd hatalma, mi mindig fő marad, erőt és életet nem ad? Ha Lendvay annyira birná a beszéd erejét, a milyen jól tud állni és mozogni: büszkeségünk lehetne akármely színpadon. De erre, úgy látszik, kivált most, legkevesbet fordít, s ez felette kár! Fáncsy Homodeit szorgalommal s részletekre nézve nem rosszul adta; de az egésznek nem volt azon hatása, mely kivántatik. Neki féltnek, irtózatosnak kell vala lennie, s ő csupán ármányos volt. Szentpéteryről (Angelo) sajnálva kell ismételnünk, hogy legjelesebb játéka mellett is szava nem elegendő az ily szerepekre.

IX.

Aug. 31. *Kétalaku,* vigjáték 4 felvon. Holbein munkája. Fordította Jakab István. Mind a darab, mind az előadás jók. Egressy szokott ügyességével játszotta a kétalakút. Említenünk kell még Megyerit (Kolber), ki még Budáról ismeretes kalapjával a közönség mulatságára ismét megjelent s csekély szerepét játéka által érdekessé tette. Megyerinek sok ily apró szerepe van, melyeket úgyszólván, ő emel ki a semmiségből. Színészeinknek ezt figyelmökbe kellene venni s kis alacsony szerepek felvállalásától nem iszonyodni, azokat nem érdemök s tehetségeik alatt valóknak tartani, s különösen el nem feledni, hogy egy mesterül játszott kis szerep hasonlíthatlanul nagyobb diszére van a színésznek bármi nagy, de középszerűleg, vagy rosszul adott szerepnél. Bartha több, mikor a huszárt adja (*Miveltség és Természet*) mint ha fél készülettel Zrinyit, vagy akármely hőst játszik; Szentpétery jobb sírásó (*Molnár s gyermeke*), vagy zsidó (*Tudor*) mint Angelo; Fáncsy jobb szerecsen (*Fiesco)*, mint hős vagy szerető. E részben azt tartanám követendőnek: megkisérteni s merni

a legnagyobb szerepet is, de nem vonakodni a legkisebbtől; mert kiben szorgalom s tehetség van, a kicsinyt ha nem nagygyá, legalább érdekessé teheti.

X.

Sept. 1. *Korona és Vérpad.* Dráma 5 felv. Dumas munkája, Jermann után fordította Jakab István. Egy minden tekintetben kimért, színi hatásra készített darab, melyben nem tudni: a jó szerkezetet, helyes motiválást, meglepő helyzetek mellett a characterek biztos tartását s a mind ezeknek megfelelő rövid gazdaságos kidolgozást bámuljuk-e inkább? Úgy látszik azonban: a darabon némi apró, de igen czélirányutalan törlések tétettek, melyeket minthogy a darab összefüggését s érthetőségét rontják, ismét be kell tölteni, a színmű különben is elég rövid lévén.

Az előadás iránt sok kifogásunk van. Lendvay (Ethelvood) még nem éreztette velünk annyira visszaesését, mint most. Budán ezen szerepben őt, minden túlzás nélkül szólva, remekelni láttuk. Mostani játéka az előbbihez képest lelketlen s erő nélküli volt. Nem akarjuk azon hibákat ismételni, melyeket róla *Angelóban* elmondottunk; de azok nagyobb részint mostani szerepére is illenek. Ezen kivűl némely figyelmetlenséget követett el. Midőn az álomitaltól aléltan, nejének egy kulcsot (a sírboltét) ad által, melyről, mivel sugva ejtett szavaiból egy szót sem érteni, nem tudni, mire való; később, midőn a királyt kitörő hevében megrohanja, játékának nincs azon természetessége s kifejezése, mely ezen helyeknél kivántatik; pedig mind a sírbolti kulcs átadása, mind a király megrohanása oly dolgok, melyektől sok későbbi jelenet érthetése s hatása függ, s melyeket ez okból a közönségnek kell kitünőleg tudtára adni. Általában színészeink nagy része ritkán ügyel azon pontok kiemelésére, melyeken a darab mint sarkon fordul meg, s e hibával igen természetes, hogy az érdeknek csökkeni kell. Hiba az is, hogy midőn kalapját

készakarva a királyné szobájában hagyja, azt a berohanó királynak a pamlag mellől kell előkeresnie; azt inkább a kis asztalra vagy pamlagra kell vala csapnia annak jeleül, hogy készakarva hagyja ott, hol a királynak azt indulatja első dühében nem, de később okvetetlen meg kell látnia. Ezen észrevételek azonban nem akarják jelenteni, hogy Lendvay játéka teljességgel rossz, hanem hogy sokkal kevésbbé volt kielégítő, mint a budai színpadon. S az ily szerepekben gondolkodó színésztől, ha nem haladást, legalább megállapodást méltán kivánhatunk.

Lendvayné (Hovard Katalin) szerepe nehezebb, mint látszik. Midőn az álomitaltól lerogyott férjének ujjáról lehuzza a király jegygyürűjét, és midőn a sírbolti kulcsot a mélységbe veti, minden nagyravágyása s hiúsága mellett is nagy belső küzdésen kell átmennie; mert a gyürű visszavétele, a sírboltkulcs elsikkasztása egy embernek, s mi több, férjének életébe kerülnek. Ezen belső küzdés kijelentésére mesteri mimika kívántatik, s e hely nyomosságát Lendvayné nem látszott érteni, vagy kevés figyelmet fordíta reá. Szentpétery ellen semmi kifogás, ha szavában több erő volna. Az előadottakból kitetszik, hogy észrevételeink nagyrészt apróságokra terjednek; vannak azonban apróságok, némely finom fogások a színen, melyek nem értése, vagy hanyaglása elejti a legjobb darabot is. Ez volt legfőbb oka a mai előadás lankadtságának is.

XI.

Sept. 2. *Mátyás király Ludason.* Történeti vigj. 3 felv. Irta Gaal. Ismét egy mulatságos estét köszönünk ezen színműnek, melyet már a budai színpadról ismerünk. Színészeinken megtetszett, hogy eredeti darabot játszanak: játékaikat szíves ügyekezet s valódi részvét a darab iránt tette érdekessé. Szabad legyen azonban apró kivételeinket elmondanunk: Megyeri pápaszemet vesz fel, mi a korban, ha feltalálva volt is, alig lehete

divatos; továbbá a hajlongás talán legkevésbbé tulajdona a magyar köznépnek: minden tisztelgetése süvegelésben s fejének (de soha sem derekának) komoly s lassu meghajtásában áll. Nem mondom, hogy nincsenek kivételek; de a magyar köznépi tisztelkedésnek ez a charactere. Ugyanazért, midőn Öklösi s Bagaria a királynak vélt diákot meg akarják tisztelni, elég, ha az látszik meg rajtok: mily erejökbe kerül arra szánni magokat, hogy süveget emeljenek, Még egy megjegyzést a beszéd elforgatásáról, melyben színészeink gyakorta vétkesek s épen oly helyeken, melyeket leginkább ki kellene emelniök, vagy akarnának is, ha rosszul redigált emlékezetök őket el nem hagyná. Ilyen volt a mostani előadásban: «ez olyan diadal, melyet Mátyás király ront el» e helyett: «ez a legelső diadal, melyet Mátyás király ront el.» Amaz érthetetlen semmi; ez oly dolog, melyet maga helyén méltó vala meghallani.

XII.

Sept. 6. *Zsebkönyv.* Színjáték 3 felv. Szerzette Kotzebue. Igen bágyadt egy darab, mint többnyire minden efféle Kotzebuetól. A magában nem rossz mesének s szerkezetnek a silány, lelketlen kidolgozás épen nem felel meg. Szinészeink megtevék, a mit lehetett: de a háladatlan színmű alig lőn türhető. Annál nagyobb tapssal fogadtatott Wurda, ki az első felvonás után egy dalt énekelt «Romeó»-ból, s midőn utána kitapsoltatott, tiszta magyar kiejtéssel rövid, de igen helyes köszönetet monda.

XIII.

Sept. 9. *Ügyvédek.* Szinjáték 5 felv. Iffland munkája. Fordította Joannovics Demeter. — Azon darabok sorába tartozik, melyeket tartalmok érdektelen házisága s a mindennapi nyavalygások ellenére egy-két jó character tart meg a színpadon. Megyeri szerepe többek közt (Reissmann, udvari tanácsnok) olyan, hogy azt akár-

mily színművész is játszásra méltónak tarthatja. S ő e részben a közönség várakozásának tökéletesen megfelelt, noha némely avatlanok a legmeghatóbb pillanatoknál nevetésre mutattak hajlandóságot, vagy azon való örömökben, hogy a gonoszt gyötrelemben látják, vagy az összefüggés nem tudása miatt. Mindenesetre óhajtható, hogy azon időn s helyen kivűli nevetés, ez a legkeserübb gúny egy komoly műnek vagy jelenetnek előadására, valamint hason esetben a taps is, lassanként illő helyeikre szoríttassanak. Mert ha sírunk, midőn nevetni kellene, nevetünk, midőn sírni, tapsolunk, midőn pirulni kellene: alig fogunk értő színésznek örömére s buzdítására lenni; kiket még dicsérettel kell említenünk ezen előadásban: Szentpétery (ácsmester), Udvarhelyi (ügyvéd), Egressy G. (tartományi tanácsnok), kik mind igen helyükön állottak; játékok való s természetes volt.

XIV.

Sept. 12. *Nevelő ezer bajban.* Vigjáték 1 felv. Elevényi fordítmánya. A *külföldiek* (először adva.) Eredeti vigj. 2 felv. Irta Fáy András. Az első eleven kis vígjáték általában jól adatott, csupán Baranyi (b. Szenderi) helyett óhajtottunk volna mást; neki az efféle szerepek nem jól állanak. Nem látjuk benne az urat, a finomabb s magasabb kör emberét. Komáromy (nevelő) mint vendég megnyeré s nem egészen érdemetlenül a közönség tetszését; de figyelmeztetjük, hogy a jóból sem jó a sok: az a furcsa tipegés, mekegés, szem-elforgatás jók néha a magok helyén, de az egész játékon végig untatják a színismerőt. Való, hogy az ügyes színész egy pillanatig se szünjék meg játszani, mig a színpadon van; mert mihelyt megszünik, észreveszszük, mintegy felébredve ámulatunkból, hogy csak játszik s az a felébredés megszüntetvén a csalatást, csökkenti a hatást; azonban hogy a színijáték hű képe legyen a való életi cselekvénynek, annak kiszámoltnak kell lennie, változatosnak a szerep mivolta szerint, változataiban is összefüggőnek,

mi végre a színész játékának következetességet, a megkivántató egységet adja. Az itt mondottakból K. játékában a változatosság hibázik, s azon biztos nyugalom, melynek általában játékán uralkodnia kellene. László és Hubenayné szokni kezdenek színpadunkhoz, s előadások mindinkább élénkedik s honosodik, minek annál inkább örvendhetni, minthogy fiatalságok mellett még hosszú pálya van előttök.

A *Külföldiek*, egy most legelőször adott vigjátéka Fáynak. A közönség tapssal üdvözlé elmés mondatait, melyekkel gazdagon van felékesítve, megérté s méltánylá különösen a magyar életből s körülményeinkből merített észrevételeket s helyes ötleteket, melyek Fáy egyéb munkáit is kitüntetik. — Az előadáson szorgalom, ügyesség mutatkozott.

XV.

Sept. 13. *Stibor Vajda.* Eredeti szomorújáték 4 felv. Irta Kisfaludy Károly. Nem minden színi hatás nélküli műve a korán elhunytnak; de melyet egyfelő[1] érzelgés, másfelől éktelen ádázatok undokítanak. Igazítás nélkül alig fog a színen fenmaradhatni, noha arra sok tekintetben érdemes volna.

XVI.

Sept. 14. *Arcadiai menyasszony.* Vigjáték 4 felvonásban. Irta Grammerstätter, fordította Balog István, A mai este főbb kellemeit Lendvaynénak (Adél) köszönjük, ki átalakodásához híven egészen az volt, minek lennie kelle: víg, féltékeny, ravasz és csapodár. Az egész játék jól ment. Különösebb említést érdemel Szentpétery (b. Rendesházi) természetes egyszerű játékaért, és Kovácsné. Baranyiról ismételnünk kell előbbi itéletünket s Komáromynak megsugjuk, hogy őrizkedjék attól, a mit modornak neveznek; mert az valami untató egyformaságot ad a játéknak.

XVII.

Szept. 18. *Haramiák.* Szomorújáték 5 felv. Schiller munkája. Ford. Barcsai László. A mai este sok tekintetben tanulságos. A színmű maga hibás, a fordítás borzasztó rossz, s az előadás, főszerepeiben, gyarló, s mindemellett a darab nem látszik elesettnek a közönség előtt: voltak, s nem ritkán, számos tapsolói. De a figyelmes hallgató sokat talált nem tetszhetőt, sokat botránkoztatót. — A színmű maga egy nagy elmének roppant tévedése: fiatalkori mű, rendkivűli erőnek jeleivel; de épen oly rendkivűli botlásokkal is. A gaz Moor nem egyéb, mint szerencsétlen keverék Shakspeare III. Richárdjából és a fattyu Edmundból *(Lear)*; de Edmund, mint törvénytelen gyermek, megalázottnak vélve magát, ha máskép nem, az utjában állók kiirtásával is polczra akar jutni: nemcsak ravasz, fondor; ő merész is és vitéz: szerencsés harczban és szerelemben, minden veszélylyel bátran szembeszálló; s Richárdban erö van, Richárd rettenetes: mig Moor Ferenczet csak utálni lehet. Mondottuk (l. az *Elméleti töredékek*et), hogy midőn egészen gonosz a drámai hős, valami fényes tulajdonának kell lenni (milyenek: bátorság, nagy ész, tudomány, vitézség stb.), mely charactere setétségét némileg felderítse; de ez a Moor Ferencz nemcsak egészen gonosz, hanem a mellett gyáva, erőtlen, sem nem szeretve valódilag, sem szerettetve, úgy, hogy rajta e részben semmi szívreható sérelem nem eshetik; szóval egy egészen setét alak, melynek éjébe csak egy átrohanó villám fénye sem hat. Ennek ellenképe a pazarló, kicsapongó, de szerető és szeretett bátor, vitéz Károly. Ő mint minden efféle zsivány, nagylelkűnek és nemesszivűnek festetik, de e felett ábrándozó, a maga nemében ő is «ein Bürger derer, welche kommen werden!» némi reformatión töri fejét, módot akar kitalálni, hogy a mit a sors és emberek vétenek, azt kiegyenlítse, s e végre a rablás s gyilkolás nemes mesterségére adja magát. Ezek volnának a fő-

characterek s azoknak hibái, de oly hibák, melyek schilleri ész mellett nem lehetnek minden nagyszerűség nélkül, s Moor Károly és Ferencz máig oly szerepek, melyekben magokat művészek tüntetik ki, s a közönség rémületes figyelemmel kiséri a két egymástól oly igen különböző testvér cselekvéseit. Miért is óhajtható, hogy a darab becse színünkön továbbra is fentartassék.

Bartha (Moor Károly), minden elevenség nélkül vitte szerepét, mindazon egyhangusággal, mely játékában annyira untató. Alig volt egész előadásában egy-két pillanat, hol némi hangváltoztatást vehetnénk észre. Ő most is azt látszik hinni, hogy az egész darabot végig lehet sírni, végig kiáltozni, vagy dühödni, s hogy ekkor a játék talpraesett, holott ennél nagyobb hiba színen alig lehet; mert az is, mi egyszer s másszor a maga helyén jól állott volna, hibává lesz az ismétlés s egyhanguság miatt. Lear egy párszor sír, majd átkozódik, majd elcsendesedve tébolyodásához közelít: mi lenne mind ezekből, ha örökké fájdalmas siránkozó hangon vagy ordítozással adatnának? Másik hibája Barthának, hogy szerepét ritkán tudja jól, vagy ha tudja is, nincs biztos emlékezete, mely ezen fölül leginkább akkor lesz hozzá hűtlen, midőn legjobban ki akarna magáért tenni, midőn játékába erőt kellene öntenie. Micsoda beszédek p. o. az ilyenek: «Megtagadom minden csep vérét testvéri véremnek» . . .? De ennek legalább értelme van; hanem mond ő gyakran s különösen mai estve is oly zagyvalékot (s e hiba több színészeinkkel közös s a rossz tanulásnak következménye), hogy ha nyomban megkérdenők, bizonyosan nem tudná: mit akart mondani. A dörgő szózat ilyen helyeken megcsalhatja ugyan a figyelmetlent; de a vigyázó s értő boszankodik az üres hangokon. Mondottuk, hogy Barthában minden itteni színészeink között legtöbb a tragikai elem. Játékában, a hol eltalálja, érzés és erő van, s az érzés mély és való, az erő férfias; de úgy látszik, nála ez csak vaktában megy jól, s a mi igen szomorú, őt inkább vissza-, mint előremenőnek

mondhatjuk; mert emlékezete napról-napra gyengülni látszik s tanulásainak hanyagság vagy elbizottság határt vetettek. Mily természet elleni vétek az oly színészben, ki annyi képességgel bir, ki a mit tud, mind ingyen kapta az anyatermészettől, s talán le fogja járni színészi pályáját a nélkül, hogy középszerűségen fölül emelkednék. Meg kell rónunk erőszakoskodásaiért, midőn játszó társát, mint ma Komáromyt, kíméletlenül vonszolja s rángatja; ez talán Dupuis színpadán türhető volna, de itt nincs helyén. Komáromy ereje fölötti dolgot vállalt magára. Azon torzkép, melyet ő Moor Ferenczben előállított, nem az, a mit Schiller akart. Egy ily gonosznak nem elég púposnak s rútnak, örökké szemhunyorgatónak lennie; sőt mi óhajtottuk volna, hogy Komáromy magát kevésbbé csinálja rúttá, legalább púpját ne fitogassa éjjeli köntöse alól, ne hunyorgasson annyit, s ha sunnyogva természetes is járnia, de legalább a lehetségig egyenesedjék fel kárörömében, vagy egyébkor, midőn helyzete úgy kívánja. De minden óvások csekélyek egy ördögi lélek kitüntetésére; a mondhatatlan dolgokat magának a színésznek kell szerepe természetéből fölfognia s létesítnie. Komáromy játéka egyébiránt szinte egyhangú és modrozott, mitől ha megmenekedhetik, még haszonvehető bajnoka leend a pesti színpadnak. — Udvarhelyi az öreg Moort jól adta. Az ilyen szerepek hálátlanoknak tetszenek; mert a nagy közönség csak akkor veszi észre, ha rosszul adattak; de épen azért becsülnünk kell a színészt, ki ily szerepekben is szorgalommal játszik, s végre, ki sok efféle szerepet jól ad, az észrevétlenül egy oly fokra küzd fel, hol játékának minden túlzástól ment egyszerűsége s természetessége méltánylást nyerendenek. Laborfalvi Róza (Amália) kis szerepét elég jól adá s Megyeri (Spiegelberg), Szentpétery (Schweitzer) szokot ügyességgel.

Végezetül a fordításról megjegyezzük, hogy már ideje lesz az ilyen nyelvnek s beszédnek színünkről elenyészni, mint a jelen darabban van. Itt a Vorse-

hung — előrelátásnak fordíttatik, gondviselés helyett; ewiges Chaos, szüntelen való zürzavarnak, örök chaos helyett, s több nem kevésbbé botránkoztatólag félreértett, vagy ügyetlenül magyarázott helyek fordulnak elő.

S mit kell annak érzenie, ki e darabot az eredeti erőteljes nyelvben s művészektől látta, ha a mai előadással összehasonlítja? Valóban ez sokkal nagyobb nyomósságu dolog, mint milyennek vétetik. Azon darabok közől, melyek más nemzeteknél a színház örökös díszei, melyekben magokat jeles színészek vetekedve gyakorolják s a közönség csüggedetlen részvétele mellett kitüntetik, alig birunk egyet-kettőt jó fordításban. Nincs Learunk, nincs Romeónk; nem láthatjuk a Velenczei Kalmárt, Hamletnek csak árnyékát birjuk; Wallenstein, Don Carlos, Hernani stb. nincsenek, pedig csak ily darabokban mutatja ki magát a színész erejének teljes nagyságában, ily elmeműveken gyakorolhatja magát haszonnal, s érhetik valódi művészszé. De ha az ily művek jó s színen is haszonvehető fordítása nem oly könnyű feladás s késedelmes is, legalább meg kellene azt kezdeni, s az írókat bizonyos elismert s álló becsű darabok fordítására felszólítani, általában pedig a színigazgatásnak egy ügyes és szorgalmas írót fizetnie, ki az előadandó darabok nyelvére ügyelve, a hibásakat vagy új fordításra kijegyezné (a nem eredetieket), vagy ha lehető, részint maga, részint mások által kiegyengetné, s e mellett a legújabb, hírre kapott darabok fordításáról gondoskodnék. Mert a mit a m. akademia fordíttat és kiad a színház számára, az magában véve mind jó, mind hasznos s annyi, minél többet az akademiától igazsággal nem kivánhatni; de mind ez nem elégséges arra, hogy egy minden tekintetben új színház belső szükségeit kielégítse. Ki e részbeni szegénységünket ismeri, nem fog ily intézkedést feleslegesnek tartani, s színészeinktől mind addig alig is lehet méltán pontos s tiszta művészi előadást várni, míg a nyelv, melyen szólaniok kell, zagyva, tisztátalan,

erőtelen, s a kor kivánatainak s míveltsége fokának meg nem felelő.

XVIII.

Sept. 20. *Saluzzói Corona.* Dráma 5 felv. Irta Raupach. Fordította F. S. — Egyike Raupach jobb színműveinek, ment azon szivnyomorgatásoktól, melyek egyéb komoly műveiben bántanak, s noha nagy belső gazdagsággal nem dicsekedhetik; de jó szerkezete által színi hatása van. A magyar előadásban ugyan hibázott Raupach csinos verseinek harmoniája; de a fordítás egyébiránt, némi kivétellel, jó s haszonvehető.

Az előadás nem egészen úgy ment, mint óhajtottuk volna. Nagy igen fásan adá kis szerepét (Roberto) s nem sugárzott át játékán a jóság, mely characterének alapját tenné; Udvarhelyi (Paolo) igen vontatva beszélt s általában a sugó nagyon fölülkerült a színészeken; maga Megyeri nem látszott tudni szerepét (mi nála ritkaság) s játéka egyébkorhoz képest erőtelen volt. Lendvaynén bágyadtság látszott; de, mint tudjuk, hirtelen rosszul lét következésében s mindemellett, ha az első találkozást kiveszszük, hol Guido iránt több büszkeséget kell vala mutatnia, játéka helyes volt. Azonban az első jelenetre még némi megjegyzésünk van. Mikor Guido berohan, Coronának nem kell vele szembe rohanni: Corona bátorsága nem abban a nevetséges vitézségben áll, hogy ő kisérete leveretése után egy hős ifjuval összecsapjon, hanem egyedül abban, hogy ijedetlenül bevárja ellenségét. Neki továbbá az első találkozáskor nem kell oly közel állnia Guidóhoz, azt viszonyuk s akkori helyzetök tiltja, s csupán akkor közelítnie valamennyire, midőn hozzá kihivó, büszke szókat intéz. Általában színészeinknek, kivált midőn többen vannak egyszerre színpadon, jobban kell ügyelni, hogy s micsoda irányban, rendben s távolságban álljanak egymástól. Nem mondhatni: mennyire bántó, ha négyenöten rosszul csoportozva, egymásnak útját állva, egymást elfeledve, csak úgy jó szerencsére foglalják el a

színt. Az ilyet próbálgatni kell, míg el nincs találva, s ha el van, híven megtartani.

Legélénkebb volt Lendvay játéka, ki a bátor, heves, elszánt Guido characterét tökéletesen felfogta. Mai szavalása már sokkal tisztább s helyesebb volt, s egész játéka sokkal szabályosabb, mint *Angelo-* s *Korona és Vérpad*ban. Azonban, hogy a színészetben oly fokra hághasson, milyenre szép tehetségeinél fogva jogosítva van, neki elmulhatlanúl a beszédre kell több gondot fordítnia. Beszéde, mint mondók, folyamatos könnyű; de kevés vagy rossz interpunctiói, s gyakran helytelen, vagy elégtelen hangadás miatt nem eléggé érthető. Azaz: mi nemcsak egyes szavakat kivánunk érteni, hanem az egészet. A játék érthetősége az alap, melyre építni kell; csak így lehet valódi érzést és erőt önteni a szerepbe, s ha Lendvay e részben magát tökéletesítendi, büszkesége lehet a magyar színháznak. De a színjátszás igen nagy s komoly feladás, itt az életet kell játszani jó s bal óráiban, s az ilyen játék felér a legkomolyabb foglalkozással is, talán elmondhatjuk: minden művészetek között a legnehezebb, miért is azt annak, ki benne nagyra akar menni, csak fél gonddal űzni, annyi, mint nem érteni, vagy nem méltánylani rendeltetését. Hány van annyi szinjátszó között, kit művésznek mondhatunk? Alig egy-kettő! E magas s ritka dísz elérésére komoly törekvés kell.

XIX.

Sept. 21. *Világ divatja.* Vigjáték 4 felv. Töpfer munkája. Fordította Komlósi. Első s második felvonás után Haber prágai hangművész zongorázott. — A mai játékban leggyengébb volt Hubenayné, ki alig hallhatólag s minden élet nélkül vitte szerepét. Élénkebb s mozgóbb volt Déryné játéka s azt egy tekintetre hibátlannak lehetne tartani; de itt ki kell mondani (meglehet: csalatkozunk), hogy Déryné előadásaiban hibázik azon komolyság, mely a legvígabb, tréfásabb szerepben is

okvetetlen megkivántató, mely az áltatáshoz szükséges, mely nélkül csak egy pillanatig sem feledjük, hogy minden csak játék, s nem birjuk magunkat azok helyzetébe s érzelmeibe áttenni, kik előttünk a színen megjelennek. D. játékán valami elidegenítő öntetszés fátyola vonul el: ő örökké édesded és mézeskedő, valami Gurli-féle ártatlanságnak elkésett visszhangjaival. De ez csak egyes véleményünk. Déryné tetszik a közönségnek és van miért; játéka érthető, élénk, hangja csengő tisztaságu, mi benne főkép becsülendő s mi játékának életet ad, az, hogy örömmel, vagy hogy ne magyarul szóljunk, con amore játszik.

Lendvay (Vári őrnagy) katona Mars és Venus szolgálatjában; délczeg, heves, féltékeny, változó. Egressy (Károly) játéka ma igen szakadozott volt; úgy látszik, mintha kedvetlenül játszott volna a színpadon. Megyeri (V. Károly szolgája) csekély szerepével nagy mulatságára szolgált a közönségnek. Szentpétery (Világosvári), mint az efféléket általában, jól vitte szerepét.

XX.

Sept. 23. *Kegyenczek.* Színjáték 5 felv. Irta Birchpfeifer Karolina. — Egy a többinél kevésbbé rossz műve Birchpfeifernek, azaz olyan, mely mint az újabb német színdarabok, színi hatással s azon fölül, a mi érdeme, minél kevesebb gyarlósággal bír. Egyébiránt az egész műben semmi mélység, semmi erő: minden hatás a bonyolódás s meglepő helyzetek varázsa által eszközöltetik.

Az előadással meg lehetne elégedni. Bartha különösen jól eltalálta Potemkin szerepét. Lendvayné, Lendvay (Agraffine, Mamanov) jól, Laborfalvi Róza (Daskoff herczegnő) szinte. Hubenaynénak hangosabban s nyiltabban kell szólnia, különben nem értjük. Déryné (II. Katalin) a régi iskola szellemében, igen sok mozgékonysággal, helyenként némi classicitással, de általában hatás nélkül játszott, mit szerepe meddőségének kell-

jen-e tulajdonítani, vagy a hibás felfogásnak, a darabot csak egy látásból ismerve, nem merjük elitélni. — Ha Egressyné egyhangú szavalásával felhagyna s a színen bátrabban s illőbben állni s járni megtanulna, igen lekötelezné a közönséget. — Még egy figyelmeztetésünk van. Már említettük, hogy a színen álló csoportozatnak czélirányosan kimértnek s illedelmesnek kell lenni. Midőn a czárné negyedmagával kártyázni ül, hogy egyik kártyás hátat ne fordítson a közönségnek, az asztalt egy kissé fél szakra kell állítani a leülés előtt.

XXI.

Sept. 24. *Lumpaci vagabundus.* Tüneményes vigjáték, dalokkal. Nestroy munkája. Fordította Telepy György. Semmi kifogásunk a bohózatok ellen; a vasárnap emberei is megkivánják a magokét. S míg jobbat nem birunk e nemben, türnünk kell az ilyeket is. Figyelmeztetjük azonban színészeinket, hogy az aljast még aljasabbá ne tegyék, különben undorodást gerjesztenek. Bartha (Lábszíj) nemcsak látszott, de kivált eleinte igen piszkos is volt, s néhányszori idomtalan bődülése s ivás utáni böfögései minden jó ízlést megsértettek. Lendvay (Enyv) igen lankadtan s kedvetlenül játszott. Élénksége mellett legilledelmesebb volt Szerdahelyi: de a kutyahirdetésben ő is beszélt olyat, mit szerepéből kitörleni kell. Bartháné (Jeanette) igen helyén látszik lenni. Meglepőleg tünt ki Szathmári Carolina (Nelli) s szép reményekkel biztat, melyeknek teljesedését őszintén óhajtjuk.

Ezen jegyzetekből kitetszik, hogy a bohózat helyenként jól adatott; de a játék általában igen szakadozott és rendetlen volt. Színészeink azt látszanak hinni, hogy midőn gyülekezetet kell ábrázolni a színen, az csak vaktából s úgy magában megy, holott ezekre szintúgy készülni kell, ha nem akarják, hogy egymástól a geniális rendetlenségben lábaikról leveressenek.

XXII.

Sept. 25. *Sírhölgy*, előjátékkal, 5 felv. Bahrdt I. F. munkája. Fordította H. F. — Egy ájulásból és felsikoltásokból szerkesztett darab, melyet óhajtottunk volna, hogy színészeink jobban megtanuljanak; mert úgy nem kellett volna itt-ott értelmetlen beszédeket s toldozásokat hallanunk. (Szellemében és értelmében megszegi, vagy megtöri; egyik a kettő közől toldás, mit a színész hebegéséről is lehete észrevenni.) Egyébiránt e hiba a jelen darab hosszúsága mellett legalább valamennyire menthető: különben ki kell mondanunk, hogy míg színészeink biztossá nem művelik emlékezetöket, azaz, hogy attól legnagyobb tüzökben se hagyassanak el, addig számot nem tarthatnak egy míveltebb közönség becsülésére. Mert az üres dörgések a mai ízlést már ki nem elégítik, most érteni akarjuk, a minek tapsolunk. Az észrevétel egyébiránt csak a férfiakat illeti; mert asszonyaink sokkal inkább érzik, mi az illendőség, hogysem vendégeiket hebegve s készületlenül fogadják.

XXIII.

Sept. 26. *Magyar Bábel*, eredeti vigj. 1 felv. Irta Tuskó Simplicius, és *Mézes hetek*, vigjáték 2 felv. Hell Theodor munkája. Fordította Zsivora. — Az első egy beszédekre szaggatott vitatkozás, melynek sok jó elvei a közönségtől illő méltatást nyerének. Azonban az egész műnek szelleme s érzelmei, úgy látszik, korunk megett vannak, miért is jobbnak látnók azokat többé föl nem ingerelni. A második takaros kis vigjáték, igen érdekes psychologiai belsővel, melynek előadását, némi memorisálásbeli hibákat kivéve, tökéletesen sikerültnek lehet mondani.

XXIV.

Sept. 27. *Eleven holt házaspár*, vigjáték 1 felvon. Lebrun munkája. A párdalt szerzé Szerdahelyi. *Kérők*.

Eredeti vigjáték 3 felv. Irta Kisfaludy Károly. — Az első színdarabnak elevenséget adott Szerdahelyi játéka; annál lankadtabb és szakadozottabb volt a másik, melyet összetanult, pontos előadással fenn lehetne tartani, min annál inkább is igyekezni kellene, mert egy azon kevés eredeti darabok közől, melyeknek színen hatása van. Ezen általános fogyatkozáson kivűl még egyes hibák is voltak. Szerdahelyi nem találta úgy el Szélházyt, mint Kényesyt (a *Csalódások*ban). Szélházyban nem szelesség a fővonás mint Kényesyben, hanem valami előkelő finnyáskodás s egy üres s fölüleges nagy úrnak kevélysége. Megyeri (Perföldy) egészen az volt, a minek lennie kelle: egy feszes diákos, de becsületes ember, kiből azt nézzük ki, hogy oly leány, mint Lidia, hozzá mehetett feleségül. Ügyesen játszottak még Szentpétery (Baltafi), Kovácsné (Margit), Lendvayné (Lidi), Egressy (Károly), ha játék elején nem akadozott volna. Laborfalvinak nem volt kitüntethető szerepe.

XXV.

Sept. 28. *Galotti Emilia.* Többször tevők azon tapasztalást, hogy színészeink inkább bírnak meg víg s némely társalkodási darabot, mint komolyt. A mai előadás nem czáfolja meg e tapasztalatunkat. Egy kissé életrevalóbb, pezsgő vérűbb fejedelem, egy kissé ravaszabb, kigyóibb Marinelli, valamivel keserűbb és csipősebb Orsina, csengőbb szavú Appiani és atya, s egy tetemesen jobb anya s az egész darab jól lett volna játszva; mert Lendvayné játékával meg lehete elégedni. Mi az, hogy Egressy játékán most semmi derültség nincs? Lépjen fel víg vagy komoly szerepben, bizonyos melancholia vonul el játékán, mely azt talán legszebb hatásától megfosztja. Itt különösen egy könnyelmű, éldelni lángoló fejedelmet kell vala adnia, s egy sunnyogó életuntat, setétvérűt adott. Fáncsy (Marinelli), nem mondhatni, hogy elrontotta volna szerepét; megvolt simanyelvűsége; de hibázott a fulánk, mely őt félelmessé,

irtózottá tegye. Laborfalvi Róza sok helyét igen jól adta szerepének; de több belső nyugalommal kell vala játszania, hogy nagyobb háborodást, elkeseredést s boszúvágyat mutathasson. A színésznek mindig kell annyi belső békét megtartania, hogy játékán uralkodhassék. Ezen kivűl mélyebb hangjaiban valami férfias volt, mi asszonyi szerepnek rosszul áll.

XXVI.

Sept. 30. *Zampa.* Nagy daljáték 3 felv. Irta Melles-ville, muzsikáját Herold. Elmenrich Friderika után fordította Szerdahelyi. — Ez alkalommal Déryné 3 v. 4 koszorút kapott. Nem akarunk a felett vitatást indítani, vajon most volt-e leginkább ok Dérynét kitüntetni: csak azt állítjuk, hogy ha egy koszorút kap vala sok helyett, illőbben lett volna megjutalmazva. A királynak csak egy koronája van s épen azért becses, mert egy. Ha koronája annyi volna, mint ünge vagy kabátja: oly mindennapivá aljasodnék, mint köntösei. A művészt egy alkalomra, ha illeti, csak egy koszorú illetheti: a második, harmadik már csak kisebbíti az elsőnek becsét s azt jelenti, hogy az elsővel nem adtunk oda mindent, hogy az csak fél tetszés, fél javalás volt (s erre minek a koszorú?); s a teljes javalást csak eldaraboltan a 2-ik, 3-ik v. 4-ik koszorúval adjuk meg, mintha valakinek arany helyett csupa krajczárokban fizetnők ki díját, hogy az többnek lássék s minden alkalmatlanság nélkül lehessen rajta zöldséget s egyéb konyhára valót vásárlani. Azt halljuk: némely színészeink az alföldről egész kocsiderékkal hozták a koszorút, mi talán igen jó volna — takarmányul — tehénnek; de becsüljük meg a művészt avval, hogy szellemi díjaik jelei a sokszorozás által el ne aljasodjanak.

XXVII.

Oct. 2. *Mariana.* Szinjáték 5 felv. Irta Treitschke Fridrik. Fordította Jakab István. — Egressy Gábor

(Pierre) jeles, Laborfalvi szorgalmas játéka mellett is az egész előadás igen bágyadt volt, mit talán egy részt a nem eléggé pontos megtanulásnak, vontatott, össze nem vágó dialogisálásnak tulajdoníthatni; de különösen gyenge volt szerepére Komáromy (Gonzaga Ferrardo), finomság és uriasság nélkül játszván a ravasz és gonosz herczeget; holott az ő s Egressy szerepe az, minek a különben lassú darabot életben kell tartani. Bartha, mint mai csekély szerepéből kitünt, komolyan látszik venni a szinészetet, a minek csak jó sikere lehet. Telepy kis szerepét jól s élénken adta.

XXVIII.

Oct. 3. *Hölgyrablás.* Vigjáték 3 felv. Jünger után fordította Jakab István. Lendvay és Lendvayné jelesen, mint ilyen szerepekben tőlök várni lehet; el nem hallgathatjuk azonban eredeti hibájokat, mely már egyéb színészeinkre is ragadni kezd, a szóhabarást, melytől azonban Lendvayné őrizkedni látszott, míg Lendvay egészen rossz szokásának engedte át magát. A társalkodási nyelvnek ugyan nem kell lassunak, hebegőnek s vontatottnak lenni; de épen oly kevéssé elhabartnak, elszaporázottnak s kivált érthetetlennek, mi nekünk, kik a nézőhelyen vagyunk, elképzelhetni, mennyire nem mulatságos. S aztán szép-e, magyaros, vagy csak magyar-e ezen elhabart, siettetett beszéd? Sem egy, sem más. Minden nyelv úgy szép, ha saját törvényei szerint beszéltetik. Mit mondana a német, ha színészei minden syllabát magyarosan így szavalnának: *lé-ben, ver-gé-ben?* Bizonyosan rútnak tartaná, mert nála az *en* és *ver* rövidek s mintegy elnyeletnek. Egészen ellenkező törvénye van a magyar nyelvnek; itt minden szótagot tisztán ki kell mondani, itt semmit elnyelni, összerántani nem szabad, s itt minden rövidítés csak a kihagyásban áll (ha azt a szokás megengedi) p. o. *gazda asszony* = *gazd'asszony*; egyébiránt mindent, a mi irva van, épen, tisztán ki is kell mondani, s a beszédet csak annyira

lehet sebesnek vagy szaporának mondani, mennyire azt a szótagok tiszta kimondása engedi. E részben E. G. szavalása ajánlható, ki ha szükséges (noha ezt soha sem szükséges szerfölött erőltetni), tud sebesen, szaporán beszélni; de ezt soha sem teszi az érthetőség, és hatás rovására. Az a baj is együtt szokott járni az igen szapora beszéddel, hogy színészeink néha igen furcsán elforgatott beszédeket mondanak sietségökben, mit ugyan kevés ember vesz észre, de ha az ilyen hiba sokszor fordul elő, minden esetre megérzi a hiányt; mert vagy a darab összefüggését nem értheti, vagy egy különben hatással bíró hely éldelését veszti el. Mi a magyartalan szóhabarást illeti, annak elhárításához gyakorlás kell. Színészeinknek, kik ezen hibában szenvednek, naponként kellene valamit, bármi keveset, vagy magokban, vagy egymás között felolvasni, mind azon óvással és pontossággal, mely ezen rossz szokásnak hathatósan ellene dolgozzék.

XXIX.

Oct. 4. *Forster testvérek.* Drámai rajzolat 5 felv. Schneider német kidolgozása után fordította Joannovics Demeter. — Egy az érdekesebb színművek közől, melyet színészeink szorgalmas, ügyes, s részint jeles előadása még inkább azzá tesz. Forster Tamást Megyeri adta jelesen, mint ezt tőle már a budai színpadon is láttuk. Ezen szerep iránt csak egy észrevételt. Midőn Forster kalmártársával a leendő nyereség megváltása felett alkuszik, jobban ki kellene beszédén s alakján a nyereségi vágynak s telhetetlenségnek s később, midőn a nyereséghozó hajókat várja, a titkos, de nem titkolható, kárörömnek látszani. Annál természetesbnek fognók azután találni azon mély és vigasztalhatlan kétségbeesést, melyre jut, midőn veszteségét megtudja. Egressy Forster Robertet minden helyzeteihez híven ábrázolta, s Laborfalvi a gőgös, szívtelen Forster Borbálát. Ez utóbbi szerepet egyik fő szinésznőnk egykor vénellette s általában rosszallotta, s eljátszani magához

illetlennek vélte. Ezen nevetséges, színészet elleni, s mondhatnók, otromba hiuság most le van győzve, megczáfolva s oly színésznő által, ki a fönnemlített főszínésznőnek leánya lehetne. Déryné Welsted Annát jól, s a két szerencsevitézt Szentpétery és Telepy szinte, noha ez utóbbi helyett a karcsúbb s ilyekre szinte ügyes Lászlót inkább ohajtottuk volna. De mindenek fölött megörvendeztetett Lendvay (Forster István) játéka, ki most egész erejében tündökölt. Előadásában szilaj, délczeg, majd változott szerepéhez illőleg, komoly férfiasság mutatkozott. Beszéde, mint mindig óhajtanók, tiszta, érthető, s a hol kellett, erőteljes, s ezen felül játéka kimért, következetes, összefüggő volt. (Nézők közép számmal.)

XXX.

Oct. 5. *Vallomások.* Vigj. 3 felv. Barernfeld munkája, fordította M. K. Az előadást egészben igen jól sikerültnek mondhatni. Eszrevételünk csak az, hogy ily mulattató színmű s ily jeles előadás legalább még egyszer annyi nézőt érdemlettek volna, mert végre micsoda színdarab s milyen előadás vonja be a közönséget, ha nem ilyen?

XXXI.

Oct. 7. *Kegyenczek.* Gyengébben s kevesebb hatással adatott, mint először, minek oka többek közt Lendvaynak s az asszonyságoknak (Hubenaynét kivéve) nagy részint érthetetlen játéka. Azok a suttogások, sifitelések, mert beszédnek nem lehet mondani — meg nem foghatjuk, mire valók! mintha nem a közönségnek, hanem csupán magok számára játszanának. Vagy a színházban a hiba? De azt ennyi idő alatt már ki lehetett volna tanulni s ahhoz mérni a beszéd hangosságát, s különösen tiszta kimondásra törekedni, mely a szót érthetővé teszi, ha kevesbbé is hangosan mondatik ki. S mivel már az érthetetlenségről annyit vagyunk kénytelenek szólani, figyelmessé teszszük szinészeinket, hogy midőn

féloldalt állanak, sokkal kevesbbé érthetők, mint szemközt, miért is ez különös figyelmet érdemel; mert mint már említők, mi gyönyörünk a legszebb előadásban, ha csak töredékesen értjük?

Oct. 9. *Borzasztó éj a Paluzzi kastélyban.* Szinj. 3 felvon. Mellesvillestől. A színdarab, noha nem hibátlan, s az előadás jó estvét szerezhettek volna, ha színészeink szerepeiket jobban megtanulják. E hiány leginkább Udvarhelyin, Komáromyn és Barthán volt szembetünő. Az asszonyok, mint e részben mindig, ma is dicséretes kivételt érdemelnek. (Nézők közép számmal.)

XXXII.

Octob. 12. *Utolsó segédeszköz.* Vigj. 4 felvon. Egressy Gábor (g. Vizi) hibátlan, és szabatos játéka, László (b. Tüzes) szerepéhez illő fürge vidorsága igen emelték az előadást, melyet különben is a sikerültebbek közé lehet számítani. Kovácsné a beszédes, hírhordó Csörgőnét híven másolta. Laborfalvi Rózát (b. Ériné) sajnálni kell, hogy gyakori játéka miatt nem fordíthat elég gondot szerepe felfogására, mely hiány különösen ma volt észrevehető. Úgy, mint ő adta, szerepe a legdurvább megbántás a szépnem ellen; egészen más alakot vesz a szerep, ha Ériné azon helyeken, hol Tüzest minden asszonyi szeméremről és illedelemről megfeledkezve, megkéri férjeül, ha mondjuk, ekkor szaván, minden mozdulatán nem levertség s megalázódás, hanem elkeseredettség, boszú tünnek ki, s megvetése épen annak, kit boszujában férjül kér magának, a mint ez később ki is nyilvánodik. Ezen vegyületéből az indulatoknak s érzelmeknek könnyű és természetes lesz az átmenetel a következő kibékülésre (és ezen szerepet Déryné adhatta volna). De Lászlónak is, midőn házassági ajánlást asszonytól el nem fogad, több udvariasságot s finomabb vonakodást kell mutatni, s így mulattatóvá simul el, a mi most bántó nyerseségnek látszik. Nagy (b. Tömöri) folyvást nagy zavarban látszott lenni, mintha nem érzette

volna magát helyén. Hubenayné (Ida) elég elemével birt azon őszinte ártatlanságnak, melyet ábrázolnia kellett; de még simulnia kell s különösen folyamatosabb beszédet szereznie. — Kár, hogy színésznőink a beszéd bájára oly keveset hajtanak, vagy annak természetét félre értve, álutra tévednek; pedig ajkaikról hangzanék legszebben s mutathatná meg hódító erejét. A magyar nyelv, ha szép, mesterkéletlenül az: itt nem kell szótagokat elnyelni, összerántani, mint a németben; itt minden szótag megkivánja a kimondást; de azért nem következik, hogy a beszéd mindig lassu és vontatott legyen. Folyamatos lehet a magyar beszéd, de nem habart: itt is a két hiba között fekszik az erény. (Nézők nagyon kis számmal.)

XXXIII.

Octob. 14. *Zrinyi,* hősi színjáték 5 felv. Irta Körner. Fordította Szemere Pál. — Mik ezen színműnek belső hibái, bőven kimutatta az *Élet* és *Literaturá*ban Kölcsey; de a mi színen leginkább bántó, az a két asszony lábatlankodása és idétlen vitézkedései. Az előadás sok részben jó lehetett volna, ha színészeink jobban megtanulják szerepeiket; de Udvarhelyit (Soliman), ki egyébiránt tisztán szavalt, igen hagyogatja emlékezete; Komáromy (Alapi) egy párszor csúfosan elakadt; Egressy (Juranicz) jambusrontó toldásokat tett; legépebben s tisztábban szavalta szerepét Fáncsy, s legalább a fordítás jelességét éreztette velünk. Bartha (Zrinyi) némely részeit szerepének jól megtanulta; de nem jól szavalta különösen ezt: «Tehát végfényén stb.» Egyébiránt játéka, némelykori egyhanguságát kivéve, olyan volt, milyen Körner Zrinyiében lehet. A tárgy nemzetisége szép számu nézőt gyüjtött a színházba s óhajtható, hogy ezt költőink intésül vegyék s az idegen művet egy jobb eredetivel váltsák fel.

XXXIV.

Octob. 15. *Parlagi Jancsi.* Vigjáték 4 felv. Németből magyarosította Kovacsóczy. — Az egész előadásban igen sok belső élet s valoság volt, a minek igen kell örvendenünk; mert az ily játékból mindenkor elégedve tér haza a néző. Nem akarjuk egyenként megdicsérni a fő szerepek vivőit; csak Megyerit említjük, ki ma csekély s keveset igérő szerepét ismét igen mulattatóvá tette. (Nézők közép számmal.)

XXXV.

Octob. 16. *Egyveleg.* 1 felv. Ezt megelőzte: *Negyedik Henrik házi élete.* Vigjáték 1 felv. Fordította Fáncsy. — A mai este (a vigjátékot értjük) sok ügyetlenséggel volt botránkoztató. A darab minden kerekdedség, egység nélkül adatott, mit talán nagy részben Éder Luiza hibás játékának lehet tulajdonítani. Az ily kis finom alkatú darabban minden helynek jól kell betöltve lenni, különben elesik. Lendvaynét (koronaörökös) mintha zavarba hozta volna a férfiruha: játéka nem volt eléggé összefüggő. A két kis Telepy ügyesen viselte magát. Kár az ily darabokat nem egész gonddal adni: ez egy kis különbféleséget hozhatna előadásainkba: nem kellene örökké bohókat, a játék végén összekelő szerelmeseket, vagy halált látnunk; közben láthatnók a házi élet némely érdekesb jeleneteit is; de természetes az ily darabok előadása ismét egy új, nálunk még szokatlan studiumot kiván.

Az *Egyveleg* muzsikai részét itéljék meg a zeneértők; mi a többire nézve Kovácsnét rójuk meg, ki tegnap kifogyhatlanúl produkálta magát a német nyelvben. Megvalljuk: az effélét nem érteni. Ő úgy lépett fel mint színésznő, ki több nyelvet beszél, s hogy egyszer németűl is szólaljon meg, igen helyén van; de hogy valamennyi rögtönzött szerepeit németül játszsza, ez már nem nevetséges többé, ez egy neme az ügyetlen-

ségnek, mi pimaszságnak neveztetik. A hiba, úgy hiszszük, nem Kovácsnéé; talán magában a színdarabban van; de ilyet nem kell választani, vagy ha, kiigazítani. (Nézők nagy számmal.)

XXXVI.

Oct. 17. *Hasonlatosság.* Vigjáték 3 felv. Forqueot munkája. Vogel után fordította Kis-Halmagyi Hollaki Antal. — Hasonló mű a *Kétalakú*hoz, csakhogy ebben asszony a kétalakú. Fő hibája, hogy a kétalakúak characterei nem oly élesen s elhatározottan, s inkább csak leírás után, mint cselekvés által különbözők. Itt végre magának a nézőnek is tévedésbe kell jőni a személy kisége iránt, minek történni nem volna szabad. Az ügyes és szorgalmas előadás mindazáltal képes vala érdeket szerezni a műnek.

XXXVII.

Oct. 18. *Viszonyok hatalma.* Szomorújáték 5. felv. Robert Lajos után fordította Joannovics Demeter. — Ezen darabnak czélja oktatás, a mi ha jobban volna burkolva, talán könnyebben eléretthetnék. Minden műnek saját főszabályai vannak, ki ezeknek rovására s mellőzésével, a tanítást válatszja czéljául, prózaivá, mindennapivá lesz. Hogy e mű lassú és fárasztó, a mondottaknak tulajdoníthatni; csupán az 5. felvonást tudá a viszonyok ütközése, vagy hogy igazságosak legyünk, nagyobb részt Fáncsynak és Megyerinek játéka érdekessé tenni, kik ez estve jelesen vivék szerepeiket. Megyeri (Falkenau) játéka különösen egység s összefüggés által volt kitünő, Fáncsyé (Weiss Móricz) érzelmeinek bensősége által. Csupán a haldokláskor ejtett szavaira kell megjegyeznünk, hogy a természetet soha sem kell egész a kellemetlenig, visszatetszőig utánozni; a haldoklónak, ha töredezett hangon nem tud szólani, elég halkan, vagy érthető sugalom hangján, vagy rövid

szakaszokban mondani beszédét. A többi szerep csekélyebb érdekű; többnyire jól adatott, csak Éder Luiza kicsi, de könnyű szerepét (Weiss Emilia) óhajtottuk volna más kézbe. Ezen új színésznőnk játékán még igen megtetszik a vidékiség, minek saját bélyege az érzelmi üresség, vagyis a kifejezett érzelmek valóságának, bensőségének hiánya.

XXXVIII.

Oct. 19. *Lassú víz partot mos.* Vigjáték 4 felv. Irta Schröder. Fordította Meslényi Molnár János. Egyike azon jobb vigjátékoknak, melyek színi hatással birnak s melyeket színészeink is jó sikerrel szoktak adni. A mai előadást is meglehetősen sikerültnek mondhatni. Megjegyzésünk csak egy van. Színésznőink igen rosszul tudják magokat festeni. Arczaikon sokszor igen ügyetlen mázolást vehetni észre, a mi elrútítja a legszebb képet is. Ezt méltóbb volna nagyobb figyelembe venniök, ha más okból nem, legalább egy kis női hiuságból is.

XXXIX.

Oct. 21. *Griseldis.* Szinjáték 5 felv. Szerzette Halm Fridrik. Fordította Fáncsy. — Az előadás jóval sikerültebb, mint az először: élénkebb, szabatosabb, öszszefüggőbb. Bartha (Percival) szerepe szellemét híven fogta fel, s azt nagyrészben kifejezni is képes volt. Hibája, hogy szerepét néhol csupán felmondani látszott; de ez, ha jelenben feltünő is, szorgalmat s azon dicséretes törekedést mutatja, hogy ismét urává lehessen emlékezetének, ezen kincsnek, mely nélkül színész hiába fárad, hiába bir termettel, csengő szóval, észszel: az emlékező tehetség azon feltétel, mely alatt ezeket tündököltetheti. Örvendenünk kell tehát, hogy B. viszszatért az útra, melyen egyedül érheti el a tehetségeinek megfelelő tökélyt. Laborfalvi a gőgös Ginevrát jól adá. Figyelmeztetnünk kell azonban, hogy nem

minden beszédet kell folyvást elmondani. Vannak oly indulatos, szenvedélyes helyzetek, vagy épen fordulatok, hol a mondatok között (bevégzett mondatokat értünk) szünetet kell hagyni. — Különösen jeles volt ma ismét Lendvayné játéka, hív tükre azon érzelmek- s indulatoknak, melyeket szerepe magában foglal. László napról napra inkább szívünkhöz simul, s megtanulja szavának azon mérsékletet adni, mely érthető a nélkül, hogy fülsértő legyen.

XL.

Oct. 23. *Monaldeschi.* Szomorujáték 3 felv. Irta Dumas Sándor, Both német kidolgozás után fordította Havi Mihály. (Nézők közép számmal). — Monaldeschi, Krisztina svéd királyné lovászmestere és kedvese, egy semmirekellő, hitetlen gazember, kinek épen oly határtalan önszeretete s nagyravágyása, mint gyávasága, s kinek e mellett semmi erénye, semmi fényes tulajdonsága, ha csak szép külsejét nem akarjuk erény gyanánt venni. Ezek körülbelül azon fővonalok, melyekkel Dumas művének egyik fő characterét bélyegezte, mely sokkal érdekesebb, nagyobb részvétet gerjesztő leendett, ha a költő neki valami fényes oldalt adni jónak látta volna: holott így alig gerjeszt egyebet utálatnál. S ez kétségkivűl sebes oldala marad a darabnak, mely különben sok jelességekkel s nagy színi hatással bir. De ha már a költő hibázott, a színésznek nem kell a hibát nagyítnia. Egressy oly gyávának, oly nyomorúnak, leverettségben oly hitványnak, minden büszkeségéből kivetkezettnek ábrázolta Monaldeschit, milyennek a költő alig akarhatá. Egressy játéka azonban nagyrészt igen jeles volt s még tévedéseiben is az, a mi lenni akart. Ő általában igen helyén áll a komoly színdarabokban, hol nyugalmat, férfias elhatározást, vagy zajos indulatot kell mutatnia: játékában erő s kifejezés van. S ez a rész igen jó volt Monaldeschi szerepében is. Sokkal gyöngébb, sőt hibás, midőn az ellágyulás érzelmeit, szomorú szívömledezést, vagy illedelmet s csüg-

gedést kell kifejezni: ekkor hibázik előadásában azon nemesség és tisztaság, melynek müvészetben soha sem szabad hibáznia. Az ő fájdalma mindig kín, kínja testi szenvedésnek, betegségnek bélyegét viseli, panasza egy ügyefogyottnak sopánkodásai; mind ezek jók a magok helyén; de ezeknek ködével vonni be minden érzelmet, hiba, mely egyszínűségre, modorra téveszt. Monaldeschire alkalmazva a mondottak, e részben szinte hibás volt az előadás. Félre értene azonban bennünket, ki azt hinné, hogy mi ezen szorgalmas és nagyerejű színészünk mutatványait nem méltányoljuk. Becsüljük őt s ha játékát bonczoljuk, s itéljük: csak módot akarunk nyujtani önmegismerésére, a mi egyedül biztos alapja minden haladásnak. A másik fő szerepet, a szeszélyes, ábrándozó, regényes Krisztinát, Laborfalvi Róza, ha nem birta is teljesen másolni, de benne semmit el nem rontott, s a hiba inkább fogyatkozás, mint tévedés volt. A mit hajlandók vagyunk azon körülménynek tulajdonítani, hogy ezen szinésznőnk csaknem szűntelen színpadon van, s így nem igen marad ideje, bármily nagy szerepre nyugalommal elkészülnie. Mind e mellett őt soha sem halljuk akadozni, vagy félre beszélni, a mi színészeink nagy részénél oly igen botránkoztató. — Lendvayné, kis, de érdekes szerepét (Paula) jelesen vitte.

XLI.

Oct. 24. *Pártütők*. Eredeti vigjáték 3 felv. Kisfaludy Károly munkája. Eredeti vigjátéka, melyet a boldogult kevéssel halála előtt újra dolgozott (sajnálnunk kell, hogy ezen új kidolgozás elveszett), némileg a bohózatba csap át; de e mellett igen hív képmása azon körnek, melyben forog, és sok ép, elmés ötletei vannak. Kár, hogy színészeink Kisfaludy színműveit oly kevés szorgalommal adják. Meglátszik ugyan rajtok, hogy az ily darabokban igen honn érzik magokat s örömest jól játszanának; de a jó akarathoz szorgalom is kivántatik, mely a mai előadásban valamint a *Kérők*ben is teljes-

séggel hibázott. Gyakori akadozás, egymás szerepének elmondása, vagy a mi szinte igen gonosz, hogy ugyanazon szavakat ketten is elmondják, bélyegzik az efféle előadásokat. S így igen természetes, ha a közönség lassanként elhiszi, hogy a színdarab rossz, éldelhetlen. S ebből ismét mi a haszon? az, hogy a színműlajstrom — oly kevés közől — egy jó eredeti darabbal kevesebbet birand. Részletesebb észrevételeink a következők: Megyeri a részeg hebegő kántort egy kis tulsággal adta (nála ez felette ritkán történik); hebegése nem azon nemű volt, mely nevettet; attól inkább irtózni lehetett. Nagy a vitézlő kovácsot csak külsejével mutatta; de minden mulattatás nélkül; jobban fogta volna adhatni a feszes, régies, rövid eszű Körmösdit, s Szentpétery bizonyosan a hetvenkedő, de gyáva kovácsot. Telepy a kisbirónak, Szőllősi a notáriusnak valódi képét adták, s Miskolczi Julia az öreg birónéét nem szinte rosszul; de játékából igen sokat levont öltözete, melyet semmikép sem lehet pór öltözetül elfogadni. Azonban ezen színésznőnk fiatalságától még sokat várhatni: hangja tiszta, érthető; termete magas és hibátlan, színészi tehetsége sem látszik hibázni. A többi szerep (a míveltebb rész) csak akkor kitünő, ha rosszul adatik, s e részben nem sok panaszunk van; Udvarhelyit (Hajnalfi László) kell figyelmeztetnünk, hogy ismét fiatal volt. — Azok az örökös ajtóba ütközések is kifárasztják végre a közönség türödelmét: akárkiben a hiba, minden esetre ideje, hogy már efféléket ritkábban lássunk.

XLII.

Oct. 25. *Hedvig.* Dráma 3 felv. Körner munkája. Fordította Déry István. Igen gyenge színdarab, melybe egyedül a fővadász charactere hoz egy ki életet, noha az is egy szarvas hibával bir; a hiba az, hogy Hedviget, kit szeretett s ki önként felesége s barátnéja kíván lenni, el akarja rabolni. Miért? bajos megmondani. Azonban ez oly hiba, melyet a költő könnyen elhárít-

hatott volna. — Egressynek kitünőleg jól sikerült e szerep: mély valóság, sok erő voltak előadásában.

XLIII.

Oct. 26. *Borgia Lucretia.* Szomorúj. 5 felv. Hugo Victor munkája. Németből Kolb után fordította B. F. — Tanúi voltunk egy sok tekintetben sajnos megbukásnak. Pályné, kit már Budáról ismerünk, de ki azóta az országban, hirlapok szerint, szanaszét remekelt, megérkezett. Mi a remeklést illeti, örömest hittük volna e hihetetlen dolgot, mert annyira szűkében vagyunk nem csupán a jó, de a haszonvehető színésznőknek is, hogy azok számát csak egygyel is szaporítani nagy nyereség volna. S im eljött az inkább félelmes gyanúval, mint reménynyel várt pillanat. Pályné fellép Borgia Lucretia szerepében, s alig tíz, husz szava meggyőz bennünket, hogy mind azon dicséret, mely felőle országszerte hangzott, borzasztó hazudság. Nem kell mondanunk: mint adá Borgiát, mert a felől csak egy lehet a vélemény; de megrovatást érdemelne Pályné azon vakmerőségért, hogy ily szerepben fellépni nem retteg, ha azon gondolatunk nem ötlenék, hogy inkább idétlen magasztalói érdemelnek gáncsot s kárhoztatást, kik benne e vakmerőséget, ez annyira ereje fölötti bizakodást ébresztették. De nehogy valamit csupán állítani láttassunk, megmondjuk: miért nem tetszett ezelőtt s miért nem tetszhetik most is Pályné játéka. Nem tetszett s nem tetszhetik: mert tartásában s mozgásaiban semmi élet, semmi könnyűség, fesztelenség; beszédében, szavalásában egy szikra természet sincs. A nyelv, melyet ő beszél, nem emberi; olyan, mintha madár tanulta volna el, mely a tanultból természetes hangjába gyakran visszaesik. Valami kiállhatlanúl bántó van ezen hangnyeggetésben: ez a régi iskola éneklős játékmódja, mely egymást váltó hamis hangjaival a halló fülét kínpadra feszíti. S ezen alapos, minden előmenetellel daczoló hibából Pályné távolléte óta oly keveset javult,

hogy alig sem lehet remény kigyógyulásához. Ezen alaphibájával nincs szerep, melyet jól adhasson. És Pálynénak nemcsak ezen torokbillegetés a hibája; Pálynénak hangja nem tiszta, nem erős, nem érthető; Pályné rosszul ejté a szavakat; ő*rszi*-t mond őrzi helyett: jól van helyett *joll* van-t; épen, mintha valami öreg literátornak orthographiáját akarná kiejtése által divatba hozni. De elég erről. — A rossz példa, mint a ragály az egész játékon elterjedett. Fáncsy (Gennaro) a vég felvonásban kevés erőt bira kifejteni; a vacsora fölötti beszéd igen kedvetlenül, szakadozva ment; maga Gubetta (Megyeri) csak úgy gubbaszkodott: igen látszott érzeni a mostoha befolyást. S mind e hibák, ha könnyen magyarázhatók is, de semmi esetre nem menthetők. Az ügyes színész gyakran megfordítja a játék érdekét, ha a főszerep rosszul adatik s figyelmet csikar ki alsóbb rendű, de jól s hatással adott szerepe iránt. Ez ugyan helyre nem üti teljesen a hibát, de legalább enyhíti a megbukott előadás unalmát. Megjegyezzük még, hogy Gennaro jól kimondva nem Zennáro, nem is Zsennró, sem DsenarRo, hanem Dsennáró.

XLIV.

November 3. *Donna Diana.* Vigjáték 5 felvon. Irta Don Moretto. Németből fordította Komlósi. Ezen vigjáték a színen csaknem egyedül áll a maga nemében: itt nem bohó ötletek, nem hasrázkodtató furcsaságok tartják fenn a játék elevenségét, hanem azon magasb komikai erő, mely benne csaknem kizárólag uralkodik; de a mily jeles színmű, oly jeles előadást kiván, melyet ma a kevésbbé sikerültek közé számíthatni. Fő baj ismét az érthetlenség volt; de ettől megválva is, a főszerepre lényeges észrevételeink vannak. Lendvayné donna Dianát igen érzékenyen, sőt valódi mély érzelemmel adta, mi itt helyén kivűl van. Donna Diana characterének alapja gőg, mely utóbb hódítási vágyra s végül szerelemre változik: gőgös, mikor megvet, és

gyűlöl; gőgös, midőn búsul és tépelődik; ezen gőg csillámlik át minden érzelmén, gondolatján, búján és örömén; sőt ezen gőg még akkor is, midőn szeret, nem enyészni, hanem szerelemmé mintegy átolvadni látszik, s ki előbb arra volt gőgös, hogy nem szeret, most arra látszik büszkülni, hogy szeret, és szerettetik. Szóval Diana annyira gőgös, hogy gőg nélkül sem gyülölségében, sem szerelmében el nem lehet; csak hogy természetesen a gőg a szerint változik, a milyen érzelmek s szenvedélyek társaságában lép fel. S hogy ily szerep jól adassék, úribb gőg, s inkább boszankodás, mint érzékenység, inkább belső méreg, mint elkeseredés, inkább törődő csüggedés, mint valódi kétségbeesés kivántatik az előadásban s általában annak kitüntetése, hogy a szenvedések egy kevély lélek szenvedései. Lendvay don Cæsárt egy kissé bágyadtan adá, minek talán betegeskedése volt oka. László Perint egy fokkal aljasabban, mint kelle, s élesebben, mint finomul adá; de a mit igen becsülni kell, játékában sok élet, elevenség volt.

Nov. 4. *Montecchi és Capuletti párt* nevű daljátékából Bellininek, az első felvonás nagyobb része s az egész utolsó felvonás. Fordította Szerdahelyi. A daljáték két szakasza közt: *Fiatal férj.* Vigjáték 1 felv. két szünettel. Szerzette Mazéres. Fordította Jakab István a m. t. t. költségén. Jól adatott. Különösen jeles volt Egressy játéka, ki az agg nő fiatal férjét igen híven ábrázolá. László (Surville) mai helyes játéka szép haladására mutat ezen fiatal szinészünknek.

XLV.

Nov. 6. *Molnár és Gyermeke.* Szomorújáték 5 felv. Irta Raupach Erneszt. Fordította Szerdahelyi. — A molnár és gyermeke igen gonosz had; amaz gyötör, nem tudni: miért; de ilyen sok van a világon; emez váltig marczongoltatik, szinte alig tudni: miért; de ez már nem mindegy, mert az ilyen méltatlan szenvedések a

nézőt csak fárasztani és boszantani fogják. Az egészen jó s ártatlan leány kínjai az atya iránti tisztelet rovására igen magasan rovatnak. Itt színe sincs drámai elégtételnek. De igen erőtlen fogás az is, midőn leányát a városba küldéssel fenyegeti; mert lehet-e már valahol rosszabb napokat várnia, mint apja házánál? Azonban a színdarab szerkezete jó; felvonásai meglepő fordulatokon végződnek; a kidolgozás rövid és tartalmas; s jól adva, hatása van. A fordítás igazító kézre vár: németes kitételei botránkoztatók. A *Kirchhof* nem templom udvara magyarul, hanem temető, ha szinte a templom mellett van is; «köztem közte már vége van» talán mindennek, vagy a szövetségnek stb. — A molnárt Megyeri általában jelesen adta, csupán két helyre van észrevételünk. Midőn a temetőben éjfélkor Konráddal találkozik, nem kellene többet mondania, mint ezt: «jaj nekem! ő a halottakat látta, ő engem is látott.» Ő azonban még néhány heverő szót is mond el; sőt, ha jól értettük, ismétel. Nem tudjuk: így van-e az eredetiben vagy fordításban; de minden esetre hiba. Továbbá ezen szavakat Megyeri igen megtört szívvel, igen érzékenyen adja; holott charactere s az ijedelem, vagy inkább iszony, melyet kifejeznie kell, minden efféle elérzékenyülést kizár. Az idézett szavakat az iszonyodás hangján kell ejteni. Oly ember ejti azokat, ki a haláltól retteg, ki babonát hisz, s ki a halottas éjfélnek befolyása alatt van. A másik gyengébb hely Megyeri játékában, midőn leányán (megtudván, hogy az sem marad élve) szánakozik. Itt ismét más nemét óhajtanók az elérzékenyülésnek; valami olyast, melynek részint meglepetés, megijedés teszik elemeit. Ő, ki egészen magával foglalkozik, egyszerre föleszmél azon gondolaton, hogy leánya, a szép és fiatal, szinte meg fog halni. Máriát Lendvayné való érzelemmel adá; Fáncsy Konrádot szorgalommal, de egy kissé élettelenül: mélység és erő az, a mit ily szerepeiben még mindig nem tudunk feltalálni. Ezen kivűl neki is fő hibája volt a temetői találkozás: sem mozdulatai, sem

hangja nem fejezék ki azon rémülést, melyet szavainak tartalma kiván. Itt azonban nem azt akarjuk mondani, hogy keveset tett hanggal és mozgással; sőt talán többet, mint. de nem azt, mit kelle tennie. Igen ép volt, s minden tekintetben sikerült Szentpéterytől a sírásó szerepe.

XLVI.

November 7. *Huszárok és Dámák.* Vigjáték 3 felv. Fredro gróf lengyel munkáiból németre fordította Zimmerman, németből Kis János, a m. t. társaság költségén. Az előadás nagy részint sikerült. Azonban a mit eddig elhallgatánk, most ki kell mondanunk: Sós Anastasia még komornának (kivált Donna Dianában) nincs helyén, annál kevésbbé oly szerepekben, mint Harságiné. Szavalásában valami kellemetlen van, a mi Pálynéra emlékeztet. Vári Nina (Zsuzsi) még igen bátortalan, alig hallható: felőle nem itélhetünk; de Szathmári Karolina (Minka) ügyes leányka: fiatal hangjában igen sok kedvesség van s játéka fesztelen kezd lenni. — Miskolczi Julia (Amália) simulni kezd színünkhöz; de mozdulatai még igen keresettek s nem ütnek össze beszédével, s néha feleslegesek. Kezeivel igen sebesen hadaz s hajlongásai gyakran helykivűliek. Inkább kevés tagjáték, mint rossz. E fölött figyelmeztetjük ezen fiatal színésznőt, hogy ha ügyesen s némi szeretettel játszsza is a véneket, őrizkedjék ezen modort s hangot egyéb fiatal szerepeibe átvinni. Mi őt képesnek hiszszük nagyobb körű játékra, mint csupán agg lányokéra, noha az mindig egy ága maradhat színészkedésének. — Lendvay s Szerdahelyi jól játszszák az öreg hamuszedőt; de azért fiatalabb szerepekben is helyökön vannak. A két huszár, kivált Nagy szerepét, óhajtottuk volna más kézben. Sajnálva kell kimondanunk, hogy Nagy alig fog színünkhöz szokni: beszéde többnyire akadazó, s az az örökké bánatos tört hang valamennyi szerepet egyszinűvé teszi. E mellett még mindig félelemben látszik lenni, mintha érezné, hogy az efféle játék-

nak már ideje mult. A két huszár szerepet csak azért említjük, mert ezen vigjáték sok apróságból áll s igen élénk lehet, ha minden apróságai jelesen adatnak. Képzeljük csak Nagy szerepét Megyeritől vagy Barthától, háromszorozzuk meg Kovácsnét az agg nénék szerepére s egy egész művet fogunk látni, melynek most csak töredékeit láttuk. — A vigjáték egyébiránt nem rendkivűl jó; de színen megállható.

XLVII.

November 8. *Benjámin Lengyelországból*, vagy: *A nyolczgarasos atyafi.* Vigjáték 5 telv. Kuno munkája. Fordította Komlósi. — Az előbbi vigjátékhoz hasonlólag ez is minden részben tökéletes előadást kiván, különben fárasztó volna. A mai előadással nem lehete teljesen megelégedni. Fáncsy ismét élettelenül adá szerepét: a nyolczgarasos atyafit; Szilágyi a nagybátyát minden látszata nélkül azon merengésnek, magával foglalkozásnak, mely ezen gazdagot bélyegzi; ezt Baranyi adá Budán s ha nem csal emlékezetünk, jól. László általában szorgalommal jászott; de helyenként erőltetett vigsággal, s azon szavaknál, midőn a nyolczgarasos atyafi becsületében bízni szeretne, nagyobb elfogódással, mélyebb érzéssel (csaknem pathoszszal) mint kellene. Kezei is még gyakran túl járnak azon határon, melyet efféle csendes hullámú drámákban a színi illedelem szab. De ő ittléte óta is már sokat haladott s e fogékonyságán csak örülnünk lehet. Kovácsné s Barthāné jól vivék szerepeiket, s Lendvayné szerepe végén egy szakát adá azon mély és való érzelmű játéknak, melyben mindenek felett erős. Hibának tartjuk azonban, hogy Benjámint miután irásáról, nyelvekről, rajzolásról kikérdezte, még geographiai tudományáról is félve, vonakodással kérdezi. A kikérdezésnek eleinte tartózkodással kell történni, tovább reménynyel, utóbb örömmel, elragadtatással teljes bizakodás hangján. Igy lesz természetes menetelű, egyaránt ment az egyhangú-

ságtól s affectatiótól. Az ily ismételt s időn túl folytatott szemérmeskedésnek (vagy más akármi efféle fogásnak) még az a kára is van, hogy a mi először s egyszer tetszett s hatott, az a (helykivűli) többszörözés által minden hatását elveszti. — Megyeri, Telepy, Szőlősi, kis szerepeikre is figyelmet birtak vonni characterfestő s részint képmásoló előadásaikkal. Leghivebben ábrázolta a némileg különcz, de jó szivű biztossági tanácsost Szentpétery: mai játéka valóban jeles volt. — A fordítás igen gyarló; Megyeri egy helyen *megutált*at mond *megvet* helyett, mely között igen nagy a különbség.

XLVIII.

November 13. *A párisi naplopó.* Hasonlíthatatlanul jobban adatott mint először. Lendvayné (Józsi), kit az első játszáskor alig értettünk, ki igen elfogultnak, élettelennek látszék, most élénken s a közönség teljes elégedésére vitte szerepét; Telepy igen jól adá Bizot-ot s általában az egész játék szorgalmas s összehangzó volt. — Mint halljuk, szándéka az igazgatóságnak a naplopó szerepét Egressy Gábor által is adatni, mit igen nagy figyelemmel várunk.

XLIX.

Nov. 16. *Angelo.* Ezen előadásról örömmel jelenthetjük, hogy sikerültebb volt az előbbinél. Laborfalvi Róza, ha még hagy is kivánni valót hátra Thisbe szerepében; de egészben véve kielégitőleg játszott, különösen jobban szerepe vége felé, mint elején, mely mind a mellett, hogy könnyűnek látszik, sok ügyességet s átgondolást kiván. Lendvayné Bragadini Katalint nemcsak jól, de az érthetetlenség boszantó hibája nélkül adá, mit dicsérettel kell említenünk. Úgy tetszék azonban, mintha helyenként nem ugyan érzéshiányt, hanem kevesebb érzést vettünk volna észre előadásában, mint milyet benne találni megszokva vagyunk. — Még egyet;

a közönségre nézve igen érdekes, s a szinészre nézve tanulságos volna, ha Laborfalvi s Lendvayné szerepet cserélnének: a színmű semmi esetre el nem fogna veszni, s Thisbe szerepében azokat is kivíve látnók, miket még eddig fel nem találtunk. Szentpétery (Angelo) több kifejezéssel, Lendvay (Rodolpho) nagyobb vigyázattal játszott mint előbb, s ez utóbbinál kevesbszer hallottunk hamis hangokat, milyekkel néha az érzést s indulatot kifejezni szokta. Az ének ma rosszul ütött ki, mit igen lehet sajnálni; mert nagy ritkaság, hogy szinjátszó egyszersmind énekes is legyen. Lendvay némely kisebb körű dalokat igen kedvesen énekel; minek kilépni az erő s tehetség határain s a dolgot mesterkéléssel vagy hanyaglással elrontani? Fáncsy (Homodei) játékát igen tiszta, s kimértnek lehet mondani; de fulánkja hibázik: még ő mindig nem az a rémületes ember, kinek a tizek tanácsa poroszlójának lennie kell. Ennek kimutatására legtöbb alkalma, midőn a komornát megijeszti; s midőn Rodolpho történetét elbeszéli, már kell valaminek hangjában lennie, mi őt a szerelmes, elvakult Rodolpho előtt ugyan nem, de a közönség előtt gyanússá teszi. Angelót Andseló-nak kell mondani, nem Andsélo-nak. A kegyed ismét sürűen hallatott, holott a magyar nyelv természete minden efféle segédszavak kihagyását gyakran megszenvedi. S már figyelmeztetők szinészeinket, hogy a *kegyed*del gazdálkodjanak, s helyette legalább gyakrabban *ön* szócskával éljenek; mert p. o. micsoda sületlen beszéd ez a podesta nejetől: «kegyed egy becstelen ember.» A kegy és becstelenség, hogy férnek össze komoly, tragikai nyelvben? Be kell-e hozni a nyelvbe ily képtelenségeket, s nem inkább ha volnának is, kiirtani? Micsoda chinai beszédek lesznek ezek: kegyed semmirekellő, kegyed kegyes, kegyed kegyetlen! (ez utóbbiak tréfának jók lehetnek.) S mégis van ember, kinek fejébe nem fér, hogy a kegyed czím; s ez nagy baj; de még bajosabb rajta segíteni.

L.

Nov. 18. 1) *Vigjáték*. Vigjáték 1 felv. Irta Kisfaludy Károly. 2) *A gyámság*, vigjáték 2 felv. Gerle és Horn után németből fordítá Ecsedi Gyula, a m. t. társaság költségén. Ismét egy elejtett darabját látjuk Kisfaludynak, s ha ez így megy, lassanként minden eredeti darabjaink lelépnek a színről. Én ezt a szorgalmatlan, ügyetlen játszást nagy lelkiismeretlenségnek tartom szinészeink részéről s valami bűnös hidegségnek, mi azt fogja szülni, hogy színházunk a németnek s általában minden külföldinek örök alattvalójává s majmává lesz kárhoztatva. Minél kevesebb számúak színhatással biró eredeti darabjaink, annál inkább kellene ügyekezni azok kitüntetésén. Mert végre is, mi fog színházunknak charactert, érdeket, önállóságot s virágzást adhatni? jó eredeti színmű, s ez az, miben velünk az idegen szinház nem versenyezhet; de ha a könnyebb játszású darabok is így adatnak: úgy alig fog valaki kedvet s lelkesedést venni, hogy színre dolgozzék. Kivételképen kell említenünk Telepyt és Kovácsnét; de egy két alsóbb szerep az egésznek életet, öszhangzást nem adhat. — *A gyámság* jobban ment, s Megyeri Brandt professort azon szerencsés felfogással adá, melylyel ő néha a legsilányabb szerepet is kiemeli; Egressy nem rosszul adá Juliust, s László Morgenstern Györgyöt részenként jól, de ennél itt többet kiván a valószinűség: neki úgy kell fellépnie, úgy vinnie szerepét, fiatal épségének, erejének, sőt becsületességének is, de melylyel dicsekedni nem akar, érzetében; valami oly fesztelen délczegségnek kell elömleni magaviseletén, miszerint elhigyjük, hogy oly leány, mint Brandt Emilia, belé szerethet. S ennek hiát érzettük László játékában; noha azt, apróságokat kivéve, alig lehetne kimutatólag gáncsolni. Játéka nem annyira hibás, mint hiányos volt. E szerepet először inkább Egressy játszhatta volna, vagy Lendvay: mert midőn jó új darabot állítunk színpadra, azon kell lennünk, hogy hírre kaphasson: a

középszerű előadás, milyen volt a mai, hamar feledést s részvétlenséget szül. — Kovácsné (Adlerhorstné) és Bartháné (Brandt Emilia) szerepeiknek megfelelőleg játszottak; de Szentpétery (Brandt Tamás) szokása ellen akadozott. A minek híja ezenkivűl még érezhető volt, az a pontos, sebes, összevágó előadás, mi ilyen daraboknál okvetlen megkivántatik.

LI.

Nov. 19. *Lumpaci vagabundus.* Játék közben Barthának koszorút vetettek. Az izlés különböző; de azt hiszszük, hogy midőn valakit Lumpaciban koszorúznak meg, ez csufolódás inkább mint jutalom, az egész magyar színészetre épen úgy, mint Barthára nézve. Ha ellenség ki akar bennünket gúnyolni, nem tehetné azt sikeresebben, mint így.

LII.

Nov. 22. *Fiesco.* Szomorújáték 5 felv. Irta Schiller Fridrik, fordította Nagy Ignácz. Az előadás sok tekintetben gyönge; általánas hibája a rossz tanulás, mely még a felsőbb szerepeken is észrevehető volt. — A többek közt Somogyi (egyike a felzendült polgároknak) így szólt: «a herczeg biborban jött, a nélkül, hogy feketébe kellett volna öltöznie!» S ez megjegyzést sem érdemelne, ha gyakran nem történnék, hogy a rövid szerepek is rosszul tanultatnak. S mondja meg akárki: mit kell oly színészről tartani, ki azon néhány szót is, melyet mindössze mondania kell, hibásan, vagy akadozva mondja el? Tiszta hibátlan játéknak egyedül Fáncsyét lehet mondani, kinek Muley Hassan szerepe a legkielégítőbb jelességig sikerült. A főszerepben (Fiesco) Lendvay szakaszonként jól játszott; de előadásának még hiányai vannak, melyeket csak egy mélyebb, komolyabb tanulás háríthat el. A szerep minden esetre nagy feladás, és felette fárasztó (miért is igen hajlandók lehetünk az előadás némi hibáit elnézni); de

másfelől igen háladatos: mert annyi fényes oldala van, hogy vele a színész általános tetszést arathat. Ő ravasz, ügyes, okos, bátor, udvarias, deli és hű; mi kell, hogy legtöbbeknek tessék? Úgy hiszszük, hogy mivel Fiesco maga is több szerepet játszik, Lendvay úgy fogja őt személyesíthetni, ha szerepeinek minden részleteire kölönös gondot és figyelmet fordít. Az így átgondolt, s jól elintézett részekből könnyű lesz azután egy összehangzó egészet alkotni. — Apróbb észrevételek: midőn Hassan Fiescót megtámadja, Fiescónak nem kell előle oly szembeszökőleg hátrálni: ez mind bátorság, mind okosság ellen van. Ő vigyázzon, de úgy, hogy Hassan azt ne tudja; hátráljon vagy vonuljon el, de úgy, hogy azt Hassan félelemre ne magyarázhassa; különben feltehető, hogy szándékát észrevettnek tudván, azt el fogja halasztani. — Midőn Julia térdel, Fiescónak kell a csengetyűt megrántani s azután hahotázni, vagy legalább a hahota után nyomban csengetni, hogy a térdeplő ezen helyzetébeni meglepetése természetes és hihető legyen.

LIII.

Nov. 23. *Árpád ébredése.* — *Tizenhat éves Királynő.* Dráma 2 felvon. Fordította francziából Hell Tivadar, németből Fáncsy Lajos. — Az első előadás kevésben különbözött a legutóbbitól. — A *Tizenhat éves Királynő* előadása egy volt a legsikerültebbek közől, egyéb jelességei fölött, még igen hibátlan is és ment minden bitang, toldott, foldott beszédektől, melyek gyakran színészeink legjobb játékait is undokítják. Lendvayné hív és érdekes képmását adta a szeszélyes, de jó szivű királynénak; Lendvaynak (Bury) nemcsak játéka volt jó, hanem a mit mindig ohajtanánk, beszéde is. Szeretnők színészeinknek eléggé értésökre adni: mennyire alapja ez minden jó játéknak, s mennyire jól esik tiszta, világos értelemmel biró beszédet hallani. Szerdahelyi igen jól eltalálta a vízeszű Nörborgot; de különös említésre

méltó Szentpétery, kinek mai játékát példányul mernők állítani. — Bartháné kis szerepének megfelelőleg játszott, s az egész előadás kerek, pontos és összehangzó volt.

LIV.

Dec. 3. *Francziaországi tündér,* vagy: *A rózsaszínű lélek.* Vigjáték dalokkal, tánczczal 2 felv. Meisl munkája. Muzsikáját szerzette Müller. Fordította Szerdahelyi József. — Az előadásra csak azt jegyezzük meg, hogy sok botránkoztató zavarodás történt, a mi készületlenségre mutat. Ha még a látványoktól is elszoktatjuk a közönséget pontatlan és rendetlen előadással, úgy majd alig marad valami, a mit szeressen.

Dec. 4. *Miveltség és természet.* Vigjáték 4 felv. Albini munkája. Ford. Balog István. Mint Budán láttuk, itt ismét jól adatott. Bartha a közhuszárt, Lendvayné Aspasiát jelesen adák. Csupán egy észrevételünk van Lendvaynéhoz. Midőn ezen szavakat mondja: «Isten hozzád, édes Eduárdom!» nem csupán a falusi vad, félénk szeméremnek kell hangjában lenni, hanem érzésnek is, mi által ezen hely érdekesbbé válhatik. Merkur szerepét Megyeri helyett ma Szentpétery vitte, nem épen avval a legsietségesebb sietséggel és szolgálniakarással, mint Megyeri szokta; de szinte igen jól s mulatólag. Egy fiatal szinésznőnk is lépett fel Aurora szerepében; de róla még most felfüggesztjük itéletünket.

Dec. 5. *Két gályarab,* vagy: *A st. aldervoni malom.* Szinj. 3 felv. Fordította Megyeri Károly. — A gondolat, hogy valaki testvérbátyjáért s annak családja megmentéseért büntetést vállal el, melyet bátyja érdemelt volna, nemes és nagy; de itt oly alant, oly közéletileg van tartva, hogy élénkebb érdeket nem bir támasztani. Az előadás sikerült.

LV.

Dec. 6. *Természet leánya.* Szinjáték 3 felv. Lafontaine munkája. Fordította Gózon Imre. — Igazi krimiai tatár lehetett, ki a hallgató közönség gyötrelmére ezt a művet színhez alkalmazá. Itt nem valami dagályos pathosz, nem lyrai kicsapongások, vagy más efféle kinövés a hiba: itt semmi hiba nincs, a mi némileg erőre vagy tehetségre mutatna; az egész mű nem egyéb, mint az erő aléltságának bágyadt szüleménye. Még a hol nevetünk is, nem a művön magán, hanem az iró ügyetlenségén nevetünk, vagy legfölebb Szentpéterynek (Valborn ezredes) eredeti, s Telepynek (Possen) bohózatos játékain; de ez természetesen csak az ő érdemök. S micsoda megszégyenítő viszony apa és fiu között, s mily aljas, mindennapias megpirító módon elhárítva! — Óhajtható, hogy ily művek a lajstromból lassanként kimaradjanak.

Az előadás meglehetős volt. Miskolczi Lila (Luize) másodszor lépett fel. Tagadhatlan érdeme a tiszta, értelmes beszéd s nem kellemetlen hang; de ennek a hangnak folyvást egy nótája van, édeske és siralmaska, mit valaha tán szépnek tartottak; de ez a művészi természettől még igen messze van. Tanulnia kell még a járást is; mit eddig láttunk, az igen színietlen volt. S ezek hibák s fogyatkozások; de a mi tanulság, az öltözete volt. Öltözzék ezentul mértékletesebben; mert mondhatjuk: azok a természet elleni domborodások sem szépek, sem kecsegtetők.

LVI.

Dec. 7. *III. Henrik és udvara.* Történeti dráma 3 felv. Dumas Sándor után irta dr. Schiff. Fordította Szigligeti, a m. tud. társaság költségén. — Igen gazdag tartalmú, characterek különbféleségével s a helyzetek által is érdekes színmű; kár hogy bevégzetlen, mert azt csak nem lehet végnek tekinteni, hogy Estuart Pál, a bátor

becsületes lovag, orgyilkosul megöletik, az ártatlan elkínzott Cleve Katalin tovább is fenevad férjének körmei közt marad: mig a fő gonosz Medicis Katalinnak s a feleségkínzó orgyilkos Lothringiai Henriknek hajok szála sem görbül. Vagy ha ez a vég történetekben állhat, de drámában igen rossz és bántó. — Az előadás, némely memorisálási hibákat kivéve, sikerült. Fáncsy igen helyesen adá a lenge gyáva királyt; Bartha a fondor és kegyetlen Lotharingiai Henriket; kár, hogy szerepe szavaiban néhol hibát ejtett s akadozott. Lendvayné Cleve Katalint jól, s Laborfalvi Róza helyesen tölté be azon kis, de nyomós szerepet, mely ha elesik, igen nagy hiányt üt az egész darabban. Egressy Gábor (Estuart Pál) eleinte egy kissé élettelenül, utóbb néhol vonaglásos kitöréssel; de végre jól s általában sok hatással játszott.

LVII.

Dec. 9. *Vas álorcza.* Történeti színjáték 5 részben. Des Arnould és Fournier munkája. Fordította Garay János. Igen leverő kimenetelű színjáték, melyben egy vidor fiatal erőnek méltatlan sorvadását két szakaszon által látni kénytelenek vagyunk. Gaston eleitől fogva jobbára szenvedőleg áll s a végzet által látszik bebonyolíttatni, míg végre minden cselekvése megszűnik; de ok lesz arra, hogy mások cselekedjenek. Ebből magyarázható: miért oly keserű és bántó a hatás, melyet teszen. A mű egyébiránt egész franczia ügyességgel készült, felruházva egy az életben gyors nép eszének minden találmányosságával s meglepéseivel.

Az előadást egészben sikerültnek lehet mondani. Egressy mind fiatal pezsgésében, mind sorvadásában híven ábrázolta a szerencsétlen Gastont; játéka átgondolt, következetes és művészi volt. Baranyi (D' Aubigne) nem birt egészen nyomós szerepével, nem tudá magát megtagadni változásaiban; de különben szorgalommal és vigyázattal játszott; Barthánét (Mari) új ruhája látszott néhol akadályozni, játéka gyakran fél-

figyelmű volt, fele figyelmével ruháján andalgott. Színésznőink többet pompáznak, mint helyzetök megengedi s talán a színészet kivánja. Hogy izletesen, hogy csínnal öltöznek, s hogy általában kellemes külsejökről jó hírben állanak, az minden dicséretet érdemel, s ezen örvendenünk kell; de hogy ruhára tán erőn felül is költsenek, s hogy ruhát és külsőt fő dolognak nézzenek, ez épen oly színészeti hiba, mint vesztegetés. Ide járul, hogy midőn drága öltözeteikben fellépnek, ezt érezni látszanak, érezni pompáját, drágaságát s talán árát is, s ennek kellemetlen utóhatásait; ez meglátszik gyakran játékaikon, s ez baj. Ha már az a ruha csakugyan megvan, ahhoz többszöri próba által szokni kellene; mert az ilyen szokatlanság mindig ró le valamit a játék jósága- és fesztelenségéből. — Ezen észrevételek egyébiránt nagy részben több főfő színésznőinket illetik. Csín és izletesség; de nem pompa és érték az, a mi a színi öltözéken kivántatik. Ki kell még jelelnünk Fáncsy (St. Mars) játékát, mely, ha azt kiveszszük, hogy talán nem eléggé öregedett meg, pontos és helyes volt. Fáncsy lassanként kitalálja szerepeit, melyekben szorgalma s szép készületei szerint feltűnhetik. Két vagy három utolsó szerepeiben már több való erőt is találtunk, mint az előtt. — A többi helyek egy-két apró kivétellel jól voltak betöltve.

LVIII.

Dec. 11. *Genfi árva.* Színjáték 3 felv. Irta Castelli. Fordította Radnótfai Nagy Sámuel. — Nem minden érdek nélküli színmű, noha egészen a polgáriak közé számítható, azaz olyan, mely az életet prózai mindennapiságában állítja elő. Az előadás megfelelt a mű érdekességének. A fő szerepet (Strömborst) Egressy G. vitte jelesen és sok eredetiséggel, mind öltözetére, mind egyéb játékára nézve. Telepy (Verbold) vidor játéka is sokat tett az előadás elevenségére.

LIX.

Dec. 13. *Leonora,* vagy A sír menyasszonya. Szomorújáték 3 szakaszban. Holtei Károly munkája. Fordította Éder György.

Igen beteges mű, melynek alant mászó meneteléhez igen furcsán áll a természet feletti vég, midőn tudniillik a holt szerető az élőt elragadja. Az ilyennek nem hivésére (mert az nem szükséges), hanem jelentésének felfogására s megértésére egészen más dolgokkal s beszédekkel kell elkészíteni a hallgatót, mint a jelen darabban történik. A játék a műhöz képest elég jó volt, sőt mondhatni jobb, mint a mű. Bartha az öreg burkus huszárt igen jól adá, s a többi szerep is mind jól volt betöltve. Csupán Miskolczy Lila (Aurora) nem látszott helyén. Beszédeiben ma ugyan kevesb ének volt, mint ezelőtt; de mozgásai még nem elég nemesek, nem színiek. Egy újoncz is ügyetlenkedett a színpadon; de kis szerepében nem volt feltünő.

LX.

Dec. 14. *Vibourgi Hotel,* vagy: *A gyapjuvásár.* Vígjáték 4 felv. Clauren munkája. Fordította Somogyi Sándor. — A mai előadást Szentpéterynek (Herbert) természetes vidorságú játéka emelte leginkább. Az ily szerepekben ő megbecsülhetetlen. Laborfalvi mai játéka szabatosságáról dicséretes, s a mi nem csekély érdeme, meg volt benne a kettős csalatás: a fogadósnéból is kilátszott a főrendű asszony. Ellenkezőleg volt Fáncsy, kiben senki sem keresett volna herczeget. S ezt talán a kedvhiány okozá, a mit minden esetre sajnálni kell; mert az ily kis szerep is hat, ha gond fordíttatik rá. Lendvayné (Helmina) igen kedves pajzán falusi gyermek volt, s kis szerepét is méltóvá birta emelni. Miskolczy Lila (Hani) még igen nótára beszél s ily szerepekre nem látszik alkalmasnak. Hangja ma tompább volt, mint előbbi játékain s az általában inkább erős,

mint asszonyi s nincs benne azon fiatal gyengédség, mely hasonló szerepekhez okvetetlen megkívántatik. Evvel azonban még nem akarjuk elcsüggeszteni, csak azon irányt kijelelni, melyen járnia kell. Róla hitünk, hogy szorgalommal s egy kis megszokás után használható tagja lesz a pesti személyzetnek. Szigligetinek meg biztosb emlékezet, gyorsabb nyelv s fesztelenebb mozgás kell, hogy a maiféle zászlótartókat jól adhassa.

LXI.

Dec. 16. *Éjfél.* Színjáték 5 felvonásban. Lambert után németből fordította Déryné. Nem érdeketlen színmű, sok bonyolodással s meglepő fordulatokkal, de egyébiránt minden symptomáival egy német drámának. Az emberek benne nagylelkűek, s a leggonoszabb is — jó; mert tulajdonképen csak magának árt. Ez a Belton t. i. megöli magát kedvese (kitől nem szerettetik) szobájában, hogy rá gyanút hozzon; s a szegény leány (Emmi) magának s minden hozzátartozóknak gyötrelmére hallgat, s csaknem meglábolhatatlan bajba keveredik. Hallgatása megfoghatatlan, ha nem tudnók, hogy ezen példás hallgatás nélkül az egész dráma füstbe ment volna. De legkülönösebb bogár az éjőr Villiams. Ez föllép érzelmeinek csaknem őrületes nagyszerűségével: indulatjának viharos tekintete gonoszat gyaníttat; s mint végzi a pályát? egy megpirongatott s mámorából eszére tért cselédnek hunyászkodásával. — A mű egyébiránt hasonlít egy oly emberhez, kinek testi szerkezete hibás, de egyes tagjai, például: keze, lába vagy épen gyomra, igen jók és épek. — Fáncsy jól adá az ábrándos Villiamst, s az előadás, egy-két kis szerepvivő ügyetlenségeit kivéve, jó.

LXII.

Dec. 17. *Dominique,* vagy: *Az ördög czimborája,* színjáték 3 felv. D'Epagny és Dupin munkája. Fordította

T. L. D. — Az előadásban hibázott az élet s összefüggés. — Azonban egyes helyek s szerepek sikerültek. Kovácsné az öreg Genovévát, kivált öröme kitörésében sok valósággal adá. Laborfalvi R. (Blanka) s László (De Arcis) kielégítőleg; de a fő szerepben (Dominique) Szerdahelyinek több mozgékonyságot s élénkebb képzelődést óhajtottunk volna a babonához. Noha játéka egyes helyeitől nem lehet megtagadni a dicséretet; de általában nem hitethette el nézőivel, a mit kelle, t. i. hogy babonás. Miskolczi Julia (Blanka szobaleánya) haladni látszik. Még egy jegyzetünk van. László öltözete korhoz szabott lehete; de ilyenekben kevesebb hüséget ohajtanánk. A nézőt, ki a korok öltözeteinek csak fő vonalaival, de nem legapróbb divatjaival is ismeretes, az ily feltünő öltözet csak szórakoztatja. S különben valamint másban a természetet csak némi távolságban kell utánozni, ezt hisszük tartandónak a színi öltözetről is. Abban mindenkor kell lenni valami művészi tisztaságnak, még akkor is, midőn p. o. a színész rondát, tisztátalant játszik: neki csak látszania kell olyannak; de nem lennie. Továbbá valami általánosnak kell a színi öltözetben lenni, mire a néző rá ismerhessen. Az igen aprólékos utánzások, kivált a régibb korból, mind szükségtelenek, mind igen költségesek. Azonban ez csak figyelmeztetés, gondolkodás tárgyaul a ruhaértőknek.

LXIII.

Dec. 18. *Gróf Benyovszky.* Színj. 5 felv. Fordította Láng Ádám. — Előttünk áll egyike Kotzebue bűneinek. Nem szólunk itt a drámáról; — mint dráma talán legjobb műve, vagy bizonyosan egyike a jobbaknak. Mint egyebütt, itt sem hibáznak elmés ötletei, belszövevénye s néhány életrevaló scenája; de itt főbb dolgokban, a charakterekben a hiba. Itt a szerző érzékeny természete szerint ismét a jó embereken gyakorolja kegyetlenségeit, míg a gazembereket nagylelkűen megjutalmazza. Tulajdonképen ugyan nála a valóban nemes-

lelkű kamcsatkai kormányzó is becsületes ember; de Benyovszky, ki annak bizodalmával visszaél, ki azt a legnemtelenebbül megcsalja, ő is talpig becsületes ember; sőt ez nemcsak becsületes, de nagylelkű is. Mind e mellett azt hiszszük, hogy nagy hazánkfiával itt a szerző nem a legirigylendőbb szerepet játszatta. Sokkal bocsáthatóbb s természetesb leende pártütése, ha a kormányzó kemény, igazságtalan, vagy épen embertelenül kegyetlennek festetik: így helyre áll a színmű erkölcsisége, a költői igazság nem sértetik.

Most van alkalmunk a franczia borzasztónak s erkölcstelennek kiáltott színdarabokat szembe állítani. Van-e Borgia Lucretiában ily hamis morál? Borzasztóságok, nagyszerű bűnök vannak, de hamis tanitás nincs. — Benyovszkyban a gazság az erény mázával vonatik be, s az erény méltatlanul szenved, annyival méltatlanabbul, mert mellette a diadalmas vétek még mentetik is; Borgiában dacz és bűn állanak szemközt, épen oly iszonyún lakolva, mint a milyenek. Semmit nem segít a dolgon, ha ezen gáncsolt characterek történetileg valók; mert akkor nem kelle belőle drámát csinálni, vagy Benyovszkyt legalább is olyannak irni le, a milyen lehetett: egész az ábrándozásig szabadságszerető, kalandor, a legtulságosabb szellemben; characterének mélységét kell vala feltárni, s benne csak egy pillanatra is láttatni a szendergő vihart: holott így nem más, mint egy közönséges képmutató, egy tejes fazék körül ólálkodó macskának szelídségével s tolvajságával; szóval tiszteletünkre semmi tekintetben nem méltó ember.

Az előadás, apróbb hibákat kivéve, jó és dicséretes. Bartha (Benyovszky) igen szerencsésen adá a szaggatott beszédeket: gyorsaság s a tartalom valódi hangja bélyegzé azokat. Kár, hogy a hosszabb beszédeknél éneklő monotoniájába néha visszaesett. Lendvayné a kis érzékeny Aphanasiát jelesen. Az ily szerepet igen jól kell játszani, hogy türhető legyen. Telepy (hetmann) noha egy kissé modoros, de igen értelmes és sok kife-

jezéssel s eredetiséggel biró, s azért mindig érdekes játékával igen jól tölté be helyét. Szentpétery (kormányzó) és Udvarhelyi szinte jól; de részemről a mai estvén legjobbnak tartom Egressy (Stephanov) játékát. Sok oly tisztán magyar, szabatos s érthetősége miatt erővel s kifejezéssel teljes beszédet szeretnék színünkön hallani; de sokszor valóban el kell szomorodni, midőn magunk, magyarok s talán épen irók, nem értjük a színmüveket rossz fordítás, rossz tanulás, rossz állás és rossz szavalás miatt. Egressy is tett ugyan ma egy hibát, ‚vakmerőség'-et mondva nagylelkűség helyett; de ezt csak figyelmezésünk megmutatására hozzuk elő.

LXIV.

Dec. 26. *Őrültek háza Dijonban.* Színjáték 3 felv. Irta Prix Albert. Fordította N. Egy orvosi recept szerint készült mű, s maga is némileg psychologiai recept gyanánt tekinthető, a mi tulajdonképen csak dicséretére válhatnék, ha az őrültség s abból kigyógyulás, a mint jól motiválva, úgy volnának előállítva is; de a kidolgozás betűszerinti s fölüleges, megelégszik az őrültség legmindennapibb kitöréseivel, minden mélység, költői valóság nélkül, s a kigyógyulás inkább csak ráfogásnak, mint valódinak látszik. Egyébiránt itt sok függ a színésztől is, s a színmű különben nincsen hatás nélkül. Jó volt Fáncsy (Duflois) játéka; s Laborfalvi (Ernesztina); igen sajátságosan játszott Telepy (Lőrincz), s részenként könnyen s élénken Szerdahelyi, ki ma a beteggé lett László (D'Arbois) szerepében lépe föl. Az őrült Eberhardot Egressy, úgy látszott, józanul adá; azonban ha mondani valóját figyelemre veszszük: alig ha az iróra nem esik a hiba. A kezdők közől haladásra mutatnak Szabó Amália, ki mind hibátlan termetével, mind általában biztos emlékezetével s tiszta hangjával szerencsét tehet a színpadon; de még járni nem tud s hangját néha egész a kiáltásig megerőlteti, vagy a vén leány zsémbeléséhez teszi hasonlóvá; a mi

pedig igen különböző egy eleven fiatal leányka csevegésétől. — S ez észrevételünk tulajdonképen az *Utazás közös költségen* czímű darabbani játékát érdekli; de ide iktatjuk, hogy itéletünk egész legyen. Haladást mutat továbbá a jegyzeteinkben már egyszer említett Szatmári Karolina. Udvarhelyi Sándor beszéde folyamatosb kezd lenni, s ez szükséges is; mert semmi oly visszás nincs, mint az akadozó színész. Szombatinak biztosabb és helyesebb játéka van, mint kiejtése; de ezen már oly kevés hibázik, hogy szorgalom által rövid időn váratlan haladást tehet.

LXV.

Dec. 27. Először: *Utazás közös költségen.* Francziából németre szabadon kidolgozta Angely Lajos. Fordította Fáncsy Lajos a m. tud. társaság költségén. Egy fukar agglegény, kinek kocsija, lova van, fürdőbe utazik, s gazdálkodásból kocsijának felébe egy utitársat vesz fel, Baldini asszonyságot, szép fiatal özvegyet, s a helyett, hogy valamit nyerne, kocsijából csaknem kiszoríttatik s az úton ezerféle alkalmatlanságok által gyötörtetik, végre midőn egy sikertelen látogatásból visszatér, kocsi nélkül marad, mert a szép özvegy véletlenül az utolsó állomásra megérkezett vőlegényével visszautazott. — A mű elég mulatságos s vasárnaponként adható. — Szentpétery jelesen adá a csodálatos fejű Liboriust, s Szilágyi a kiéhezett Brennikét, Lendvayné a kéjelemhez és uralkodáshoz szokott, semmi egyébbel magán kivűl nem gondoló szépet épen azon szórakozottsággal adá, mely ezen szerephez illik. Az egész előadást sikerültnek lehete mondani.

LXVI.

Dec. 28. *A párt dühe,* vagy A hit ereje. Irta Ziegler. — A sok színi hatással biró művet különösen emelte Megyeri játéka, a ki a sunnyogó Kocke-t igen characte-

risálta. Szabatos és jó volt Fáncsy (Sherif) játéka is és Dérynéé hibátlan tisztaságú, ha nem hibáznék belőle azon való érzés, mely újabb szinésznőink játékát bélyegezi. Szilágyi híven adta a durva önkényhez szokott Harrisson ezredest, s Bartha az indulataitól elragadtatott Laud Henriket. Az egész előadást sikerültnek lehet mondani.

LXVII.

Dec. 31. *Régi pénzek,* vagy: *Az Erdélyiek Magyarországban.* Eredeti vigj. 4 felv. Irta Fáy András. Már budai előadásokból ismerjük ezen örömest látott vígjátékát Fáynak, mely rakva eredeti, életből merített ötletekkel, a közönségtől mind figyelemmel kisértetik, mind kedvezéssel fogadtatik. Talán nem hibázunk azt állítva, hogy Fáynak legtöbb eredeti ötletei vannak minden magyar irók között, hogy különösen szerencsés a magyar háziélet festésében. Az elsőnek bebizonyítására elég e jelen művet megtekintenünk, a másodikra egyéb munkáiban találunk példát. Azon észrevétel, hogy talán igen is el van borítva jó ötletekkel, mostanra nem áll; mert azokat a közönség méltányolni tudja; később s ha így lehet szólani, jóllakottabb állapotjában talán kevésbbé fog minden jó gondolatra figyelmezni; de akkor is kihagyni a sokból könnyebb lesz mindig, mint tenni a kevéshez. Az előadás, kivévén Vaszilné játékát, sikerült. Lendvayné és Laborfalvi R. szorgalommal adák kis szerepeiket, a fürge kis szobaleányt Lendvayné, Laborfalvi R. Amaliát. Fáncsy, Telepy, Egressy, szerepeiknek megfelelőleg játszottak. Udvarhelyi szerepe talán még rövidebbé tétethetnék, vagy ki is maradhatna színen. Még a koldusok is jól játszottak s ennek így is kell lenni. A fő szerepvivő azonban Megyeri volt, ki az örökké nyervágyban sínlődő Kardost fáradatlanul végig kisérte minden viszontagságain. Sok erő, ügyesség s hosszu gyakorlás által biztossá lett játék kell oda, hogy valaki egy ilyen, minden tekintetben háladatos, de nagy és nehéz szere-

pet következetesen végig vigyen. S Megyeri, mint őt e szerepben látni szokva valánk, egy-két apróságot kivéve, megfelelt e várakozásnak.

LXVIII.

Jan. 1. 1838. *Tündérvilági leány,* vagy *A paraszt mint dúsgazdag.* Tüneményes vigjáték 3 felv. Raimund Ferdinándtól. Muzsikája Drechslertől. Fordította Szerdahelyi József. Leginkább meg lehet elégedni a főszerepvivővel, Szerdahelyivel, ki a tündérektől üzőbe vett Wurzelt szegény s boldog állapotjában hiven láttatá. Kicsinysége mellett is kiemelést érdemel Udvarhelyi (késő Vénség) az agg kort sok valósággal ábrázoló játéka, mint általában Udvarhelyi az ily szerepekben igen dicséretes; csak valamivel biztosabb emlékezetet s folyamatosabb beszédet kivánnánk néha hozzá. A tótos Ajaxärlét Megyeri igen mulatságosan adá, s a játék részenként jól ment; de az ifjuság, noha igen kellemes alak külsejére nézve, egyéb tulajdonaival nem volt az, minek az ifjuságnak lenni kell. Élénktelen, lassu, bátortalan, s éneke gyarló. Reméljük, hogy az igazgatóság e szerepben többekkel tétet próbát.

LXIX.

Jan. 2. *A gyökeres orvosság.* Vígj. 3 felv. Írta Veissen Johanna, magyarosította Déry István.

Jan. 3. *Királyi parancs.* Vígjáték 4 felvon. Töpfer munkája. Láng Ádám fordítása. Ezen két színmű abban hasonlít egymáshoz, hogy bennök a sors katonai subordinatio képébe öltözik; abban mindazonáltal különbözők, hogy mig amazt csak színészeink kitünő ügyessége tart a fenn, ez magában érdekes és sokkal fennebb járó. Az elsőnek hatása, mint mondók, főleg színészeink érdeme. Bartha különös humorral adá az ezredes helytartót. Oly valami természetesen jóizű volt játékában, a mi őt előttünk egy újabb jó oldaláról ismerteti. Jól

játszott Udvarhelyi (b. Magosvári) és Egressy Gábor, ki a széles, nyugtalan, indulatos Felhősit hiven ábrázolá. Lendvayné Friderikát adta jól, mint tőle várhatni. A szerep magában kicsiny, ha jelesen nem adatik, úgy szólva semmi; de Lendvayné ezen kicsinységből oly egy pillanatot csikart ki, mely, ha a művészetben az egész ámításig való érzés becsültetik, a legjobbhoz tehető, a mit a színpadon láthatni. A pillanat az, midőn atyja és az ezredes helytartó fölötte tettetett szigorúsággal itéletet tartanak; szemeiben, arczán s azokban a mit mond, fájdalom és elkeseredés viharoznak át, s ezen fájdalomban semmi beteg pathosz, semmi túlság; mind a legsajátabb értelemben természetes és való. A *Királyi parancs*ban a legmulattatóbb szeszélylyel játszott Szentpétery: mai játéka maga nemében a legjobbakhoz tartozik. Bartha (Lindeneck) ma ismét kedvvel és jól játszott. Szilágyi szerepe gyakorlott színészt kiván, s ő a királyt elég következetesen s általában véve jól adá; de különösségeit talán élesebb vonásokkal kell vala kijelelni, s a szerepbe több sajátságot adni. Laborfalvi R. játéka ma igen kedves, igen izletes volt, s az egész előadás egy a legsikerültebbek közől.

Jan. 9. *XII. Károly Rügen-szigetén.* Vígjáték 4 felv. Angolból németre Both, ezután magyarra Kolozsi József fordítá. A színmű elég mulatságos, s az előadás, ha az akadozásokat s össze nem vágó dialogisálást kiveszszük, a sikerültebbek közé számítható. Kiemelést érdemel Megyeri (Mukkebold), Szentpétery (Brock) és Bartha (XII. Károly) játéka, ez utóbbi azon megjegyzéssel, hogy beszéde nem volt mindenütt könnyen érthető; Lendvayné (Éva) egy fürge, pajzán leánykát játszott, kedvesen, mint ő az efféléket szokta.

LXX.

Jan. 14. először. *A pajkos pesti jurista.* Vígjáték 5 felv. Irta Kotzebue. Fordította Baranyi Péter. Igen bohózatos mű, jó lesz az ünnepiek közé. Az előadás

élénk volt s általában sikerült. Csak egy észrevételünk van a nyelvutánozásokra. Én ugyan azt hiszem, hogy németes, tótos stb. magyarságot nem kellene annyiszor színpadunkra hozni, mint az itt igen gyakran szerepen kívül is történik, s úgy tartom, azt gyakran el is lehetne hagyni, vagy dialectussal p. o. palóczczal, dunántúlival, hienczczel felváltani; de mindezt, mindazt igen jól kellene színészeinknek tudni; mert nincs izetlenebb valami, mint a talpra nem esett tréfa. Ha már tótosan, németesen vagy palóczosan szólani szerepében áll a szinésznek, megkivántatnék, hogy azt tökéletesen tudja s ehhez természetesen gyakorlás s egy kis nyelvismeret kell. Még eddig dialectust egyet sem hallottam jól utánozva, idegen szóejtést pedig csak a tótost Megyeritől s talán a németest Kovácsnétól. Lászlót a mai darabban eleinte drótos tótnak, utóbb oláh czigánynak véltük beszédéről.

Jan. 15. *A notre-damei toronyőr.* Az előadás általában jó és kielégítő volt, s helyenként szinészeink érdeme által hatóbb, mint a műtől magától várhatnók.

LXXI.

Jan. 17. *A párisi naplopó.* A főszerepben (Józsi) Lendvayné helyett most Egressy lépett fel. Játéka tetszett a közönségnek s nem ok nélkül; mert szerepét általában jól fogta fel; de kielégitőnek mondani nem lehet, mert hibázott belőle azon pezsgő szilajság, azon elrejtett energia, mely ezen szerepét annyira érdekessé teszi. A naplopóban igen sok életrevalóságot, rendkívül nagy, de még ide s tova csapongó életerőt kellene látnunk s ez az, mit Egressy játékában fel nem találhattunk. S ha hasonlítani kell: Egressy talán külsőleg hívebben adta a naplopót, annak aljas helyzetéről, viszonyairól mindig megemlékezve; de Lendvayné játékában több belső élet volt s talán tisztaság is; mert Egressy úgy látszik néhol segítő szavakat toldott szerepéhez. Azonban valamint Lendvayné másodszor ha-

sanlíthatlanul jobban játszotta a naplopót, mint először, azt hiszszük Egressyről, hogy második előadása biztosabb s annál fogva elevenebb leend a mostaninál; mit tehetségétől annyival inkább várunk, mert a mitől leginkább lehete tartani, a fiatalság tekintetében épen nem lehet ellene kifogást tenni. Ha, mint hiszszük, a második előadás sikerülni fog, felváltva majd ő, majd Lendvayné vihetik ezen szerepet, s a közönség éldeletet lelend e szerepvitelben is. Az egész előadás egyébiránt minden dicséretre méltó.

LXXII.

Jan. 19. *Félbenszakadt hangverseny.* Vígjáték 5 felv. Vosz Gyula munkája. Fordította Deáky Filep Sámuel. A színdarab maga nem igen élénk, azonban érdeket nyert különösen Egressynek (Lämmermeyer versszerző) s részint Szerdahelyinek (Báró Horch) sajátságos játékaik által.

Jan. 20. *Halottrabló.* Színjáték 3 felv. Birchpfeiffer Karolina munkája. Fordította Pály Elek. A mű, noha sok gyarlósággal bir, nincs színi hatás nélkül, legalább nyújt alkalmat a szinésznek, hogy kitüntesse magát. — Az előadás sikerült, Lendvayné játéka, mint ilyenekben szokott, mély és való érzelmek tükre volt; Fáncsy jól felfogott szerepét következetesen vivé, mind azon fanyarságával az elvetemedésnek, mely a halottrablót bélyegzi. Meg kell itt vallanunk, hogy a színészetben talán senkiről oly kevés várakozással nem voltunk, mint Fáncsyról, mind a mellett hogy készületei nem voltak előttünk ismeretlenek; mutatványai, még a sikerültebbek is, gyanusak valának; most örömmel látjuk, menynyire csalódtunk. Fáncsy komoly és férfias szorgalma győzött mindazon akadályokon, melyeket mi legyőzhetetleneknek hivénk, s most bizton reméljük, hogy a szerepek némely osztályaiban őt a magyar színpad legjelesbjei közé fogjuk számíthatni. Egressy ismét igen jól adá az inasból lett urat, de sajnálva kell mon-

danunk, hogy nem azon szabatossággal, melylyel Budán láttuk. A mit egyszer jól lát az ember (kicsinyben vagy nagyban) azt nem szereti középszerüleg látni. Igen kellene csalatkoznunk, ha az a szószaporítás, melyet akkor tesz, midőn Avelli (Fáncsy) kezéből a tőrt kicsikarja, szerepében volna. Ott keveset, de a dologhoz tartozót kell mondani s úgy, a hogy legjobban hat. Ezt nem említettük volna meg; de már a *Párisi naplopó*ban vettünk valami ilyest észre s fájlalnunk kellene, ha ez Egressynél szokássá válnék; mert ő egyike legtisztább, szabatosabb színészeinknek.

LXXIII.

Jan. 21. *A pesti pajkos jurista.* Az előadást, mint az előbbi, azon különbséggel, hogy most Bartha szerepében (Vandoray) Szilágyi és Megyeriében (Hőslaky) Bartha lépett fel. Vandoray szerepe, melyet Bartha némely eredeti fogásokkal kiemelt, most elesett; de Hőslakyban nem vesztettünk, noha Megyeri játékában a figyelmező nagyobb következetességet látott. Az egész előadás talán még élénkebb volt mint az előbbi: László játéka különösen pezsgő elevenségű volt.

LXXIV.

Jan. 22. *Korona és vérpad.* — Multkor említők, hogy a mit jobban előadva láttunk, azt fáj kevésbbé jól látnunk, s ez az, a mit a mai előadásról főleg megjegyzünk, mert hogy a színmű el lett rontva, épen nem mondhatni; azonban hibázott valami azon belső valóságból, mely az előadást érdekessé teszi.

Legnehezebb Hovard Katalin szerepe, mert hihetlent, vagy legalább visszataszítólag természetlent kell neki hihetővé és némileg természetessé tenni, azt, hogy az asszonykebelben a hálát, fájdalmat nyomban követik vagy inkább elnyomják a hiuság nagyravágyásai. Laborfalvi e szerepet nem adta minden érzés nélkül,

legalább nem üres, nem hamis pathoszszal; de azon melysége az érzelemnek, melyet Lendvayné játékában megszoktunk, azon megrázó képe a legfelsőbb fájdalomnak és leveretésnek hibázott a mai előadásban. Ezen felül a mit Lendvayné játékában megróttunk, sajnálva kell mondanunk, hogy az nem igen vétetett figyelembe. Midőn Hovard Katalin a kulcsot a mélységbe bocsátja, s midőn az elhalt Ethelvood ujjáról a gyűrűt lehúzza, ezt, ha nem kő, nem teheti minden küzdés nélkül. Itt a szinész időt hagyhat magának, hogy a mit szó nem mond, mimikával fejezze ki. Emlékezünk az *Ügyvéd*ben Megyeri játékára, midőn észreveszi, hogy a megmérgezett palaczkokat az ügyvéd elvitte. Még az előtt néhány pillantattal nyugott, sőt rögzött keménységű volt, s egyszerre mivé lesz? Az ijedés villáma rázza át minden idegeit; nyugalma oda van, lábai alig vihetik. — Nem ezt; de a maga nemében hasonlót kivánnánk Hovard Katalintól, a két kijelelt helyen. Midőn ő Ethelvoodot az italtól elhalni látja, még fél, még meg van indulva s ha nem jóságból, legalább asszonyi szíve gyarlóságából, még sajnálja is. De a mint félelme, megindulása szünik, visszatér a hiuság minden vágyaival egy másik gondolat, a királyi gyűrű, mely elhalt szeretője ujján van, s egy harmadik, hogy azt onnan lehúzza. De mindezeket, hogy a néző előtt gyaníthatók legyenek, a szinésznek helyes mimikával kell kifejeznie. Midőn Katalin az alélt Ethelvoodra borult, ha talán a drámaíró utasítása szerint keze véletlenül érinti a gyűrűt, minden esetre vissza kell lépni, gondolkodóvá lennie, s mintegy megdöbbenie a gondolattól, mely agyában ébredt; szóval: ügyekezni, minél többet kitüntetni azon küzdésből, melybe egy ily életben járó elhatározás okvetlen kerül. — A kulcslevetést szinte nem lehet oly röviden végezni, mint rendszerint teszik. — Bartha Ethelvoodot elég érzéssel, de kevés hajlékonysággal adá. A szemrehányás jelenetében több keserüséget, mint fájdalmat kivántunk volna, vagy ha szabad az efféléket allopathice vegyíteni, keserű fájdalmat.

Mivel itt a czél, hogy belátásunk erejéig használjunk, a minden kritikák legkellemetlenebbikét, a hasonlítást is segítségül vettük; s ha ez talán egynek másnak fáj is; de legkönnyebben felfogható s színi birálatokban majdnem kikerülhetetlen. Ezen bevezetés után folytatjuk a birálatot. Szentpétery egyike legjelesebb színészeinknek, de a mily természetes játéka a víg, kedélyes vagy szeszélyes szerepekben, oly gyakran esik a régi iskola hibáiba, mikor komolyt s kivált hősi charactert ábrázol. Eleinte ezen fogyatkozást hangja gyengeségének tulajdonítottuk; de most azt kell hinnünk, hogy a hol zajosabb indulatot, haragot, felbőszülést kell kifejezni, ott ő gyenge s ki nem elégítő. Miért is őt VIII. Henrik szerepére nem hiszszük alkalmasnak. Ezen szerepnek Egressy Budán energiával teljes játéka által érdeket birt adni. — Bartháné kis szerepét érzéssel játszotta, s ezt méltatni kell, mert tudjuk, mennyire bántó, ha a kis szerepek nincsenek illőleg betöltve. S most miután részletes itéletünket elmondottuk, legyen szabad a szerepkiosztásról szólanunk. Ha Lendvay visszatér, Ethelvoodot Lendvay, de ha nem, sőt ha visszatérne is, próbául Egressy adhatná: a királyt vagy Egressy vagy Bartha. A színmű minden esetre megérdemli, hogy becsében fenn tartassék.

LXXV.

Jan. 23. *Szerelem mindent tehet.* Az előadás sikerült: Laborfalvi R. a gonosz Franciscát jelesen adá s mikor tőle ilyeket látunk, s visszaemlékezünk, hogy csak négy éves színésznő, örömmel nézünk ki a jövendőre. Az előadás érdekét emelte Barthának (Kraft) különösen jó humorú játéka. Általában Bartha némely szerepeiben igen sok belső élet és sajátság van; játéka nem hibátlanul üres, hanem tartalmas, ha jó; jó pedig igen gyakran lehet, ha mint egy idő óta tapasztalható, komolyan és férfias szorgalom mellett akarni fogja.

LXXVI.

Jan. 24. *Mézes kalácsos Rózsa.* Szegény, üres és unalmas műve Birchpfeiffernek, mely a kalácsos Rózsa kedveért látszik születettnek, és csakugyan annak is kellene az egész roskadozó épületet fenntartani. A mai est minden tekintetben elég untató volt.

Jan. 27. *Földszint és első emelet.* Mi ezen színmű philosophiáját teszi, azzal nem egészen lehet megelégedni, nem jő ki belőle, a mit a szerző akarni látszott, az: hogy a büszkék lealáztatnak s az alázatosok felmagasztaltatnak: mert végre is, noha az emeletiek lejutnak, az csak azért történik, hogy magokat a közönségnek megmutassák, s vejökkel együtt hihetőleg ismét felmenjenek; a földszintiek is feljutnak ugyan; de ismét egy köztök lappangó gazdagnak, fogadott fioknak szerencséje által, s csak mint lógós nép, melynek új szerencséje épen nincs a legjobb alapon, hibázván belőle azon függetlenség, melyet csak önszerencsénk vagy keresményünk adhat. S e mellett megérdemli-e az a lelkileg és testileg galád nép, hogy feljusson? Épen nem: mert minden szorgalma korhelységből és szivessége s barátsága (a fogadott fiu iránt) gorombaságból s utóbb tettetett, alacsony hízelkedésből áll. S megérdemlik-e az emeleti gazdagok, hogy leszálljanak? Talán inkább! mert az úr gőgös, szerencséje kimeríthetetlenségében oktalanul elbizott, az őt irgalmatlanul zsebelő cseléd iránt mind jó, mind rossz állapotjában ostobául és gyáván kiméletes; de másfelől nem magának élő fukar: vendégszerető, barátságos, s bukása nem ezen életmód következésében jő, hanem mert fia irgalmatlan adósságokat csinált s főleg, mert pénzének egy része valamely kereskedő háznál tönkre ment. S valamint amazok, úgy ezek nem érdemök szerint váltják helyeiket. S ezen csere maga is csak puszta mutatvány; mert tulajdonképen nem történik egyéb, mint az aljas és úri családnak összeolvasztása, egy leány s egy fogadott fiu szerelme által. Egyébiránt a mű mulatságos s megérdemli, hogy

színészeink összevágó szabatossággal adják. – Az előadás meglehetős volt.

LXXVII.

Jan. 30. *Vazul*, először. Eredeti történeti dráma 4 felvonásban. Irta Szigligeti. Ha megmondjuk, hogy még eddig egy eredeti komoly drámánk sem birta magát a színen fenntartani: örömmel kell üdvözlenünk minden magyar irót, ki ezen síkos pályát, a színpadot, csak némi szerencsével is, meglábolja. Szigligeti maga iró is, játszó is egyszersmind, a közönség figyelmére kettősen érdemes, hogy midőn egyik hivatalának csekély gondjai által elfoglalva van, még talál időt a literatura gazdagítására is. Jelen színmüve a közönség nagyobb részétől tapssal, mindnyájától figyelmes részvéttel fogadtatott, mind erre, tárgyának nemzetisége, szerkezetének helyessége s a kidolgozás rövid takarékossága által nem érdemtelenül; azonban, ha a színmű említett tulajdonai mellett újsága által közönséget vont is, tartós fenmaradását csak úgy remélhetni, ha az iró belsőleg több érdeket bir adni művének. Belső érdektelenség, s a miből ez leginkább származik, characterek tartalmatlansága, üressége az, mi ezen drámát a mélyebb vizsgáló szemében hiányossá teszi. Nézzük a főszerepet, Vazult. Ezt kétszer, háromszor, vagy talán többször rá- s meg lebeszélik, hogy királylyá legyen. S ő, a fő hős, minden belső forradalmak nélkül egyikre is, másikra is rááll, együgyű lelketlenséggel, s midőn Szebusz egy-két szóval fel birja haragítani, Antoniótól (azért-e hogy idegen?) a legbántóbb szavakat békével tűri. Az öreg István több mint ájtatos: itt igen nyomorú ember is, a mi történetileg lehetett, de itt drámailag szólunk; hogy ez már a második porhanyó character, melynek semmi szilárdabb állománya nincs; de a gonoszok: Péter, Gizela. Szebusz, Buda, ezek is igen üres, fölületes nép: csak egy pillanatot sem vethetünk lelkök mélységébe; úgy jönnek, mint kiknek fogadott munkájok van, melyet le kell róni. Antonio s

a kis Lucia talán a legépebb emberek; de kevésbbé nevezetesek, hogy a mű érdekét fentartsák. S Antonioban e felett egy kissé beteg regényesség van, minden ihletés, minden gazdagság nélkül. S hogy az öreg királyt meggyilkolja, arra alig mutattatik ok. — Ezen fölül Szigligeti érzelmeiben és gondolataiban valami finomtalan, gyöngédtelen van, a mi bánt és visszataszít. Ő hihetőleg ebben keresi az erőt, de felette hibásan. A valódi erő nem vadságban áll; sőt még a nemzetek hőseiben is az erő bizonyos nemesség, sőt méltóság alakját veszi fel. S ezt, kik őseinket fél vadaknak, durváknak hiszik, szem előtt kell tartaniok. Őseink nagyobbjai szilajok, simátlanok lehettek; de soha nem méltóságtalanok: ez már keleties komolyságokkal járt. S most visszatérve kérdjük: mi lehet a világon e képpel ellenkezőbb, mint a szegény tedd-ide tedd-oda Vazul charactere s nem kell felednünk, hogy ez a főszerep. Ha ebbe a szerző lelket és erőt önthetne, úgy hiszem, a darabnak hiánya ki volna pótolva. — Még csak egy jegyzést. Én ezen színdarabot kéziratban olvastam, s éreztem, de nem birtam hamarjában kitalálni, mi híja van. Ezzel csak azt akarom mondani: mennyire tanulságos a színi előadás, nemcsak a szerzőre, hanem egyéb iróra nézve is, s mennyire szükséges, ha jó drámát akarunk, a tökéletes színház; s hogy végre épen nem csudálkozhatunk, ha jó drámáink száma oly kicsiny: mert eddig színházunk nem volt. — Az előadás meglehetős.

LXXVIII.

Január 31. *Griseldis.* Ezen gyötrő művet némi apró hibák mellett színészeink ismét jelesen adák. Lendvayné (Griseldis) a szerető leány, a nő s anyaszív szenvedéseinek megtestesült képe volt. Laborfalvi tiszta szabatossággal adá a büszke, gúnyszerető királynét. Bartha (Percival) nagy részt jól vitte szerepét; tökéletesnek azonban hibás szavalása miatt nem mondhatjuk: ő folyvást hamisan interpungál, ha hosszabb beszéde van, s ez

fölötte kár; mert néhány utóbbi, valóban jeles játéka már azt a reményt gerjeszté bennünk, hogy őt rövid időn nem közönséges erejének egész nagyságában látandjuk feltünni. S ezen reményről még most sem teszünk le; de el nem mulaszthatjuk neki a hibátlan, a sugólyuk minden gyarlóságain fölülemelkedett tanulást ajánlani: mert e nélkül nincs mód a színészetben tisztelt fokra jutni. Megyeri az öreg szénégetőt jelesen adta.

LXXIX.

Febr. 5. *Frigyesi Elek,* vagy: *Menet a vashámorba.* Színjáték 5 felv. Kotzebue munkája. A régi magyar színház egyik híresebb drámája most már csaknem egyedül a szénégetők vastagabb tollú szerepei által nyer némi érdeket; de különösen fárasztó a két utolsó felvonás, hol a magát gyilkosnak vélő gróf Tornallay búsong és átkozódik, barátja Abavári Fülöp pedig csodálatos vegyületével a komolynak és bohózatosnak iszik és sír. Mikor arról van szó, hogy egy fiatal embert megsütöttek: lehet-e valami nevetségesebb és ízetlenebb egyszersmind, mint ezen Abavárinak részeges siránkozása? Az ilyeket alig lehet rosszul nem játszani, miért is színészeinktől nincs mit követelnünk. Egyébiránt némely szerepek jól adattak. Laborfalvi a jámbor, erényei érzetében nyugodt grófnét méltósággal és némi bensőséggel adá. Fáncsy a veres vadászt jól; de különösen sajátságos volt Megyeri játéka, ki a golyhó, vagy inkább hülye Janót remekül adta. Lehetetlen művészileg a természethez közelebb járulni s a természetben annyiszor előforduló eredetinek hivebb másolatát adni. Való, hogy a szerep nem valami nevezetes; de a mit tökéletesnek mondhatni, az kicsinyben, nagyban figyelmet és méltatást érdemel. Bartha (Tornallay) és Szentpétery (Abavári), a meddig lehetett, jól játszottak; de az egyiknek két felvonáson végig szomorkodni, a másiknak egy megsütött ember fölött fél részegen pityeregni kellvén, valami oly müvészet alatti feladások volt,

melyről itéletet mondani fölösleges. Ha valaki a fáradtságot nem restelné, s a két utolsó felvonást, a drámaiatlan sopánkodásokat kihagyván s egyéb tárgyhoz illő dolgokkal betöltvén, egygyé olvasztaná, úgy hiszszük: a mű mind sebesebb haladást nyerne, mind nagyobb kerekdedséget, nem is említvén, hogy botrányaitól megmenekednék. Igy talán meg lehetne a művet menteni a színház számára.

LXXX.

Febr. 8. *Borostyán koszoru.* Szinjáték 5 felv. Irta Ziegler. Ford. Kocsi János. Az eleinte fárasztó színdarab a 3-ik felvonás végétől kezdve érdekessé vált, mit egyenesen characterei tartalmasságának köszön, noha a trónörökös nagylelkűsége utóljára csaknem túlmegy a hihetőségen s egy kissé émelygőssé lesz. Az előadás minden dicséretre méltó. Különösen sikerültnek lehet mondani Szentpétery játékát, ki a minden tekintetben férfias Grauenstein ezredest ritka szabatosság mellett annyi bensőséggel adá. Beszéde komoly, indulatai hevében is kimért; de tele magas érzelmei tisztaságának hangjaival. Az ilyet hallani kell, hogy méltányolhassuk. Megyeri a közvitézt sajátos nyerseséggel adá, s kitapsoltatott; de nem kell kifelednünk Barthát (őrmester), ki csekély szerepére mind azon figyelmet fordítá, melyre az méltó, Az, ki tisztelt és szeretett elöljárónak fia halálát (kit maga is szeretett és becsült) hozza hirül, igen különös húrját illesse meg a kebel hárfájának. S Bartha egész mélységében eltalálta a fájdalomnak azon hangját, melyen az ilyeket elmondani kell.

LXXXI.

Febr. 20. *Intermezzo,* vagy *A falusi úrfi a városban.* Vígjáték 5 felv. Kotzebuetól. Az igen lassú menetű színműnek előadása is elég élénktelen volt. Fáncsy a falusi úrfit egy kissé lankadtan adá, s ennek az egészre

nagy befolyása van. Birken, a ki Stuartért meg is verekedik, nem lehet oly általában hidegvérű, s egykedvűség csak azon dolgok iránt mutatkozik, melyeket nem ért, nem foghat fel. Telepy (Birken inasa) és Szerdahelyi (Vojta báró) adtak némi elevenséget a játéknak.

LXXXII.

Febr. 21. Először. *Rágalom iskolája.* Vigjáték 5 felv. Angolból Brinsley Sheridan Richard után Tóth Lőrincz a m. t. társaság költségén. Ezen jeles s mind characterei tartalmánál, mind helyzetei meglepőségénél fogva érdekes vígjátékot örömmel láttuk a színpadon. Az előadás meglehetősen sikerült. Különösen tapsot nyert s nem érdemetlenül Egressy Gábor (Szinesi Károl) játéka; de méltatni kell kevésbbé fénylő szerepeket is. Lendvayné Aggfynét mind csapodárságában, mind megtérő bánatjában híven ábrázolá, valamint Laborfalvi R. a kevés szavú, de szerény leányisága által kitünő Marit. A többi asszony s a rágalomosztályhoz tartozó férfi szerepvivőket nem dicsérhetjük egészen; mert a pletykának, rágalomnak igen folyamatosnak, akadozatlannak kell lenni, hogy hatással birjon. Ez volt egyik hibás oldala az előadásnak, s a mi szinte igen nagy fogyatkozás, a szerepvivők nagy része nem mindenütt látszott érteni szerepe mondatait, vagy készületlensége miatt nem birt azoknak színi kifejezés által sulyt s érdeket adni; innen némi finomabb csípősségű mondatok, helyek, sőt tán dialogok hatása elveszett. — Azonban, mint mondók, az előadás az új és nagy műhöz képest elég jó volt, s az említetteken kivűl Szentpétery (Szinesi ezredes), Megyeri (Aggfy) és Fáncsy (Szinesi József) játékai minden dicséretre méltók.

LXXXIII.

Febr. 22. *Kegyenczek.* Sok emlékezeti hibákkal botránkoztató előadás. Nem akarjuk megnevezni (noha ez

a nemhibásokra nézve némileg igazságtalan) az akadozókat; de talán ennyien rosszul még egy színműben sem játszottak. Részletekbe tehát most nem bocsátkozunk, csupán László (Mamanoff) szerepéről néhány szót. Óhajtanók mondhatni, hogy László nagyobb haladást tett, mert szorgalma tagadhatatlan; de ha szavalását, mozgásait tekintjük, még sok van, mi szemet és fület sért. Beszéde, mint tartása még nem eléggé fesztelenek és szabadok, főleg amaz a régi iskola nyügeitől. Komoly játéki szavalásában még mindig valami éneklés hanglejtés észrevehető, a mi most már az elszokott fülnek felette alkalmatlan. Midőn kezeit kinyujtja, könyökei többnyire igen kifelé állanak s úgy látszik néha, mintha divatképeink testtartását utánozná, mi ha úgy van, igen nagy tévedés; mert talán semmi nincs oly távol a természettől, mint épen ezek, s helyen kivűl, hősi szerepekben alkalmazni az efféle állásokat, kétszeresen hiba. Nehogy azonban méltánytalanok legyünk, el kell ismernünk, hogy László csaknem örökké színpadon van, s hogy tán ez is akadályozza előmenetelét; de épen ezért szükségesnek hiszszük e figyelmeztetéseket: mert a ki sem mástól, sem (elfogultsága miatt, s mert magát senki sem birálhatja meg igazán) magától nem hall észrevételeket, az örökké egy csapáson, vagy mi még rosszabb, egy kerengésben, hibának örvényében, marad,

LXXXIV.

Mart. 1. *Bátori Mária.* Szomorujáték öt felv. Magyarosította Dugonics András. Ezen mű a magyar szinházra nézve úgy tekinthető, mint egy vízözön előtti maradvány, ha nem tagjainak óriássága, de bizonyosan azoknak esetlen összeállítása miatt. Alig van színmű, melyben jelenen oly durva, ügyetlen fogások használtatnak, mint a könyörgő Máriának meggyilkoltatása s az e feletti több mint embertelen parentatio: «itt fekszik, oda van, meghalt» stb. a legbotránkoztatóbb guny-

nak hangjain kimondva. De evvel nem akarjuk a szegény Dugonics emlékét gyalázni; ő annyi tekintetben méltó tiszteletünkre s hálánkra, hogy neki minden irói gyarlóságokat bizvást megbocsáthatunk. Ő egy meddő kornak nyujtott olvasni valót: regényt és színdarabot, mind hazai tárgyút, s ha tán minden birálaton alul állókat is: de melyek egy nemzedéket töltöttek el szomjával egy jobb, virágzóbb nemzeti életnek. Azonfelül e színmű nem is eredeti műve: valami szerencsétlen szomszédunknak terméke lehet, s csak a színi előadás kényszeríte róla szólanunk; noha minden rosszalásunk mellett is alig mernők az igazgatóságnak tanácsolni, hogy többé ne adassa; mert van a közönségnek egy bizonyos része, mely ezen darabra még folyvást számot tart, s mely Dugonicsot és *Bátori Máriát* ma is sokaságával s zajos örömével illőleg megtisztelé.

LXXXV.

Mart. 2. *Indusok Angliában.* Vígjáték 3 felv. Irta Kotzebue. Kotzebue mesternek elég sikamlós, és Gurli sok természetlen természetességeivel czifrázott műve; de mely, mint általában vígjátékai, nem elmétlen és részenként mulattató: az egész egy kissé hosszu és fárasztó. A bohókás Gurlit Lendvayné sok mérséklettel (mert itt igen könnyű kicsapongani) híven és tetszőleg adá. Kovácsné a teketóriás Smithnét, valamint Megyeri (Sámuel), Bartha (Róbert), Szentpétery (Kabudár), Telepy (Vámszedő) szerepeiket jól adák. Egy figyelmeztetésünk van Bartha iránt. A találkozás s megismerés örömei zajosak lehetnek; de nem dühösek. A mint ő szüleihez bejő, egy kicsit visszaijeszti nézőit s ez hiba.

LXXXVI.

Mart. 3. *Őrültek háza Dijonban.* Emlékezeti hibák látszottak az előadást lassítani. Különösen Fáncsy hibázott egy párszor, s alkalmasint ezen baj miatt nem ad-

hatá szerepének azon kifejezést, melyet az kíván. Egy oly gonosztevőt, mint Duflois, nem könnyű játszani, de megérdemli, hogy figyelem fordíttassék rá. Eberhárd és ő állanak ellenségekül a darabban, s ha Duflois gyenge, Eberhárd szerepének sem lehet teljes hatása.

LXXXVII.

Mart. 5. *Királyi korona,* vagy: *Angyalvár omladéka.* Irta Cuno. Fordította Komlóssy. Hoszadalmas, ügyetlen készületű mű, melynek sem drámai sem költői becse nincs: oly áru, melyet sem belérték, sem külszín nem ajánl. Mi csoda, hogy a közönség tetszését meg nem nyerheté, mind a mellett, hogy Bartha (angol király, Adelston), Laborfalvi (Albina) s Fáncsy helyett Megyeri (Richard), Szentpétery (Odo) s Egressy Gábor (Abudár) szerepeiknek érdeket adni törekedtek. Az ily művek most már lehetetlen, hogy megálljanak, mind kül-, mind belső képen egyaránt hiányosak levén. Az újabb kor (kivált a külföld) az által különbözteti meg magát, hogy a színi élet magas kifejlettségéhez képest legalább külső érdeket bir adni műveinek, ha azok a szerző elmeszegénysége miatt talán fölületesek és tartalmatlanok volnának is. A jelen színmű ezen fölül sok bágyadt, természetlen érzelgéseken is alapul. A királyi atyának hosszas bánkodása s reménykedése, a sok gyermekű férjnek szívtelen dühöngése, inkább ráfogásnak mondhatók, mint valószínűségnek, s ez az, mit a jelenkor meg nem emészt, s miért e műnek a sorból kimaradnia kell.

LXXXVIII.

Máj. 22. *A Külföldiek.* Vigjáték 2 felv. *A közös ház,* vigjáték 1 felv. Mindkettő Fáy Andrástól. A nehézkesen s vontatva ment előadás nem állítható úgy elő e műveket, mint ohajtottuk volna. Színészeink legújabban igen el lévén foglalva új s nagy színdarabok betanulásával, e hiba most az egyszer nem egészen rájok,

hanem nagy részt a körülményekre hárítható, melyek az ily színdarabok előadását sürgetővé tették. Az elsőről más alkalommal szólottunk olvasóink előtt; másik, mely annál jóval élénkebb s mely ma először adatott, igen sikerült műnek mondható, mely érdekes bonyolódásával, de kivált kifejlésével mulattatá s meglepé a közönséget. A színmű kereke leginkább egy ifju körül forog, ki a két testvér Rétiek házába fészkelvén magát, az apák által már régen eljegyzett Réti Erzsi körül igen veszedelmesen udvarol, s kit Réti, az apa, semmi áron ki nem tud irtani a házból. S miután a dolog annyira ment, hogy a két testvér halálosan összeháborodik, a kitűzött vőlegény atyja jelen van, s fia megérkezésének hirével a zavart s háborodást a legkomolyabb kitörés pontjáig emeli, kisül, hogy a zavarok szerzője, a magát házba és leány szívébe annyira befészkelt ifju nem egyéb mint a várt, de mindeddig nem ismert vőlegény. — Ehhez Fáynak sajátnemű, életrevaló mondatai nem keresetten s nem helyen kivűl elhintve, fűszerül szolgálnak a különben is érdekes mű kedveltetésére. Az előadásról megjegyzők, hogy az lassu s nehézkes volt, de ezen vád nem az egészet illeti. A mű részenként nem volt hibásan adva, s nem is minden szerepvivő vádoltathatik hanyagsággal. Lendvayné Erzsi szerepében épen oly könnyű, mint bájos természetességű játékaért. (Az első vigjáték után a tizennégy évű Fáy Gusztáv, András fia, Thalbergnek egy Don Juanbeli themára irt phantasiáját adta elő zongorán, az értők közmegelégedésére. Mert e játékban erő s könnyűség vala, s szabatosan s biztossággal meggyózve a darab nem csekély nehézségeit; az egész fölött valóságos müvészi nyugalom lebegett.)

LXXXIX.

Máj. 26. *Bujdosó Amor,* vagy: *A gyanakodó házasok.* — Egyik a jobb munkái közűl Kotzebuenak. Cselekvénye inkább belső mint külső mozgalmakból áll s a

mű mégis élénk, gyors menetelű, s a mi Kotzebuenál ritkaság, csaknem minden érzelgéstől ment, úgy hogy itt a néző nem kénytelen a mulatságot pityergő jelenetek émelygésein megvásárlani. Az előadás megfelelőleg a színmű jóságának, hű, élénk és összevágó volt. Színészeink különös kedvvel látszottak vinni szerepeiket, s e jó kedv a nézőkre is elragadott. Leggenialisabb volt tagadhatlanul Megyeri játéka, ki a furfangos kertészt adá. Laborfalvi (Amália) általában igen kedvesen játszott: féltékenységében, haragjában, béküléseben mély valóság és bensőség volt. Déryné a vidám Bertát kellő derültséggel, s Szentpétery a gyanakodó Arosit híven ábrázolák. A mi kifogásunk egyik másik szerepvivő ellen volna, azt akkora hagyjuk, midőn kevesb okunk lesz az egész előadással megelégedni, észrevételeink különben is nem jelen szerepeiket csupán, hanem rögzött hibáikat, melyek csaknem minden előadásaikon elterjednek, fogják érinteni.

XC.

Máj. 29. *Szebeni erdő.* Kovár és Szokol szerepében most Szentpétery és Telepy helyett Megyeri és Havi léptek fel, mindkettő, de kivált ez utolsó, kevesebb szerencsével, mint az előbbiek. Szentpétery általában igen erős oly szerepében, hol az együgyű, őszinte jámborságnak kell kitűnnie: ezt ő affectatio s érzelgés nélkül adja. Megyeri, a sokban oly erős, gyengébb az érzés dolgában; neki azt kifejeznie már több erejébe kerül, s ritkán pendíti meg az igazi húrt. Mai játéka azonban csak hasonlítás által szenved inkább észrevételeket; mert azt általában hibásnak mondani nem lehet. De sokkal távolabb maradt Havi Telepytől. Havi Szokolból egy ízetlen érzelgő német mesterlegényt csinált magyar mozgásokkal, míg Telepy az együgyű szerelmes Szokolt oly nevetséges bohóvá tette, a milyennek lenni kell. E felett mind ő, mind kivált Szentpétery sokkal inkább voltak oláhok, mint Megyeri és Havi. A külön-

ben bágyadt színművet e két szerep teszi mulatságossá, s óhajtható, hogy ezek a legjobb kezekbe jussanak.

XCI.

Máj. 31. *Szaraczen.* Szomorújáték 5 felv. Irta Dumas Sándor. Ford. Szigligeti. E színművet már a budai színpadról ismerjük. A közönség valamint ott, úgy itt sem különös részvéttel fogadta, hasontalanul Dumas egyéb műveihez, melyek színünkön igen szívesen láttatnak. Ezen mostoha elfogadást nagy részt a gyenge elődás szülte s alapította meg. A mai játék is teljességgel nem sikerült. A Szaraczent Egressy helyett most Fáncsy játszotta, több bensőséggel mint amaz, de helyenként érthetetlenül, mi az egésznek igen csökkenti hatását. Fáncsynak különösen ajánljuk az értelmes szavalást: e nélkül a legszebb helyek is üres beszéd gyanánt hangzanak el. Igen gyenge volt Bartha Savoisy Károly szerepében, melyet korán sem lehet háládatlannak mondani; de, ha teljes hatását akarjuk, tudni kell azt minden hiba s akadozás nélkül s általában ez azon alap, melyen minden színészeti tökély épül: ez a színészet abc-je, s mégis, hölgyeinket s néhány jobbára ifjabb férfiakat kivéve, alig látszanak színészeink erről meggyőződve lenni, vagy ha igen, lelkiösmeretlenül elhanyagolják. Bartha ma nagyon keveset tudott szerepéből, s így lőn, hogy a különben érdekes mű egyik fő characterében gyarlón előállítva nem tetszhetett. Lendvayné ma szerfelett bágyadt hangja mellett is jól vivé szerepét, de különös szorgalommal s a féltékenység indulatosabb jeleneteiben jelesen játszott Laborfalvi R. Csak két figyelmeztetésünk van. Vannak helyek, melyek vagy motivum gyanánt, vagy a színmű összefüggése, világosabb áttekinthetése vagy végre más drámai czélok miatt szövetnek közbe az írótól. Az ilyen helyeket elhadarni, vagy minden kiemelés nélkül a többi beszéd közé elegyíteni hiba; mert a közönségnek ezeket okvetetlen meg kellene értenie, felfognia. Ilyen hely

az, midőn Berengaria a Szaraczent ünnepélyes fogadására emlékezteti. Ezen szavakat Laborfalvi R. minden kiemelés nélkül, sőt alig érthetőleg mondá el, mi által a beszéd igen csonka s érdektelen lőn. László a királyt sok részben jól adá, de ő még folyvást rosszul beszél: szótagokat nyujt, igen hirtelen s csodálatosan megy le az alsóbb hangokra, melyek még e felett inkább morgáshoz, mint beszédhez hasonlítanak, s nem érthetők. Mozgásai már a színhez kezdenek szelídülni (noha még vigyáznia kell, hogy komoly műbe a bohózatos darabokhoz illő mozdulatokat által ne vigye), miért ne birhatná meg a beszédet is, mely végtére is legfőbb dolog a színészetben? László kedvező külseje, fiatalsága s szorgalma mellett, igen kellene sajnálnunk, ha kellemetlen hibájától, a gyarló beszédmódtól s hibás szavalástól, meg nem tudna menekedni. Játékában jelei láthatók sok színészi tökélynek; de mindezen kedvező jelek elboríttatnak egy fülsértő hiba által, mely a sokszor megrótt s mind eddig igen keveset javult szótagnyujtásban s gyakori érthetetlen mormogásban áll. A legfelső és legalsó hangok között még igen nagy tér, sok fokozat van, s egyikből a másikba átmenni, nem ugrani kell: az érthetetlen zúgás pedig kívül esik a mondulatio minden határain.

XCII.

Jun. 1. *Horatiusok* és *Curiatiusok.* Az előadás most kevésbbé sikerült mint az előbbiek. A római öltözet klassikai egyszerűsége saját mozdulatokat s csaknem szoborszerűleg szabályos állásokat kiván; beszédben és testtartásban, az erőnek, energiának kitüntetése mellett is, bizonyos nyugalomnak s méltóságnak kell uralkodnia, ha egészen különböző szellemű és divatú korokat összekeverni, s egyikből a másikba természetlenül átugrani nem akarunk. Bartha (Agricola) és Szentpétery (Curiatius, Augur), s utánok Udvarhelyi (Hostilius Tullus) leginkább tartották meg játékaikban ezen római

komolyságot. Fáncsy (Victor) a játék elején, midőn a hegyről lenéz, igen sokszor változtatá állásait s észrevehető volt, hogy ennek nem szerepéhez illő belső nyugtalanság, hanem inkább némi elfogultság s a helyes állásnak el nem találása voltak okai. E mellett mozdulatai néhol igen keresettnek látszának, ellenkezőleg Egressyével, ki e szerepben igen kiszámolt s mind a mellett természetes játékával mulatott. A színmű egyébiránt nem igen látszik teszeni a közönségnek, önsoványsága, az előadás hiányai, vagy a közönségnek tetemesen elhajló ízlése miatt-e, bajos megmondani, ha csak azt nem akarjuk állítani, hogy a nem tetszés némileg mind a három hiányból eredhetett.

XCIII.

Jun. 2. *Béla futása.* Ezen sok tekintetben gyarló mű néhány magyar dalaival tartja fenn magát. A minek egyfelől örülni kell, midőn különben a magyar muzsika annyira elhanyagoltatik. S ha már jobbak nem létében a darabnak fenmaradását ohajtanunk kell, kivánjuk egyszersmind, hogy krajczáros komédiává ne tétessék. Mit keres komoly darabban az a bohókás tánczs ének egyszersmind? Mire való a gyermeknek a kard s annak veszély idején épen oly nevetséges, mint valószinűtlen vitézkedése? S 4—5 tatár 10—20 magyar ellen? Nem szégyen-e ez? Igen prózai a vadászatközbeni énekbeszéd is, s bosszantó a nyomorú medvének lassú mászkálása. Bohózatban, vagy legfölebb vígjátékban megállhatnának az effélék, de komoly színművet igen elízetlenítnek.

XCIV.

Jun. 6. *Griseldis.* A szerepvivők s előadás mint előbb, azon különbséggel, hogy az öreg szénégetőt most Szentpétery adta Megyeri helyett, nem rosszúl; de jóval is gyengébben. Megyeri erős az indulatok kitöréseiben, s épen ebben Szentpétery gyenge. Neki jobban áll a

mély, csendes tünődés, komoly, férfiúi elhatározottság s mindaz, hol nyugalom uralkodik, hol tisztesség, s egy becsületes ember önérzetének méltósága bélyegzi szerepét. Komoly játékaiban inkább ünnepély mint energia van s e részben ő úgy áll körülbelül Megyerihez, mint Laborfalvi R. Lendvaynéhoz. Vígjátékokban nagyobb köre van, itt már haragja, boszonkodása valóbb, természetesebb; de itt is megtartja elsőségét azon szerepekben, melyek a fölebb kitüzötteknek megfelelők, míg Megyeri a zajütőbb eredeti alakokat éles és kitörölhetlen vonásokkal állítja előnkbe. Ezt ez alkalommal a szereposztás tekintetéből véltük jónak elmondani.

Jun. 8. Bartha jutalmául először: *Gyászvitézek.* Eredeti dráma 4 felv. Irta Szigligeti. Ezen új színműve a fiatal irónak a közönségtől kedvezőn fogadtatott, noha az előadásban Lendvayné lelépése (helyette Éder Luiza folytatá a szerepet) s némely gyengébben vitt szerepek zavart s csökkenést okozának. Legjobban s szorgalommal játszott Megyeri, Laborfalvi Róza s Fáncsy. Bővebben a második előadáskor.

Jun. 9. *Borostyán koszorú.* Az előadás, az első felvonás lankadtságát kivéve, jeles mint egyébkor.

XCV.

Jun. 15. *Burgundi gróf.* Színj. 4 felv. Kotzebue után magyarrá tette Komlóssy. Az érzékeny lelkek örömére s jámborok megnyugtatására itt minden szép renddel s békével megy véghez. Az emberek jók, nagylelkűek, a körülmények kedvezők s ha a sors valami vihart készül is közbe vetni, az az emberek nemesszívűségén megtörik. Mi csoda, ha minden a legkivánatosabb véget ér? S ha a színmű háta megett egy fő bűn, gyilkosság áll, az csak azért van, hogy legyen miről szólani, miért búsulni és remetéskedni az öreg Péternek. Mind e mellett Kotzebue találmányos esze tudott a műnek némi érdeket adni meglepő fordulatok s azon idylli szín által, mely az első felvonásokon uralkodó. Lendvayné kedve-

sen adá a kis Elsbethet, s Kovácsné a nevetségesen aggodalmas Gertrudot jól, valamint Bartha az agg vőlegényt, Walter a vitézt s Szentpétery a jószivű Kunót.

XCVI.

Jun. 18. Először, *Veszedelmes nagynéne.* Vígj. 4 felv. *Előjáték* 1 felv. Irta Albini, fordította Szigligeti. Az előjátékban a színház belsejét ábrázoló új diszítményt festette Otto, a m. szinház festője. — Igen kellemes esténk volt. A mű ép és eleven s mind a mellett, hogy nem a legmélyebb belsejű, azon hív ábrázolatok közé tartozik, melyek életrevaló képeik által valódi éleményt adnak. Itt nem látjuk oly tisztán a színésznőt ezer bajaiban és szenvedélyeiben mint Dumas Keanben a színészt előállította, ha a nem különbségét leróјuk is, sőt talán annak ellenkezőjét; mert míg ez az épen oly kínos, mint kedves pályától megválni nem tud, amaz (Müller Adel) a színtől visszavonul; mind e mellett igen jól van a színésznő élete a körűle csapongók tarkasága által visszatükröztetve s végűl azon kettős diadallal koszorúzva, hogy midőn színészi ügyessége által a nagynéne alakjában egy rideg, asszonykerülő nagybátyát meghódít, egyszersmind mint hű szerető megnyeri az unoka-öcsét, kivel egybekelését a szigorú s ősiségre sokat tartó nagybátya soha meg nem engedi, ha öngyengesége (szerelme az ál nagynéni iránt) családi balitéletét le nem rontotta volna. Szentpétery remekül adta (olvasóink tudják, hogy e szót nem szoktuk pazarolni) az akaratos, végre szerelemben felolvadó nagybátyát, Emmerlinget, míg Lendvayné, sebes beszédmódján művészileg uralkodva, szabatos tisztasággal, s egész az ámulásig jól vivé az ál nagynéne szerepét, mindkettő, a közönség élénk tapsai közt. Az előadás egyébiránt egészben nem volt kielégítő s kivált az első felvonásban lassú és össze nem vágó, mit csak a későbbi előadások végett mondunk; mert hiány a két jeles játék mellett alig volt észrevehető. — Fájdalom, hogy a né-

zők száma oly kevéssé felelt meg a mű s előadás jóságának, a mi egyébiránt csak újabb bizonysága azon régi szomorú tapasztalásnak, hogy időnkben a színdarab általában nem von közönséget. *Lear, Naplopó, Kean* második előadásaikon már igen kevés néző volt, míg a boszorkány históriák s egy két kedvesebb opera teli házat szerez..

XCVII.

Jun. 19. *Gyászvitézek*, másodszor. A gyászvitézek megvetett s becsületes társaságból kizárt, koldulni kénytelen fiai s részint unokái a harczban megfutott magyaroknak, gyalázatot s üldöztetést szenvedők őseik bűneikért: mert akkor a futás bűnnek tartatott. Közőlök Ráb, egy szerető hölgynek férje s atya, de gyermektelen; mert valamint ő két fiát, hogy a nyomorú s gyalázatos sorstól megmentse, kiteszi, úgy neje, ki ezen gyermeksikkasztástól (okát nem tudván) retteg, kisded leányával elszökik, s midőn a leányt hajadonná nevelte, az tőle elraboltatik. Ráb, ki leginkább érzi ezen megvettetés méltatlanságát, egy rableányt vesz meg, kit második nejévé akar tenni; de az vonakodván, a leányárus görög csalárdsága által a leányba szeretett, s a többet igérő Csanád birtokába jut. De ettől ismét elszereti a leányt Ákos, Jávor vezér fia, ki azt utóbb, erőszak és fortély által, Rábot használván eszközül ellene, hatalmába keríti. Csanád tudniillik bemutatja Rózát az öreg Jávornak, ki őt atyául ápolta mint menyasszonyát, s ez áldást ad rájok. Egyszersmind vezéri székét fiának, Ákosnak engedi át. Most Ákos, határtalan úr, magát, a magyar király ellen pártot ütve, királylyá teszi, s az ellene mondó Csanádot úgy is mint leányrablót, vásárrontót, halál helyett számkiveti, de csak azért, hogy titkon megölesse. Ráb csak most veszi észre, hogy kijátszatott, s felbőszülten fut sorsosaihoz, hol visszatért első nejével kibékül, miután kölcsönös vallomásból megtudják a történteket. S mindkettő gyermekeik felkeresésére elrohan. S fellelik őket: Ákos,

Csanád s Róza gyermekeik voltak; mert Ákos csak fogadott fia volt Jávornak, s attól kitagadtatik, midőn Csanád, ki Ákos ellen a királytól teljes hatalmú vezérré tétetett, testvérbátyját, mint pártütőt halálra itéli. Ebből látni, hogy volt mit bonyolítani, s a kifejlés nem lehetett egyéb, mint meglepő. Az elrendezés általában helyes és takarékos, kivevén az elbeszéléseket, melyeket vagy más helyre iktatni kellett volna, vagy azoknak a kidolgozás által más, drámaibb alakot adni, vagy talán egy-kettőt ki is hagyni. — A characterek némely kinövései irtó kezet várnak. A koldus, de elszánt lelkű Rábhoz több szilárd erő mint hetvenkedés, több bensőévődés, mint düh illenék, s düh csak a legkihívóbb pillanatokban. S mi az, hogy ő gyermekeit megveti s egy másik nőt készül venni, ismét elvetendő gyermekek anyját? Ezt teheti egy rögzött szívű rossz ember; de a szerző Rábot olyannak akarja nézetni, ki maga jó lévén, benne az ember legszentebb jogai sértetnek meg. Félre ne értessünk; mi nem tartjuk bizonyos feltételek mellett a rossz embert is, mint némely igen bölcs és jámbor kritikusaink, a drámából kirekesztendőnek, még ha főszerepet kell is vinnie; de következetességet akarunk látni, s összeillést a charactervonásban. — A vad, kegyetlen s gonosz Ákos épen oly édesen, epedőleg szerelmeskedik, mint Csanád, s ez ismét hiba, s általában az elkeseredett Ráb, a gonosz Ákos, a szelid Csanád szerelmeskedéseibe, különböző természeteik szerint nagyobb változatosságot, különb hévfokot s színezetet kell hozni; mert itt annyira hasonlók, hogy csak a helyzetek által különböznek. Anynyiban haladását látjuk az ifjú szerzőnek, hogy characterei tartalmasbak kezdenek lenni s ennél fogva érdekesebbek is, ha ezen érdekességét következetlenség s egyéb hibák nem fogják zavarni, a fő, sőt legfőbb drámai érdem kivivásának fogunk örvendhetni. Legtöbb hiba van még a kidolgozásban, a mi hihetőleg siető kéz hibája. A képek, hasonlatok gyakran keresettek, vagy halmozottak s igen kirivók; érzelmei, kivált a

boldogok, inkább émelygősek, mint édesek; indulatai, szenvedélyei sokszor méltóság s nemesség nélkül nyers vadságba mennek által. Ezek felett nem javalhatjuk azon bűntörvényszékhez illő bevégezést is, midőn testvér testvérre (Csanád Ákosra) halálos itéletet mond; megölethetné, előbb, mint tesvérének tudja, vagy a halál száműzetésre változtathatnék; vagy végre, mivel a színmű erkölcsi oktatás akar lenni, őrá mondhatnék ki halálaig mint valóban gonoszra s bűnösre a gyászvitézek elátkozott sorsa, épen akkor, midőn ezek, kik azt ártatlanul tűrék, alóla felszabadíttatnak.

Az elöadás most jobb vala az előbbinél, Lendvayné vivén az először is neki szánt szerepet, Rózáét. A szerepvivők között legkitűnőbb volt ugyan ő, s Ráb szerepében Megyeri, Ilon szerepében Laborfalvi Róza. — Még egy körülményt kell említenünk. Nem tétetett ki, hogy a bevétel egy része a szerzőé. Ha ezt a szerző álszeméremből vagy a fáradhatatlan petyegésű szemleirótól eltántorítva, akarta volna így, igen kellene sajnálnunk. Részünkről azt hiszszük, hogy igen is, vannak a világon dolgok, melyeket szégyenleni kell, s melyeket némely urak nem szégyenlenek; de a játékszíni czédulára ezt irni: *a bevétel egy része a szerzőé*, legfölebb is szokatlan, szükségtelen vagy haszontalan lehet, de szégyenlendő nem.

A játékszíni igazgagtóság azt határozta, hogy az iró az első előadásból $1/5$, a 2. és 3-dikból $2/5$ részt nyerjen jutalomul. Ez nálunk ujság s az irónak kötelességében áll ezen határozatot még drágalátos nevének koczkáztatásával is (mert úgy látszik, a pozsonyi urak ettől tartanak) minél nagyobb nyilvánosságra hozni, közhirré tenni, s némileg azt is megmutatni, hogy ez nem valami czifra határozat, a mi papiroson marad, hanem mely életre és erőre kapott, mely folyvást fentartatik. Sőt a játékszíni igazgatóság, melytől a határozat eredett, ha szükségesnek látná, ezen elismerést s mintegy előleges nyugtatványt az irótól szorosan követelhetné is. De mind ezt elmellőzve, mi van abban, ha az iró nem-

csak munkájával, hanem még nevének beavatásával is (de nem kéregető szavakkal, mert ez inkább elidegenítene) kivánna a szinházba nézőket vonni? Nem szabad-e, sőt nem kell-e ilyen áron is a magyar szinház megnépesítését eszközölnünk? Nem kellene-e azt tennünk nagyobb áldozattal is, mint egy puszta név kitételével? A jó névvel gazdálkodni kell s különösen őrizni azt helyektől, hol rájok szenny ragad; de itt szégyentől* tartani csak érzelgés, vagy szerfeletti hiuság lehet. «Úgyde az iró pénzt akar nevével keresni.» Nevével is igen; de munka és fáradtság után. S ha csakugyan puszta neve is hoz jövedelmet, nem adja-e annak nagyobb részét, négy ötödét, és három ötödét vissza a színháznak? S ezért pirulni kéne-e? — De végre a legnagyobb művészeknek van jutalomelőadások s eddig nem láttatott szégyennek. Az iró talán valami felsőbb lény, különb alkotmány, hogy neki ez szégyenére (vagy alacsonyítására) váljék?

Alaposabb ellenvetés volna, hogy czéliránytalan, haszontalan ilyen kihirdetés; de ezt igen bajos megmutatni, mert, hogy egy vagy más darabra mind e mellett is nem nagy számmal jelennek meg, nem lehet valamennyi előadásra következést vonni, s kérdés, e nélkül nem jelentek volna-e még kevesebb számmal? A mi mindenesetre sokkal hihetőbb, mint az ellenkező, ha különben az iró neve nem utált, vagy hitele-vesztett. Részünkről azt hiszszük, a magyar színház még oly gyenge korban van, hogy annak ápolgatását, fölemelését minél többféle érdekek összekötésével eszközölhetjük csak sikeresebben, s ha ezen érdekek között az iró neve is tehet bármi keveset, mi ok van azt tőle meg-

* A *Szemle* eleinte *koldulásról* beszél, utóbb a neveket *kéregetésre, illetlenre s megalacsonyításra* szelidíti. De a koldulás, kéregetés itt szégyen, s a mi illetlen, s a megalacsonyítás ismét csak szégyent hoz; azért is maradjunk a szónál. Szégyen az, a mivel a *Szemle* az irókat vissza akarja ezen ujságtól ijeszteni; mert a koldulás s kéregetés oly tág határozatlan beszéd, hogy e szerint az egész világot kéregetőkre és rablókra lehetne osztani.

vonni? — A külföld példája nem mindig bizonyít. Külföldön sem minden jó s a mi nekik jó, nem mindig az nekünk. S a mi külföldön tán fölösleges volna, az nálunk hasznos, czélirányos lehet. — Egyébiránt: si valet usus; mert ez csak úgy érhet valamit, ha közdivattá lesz.

XCVIII.

Jun. 22. *Bájló férj és a vaknő.* Vigj. 1 felv. Francziából Virányi Viola. — E kis vigjátékot igen mulattatóvá tette Lendvayné játéka, ki a vakságból épen kigyógyult Tinkát csapongó örömeiben, féltékeny fájdalmaiban, legbájolóbb természetességgel adá. A többi szerep is: Regényi (Fáncsy), Rózsavölgyiné (Laborfalvi) Lengefy (László) jó kezekben volt s az egész előadást a sikerültebbek közé lehet számítani.

XCIX.

Jun. 25. *Korona és vérpad.* Különös szerencsétlenség fekszik e színművön. Valahányszor adják, mindig alább száll becsében. Eleinte, VIII. Henrik szerepét kivéve, mind a szerint adatott, miként azt Budán láttuk; de Lendvay hanyagsága miatt Ethelwoold szerepe nem emelé fel az előadást, mint egyébkor. Utóbb Ethelwood s egyszer Howard Katalin szerepe is más kezekre jutott, mind gyengébbekre, mint előbb. Most már hozzá járulván a darabnak csökkent hitele, az igen gyéren látogatott házban árnyékát látjuk annak, minek eleinte oly megrázó hatása volt. Lendvayné (Howard Katalin) ma is szorgalommal s részenként jelesen játszott, a kulcs levetés- s gyürűhuzáskori habozás kitüntetésére több gondot fordított, mint elébb; de ezen nehéz szerepnek minden elemeit nem találjuk fel játékában, nem azon összhagot, melybe azokat hozni kellene. Katalin hiú, nagyravágyó, de nem aljas, elvetemedett. Azon kaczérság, melyet Lendvayné helyenként kitüntet, nem illik hozzá. Midőn Ethelwood őt az

ablaktól elvonja, visszatekintéseinek nem kell oly sűrűeknek, nem nyilvánosoknak, nem Ethelwoodtól is oly könnyen észrevehetőknek lenni. Ezen visszatekintésekben már rejtezni kell egy mély bűnterhes gondolatnak, mely csak idejére vár, hogy tetté válhassék. Midőn e szavakat mondja: «Vigyázz, hogy palotád jobban tessék, mint e sírterem», szinte ki kell ezen gondolat borzasztóságának hangzani a szavakból. L. azokat csipősen mondta inkább, mint mély jelentéssel. De ezek csak egyes helyek; természetesen kedves volt ellenben a felébredési jelenet, meghatók rémülése és ijedelmei. — Szentpéteryről fájdalommal kell ismétlenünk a többször mondottakat; neki az ilyen szerepek nem valók; hangja bármit tégyen, tökéletesen elhagyja őt. Egressy igen jól adta Budán e szerepet. Fáncsy Ethelwoodot csaknem hibátlanul, de kevés lélekkel, s ha valamennyire láttuk benne a féltékeny, aggodalmas szeretőt, nem eléggé a rémületes bosszuállót. Hibásak véletlen megjelenésci is. Nem, vagy nem mindjárt kellene láttatnia, s ő csaknem szembe jő ki Katalinnal s a király háta megett ugyan, de annak kisérőitől tökéletesen láttatik; ha azok szemöket nem hunyják. Sötét nem volt, mert ekkor képzelnők, hogy nem láttatik a távolesőktől. Vagy olaszfal, vagy kép szolgálhatna rejtésére, midőn Katalinnak vérpadot sug fülébe s eltünik. Igen gyarló volt a skót követ s az ily kicsinység is, ha rosszul megy, igen alkalmatlan. Véleményünk szerint legjobb volna a régi szerepkiosztáshoz visszatérni, vagy ha az Lendvay távolléte s tán maradása miatt nem lehet, Egressy játszaná Ethelwoodot, Fáncsy vagy Bartha a királyt.

C.

Jun. 27. *Harmincz év egy játékos életéből.* Szinj. 3 szak. Ford. Jakab István. Meglehetős hatású darab, noha ismét egy szerfelett nemes szív rovására. Amália, néhány pillanattal az esketés után, megtudja, hogy jegyese s most már férje aláváló gazember s mégis mindváltig

vele marad. Szerelem-e ez vagy kötelesség? Ha szerelem, igen állati lehet, ha kötelesség, balul van értve, annak inkább fanatismusa csak; mert ilyenre egy becsületes, erényes asszony sem köteleztetik, kivevén, ha a tévedettnek megjavítására biztos remény volna, a mi itt nincs, sőt valódi törekvés sem mutatkozik. Az előadás a jobbak közé tartozik. Jelesen, minden változatokhoz híven adá Bartha a harmincz éves játékost, valamint Megyeri a fondor s szinte játékba elmerült Warningot. Kisebb tartalmú szerepeiket jól vivék Laborfalvy R. (Amália) és Szentpétery (Reupen).

CI.

Jun. 29. *Két brittus.* (britt is elég volna), színjáték, 3 felv. Lord Damby, nőtelen, unalomból, Pearce, kinek felesége, gyermekei — adósságok miatt, vízbe akarván ugrani, épen a veszély pontján egymásra bukkanak s egy kis versengés után megtudják egymás történetét. Lord Damby, ki még senkivel jót nem tett, segíteni akar a tönkre menő Pearcen s a vízbe ugrás mindkét részről elhalasztatik; de erős feltétellel, hogy mihelyt a családot rendbe hozták, ugorni fognak; Damby, mert még folyvást életunt, Pearce háladatosságból jótevője iránt. Damby utóbb nem örömest fulna vízbe, mert Pearce leányát Bettit, megszereti; Pearce sem, mert az első ok már el van hárítva; de szégyenből, nehogy férfiatlan kislelkűség gyanujába essenek egymás előtt, egymást, noha kelletlenül, tettre sürgetik, míg végre minden jól, barátsággal és házassággal végződik. A két vízbe ugró közötti viszony igen sok mulatságos jelenetet ád. Megyeri szerepe sajátságát mind végig megtartva, jelesen adá a kétségbeesett család-atyát, Pearcet; Szentpétery a setét ábrándozó lordot, mint szinte Lendvayné a kedves szeretetre méltó Bettit, jól.

Jul. 2. *Kean.* Lendvay, mint vendég. A vendég tiszteletére (úgy hiszszük), s talán kiváncsiságból is hasonlíthatás végett, szépszámú közönség gyülekezett. Keant

eddig Egressytől láttuk, most Lendvay játszta a czimszerepet, melyről ez uttal nem akarunk határozottan itélni; mert reméljük, hogy ezentúl tőle jobban fogjuk előadva látni. Most némileg elfogódottnak látszott, s ez lehet oka, hogy régi hibái: az elszaporázott, nem biztos, nem szabatos beszéd, az érzésnek üres, vagy hamis és bántólag distonáló hangjai gyakrabban tüntek elő. Általában ismételnünk kell régiebb tanácsunkat, hogy Lendvaynak a beszédet, szókimondást, szoros javítás alá kell vennie, különben ezen hiba korával együtt megrögzik s épen akkor fogja színészi koszorújától megfosztani, midőn a legjelesebb természeti adományok mellett tartós szorgalma után azt méltán várhatná. Lendvayné e részben élő példa lehet, ki mindinkább kezd uralkodni szapora beszédén s biztos reményünk van épen úgy dicsérhetnünk müvészi tökélyeit, mint rajta eddig a természet gazdag áldásait láttuk. Mai játéka is (Damby Anna) mély és való érzést fejezett ki, s a legjobbak közé számítható. Lendvayra visszatérve, el nem hallgathatjuk, hogy előadásának voltak fényes helyei is, melyekért a közönségtől méltó tapsot nyert. Megyeri (Cooks), Fáncsy (Coefeld), Szigligeti (Pistol) jól vivék kis szerepeiket. Laborfalvi R. (Helena) szerepe végén nagyon bágyadtnak látszott. Szilágyi hű képét adá a jámbor, hű Salamonnak; de szerepét jobban kellene tudnia s helyenként több változatosságot hozni játékába. Midőn ablakokat nyit s urát, kit ez éjjel nyugodni vélt, ismét korhely társaságban leli, épen nem látszik rajta meglepetés, s midőn a korhely társaságot hamis hírekkel egymásután elküldözi, úgy látszik mintha cseleit nem akkor gondolná ki, hanem valami utasítás vagy rendelet szerint cselekednék. Itt egy kis sietséget, nyugtalanságot kell mutatnia.

CII.

Jul. 3. *Két czédula.* — *Fiatal férj.* Mindkettő jól adatott, csakhogy ma színészeink igen gyakran estek

azon hibába (még Egressy is), mintha egyedül magoknak játszanának: sok volt a szapora, érthetetlen beszéd. Részünkről inkább óhajtanók, hogy a színpadon előbbre jőjenek; mert végre is, hogy a függöny vonalán kívűl ne jőjenek, csak erőltetett korlátozás, melynek nálunk helybeli okai nincsenek. László (Arlequin és Surville) mind két szerepét élénken vitte.

Jul. 5. *Forster testvérek.* A játék, mint egyébkor, jó. Lendvay különös kedvvel és genialitással adta a korhely, de váratlan szerencse által megjavult Forster István szerepét. A többi szerep is nagyobb részt jó kezekben volt, csupán Udvarhelyi (Brown) rekedtsége okozott némi zavart az előadásban.

CIII.

Jul. 6. *Amerikai.* Színészeink igen jó kedvvel, élénkèn játszottak; az előadás a sikerültek közé számítható. Különös eredetiséggel adák szerepeiket Megyeri (Herb), Szentpétery (Matyi), Kovácsné (Herbné); Lendvayné kedves csapodársággal a furfangeszű, mindenbe avatkozó Zsófit, Laborfalvi R. (Eliza) kis szerepét jól. Egressy (Back Károly) a játék elején egy kissé szeleskedett s túlzott; de játéka általában élénk és ügyes volt. Fáncsy az Amerikait néhol nagyon is ügyetlenné tette; vagy ha ez szerepében áll, rövidítni kellene rajta; mert a sok ügyetlenkedés végre színpadon is untató. Minden esetre úgy kellene ezen szerepet vinni, neki több méltóságot, s ha ezzel megférhető, nyersességet adni, azt általános bágyadtságából kiemelni, hogy egy kis hihetősége legyen, midőn Zsófi belé szeret; egészen hihetővé alig lehet, mert az egész character túlzott s helyenként valóságos caricatura.

CIV.

Jul. 7. *A wibourgi hôtel.* Az előadás jó, mint egyébkor. Szentpétery, Lendvayné, ma ismét elemeikben

voltak. Amaz a régi szabású Herbart tanácsos, ez a fürge, pajkos Hani szerepében. A többiek is illő gondot fordítának kis szerepeikre.

Jul. 8. *Parlagi Jancsi.* — Különös érdeket szerzett a darabnak Lendvay (Parlagi Jancsi) és Lendvayné (Rózi) ügyes játéka. Megyeri (Vidor) csekély tartalmú szerepét sajátságos előadása által némileg kiemelte.

CV.

Jul. 9. *Kean.* Kean szerepe egyik Egressynek legjobb mutatványai közűl, de ma, úgy látszik, nem volt nagy kedvében vagy erejében; mert játékából hibázott azon biztos, könnyű szabatosság, mely előbbi elődásaiban oly kitünő volt. Beszéde is, noha szóejtése még most is tökéletes, kezd veszteni érthetőségéből, részint az elhadarás miatt, részint, mert néhol fölötte halk s nincs a nézőkhöz intézve. Egyéb megjegyzést nem tartunk szükségesnek; mert Egressy már igen jelesen adta e szerepet s így csak akarni kell, s előadása kielégítőbb lesz.

CVI.

Jul. 10. *Gyámság.* — *Mézeshetek.* — Mind a két előadás a jelesbek közé számítható. Az elsőben Megyeri ma ismét különös jó kedvvel adá a tudós Brand Ádám szerepét. László, szerepének kétértelműségeit néhol igen is kiemelé s így alig hihető, hogy benne csalóra ne ismerjenek. Általában ezen szerep több finomságot kiván. Midőn azonban Lászlót gáncsoljuk, örökké hozzá kell érteni, hogy játéka rendkivűli szorgalmat és csüggedetlen színészi kedvet mutat. A *Mézes hetek*ben Lendvay (Alexis) és Lendvayné jelesen tünteték ki magokat. Lendvayné a nagyravágyó, mérges s utóbb keserű kínok között megtérő Theresiát indulatoskodásaiban, érzelmeiben oly valólag személyesíti, hogy e nemben a legjobbaknak is példányul szolgálhat.

CVII.

Jul. 12. *Szerelem és champagnei.* Másodszor. A jövedelem egy része (mint a czédula jelenté) a szerző jutalma. — Helyzetek s azokhoz illő elmés ötletek által érdekes és mulattató mű, mely, ha nem dicsekhetik is characterek ujságával, (mi vigjátékban nem is oly könnyű, a személyesített hibák és balgaságok csaknem örökös, álló czikkelyei levén) az adott képek hűségével s könnyű erőtetlen mozgásaival jól tölt be egy estvét. Óhajtanók mindazáltal, hogy a szerző embereinek egy kicsint több tartalmat juttason. Mert ha Szélszaky, Kákai lenge portékák is; de a szerencsés Csatáryban szilárdabb, vagy fénylőbb tulajdonokat kivánnánk alapul, s a nyiri legény, Dengelegi Samu, igen homályos árnyéka Mokánynak, sem délczeg, sem pimasz eléggé, hogy vagy szilajsága, vagy együgyűsége által a csoportozatnak színt adni segítsen. De minden esetre örvendenünk kell, hogy játszható eredeti darabjaink száma ez egygyel ismét szaporodott. Az előadás jó volt.

CVIII.

Jul. 15. *Hinkó hóhérlegény és Margitta a hóhér leánya.* Regényes szinj. 5 felv. Irta Birchpfeiffer. Ford. Kiss János. Az előadás meglehetős. Lendvay Hinkó szerepében tapsokat nyert, s általában nem érdemetlenül; de mi féltjük őt az ily játéktól, mely a gyarló eredeti kép szerint gyakran a síró iskola hibáiba esik. Fáncsy elrekedett, mit sajnálnunk kell; mert játéka különben a jobbakhoz számítható.

CIX.

Jul. 16. *Őrültek háza Dijonban.* Az őrült Eberhardot Fáncsy helyett Lendvay. Játéka sok tekintetben dicséretes, noha nála sem találjuk fel a tébolyodásnak valódi képét, mi leginkább érezhető a józan beszédek-

ben s átmenetelekben. Az őrült pillanatok általában jól voltak adva és felfogva; de a nem őrültek alatt nem látszott lappangani tébolyodás. A szerep sem igen tökéletes s talán több nehézséget nyujt, mint színész elháríthassa. Telepy ismét mulattatólag adá a hebegő Lőrinczet. Petriken (Domonkos) egy idő óta kedvező változást veszünk észre: nyelv- s a szóejtés hibái ritkulnak s játéka szorgalomra mutat.

CX.

Aug. 2. *Világ divatja.* Károly szerepében László megbetegülése miatt Bartha. Nem lehetett kivánni, hogy a darab tökéletesen adassék; azonban Lendvay (Váry őrnagy) némi elevenséget hozott a játékba, mely egyébiránt egészben véve is ezelőtt többször a jobbak közé volt számítható. Most Lendvay után Szentpétery (Világosvári) s Déryné (Széppataky Paulina) s Telepy menték meg az előadást a bukástól, ki a ravasz együgyű inast, Miklóst, ha nem oly jól is mint Megyeri, de legalább mulattatólag adá. A csinos Lipcsey Klára általában bátortalan és gyenge volt Louise szerepében.

CXI.

Aug. 3. *A párisi naplopó.* Lendvayné a naplopó szerepében élénkebb és genialisabb, mint valaha; de még a többi játszók gyakran akadoztak, ő nem ritkán stilizált (így nevezik színészeink, midőn valaki tulajdon szavaival mondja el szerepét). S ettől őrizkednie kell.

Aug. 4. *Angelo.* Rodolfo szerepében Lendvay helyenként (a harag és bosszuállás pillanataiban) jó; de különben többször megrótt hibáival. Lendvayné egész szenvedélylyel adá Bragadini Katalint s oly szerencsével, mely diadalmai közé számítható. Szeretnők őt egyszer Thisbe szerepében látni. Fáncsy a gaz Homodeit sokkal jobban mint az előtt s méltán megtapsolva. Laborfalvi R. Thisbét jól. Angelo szerepére régi ész-

revételeink állanak. Egyébiránt az egész előadás dicséretes.

CXII.

Aug. 7. *Monaldeschi.* A két első felvonást igen bágyadtnak lehet mondani; a harmadikat Lendvaynak (Monaldeschi) jeles játéka elevenité fel. A két első felvonásban hanyag és bágyadozó, nem mutatá azon üres elbizottságot s büszkeséget, melyet a szerep kíván; de a 3. felvonásban némileg kárpótlást adott minden várakozásunkat felülhaladó, indulatokat s érzelmeket oly híven festő előadásával. A szókiejtés ellen ugyan itt is van kifogásunk. A szeretlek szó egészen németesen kimondva minden magyar fülnek botránkoztató. *Szeeretlek* nem ismeretes szó a magyar nyelvben, azt «szẽrētlëk»-nek kell mondani, ha helyesen akarunk szólani; az első szótagra minden esetben kevesb súlyt kell adni, mint a másodikra s csak így felelhetünk meg a helyes magyar prosodiának és szóejtésnek. Bartha (Sentinelli) játéka dicséretet érdemlő: de senki sem tartotta meg elejétől fogva végig characterét, mint Lendvayné (Paula), ki egy idő óta különs szabatossággal s minden mű-birót és értőt megörvendeztető művészi játékával biztosít bennünket, hogy benne a magyar színészet egy tiszta példányt, egy sok ideig dicsérettel említendő nevet fog felmutathatni. Laborfalvi (királyné) játékán ama különös bágyadtság, csaknem lelketlenség terjedett el, mit annyival inkább kell sajnálnunk, s talán körülményeinek tulajdonítanunk, mert egy idő óta ezen színésznőnk szorgalma és tehetségei mindig növekedő tökélyek nagy reményére bátorítának fel. Épen azért hiszszük, hogy ez csak egyes visszaesés volt, mely jövendőben helyre fog hozatni.

CXIII.

Aug. 9. *Mátkanézés* vagy *A lepke.* Vígjáték 5 felv. Marsano után Kiss János. A darab, mint igen sok

vígjáték, egy furfangos embernek (Déli) cselszövésein épül s eleinte vígan, élénken, sok könnyűséggel mozog, utóbb Déli fárasztó kezd lenni s vele az egész mű; mind e mellett az a jobbak közé számítható s fenmaradást igér. Az előadás egészben dicséretes, s inkább kitünő a pontos, összevágó játék, mint egyesek tündöklése által, minek oka magában a műben fekszik: alig levén egy két szerep, melyet kiemelni lehessen: mit azonban nem akarunk hibának vétetni. Egyet kell csak ezen általános jegyzet alól kivennünk, Lászlót, ki ma különösen jó szeszélylyel s fáradatlanul élénken ábrázolá a furfangos Délit. Az ostoba Jonathánt is mulatságosan adá Telepy, az érzelgő Lucretiát Kovácsné, s a kis bohó szerelmest Szentpéteryné; a többi elsőbb rendű szerepekről azt lehet mondani általában, hogy jól adattak s ez adá meg a játéknak lelkét.

CXIV.

Aug. 10. *Szép és rút,* vagy *A rút leánynak is akad kérője, ha pénze van.* Vigjáték 4 felv. Irta Ziegler. A mű és előadás jeles. Laborfalvi Róza a két alakú Molli szerepében igen kedvesen s igen sok természetességgel játszott. Lendvay (Keit Károly), Szentpétery (Fitz Haris), Szilágyi (Kopper Eduard), Telepy (ennek fia) és Fáncsy (Maxvell György) feladásaiknak híven megfelelve a mai estét kellemessé tették.

CXV.

Aug. 13. *A kecskeméti család Bécsben.* Vígj. 3 felv. — Sajnálva kell említenünk, hogy ezen ízetlen szerzemény ismét színpadra került (már Budán megunatott). Nincs szomorúbb mint a magyart ily erő, energianélküli együgyűségben (mi még ezen fölül valótlan is) látni: mert az, hogy Terka a bécsi németet földhöz veri, mai időben már nem is nevetséges. Volt ugyan idő, midőn végszorultságban magyar hölgyek

vitezkedtek, s midőn ezen állati bátorságot egy kétségbeesett nőoroszlán példája mentheté; de békeségben, mívelt népek között, nincs utálatosb a verekedő katonás asszonynál: egy ilyen legfölebb a nyelvök s karjaik vitézségéről ismeretes magyar kofák képviselője lehet; de nem egy valódi magyar leányé, kinek szavaiban és tetteiben az ártatlanság szelídebb méltóságának kellene tündökleni. Színészeink mindent elkövettek, hogy ezen silány művet tűrhetővé tegyék: ohajtjuk, hogy ezentul erejöket érdemesb tárgyra fordíthassák.

CXVI.

Aug. 14, *Hinko.* — Az előadás minden dicséretre méltó, melyben szorgalom s lelkesség együtt járt anynyira, hogy a magában üres, noha elég czifra szerkezetű színdarab is föllelkesedett. — Lendvay általában jól, helyenként pedig jelesen játszott. Ugy látszik, mintha különben álhangú, jeges érzései tiszta, mély és való hangokra olvadoznának fel, s színészi tökélyeinek ama fő csorbája enyészni kezdene, minek a legszívesebben örvendünk. Csak egy intésünk van mai játékára. Szeretnők, ha a szeretői vagy rokoni váratlan találkozás s ölelkezés nem volna mindig egészen a roskadásig indulatos. Az ilyeket csak a legnagyobb momentumokra kell hagyni, s némi fokozatot tartani, hogy a legnagyobb a maga helyén ható s azon kívül bántó ne legyen, a különös gyakori alkalmazás által erejét ne veszítse. Ez uttal nincs mit mondanunk a többi szerepekről, csupán Fülöp grófét említjük, melyben Szakácsy mint vendég lépett fel. Szakácsyban megvannak egy jeles színésznek minden elemei, még eddig nagyobb részt a természet ajándékai; de mívelés által már is annyira emeltek, hogy a legszebb jövőre lehet kilátásunk. Termete színpadon a magasbak közé számítható, arcza szabályos, férfias, szemei színi kifejezésre képesek, hangja, beszéde tiszta és érthető. Első fellépéséről itélve következőkre szorítjuk észre-

vételeinket. Mozgásaiban, beszédeiben még sok túlzás, simátlanság s egyhangúság van. Járása igen lógázó, lépései mindig nagyszerű hősiek, kézmozgásai gyakran keresettek, s különösen kézfejének jártatása természetlen, vagy igen fel-, vagy igen aláhajló a kézszár vonalától. Hangja, noha egy párszor túlcsettent, elég erős és tartós; de nem lehetett teljes hatása az elejétől fogva feszült egyhangúság miatt. Szavalásában még igen sok a pathosz (ez csak helyén kívül hiba) minden változatosság és emelkedés nélkül. Általán szólva beszédben és mozgásban több nyugalom és kimértség kivántatik; ebből, úgy hiszszük, több természetesség is fog kifejleni, s Szakácsyban egy igen használható tagot nyerend a magyar színpad. Úgy látszik, nemcsak az indulatok, hanem, a mi nehezebb, az érzések kifejezésére is van tehetsége, s ez nálunk nagy nyereség. Mai játéka több helyeken tetszett s tapsoltatott, sokkal nagyobb hatást teendő, ha nem lett volna minden árnyalat hiával. De tekintetbe kell vennünk, hogy ma először lépett fel s az elfogultság, s a régi iskola példái, melyeket eddig maga előtt látott, sokat lerónak hibáiból, sokat mentenek.

CXVII.

Aug. 27. *Fiesco.* Érthetetlenség s több öreg és apró hibák által éktelenített előadás. A szerep nem tanulás, úgy látszik el akar egészen hatalmazni színpadunkon, s ez, ha egyszer másszor bocsánatos volna is, de jövendőre szomorú kilátás. A legbotránkoztatóbbakat nem akarjuk most megnevezni; mert úgy hiszszük, magok is pirulnak akadozásaikért, de kénytelenek leszünk azt tenni, ha meg nem szünnek a közönség türödelmét kisérteni. A nőkön kívül, kik rendszerint tudják leczkéiket, dicséretes kivétel Lendvay, ki Fiescónak nagy és fárasztó szerepét feszített szorgalomnak s nagy készültségnek jeleivel adta s e felett egy párszor kénytelen volt még akadozó társait is kisegíteni. Társaitól oly kevéssé

segítve, s vagy tüze által elkapatván, vagy rossz szokásától nem menekedhetvén, ő is gyakran az érthetetlenség hibájába esve, a várakozásnak meg nem felelhetett. Déryné (Julia) rekedt volt. Fáncsy is, ki különben jelesen adá a szerecsent, néhányszor elforgatá a beszédet, szóval majd minden baj összejött, hogy ezen sok tekintetben nevezetes színmű hitele csökkenjen. Tanulságtalan volna részletesebb birálatba bocsátkozni, a hibák gyökeresek s annyira elágazottak, hogy azokat itt kimeríteni alig lehet, miért is csak azon főmegjegyzést teszszük, hogy ilyféle színművet soha sem kell csak szükségből előrántani, hanem inkább rá gondosan elkészülve csak akkor előállítani, midőn remélhető, hogy előadása a mű szellemi gazdagságának s a várakozásnak jobban megfelelhet.

Ezenkívül még két rendbeli észrevételünk van. Az egyik nyelvbeli, melyen hamarabb általeshetünk, a másik életbe ható, melyet színészeinknek s mindeneknek, a kiket illet, különös meggondolásul ajánlunk.

A *kört* némelyek színpadunkon még most is *kő*rnek monják, mi a nyelvbuvárnak minden esetre figyelemre, sőt vitatásra méltó tárgy lehet, de miután azt az újabb nyelvdivat *kö*rnek határozta, rövid ö-vel, igen visszásan esik színészeink ajkairól az ellenkezőt hallani. Tovább a jutÁnd adÁnd (jut*and*, ad*and* helyett) stb. még gyakran hallatnak. Mi szükség ezen barbarismusra? Szép-e ez, vagy tán szabályszerű? Miért nem mondanak ezen urak hal*Ándó-t* mul*Ándó-t*. Igy legalább következetesség volna beszédeikben.

Másik észrevételünk a már sokszor (úgy látszik hiába) megrótt érthetetlenség ellen szól. Volt idő, midőn délczeg termettel, harsány, s ha nem a nézőket, de legalább a színházat, (mely nem ritkán gyarló anyagokból állott) megrázó hanggal fellépni érdemnek s a művészetben főnek tartatott. Most szigorúbb lőn a kor kívánata: az emberek érteni szeretnék legalább, minek tapsoljanak. S ebben fájdalom, épen oly műveknél nem részesülhetünk, melyek tartalma azt leginkább megér-

demlené. Eredeti nagyszerű műveink nem igen levén, itt leginkább fordításokról lehet szó. Gyakran már a fordító nem bir eredetijével s azt erőtetett, elcsigázott mondásokban adja, mely daczol a leghelyesebb szavalással is; de hol a fordító elég szerencsés vala is kereken s magyarán kifejezni eredetiét, ha az nem egészen mindennapi gondolat, melyet színészeink saját nyelvökre átfordíthatnának, bizonyosan csak feléből, harmadából, s vagy toldva vagy megnyesve fogjuk azt tőlök hallani, valódi nyomorékját annak, a mi valósággal. S kérdjük, lehet-e akármi s kivált nagyszerű művet így éldelhetővé tenni? A ki szerepét híven megtanulja, nem ügyel mindenkor a szavalás szabályaira s természetlen ugrással kifejezést, hatást vadász, mielőtt érthető volna. S lehetséges-e ez? Hathat-e valaki, a kit nem értettünk? — Nem az operák, parodiák, bohózatok iránti előszeretet, korunk elfajult izlése, nem egyéb ellenséges körülmények; hanem ezen nem-lény, ezen érthetetlenség a magyar színház (leginkább a komoly színdarabok előadását értjük) megölő betüje. A józan ember kifárad, a művelt, a lelkes fellázad, ha előtte órákig érthetetlen, összefüggés nélküli dolgokat fecsegnek. Mi van ennél gyötrőbb a világon? Ez fölül van minden türödelmen: rossz játékot eltűrünk hazafiságból, érthetetlent nem. Nekünk, hogy színházunk valódilag megkedveltessék, jeles eredeti vagy fordított színműveкre van szükségünk, s ezeknek oly előadásán, mely az eddigiek nagyobb részéhez nem hasonlít, melyet érthetőség s kifejezés ereje népszerűvé s kivánatossá teszi.

CXVIII.

Aug. 31. Először: *Korszellem.* Vígjáték 4 felv. Irta Raupach, ford. Fekete Soma. E vígjáték, vagy inkább bohózat, nevetség ssé akarja tenni a korszellemtőli félelmet, mely körülbelül épen az a szellemi világban, mi a divat az anyagiban, s mely már nevénél fogva, minden kor sajátja. De nemcsak ezen félelmet teszi a

szerző nevetségessé, hanem azokon is költői igazság szerint bosszut állat, kik a korszellemet, a kor kivánata szerinti haladást, visszanyomni törekednek. A mű maga Raupach jobbjaihoz tartozik, s az előadás megfelelőleg jó; különösen mulattatólag jatszott Megyeri, ki a gyáva Töksi Pelikánt rettegéseiben s fel-felbátorodásában a legtermészetesebben ábrázolá, és Szerdahelyi, ki Bodóban a falusi nyers együgyűséget állítja elő.

CXIX.

Sept. 11. *Ősanya.* Szakácsy Járomir szerepében újabban bebizonyította, hogy a pesti színpadhoz méltó, kivált ha további együttjátszás által az itteniekkel jobban összesimul. Az előadás, mennyire egy ilyen éjjel bolygók, kisértetekből álló műnél lehetséges, jó volt, még Bartha is hiba nélkül mondta el a fordító rossz verseit, a mi neki dicséretül szolgál: óhajtjuk egyéb szerepeknél is ezt mondhatni róla. Általános hiba volt a versek éneklése, Fáncsy szavalását kivéve, ki nem látszott versekben szólani, legalább nem volt beszédéből kivehető.

CXX.

Septemb. 12. *Korszellem.* Az előadás jó, mint előbb; valamivel élénktelenebb. A fordítás egy kis átnézést s kiigazítást s néhol pótolást kivánna, minden esetre ügyes s ahhoz értő kéztől.

Sept. 21. *Saluzzoi Corona.* Az előadás sikerült, a főszemélyek általában jól adattak. Lendvayné (Corona) és Lendvay (Gvido) jelesen vivék nem háladatlan szerepeiket. Lendvaynak ma kevésbbé volt szavalási hibája észrevehető, s játéka híven ábrázolá a bátor, semmitől nem rettegő, egészen lovagias Gvidót.

CXXI.

Sept. 25. *Atya és vőlegény egy személyben*, vagy: *A konstantinápolyi út*. Vígj. 3 felv. Irta Picard, fordította Éder György. A színmű jó s élénk, összevágó előadással igen mulattató, a mi itt jó részben hibázni látszott. Egyéb megjegyzésünk nincs, mint hogy a jó darabot be kell tanulni; mert különben a szerepvivők jól voltak választva. Csupán Somogyi tulzá a részeg postakocsist. Részegnek nem oly könnyű lenni színpadon, mint azon kívül.

CXXII.

Sept. 28. *Örökké*. Sajnálnunk kellene, ha rossz vagy hiányos előadás által ezen különben kedvelt darab a közönség kegyéből kiesnék. Ferdinándot (ez előtt Egressy Gábor szerepét) most László adta elég szorgalommal s helyenként élénken, de nagyon egyszinűleg s egy kissé finomtalanul. Leghibásabb volt Mathild meglepése. Az ilyen dolgokat előre kellene kiszámolni s ügyesen végrehajtani. Midőn Mathild benn zongoráz s Ferdinánd hegedűvel kiséri s amaz erre kijő, Ferdinándnak nem az ajtótól távol, hanem inkább az ajtóhoz közel kell vonulnia; mert a ki kijő, természetesen előre néz, nem az ajtó mellé. Itt ugyan azt lehetne mondani, hogy a színen az efféle dolgokat (meglátást vagy meg nem látást) a tér nyiltsága s kicsinysége miatt különben is csak képzelni kell. Igaz; de hol a képzelődést látszattal elősegíthetjük, mint különösen itt, s hol a tréfa épen ebben áll, azt minden esetre tenni kell. Mathild mind e mellett meglátja Ferdinándot, de mintha nem látná, hamisan mosolygó ábrázattal előbbre megy, s midőn Ferdinánd kézen ragadja feltett hamis szándékaként, meg nem lepetik; azonban szemei s arcza folyvást jelentik ezen tréfának sikerültét (az iró szándéka legalább ez). Ferdinánd jő s megütközik, bámul Mathild rendületlenségén; de mind ezt nem valami inarticulált mormogásféle hang-

gal, hanem némán, arczjátékkal s mozdulatokkal kell kifejezni. Mind ez magában kicsinység; de az ily apróságok teszik a nem egészen aljas vígjátékokat oly érdekesekké, vagy ellenben éldelhetlenekké, ha nem sikerülnek. Vámainé (Komlósiné) szerepét igen helyesen hogy nem férfi adja többé, de nem Komlósiné. Nem szívesen teszszük bár, mert színésznőről, ki oly régen szolgál a magyar közönségnek, keserves rosszat mondani; de ki kell mondanunk, hogy ő nem a pesti színpadra való. Legalább nagy szerepben ne lépne fel. Az a siket, nehezen gördülő hang, a régi iskolának természetlen, éneklő modora a szavalásban, mozdulatainak szegletessége nem tulajdonok, melyekkel a pesti színpadon megállni lehessen. Lendvayné a kedves, szeretetre méltó Mathildot oly jelesen adá, a mint csak lehet.

CXXIII.

Sept. 30. Először: *Álom-élet*, vagy *A párisi szép hímvarrónő*. Színjáték 4 felv. Franz József után fordította Komlóssy Ferencz. — Markitta, hímvarróné (Déryné), kibe egy asztalos legény szerelmes, nagyravágyásból, mert egy marquis (egyébiránt hamis játszó) is jár utána, elutasítja az asztalos legényt, de ki mind a mellett másnap a feleletért eljőni igérkezék. Markitta anyjához imádkozik lefekvés előtt áldásért s ez abban áll, hogy egész sorsát megálmodja: eleinte dús pazarló, utóbb mindig alább-alább szállva vég inségre jutna, midőn fölébred az asztalos legény zörgésére, kit ekkor természetesen igen szívesen fogad. Hogy az álomból a közönség is lásson valamit, Markittának magának kell azt eljátszani, a hozzá tartozókkal együtt, mi egy kissé vakmerő fogás; de ha magunkat rajta egyszer túl tettük, a mű elég érdekes vagy inkább tanulságos az érdek rovására. Az előadás jó.

CXXIV.

Oct. 6. *Garrik Bristolban.* Vígjáték 4 felv. Deinhardstein után fordította Csató Pál. Megyeri helyett Garrikot Lendvay adta, igen sok ügyességgel minden testalkat- s beszédváltoztatásban — a mi nem könnyű feladás s megfejtése nem középszerű érdem: mert a mellett, hogy magát a színésznek egészen meg kell tagadni, természetesnek is kell látszania: az erőltetettség az egész hatást elrontaná. Johnson ál szerepében kívántunk volna csupán több nyerseséget, parancsolói hangot. Egyébiránt az egész játék jól ment. Szentpétery igen híven ábrázolá a dús, de szegény drámaköltő kínjait Hild személyében, s általában sok mulatságot szerzett épen oly eredeti, mint természetes játékával.

CXXV.

Oct. 10. *Angelo.* A szerepvivők ugyanazok, kik előbb. Ezen jeles s némi apró akadozásokat kivéve, jelesen adott színdarab elhagzott a gyér nézők előtt. Mit mondjunk a kor izléséről, melynek szenvedélye a színjátéktól egészen el látszik fordulni? Laborfalvi ma különösen jól adá a zajos indulatú, mély szenvedélyű Thisbét.

CXXVI.

Oct. 14. *Peleskei nótárius,* másodszor. A híres Peleskei nótárius, a leleményes Gvadányinak elmeszüleménye, feltünt viszontagságaival a magyar színpadon is. Bajai, szerencsétlenségei többnyire azok, mik Gvadányinál; de a drámairónak gondoskodnia kelle, hogy az egymást idősorban érő történetek cselekvényekké váljanak, mit az által ért el némileg, hogy Zajtayt (így híják Peleske jegyzőjét) egy Tóti Dorka nevű boszorkánynyal üldözteti (ki erre az éj királynőjétől kér felhatalmaztatást), míg ez megbukván, a sokat szenvedett Zajtay végre diadalmaskodott. Zajtaynak tudniillik régi

kivánsága Budát s Mátyás király palotáját látni s Tóti Dorka, ki őt, mint philosophust s ennél fogva boszorkánytagadót, gyűlöli, ezen kivánságnak az által segíti teljesedését, hogy Zajtaynak egy, Pestre nagy igérettel (janitorsággal) meghivó, ál levelet irat, azt hive, hogy ennek már ellent nem állhat, s hogy a kihez honn nem férhete, azt egy hosszú uton, mely már magában is sok veszélylyel jár, könnyen elvesztheti. Zajtay csakugyan megindul, még pedig lóháton; de Tóti Dorka mindenütt előtte jár, s egyik veszélyből a másikba dönti. Először megkergeti bika képében (ez csak elbeszéltetik), majd a hortobágyi haramják közt kémnek, árulónak vádolja, kik már fel akarják akasztani, midőn lövés hallik. Erre a zsiványok elfutnak, a boszorkány is futni akar: de Zajtay egy seprőt tesz keresztül az ajtón s kihuzván nagy kínnal széles fringiáját, nyakát akarja szegni, midőn (új baj) a poroszlók berohannak, s a dühösen vagdalkodó Zajtayt lefogják; őt ugyan a hadnagy megismervén, szabadon ereszti; de az alatt a boszorkány elillan, hogy ismét új bajba keverje. Alig érkezik meg Tiszafüredre, rá küldi a részeg vasas németeket, mint commissariusra, kik midőn verni akarják, a fogadóstól az által mentetik meg, hogy az őt kántornak mondja. Szegénynek most énekelnie, tánczolnia kell, míg a káplárbot a vasasokat el nem ugratja. Megérkezik szerencsésen Pestre lóháton s a pesti korhelytől, ki a Zrinyiben szokott tanyázni, elfogadtatik. Mindketten a magyar színházba mennek, de a nézőhelyre nem férvén, csak az orchesterből nézik Othellót, (öt-hollót, mint Zajtay először olvassa); de az igazság szerető peleskei notárius nem tűrheti, hogy Othello szép nejét meggyilkolja s fölrohan széles kardjával a színpadra, a pesti korhely utána. Itt nem használ semmi magyarázat; a játszók s utóbb a rendőrség szétveretnek; még a súgó is lyukába hajtatik, míg végre a zenebonáskodókat egy színpadi sülyedő nagy ijedtségökre leviszi, s a játékszín alvilágából a súgólyukon bukkannak fel. Azután vacsora követ-

kezik. Zajtay jurátus fiával találkozik, ki egy gazdag serfőzőnek leányával van szerelemben. A serfőző nem akarja, hogy leánya jurátusnévá legyen s a boszorkány, kit nem ismerve, szolgálatba vőn, az öreg Zajtayról fiára fordítván haragját s úgy szólva egy csapással két legyet akarván ütni, az ifju Zajtay ellen leselkedik; de szobaleányi csel által a serpinczébe csalatván, midőn hallgatózni akarna, az előtapsolt serfőző legényektől a hordóba fenekeltetik. S így háromszor megbukván, az éj királynéja nyugalmazottan, azaz minden ártó tehetségtől megfosztva, a sz. Gellértre kárhoztatja. Ezen kifejlést egy epizod előzi meg a serfőzővel. Ez t. i. a házabeli kisértetektől tartva, a kávéházból nem mer éjfél előtt haza menni, s itt találják őt a színházból kijöttek, köztök a két Zajtay. Míg ezek játszanak, puncsoznak, a serfőző elalszik. S ekkor egy furfangos eszűnek ötlete szerint minden gyertya eloltatik, míg másfelől mindenféle zaj s beszéd hallatik, mintha a társaság egy része billiardot, más kártyát és shakkot játszanék. A felébredt serfőző mindent hall; de semmit sem lát s azon gyanúra jő, hogy megvakult. A csintalan sereg csak ezt várta. Hozzá tolakodnak, s mindnyájan erősítik, hogy szemén szörnyű nagy hályog van; de a czimborák egyike anglus orvosnak mondja magát s megigéri kigyógyítását, ha leányát az ifju Zajtaynak, mint ki életét (az orvosét) megmenté, feleségül adja, mit a minden felől sarokba szorított serfőző végre meg is ajánl, noha leánya már másnak volt igérve; de ki a Svábhegyen mulató menyasszony barátnőitől kipisszegettetik. A peleskei notárius így nemcsak Buda várát látja meg, hanem kárpótlásul az ál levélben igért s meg nem nyerhetett janitorságért, fiának egy gazdag s derék leánynyali összekelését is megéri.

Ebből látni, hogy a darab meséje elég tartalmas; de mint említők, csak a boszorkány incselkedései által tétetik drámaivá. Egyébiránt az ilyen színművek többé nem példátlanok, p. *Az utazás közös költségen*, egymást

érő galibákból áll, az egész darabban semmi egyéb bonyolodás, mint hogy uton vannak; de a jelenetek jók, hív képei azon helyzeteknek, melyeket ábrázolniok kell, s a mű elég mulattató. E darab elrendezésére nézve csak az a kifogásunk, hogy az epizod igen végére van szorítva, s ez által a fő személy érdekét csaknem egészen elnyeli; vagy előbb kell vala a másodrendű cselekvényt megindítani, vagy az öreg Zajtaynak benne több szerepet adni. A jelenetek inkább könnyű s ügyes kézzel vannak dolgozva, mint szigorú pontossággal, miért is rajtok itt-ott lehet s kell javítani. — Különösen jó a vasas németekkeli, a Hopfen serfőzőveli jelenet, a boszorkány kergetése, de mindenek felett a színpadi expeditio. Itt természetesen a mi bölcseink mindjárt azt hányják föl, hogy nem új! Az a gondolat, hogy valaki a színpadra felrohanjon, s a színészeket ott szétzavarja, nincs *Kean*ból véve; mert ott csak lekiáltanak a páholyból; Kotzebuenál történik valami hasonló, de nem színpadon. Azonban ha ezen eredetiségkereső urak figyelmesen olvasnának, tudnák, hogy ez a gondolat annyiban nem új, mert egy franczia Londonban csakugyan karddal rohant fel a színpadra, hogy a Napoleont térdepeléssel meggyalázó színészt levágja. Eddig tehát semmi ujság; de nem szabad-e a történt dolgokat színpadon használni? Sőt Horatius szerint nem tanácsosabb-e, mint egészen újakat költeni? S Zajtayval nemcsak ez történt; neki a színpadon sok csudálatos viszontagságai voltak, szóval, ezen ötletet a szerző úgy használta, hogy az alkalmazás s kidolgozás eredetiségét tőle megtagadni nem lehet. Ebben állana tulajdonképen az eredetiség; mert hogy egészen újat a mostani korban, annyi literaturák gazdag művei után kevés elme találhat fel, az kétséget nem szenved. Csak az a különbség, hogy a tehetetlen, terméketlen ész lop vagy rabilag utánoz: míg a valódi költői elme sajátságosan fejti s képzi ki a felvett anyagot s még utánzásaiban is némi eredetiség jelei látszanak.

A gyengébb jelenetek közé tartozik a juhásztanyai, a haramjákkali találkozás. A haramják általában igen halvány színekkel vannak festve; vagy pusztán felléptetni kell őket, vagy pedig ha characterisáltatnak, élesebb és hívebb vonásokat választani képeikhez. A juhásztanyai jelenet egy dal által emeltetik ki, mely mind gondolva, mind dallva jó; e jelenetet talán úgy lehetne drámaibbá tenni, ha a juhászok énekelve lépnének fel, s közben zaj hallatnék, mire az éneket abba hagyván, Zajtayt a bikáktól megmentenék. Ez, hálálkodásait végezvén, a tanyára vezettetnék ugyanazon énekkel, melylyel a jelenet kezdődött.

Mi a személyeket illeti, azok elég éles vonásokkal vannak rajzolva, kivévén a boszorkányt, ki varázsi hivatalába csak igen vékonyan van beiktatva, úgy hogy inkább egy mindennapi cselszövőhöz, mint boszorkányhoz hasonlít. Szükséges volna továbbá Zajtayval szorosabb összekötetésbe hozni, s minden esetre megbukásakor Zajtaynak fölötte diadalmaskodnia. Nem ártana talán a szerzőnek azon gondolatot, hogy Tóti Dorka Zajtayt philosophiája miatt üldözi, egyenesen scenába hozni: Tóti Dorka p. o. vitetnék a néptől, hogy megégettessék, s ekkor Zajtay egy körmön font oratióval megmutatná, hogy nincs boszorkány s a nép elbocsátaná Dorkát; de ez sokkal nagyobb bűnnek tartván a boszorkánytagadást mint a megégetést, boszuját megmentője ellen fordítaná. Minden esetre következetességnek kellene lenni a kivitelben, hogy Tóti Dorka vagy mint valóságos boszorkány, vagy mint ámító tünnék fel. — Zajtaynak a játék vége felé, hol a figyelem róla elfordul, legalább némely elmés ötletekkel, mondatokkal kellene azt fentartani, s nem kevéssé komikai tárgy volna, őt a merő falusi magyart, a német Hopfennel, leendő nászával közelebbi ismerkedésbe hozni; holott most (minden esetre hibásan) egymással szót sem váltanak.

A mennyivel ezen változtatások a darabot hosszítanák, annyival lehetne némely más jeleneteket, p. a név-

napi tisztelkedést, a haramiákkali találkozást stb. rövidebbre vonni.

A dalok közől jó a juhászdal; ellenben gyengék és hatás nélküliek: a haramják első dala, jurátus Gazsi dala s a szobaleányé. S általában óhajtanók, hogy ezen dalok s énekek tartalmasabbá, kerekebbé s a muzsikával is helyenként összehangzóbbá tétetnének.

Mit tartunk ezen költés neméről, mely annyira divatba jött: talán egykor különösen lesz időnk s alkalmunk elmondani; a jelen műről azt irjuk, hogy ez kétségkívül a jobbak közé tartozik; a hazai e nembeli termékeket minden tekintetben fölül mulja s magát a színpadon mind népi elemeinél, mind számos komikai helyzetei s — charactereinél fogva sokáig fentartandja.

Egy dolgot kell még említenünk. A humorról az ifju Zajtay ezt mondja: «A magyar humor eddig egy alföldi mocsár, mely peshed és rothadó gőzével vesztegeti a levegőt, belőle csak békák kurutyolnak stb.» A *Rajzolatok* szerkesztője elég gyarló volt ezt magára venni, s még gyarlóbb a közönség színe előtt érte boszonkodni (l. *Rajz.* 1838). Tudtunkra Fáy András s Kisfaludy Károly irtak legelőször e nemben, azóta elszórva többben, s különösen a *Rajzolatok*ban. Kérdés: kimondatott-e mindezekre azon nehány szó által a halálos itélet? Bizonyosan nem, vagy csak a mennyire s ha azt üres, silány semmségök által megérdemlik. S ha most valaki egy ilyen általános, nem is humoristák, hanem csak a humor felett kimondott itéletre felsivalkodik: nem fut-e önkényt a tőrnek ellenébe, nem azt kiáltja-e, hogy találva van? A műveiben erős, az ilyen parodiákban mulatságul s minden személyes utálás nélkül kimondott itéletek által nem hagyja magát sem fellázítani, sem leverni. Mondja valaki p. hogy «a magyar dráma egy sánta eb, mely a külföldnek láthatatlan messzeségben biczegve utána csahol», bizonyosan egy józan drámairó sem fogja azt magára érteni, még kevésbbé érette nyilván kikelni. Helyes-e ezen s a hu-

morról kimondott itélet vagy nem, az most nem ide tartozik; de ilyeket botránkoztatás nélkül lehet mondani *s hogy ezekben csak a nagy közönségnek szabad tetszését vagy nem-tetszését kijelenteni,* minden, ki az irói szabadságot bármely korlátozottan is becsüli, meg fogja engedni. S ha végre ily általános kifejezésekben sem szabad valamiből tréfát űzni, akkor inkább tegyük le a tollat. Sajnos, hogy nálunk az ilyen dolgok felett, melyeket egy jó házi ész is belát, vitatkozni kell; de iróink oly kényesek még, oly csiklandósak, hogy a leggyengébb érintésre is feljajdulnak, s igazolásokra a legfonákabb módot választják: a haragot és dühös kifakadást az itéletmondó ellen, kit ez által csak fontossá, nevezetessé tesznek, ki különben talán igen hamar feledésbe merült volna. Kiveszem, ha valaki birálóink hamis tanításait, vagy épen tökéletes járatlanságát birván kimutatni ingerültség nélkül, magát egészen a dologhoz tartva, értekezik, az ily dolgok feletti vitatások csak hasznosak lehetnek; de az ilyeket nem kell (s nem is lehet) az első felhevülés pillanatában papirosra tenni, az ilyennek érnie kell, s egyenesen mű- és tudományszeretetből eredni. Ellenben minden egyes puszta vélemény, vagy épen ötlet ellen (kivált ha az világosan személyt nem sujt) kikelni vagy épen dühösködni, épen oly sikertelen, mint nevetséges. Igaz, hogy kellemesebb (noha talán kevésbbé hasznos) volna mindig szép szót s csupa dicséretet hallani; de az ilyen csemege is elveszti édességét, kivált ha megszokjuk, s útóíze, a késő csalódás, sokkal fanyarabb, hogysem józanul kivánhatnók. S a ki síkra lép, mindenesetre késznek kell lennie, jó, rossz, helyes vagy fonák birálatok hallására s a legkeserűbb birálat ellen az a nagy vigasztalása lehet a hiven s nem áldatlan észszel fáradónak, hogy mű, mint birálat, csak tartalmi becse szerint nyomós, s egyik mint másik csak ez által fogja magát fentarthatni. Legjobb felelet, kivált a puszta, motiválatlan birálatokra nem ügyelni, ha rosszak; elfogadni s követni, ha helyes utasítást, intést foglalnak magokban.

A muzsika könnyüségénél, a tárgyhoz illő változatosságánál s magyar szelleménél fogva általában tetszett, s örömmel üdvözöljük a fiatal művészt, ki iróinknak az efféle dolgozatokra ügyes szerzeménye által nem csekély ösztönül szolgálhat.

Az előadás, kivált az első alkalommal egészben véve dicséretes szorgalomra mutatott, a másik hanyagabbul ment ugyan, de Megyeri most is szintazon kedvvel s eredetiséggel adá a peleskei notáriust, s Kovácsné a boszorkány szerepét. A Shakspeare Othellójából vett jelenetre csak azt jegyezzük meg, hogy az nagyobb figyelmet érdemel, hogy abban nagy művészek tüntetik ki magokat, s hogy színészeink ily töredékek jól adása által lassanként a legnagyobbra, a halhatlan iró egész drámáinak adására képezhetik magokat.

A juhászok s általában a magyar köznép öltözetére az a megjegyzésünk, hogy azok nem járnak mindig nadrágban s szokottabb öltözetök a gatya, s ha a színház az öltözetek hív másolója akar lenni, azt a maga helyén meg kell tartani. A finnyásabbak talán megütköznek az ily újításon; de ha színen pongyolában, férfi s asszonyi hálóköntösben (melyek alatt azonban más öltözet is van) föl lehet lépni, ha rongyosak, félmeztelenek (minden esetre csak látszólag ilyek) nem okoznak botránkozást: nem látjuk által, miért ne lehessen a köznépet saját öltözetében, gatyában, fölléptetni, mely ismét a színházi szokás s illedelem szerint csak felső ruha fogna lenni. S ha ki még is ezen óvás mellett is botránkoztatónak találná az ily öltözetet, annak oly mélyen ható képzelődése van, hogy előtte köpenyegben sem volna elég bátorságos színpadra lépni.

CXXVII.

Oct. 17. *Szapáry Péter.* A dühös Hamzsa béget Bartha igen jól adá. A többi üres, felületes characterek, mennyire az ilyeneket lehet, jól, szorgalommal adattak.

Oct. 19. *Örökségi egyezés.* Színjáték 4 felv. Előjátékkal 1 felv. Irta Vogel. Fordította Jakab István. Ezen sok tekintetben fonák és borzasztó, de nagy hatású színdarab előadása a jobbak közé tartozik. A gonosz, de bűnbánásban sínlő Dániel szerepét általában jelesen, s álomjárásaiban különösen jól adá Megyeri. Lendvay (Ottmár) szabatos játéka figyelmet s javalást érdemlő. Beszéde mind inkább tisztul szokott hibáiból.

CXXVIII.

Oct. 21. *Intermezzo.* Jól adatott. Csupán Komlósiné (Klingenné) s Erkelné (Amália) helyébe kivántunk volna mást. Ez utóbbinak ügyekezete dicséretes; de az ilyen szerephez, bár rövid, gyakorlottabb színésznő kivántatik. Komlósiné sokkal mélyebben van merülve a régi iskola hibáiba, hogysem Pesten tetszhessék. Bartha a falusi urfit (Birken Jánost), Szerdahelyi Vojta bárót, jól, Telepy a bohókás Mátyást igen mulattatólag adá. A fiatalabb színészek közől figyelmet érdemel Török (cziczomaárus), kinek könnyű, erőltetlen játéka minden fellépéseiben szembetünő.

CXXIX.

Oct. 22. *Leányőrző.* Sebesebb, összevágóbb játékot ohajtottunk volna; azonban az előadás helyenként dicséretes, a szerepek mind jó kezekben levén. Udvarhelyire (Sziklási) nézve van csak megjegyzésünk; neki mind öregebbnek, mind régiesebb öltözetűnek kell valla lennie, hogy nem fiatal gazdasszonyávali összekelése hihető legyen. A darabból néhol törölni kellene, nem ugyan jeleneteket, mert azok között nincs fölösleges, hanem néhány hasonlítást s képeket, melyek társalkodási darabban, mint ez, néhol keresetteknek látszanak. S talán nem ártana mellette még egy kis vígjátékot adni, mert magában rövidnek látszik. Az előadásra visszatérve, Kovácsné (Margit) egy helyen azt mondja: «Nem szeret ugyan (Sziklásit érti); mert én is asszony vagyok.»

Kisfaludynál az így van: «nem szeret; mert én is a szépnemhez tartozom». S ez egész más s a tréfa abban áll: hogy Margit magát is a szépnemhez számítja. Ez magában csekélység; de sok csekélység végre nagy summát teszen s minden esetre bizonyság arra, hogy kivált gondolkozó író művénél a rögtönzések s eltérések nem javalhatók.

CXXX.

Nov. 1. *Peleskei nótárius.* Az előadásra nézve jobbára azok észrevételeink, mik előbb, s ohajtásunk, hogy e kedvességet nyert színdarabot, mennyire lehet, színészeink szorgalom által emelni ügyekezzenek inkább, mint csökkenteni. Az ilyen darabnál is mellőzhetlen feltétel marad, a szerepet jól tudni. Multkori birálatunkban azon igazítást teszszük a darab meséjére nézve, hogy előbb a haramia jelenet jő s aztán a juhásztanya; továbbá, hogy Gvadányiból a fő characteren kivűl csak annyi van véve, hogy Zajtay Pestre megy janitorságért s bikákkal s vasas németekkel vesződik utjában. Nézők nagy számmal.

CXXXI.

Nov. 3. *Benyovszky.* A műről már elmondók itéletünket. Az előadás a jobbak közé számítható, különösen kedves alakká varázsolta Lendvayné Afanaziát; Lendvay igen csinos Benyovszky volt s megmenthetetlen szerepét, igen helyesen, minden zaj nélkül vitte, mely ez által kevesbbé bántó, mint különben. Stefanovot Bartha sok erővel adá.

Nov. 13. *Donna Diana.* E színműnek színpadunkon különös sorsa van. Tetszik s megtapsoltatik nem azért s nem úgy, mint s miért érdemlené; de elég hogy tetszik, s be van fogadva a közönség kedvezéseibe. A min csendes gyönyörködéssel mosolyogni kellene, itt hangos kaczajt okoz: a karzat ki nem maradó hahotával üdvözöl minden cselt, zajos kedvkitöréssel minden ügyes fogást, mely a gőgös szép meghódítására fordít-

tatik. S csak e körülmény az, melylyel az egy kissé finomtalan s részint nyers előadást menthetőnek, sőt a színészeti ízlés gyermekkorához képest majdnem ajánlatosnak véljük; mert igen könnyen eshetnék, hogy ezen minden apróságot zajosan kiemelő érthetőség nélkül sok végképen elveszne, mi most figyelemmel, sőt tapssal fogadtatik. Szerepét legjobban fogta fel s vitte ki Lendvay (Cæsar); erőltetett daczában s való érzelmeiben épen oly következetesen hű, mint természetesen átolvadó, minden botránkoztató ugrás nélkül. A csaknem összerogyásig beteg Lendvayné (Diana) helyenként sok hatással játszott; de a büszke, fenhéjázó királyleányt nem elég méltósággal s fenséggel ábrázolá. Megsértett hiúságából eredett haragja inkább méreg, a szerelem által felolvadó hideg büszkesége több mint érzés, valódi érzékenyülés volt. De játéka még e hibás felfogás mellett is érdekes lévén, rögtöni betegsége mellett úgy lehet azt tekinteni, mint áldozatot, melyet színészi hivatás és vonzódás, szenvedések között a semmit nem gyanító s ezért hidegen biráló közönségnek hoz. Perint László igen nyersen, igen zajosan kiemelve adá, de erről már elmondók itéletünket. Haray (Gaston) gyenge szavával s akadozásaival még nem tudta megnyerni a közönség figyelmét. Az ifj. Egressy (Louis) sok szépérzettel, tapintattal bir; de valami bágyadtság, erőtlen, férfiatlan lágydadság van minden előadásaiban s ez már oly régen tart, hogy szinte kételkedni kell előmehetéséről. E mellett kezei s nyaka rángatásai a színészi mozdulatok kerekdedségétől még igen távol vannak. De mind ez hibás irány lehet s talán könnyű, erőltetlen játék keresése; de ennél elsőbb a helyes, szabályos játék, s ha ezt sajátjává tette, következni fog a könnyűség is. — A dámák nem mindenkor látszottak ügyelni a megjelenő herczegek üdvözléseire s hajlongásaira s ez igen boszantó figyelmetlenség, habár kicsiségnek látszik is.

CXXXII.

Nov. 15. *Haramiák.* Az öreg Moor Udvarhelyi M.; Károl Lendvay; Ferencz Egressy Gábor (újonnan szerződött tag); Hermann Fáncsy; Spiegelberg Megyeri; Roller Bartha; Amália Laborfalvi Róza. A szereposztás mint látni, igen helyes, színészeink kedvvel s jelesen játszottak s az egész előadás szerencsésen összevágónak, rendkivűl jó hatásúnak mondathatnék, ha a régi fordítás, mely Egressy szerepén kivűl, nagy részint megtartatott, nem botránkoztatta volna a hallgatókat. Ideje volna már, jobb fordítás is levén, az ily avultságokkal felhagyni. Nem értelemzavaró, nem bántó-e még most is *elintézést* hallani *szándék* helyett *s gondviselés* helyett *előrelátást, örök chaos* helyett *szünetnélküli zürzavart?* — Egressy, kit a közönség zajos tapssal fogadott, a gonosz Ferenczet szabatosan, jól kiszámított következetességgel ábrázolta, s játéka, kivált a végijedelem s marczangoltatás jeleneteiben, tiszta művészi éldeletet nyujtott. Csak egy észrevételünk van. Midőn atyjának hízeleg, nem villanik át veszedelmes gonoszsága; ő érez inkább, mint hazud érzelmet; de ezen kezdeti hibán túl az egész többi véleményünk áll. Lendvay nehéz, fárasztó szerepét meglepő szerencsével és sikerrel s általában jól, helyenként elragadólag adá, bizonyosan sokkal tisztább hatást vivandó ki játékának, ha azt a régi fordítás hibái nem zavarták volna. Megyeri, Bartha, Fáncsy egészen azok, miknek lenniök kelle, tetemesen emelték a mai est érdekét. Hű és jó hatású volt, noha egy kíssé lassú és nehézkes Udvarhelyi játéka is. Laborfalvi, vége felé mindig kevesbbé érdekes szerepét szorgalommal adá.

CXXXIII.

Dec. 3. Lendvayné jutalmául először: *Királyleány mint koldusnő,* vagy: *Az élet iskolája.* Színjáték 5 felv. Irta Raupach Erneszt. Donna Isaura királyleánynak

gőgje, makacssága, zabolátlan indulatai s férfigyűlölése, mesterségesen szőtt álnyomor által töretnek meg, s midőn érzelmei a balság tűzpróbája által megtisztulnak, ismét az lesz, a ki volt, királyi hölgy, egy szeretett férjnek, királynak neje. Annyiban hasonlít Griseldishez, hogy ott is mint itt, álbajok miatt szenved a darab hősnője, annyiban különböző s jobb, hogy Griseldis méltatlanul gyötörtetik, Isaura nem egészen. Nem egészen, mondjuk, mert hogy valaki férjhez nem akar menni, vagy csak olyanhoz, kit szeret s hogy egy kissé makranczos, még azért oly kemény próbát nem érdemel. Egyébiránt e fogyatkozáson egy-két vonással is lehet segíteni. Másik, miben Griseldistől különbözik, az, hogy ott tudói vagyunk a cselnek, itt azt csak gyanítanunk kell. S ez, ha a mű œkonomiájára nézve tán javaslatos is, de másfelől megfosztja a költőt az alkalomtól, hősét, Sancho-Perezt, ez erőszakos házasságért valamennyire, szerelmének nagysága, bensősége által igazolni, mit most csak jó szerencse, ha elhiszünk; mert csaknem minden, Isaurán kivűl, álszerepet viszen s kettős komédiát játszik. S ezt a nézők előtt egész a végpontig eltitkolni akarni, úgy véljük, rossz fogás: mert ha valahol, itt is áll azon tan, hogy a dráma személyei között állhat fenn titok, a kifejlés idejéig; de ugyan azt nem mindig jó titokban tartani a közönség előtt: ennek ismerni kell embereit s részint viszonyaikat, hogy sorsok őt annál inkább érdekelje. — Menynyivel finomabb kézzel vannak Donna Dianna cselei szőve (a két mű közt némi hasonlat van), mennyivel drámaibb s valószinűbb az egész szerzemény; ellenben az élet iskolája vígnak Donna Isaura mély szenvedései miatt igen komoly, komolynak a cseljáték miatt igen mesterkélt: szelidebb árnyazattal jó vígjáték válhaték belőle, milyen a fölebbi s a *Mézes hetek*. Ebben az álszerep igen jól áll s annyival hatóbb, mert csak egy vagy két személyre van szorítva, s nincs hihetőség ellen. Általában az ily cseljáték alig sikerülhet komoly darabban, legalább rendkivűli ész kivántatnék hozzá, hogy annak

lehetőségét megmutassa. Egyébiránt ez egy körülményt elgondolva, a darab elrendezése s kidolgozása mesterkézre mutat, s helyes psychologiája által érdekes maradand. — Az előadásról több jót ohajtanánk mondhatni s úgy hiszszük, fogunk. Mellesleg mondva, a fordítás igen gyenge mása a szép tiszta nyelvű eredetinek, ehhez járult a játék nagy részének érthetetlensége. Színészeink még mindig szeretnek a színfalakkal conversálni s ekkor jó szerencse, ha a közönséghez egykét tévedt hang eljut. S ha most azt mondjuk, hogy a darabnak száz szépsége van, s ebből nagy rész a fordítás gyarlósága által elvész, nagy rész a siket levegőben érthetetlenül oszlik el, legjobb előadás mellett is mennyi rovatik le az egész hatásból? S várhatjuk-e, hogy ily hiányok mellett csak távolról is mérkőzhetünk? De az előadásban is még sok javítni való maradt. Isaura szerepe (Lendvayné) nehéz, sok indulaton, szenvedélyen viszen át, s csaknem az egyetlen az egész műben, mely való hajt ábrázol. S ezt soha sem szabad feledni. Isaurának első balesete után folyvást borongónak kell lenni s minden fájdalomtalan felvidulás, játsziság hozzá nem illenek. Meg kell rajta folyvást a magas születésnek látszania, mert azt (bár akarja) titkolni nem lehet, s gőgjének, királyságának s leverettségének csak fokonként menni át egy szerető hitves alakjába. Lendvay jó Sancho volt s deli király, de beszédeiben nem elég fenséggel, azokon sokkal jobban ki kell tünni a leereszkedésnek. Ezeket véljük a legszükségesebb megjegyzéseknek; többire reméljük, hogy azon apró botránkoztatások, melyek a figyelmet annyira zavarták, meg fognak szünni a későbbi előadásokban.

CXXXIV.

Dec. 10. *Caligula,* először. Szomorujáték 5 felv. Irta Dumas Sándor, fordította Vajda Péter. Kar és díszmenet zenéjét szerzette Szerdahelyi József. A díszmenetet betanította Kolosánszky, a színház tánczmes-

tere. Caligula, Dumasnak ez uj színműve, mely az akkori világ romlottságát nagyszerűleg ábrázolja, Laborfalvi jutalmául került színpadunkra. Sajnálni lehet, hogy a mű jóságának az előadás távolról sem felelt meg. Nagyobb része ismét érthetetlen volt. Kivételt érdemel Lendvay Aquila szerepében, ki azt mind jól fogta fel, mind hatással adta, és Fáncsy Cherea szerepében. Egressy Caligulában akadozott s ez igen kár; mert Caligula nem hálátlan feladás s egész figyelmet érdemel. Még egy botránkoztató dolgot kell említenünk. Komlósiné (Junia) folyvást nagy szerepekben játszik, kín magának, kín a nézőknek. Mi még ügyességét sem akarjuk kérdésbe hozni; de annyi bizonyos, hogy az a kácsahang, melylyel szerepének indulatatosabb helyeit elsápogja, nem ilyen nagy színpadra való. Reméljük, hogy a jövő előadásról jobbakat lehet mondanunk. — Minden tánczneműmutatványokat ajánlunk, mennyire lehet, kihagyni, míg legalább is tűrhetők nem lesznek.

Dec. 11. *Kélalaku.* Ismét hanyagság és készületlenség. Ezen darabot színészeink jelesen adák, miért kell most csökkenését látnunk? kedvnek vagy szorgalomnak hiánya, hogy avval nem lehet úgy megelégednünk, mint az előtt? Ha ez így tart, a rák sorsára jutunk.

CXXXV.

Dec. 17. *Caligula.* Helyenként talán jobb volt az előadás, mint az előszöri, de épen oly kevéssé pontos, összevágó, mint az; pedig az ily sokszerű, sok, de szorosan összetartozó részű műnél az okvetetlen megkivántatik. Lepidus szerepében László helyett most az ifjabb Egressy lépett fel; de ezt nem találjuk jó változtatásnak. László többnyire mindent modorral ád, s szónyujtása, éneklése még gyakran visszatér; de egy megbecsülhetlen tulajdona van: rendkivűli szorgalom s rendíthetlen jó kedv és készség akármi szerephez, s az, hogy a mit játszik, van ereje kiemelni, s ha nem mindig érdekessé, legalább némileg figyelem-gerjesztővé

tenni. Ezekhez képest Lepidus Lászlótól legalább volt valami, ha nem egészen az is, a minek lennie kelle, Egressy Benjámintól árnyék. Ez ifju színészünk mindig az édest, a kellemest akarja játszani, (maga helyén ez is jó) s hangjának lelkiismeretesen őrzött lágydadsága daczolni látszik minden férfiasabb határozat vagy épen harag kifejezésével: ő akkor is szelid, mikor haragosnak kellene lennie. Ha, mint véljük, tán hangja fiatalságát akarja sokáig megtartani, csak azt jegyezzük meg, hogy a hangnak nemcsak magasságára, de mélységére is van szükség, akármi osztályban, s ez, mint az, gyakorlás által erősbödik. Már egyszer ideje volna gondoskodni a további haladásról, levetkezni játéka leányiságát, mert legjobb akaróinak is igen rosszul esik őt tagadhatatlan tehetség jeleivel mégis folyvást egy helyben szemlélni.

CXXXVI.

Vita Caligula birálata ügyében.

Január 1. 1839. *Válasz t. Vörösmarty úrnak, Caligula szomorújáték birálására.* — Midőn még fájdalom sem tudós társaság, sem *Athenaeum*, sem pesti színház nem létezett: én már akkor ifju éveimnek feláldozásával, előitéletekkel, részvétlenséggel küzdve fáradoztam a magyar színészet parlag ugarjain, tövist, gyomot irtani, és helylyel-helylyel, egy-egy kis mezei virágocskát ültetni, tenyészteni. Mint sikerült fáradozásom, azt a füredi, szabadkai, kecskeméti színházak építése bizonyítja, hol — bárki hogyan vélekedjék — a magyar nyelv terjesztésére eszközül szolgáló, s e tekintetnél fogva elszenvedhető vándor társaságok enyhet, nyugtot s födelet találnak, — és a magyar szegényebb közönséget, ha nem Thalia díszcsarnokába, de pitvarába bevezetik és kandivá teszik egykor, midőn Pestre buzát, szalonnát, ludat és kácsát hoznak eladni, annak díszcsarnokát is megtekinteni, s ez által a művészet iránt fogékonynyá, simulttá formálódnak. Hogy az áll, bizonyítja a pesti színház karzata, mely országos, sőt néha heti vásárkor is telve kecskeméti, szegedi s más vidéki szűrös, gubás, bundás hallgatókkal; pedig hígye

el V. úr, ezek *Salamon királyt* nem olvasták, de adva sem látták. — Továbbá mi buzdítá két heti ingyen munkára azon derék magyart, ki a pesti szinház építésénél magát oly jeiesen megkülönböztette, bizonyosan merem mondani: nem *Zalán futása,* — mely magasabb fogalmúak és miveltebb értelműek számára van irva, hanem a magyar vándor Thalia, melynek én húsz év óta irtogatom csekély tehetségem szerint darabos ösvényét, s ha azon derék magyarnak két heti munkáját V. úr *Árpád ébredés*ében érdeme szerint emlitésre méltónak találta, csodálom, hogy húsz évi fáradozásomért gunyoló humorával mi okból kiván egész haza előtt nevetségessé tenni? — Ha nem tetszem vagy rosszul játszom, irja azt, hirdesse! de minden gunynév vagy csufolódás nélkül, ezt tőle mint tudós társaság tagjától, oly komoly és érdemes férfiutól méltán kivánhatom. — Én Pestre — nyiltan irom — nem pénz, kényékereset vagy szükségből jöttem, hanem, hogy két nevendék leányomnak a színművészet fensőbb fokára lehető emelkedésüket eszközöljem. — Sikerül-e szándékom: nem tudom; én anya vagyok; gyermekeim tökélyeit, hibáit anyai szemem képes emelni, elnézni; — a közönség itéletére bizom őket; csak azt az egyet jegyzem meg, és magát t. V. urat választom biróul: vajon szolgálhat-e serkentésül egy fiatal kezdő színésznőnek oly hálátlan pályára indulni, ifjusága deli korát feláldozni, melyen húsz év után okkal, ok nélkül kicsufoltassék? Szeretném, ha V. úr látná, mint csügg e perczben mind két leányom könyözön közt nyakamon és sírva mondja: «Menjünk anyám innen, hisz nem szorultál rá, hogy magadat valaki által kigunyoltasd, hadd veszszen a theatroma minden kritikusaival, hol egy oly jó anyát, mint te, kigunyolnak, csufolnak, ki érettünk fáradságos keresményedet feláldozád, csakhogy a színészi pályára szükséges muzsikára, nyelvekre megtaníttassunk.» — Vesztene-e e két nevendékben a magyar színészet: azt V. úr maga itélje meg.

Minthogy ügyességemet kétségbe nem kivánja venni, — még is botránkoztatónak mondja játszásomat, megvallom, ezt kácsaeszemmel felfogni nem vagyok képes. Csak azt az egyet jegyzem meg, hogy én kötelezésemnél fogvást bármely szerepet elfogadni tartozom, magamat önkénytesen a közönség kinzására tolni nem szoktam még akkor sem, midőn azt szabadon tehettem volna. — Férjem, nem tudom, mi deák közmondással akar vigasztalni, én asszony létemre csak Peleskei-

ben, a magyar humorról mondottakra kivánom t. V. urat emlékeztetni. De engedjen meg: a kácsanyelv hangja éles, gyomra erős, gyíkot, békát emészt s nem hogy mérgöktől szárnyaszegett lenne, még tollasodik és hízik; engedjen meg V. úr, ez csak kácsa-hápogás. (Komlóssyné.)

Midőn a fölebbi válaszra felelek, oly pontokat kell érintenem, melyek körül nálunk még folyvást legkülönbözőbb vélemények örvénye forog. Ez szolgáljon mentségül, ha feleletem egy kissé bővebbre terjedend. — Azt mondja Komlóssyné, hogy ő húsz év óta fárad a magyar színészet megalapításában. Minden előtt: ezt csak oly módosítással fogadhatjuk el, mint a Párisi Naplopó derék apjáról mondja, hogy az nyerte meg a wagrami csatát és még 60,000 ember. Ez beillik egy kis különbségnek. S nem hihető, hogy ez ellen Komlóssynénak kifogása legyen; mert ha igazságos akar lenni, sem férjét, sem másokat, kik velök együtt több vagy kevesebb sikerrel fáradoztak, a magyar szinészet megalapítása érdeméből kizárni nem lehet. De még ily értelemben s ezen különbséggel is fenmarad az érdem, s távol legyen, hogy azt legkisebbé is csonkítani akarjuk; de itt más, nagy nyomósságu kérdések tolakodnak elő.

Ha valamely jeles hadvezér vagy bajnok, ki csatákat nyert, vagy nyerni segített, a maga idejében nyugalomra lép: lemarad ugyan a hír szárnyairól, de tisztelet környezi őt honn, tisztelet követi sírjába; ellenben ha ereje fogytán vagy erejénél többet merne, folyvást pályán marad s előbbi szerencséjét bukások követik, a világ kimondja rá az itéletet, szigorun, kérlelhetlenül: dicséretét a mult diadalmaiért, gáncsát a jelen bukásaért, sőt, — oly nagy hatalmú a jelen a mult felett — hét sovány tehén rendszerint fölemészti a hét kövér tehenet, a mai veszteség csökkenti a tegnapi diadal emlékezetét s csak az utókor nyugalmas törvényszéke képes kivenni az idején túlfeszített, megbukásra kényszerített érdemet a romladék alól. Szóval, ha valaki jól élt, pályázott: érdem; ha rosszul él, rosszul pályáz: nem az,

s hogy azt dicsérjük, ezt gáncsoljuk, a részrehajlatlan igazság kivánja. Mi Komlóssyné húsz éves pályája ellen semmit sem szólottunk.

«De a megbukó kiméletet érdemel a multért, ha abban érdemei voltak.» Való. S az *Athenaeum* csinján, szeliden kivánta Komlóssynénak értésére adni, hogy a pesti színpadon, nagy szerepekben kivált, rosszul áll: de mind hiába. Egy vérbe hatóbb szóra volt szükség s ez kimondatott; mi sikerrel, az idő mutatja meg. Egyébiránt, hogy az csak egy szó volt — szavazat, mely a többség véleményében enyészik el, nem szükség mondani. Komlóssyné azt is felhozza, hogy a vásár és hetivásár bundás embereit is a vándor Thalia, — melynek ő húsz éves papnéja — csalta be a pesti színházba, s az lelkesítette a szegény napszámost ingyen dolgozásra — dicsőség érette a vándor Thaliának! — s hogy mind ezt nem lehet *Salamon király*nak s *Zalán futásá*nak tulajdonítani (mint mely miveltebbek számára iratott), ez egy kis megmézezett fulánk akart lenni. De se baj! az efféléket mi már megszoktuk; alios ego vidi ventos, alias — procellas stb. S való. *Salamon,* s *Zalán futása* mind azt nem tették. — Vajha ne így volna! vajha ezek épen annyi tökélylyel dicsekedhetnének, mint hibáik vannak! Vajha méltók volnának népszerűkké lenni, vérré válni a nemzet minden ereiben, hírre kapni a külvilág előtt s becsülettel és díszszel térni meg a magyar hazába! De mit használ mind ez a sok vajha! Hova lettek a szegény költőnek büszke álmai? Mi lett belőled, szép remény? Egy pár kötet vers, melyet már csak nevéről ismernek, melyet mindenki megdicsér inkább, mint elolvasson. Keserű jutalom! És mégis így kell lenni. A sok ezer mű közől kevés éli túl irója életét, sőt csak fiatalságát is; de ha korában megtevé hatását, ha morzsa volt a nemzeti dísz nagy épületéhez, ha alapja lőn szebb jövendőnek: iró és nem-iró, színész és nemszínész, elégedjünk meg vele; ne vegyük meg kétszer az adósságot: az idő kifizetett bennünket a multért.

A mi ezen túl van, az új számvetést kiván. S ennek az előbbivel csak emlékezet utján van összeköttetése. Sovány vigasztalás talán? de jobb az öncsalásnál, mely édes; de épen olyan émelygős is, mint a méz, s mi mindennél rosszabb, utóíze méregkeserű.

Mondja továbbá Komlóssyné, hogy nem pénzért vagy szükségből, hanem leánykái nevelésiért jött Pestre. Tisztelet becsület! Ez anyagilag és okosan van téve; de mint következik ebből, hogy Komlóssyné szerepekben lépjen fel, melyeket meg nem bir, vagy hogy általában fellépjen? Sőt nem az következik-e inkább, hogy mint szorgalmas és érdemes férje igen józanul, ne koczkáztassa a vidéken szerzett hírét, ne tegye ki gunynak azon színpadon, hol gyermekeinek most nyílik a pálya? S ha kezdő színésznőkre, milyek leányai, nem szolgálhat serkentésül, hogy anyjok húsz évi fáradozásaiért (nem ezekért! ettől az Isten mentsen, csak mostani szerepiért!) gáncsoltatik: mi vagyunk-e oka s nem ő, ki arra kényszerít? Egyébiránt is, midőn K. leánykáit színészekké avatta, el kellett volna mondania, mit Kean Damby Annának mond, nem ugyan mind; mert gondos anyai szem előtt nevekedvén, a legnagyobb bajtól nem lehet tartani; de mégis sokat s csak akkor engedni meg, hogy színészkedjenek, ha mind azon bajoktól, melyek a színészt üldözik, vissza nem rettennek. Tevé-e ezt Komlóssyné? Ha nem, igen roszszul; sok keserű órától kimélhette volna meg leányait.

De most Komlóssyné egy érzékeny családi jelenetbe hagy pillantanunk: leányai nyakába borulva sírnak és veszszen-t kiáltanak a theatrumra s kritikusaira. A theatrumra is? Nem akarom hinni: ezt csak a fájdalom sajtolhatta ki belőlök; ez oly szó, melyet azóta megbántak, megbánniok kellett. Én legalább, ha gyermekeim volnának, mindenek fölött arra tanítanám, hogy soha egyes emberek hibái miatt a közjó, közügy, az intézet ellen föl ne lázadjanak: a köznek díszleni, szentnek kell lenni még akkor is, midón az egyeseket méltatlanság éri. De hogy a kritikusra veszélyt kiáltanak, már

ez megengedhető, ha szinte a kritikusra nézve igen fájdalmas is. Hol találunk paizst az ily szelid s mégis sujtó harag ellen? s ha a kedves Ida, kinek fiatal hangja lelkünkben egy régen elhangzott tavasznak dalait újra felidézi, kinek könnyű sugár termetkéje úgy áll a színpadon, mint egy megtestesült remény, kit még hibáiban is tűrünk, sőt szeretünk; mert azokban tehetséget vélünk lappangani, ez a bájos gyermek is halált mondott reánk? — Hogy soha nagyobb bűne ne legyen életében! Igen, Ida, önnek szeretni kell anyját, részt venni annak minden bajaiban, sőt szabad boszankodni is kritikusaira: de midőn ártatlan haragja elmult, hallgatni kell az ész szavára is. Ismerek egy színésznőt — nem egészen érdemtelent, de kit megnevezni nem ide tartozik — ki valaha tetszett, ha például ártatlan leánykákat játszott, mert bájosan tuda mosolyogni, tetszett, mert fiatal volt. E színésznő azt hivé, hogy mind igaz, mit hízelkedői mondanak, mit öncsaló keble zúg, s elmulasztá a fiatalság báját művészet által örökíteni, a mosolygást szilárdabb tulajdonokkal felváltani. S mivé lőn? Csaknem kiállhatatlanná! Még mosolyog, de nem tetszik többé; még fiatal akar lenni (játszania még szabad volna), de nem az többé; még szeret néha ifju leánykákat játszani terjedelmének daczára, egy boldog emlékezetű fiatalságnak minden hiuságai meg vannak rajta; de annak bája nélkül. Mily szomoru kép! S ezen színésznő sohasem hallott figyelmeztető szót, soha kritikát, de mindig magasztalást, mindig istenítést, s nem volt soha bókolók, nem imádók nélkül. Ellenben az idő egyet perdült sarkán, s magasztalás és imádó oda van! S miért? talán mert nem karcsu, nem fiatal többé? Korán sem, hanem mert évei meghaladák benne a művészetet, melynek örök fiatalságunak kell lenni, mire a külföldön több példa van. S mi sorsa most? Keserű tünődés a világ háladatlansága felett. S a mi érzés benne fenmaradt, az fájdalom! Mit mond ön ezen tükörhöz, szép Ida? Nem tetszik? És mégis nem egy színésznő fogja magát benne megismerni. S mi fogja önt e sorstól

megmenteni? a kritika? távol legyen! A józan kritika ilyesmivel magának soha sem hízelkedik. Mi tehát? Egy kis szerencse és saját józansága; de a kritika óvni fogja önt az elbizottságtól, a tespedéstől, ha arra körülményei s talán legjobb akaratú dicsérői hajlandóvá tennék; a kritika a sok elvetendő között jó intéseket is fog önnek adni, a kritika önt boszantani s keseríteni fogja. S ön ekkor mit teszen? boszút áll: nőszívnek mily édes a boszú! Igen boszút fog állani; de nemesen. Józan szorgalommal, lelkének egész erejével azon lesz, hogy a pályát, melyen indult, dicséretesen járja meg; ügyekezni fog kitalálni az igaz ösvényt s arról sem dicséret által leszédíttetni, sem gáncsok miatt visszarettenni; szerényen, de bizodalommal fokonként, nem ugrándozva, fog felhaladni a lépcsőn, mely a művészet templomához visz: művelni fogja elméjét (s ez különös figyelmet érdemel), nemesíteni és szilárdítani erkölcsét jó társaság, olvasás, tehetségét kifejteni művészetéhez illő gyakorlások által; szóval, ügyekezni fog, hogy ne csak színésznő, hanem művelt hölgy is legyen, vagyis legyen színművésznő, mely magasb műveltség nélkül alig lehető; ezek mellett gazdálkodni fog idejével, egészségével s jó nevével. S ha egykor, a magyar színészet virágzóbb szakában így szólnak: «Akarjátok látni a feddhetetlen, a művelt lelkű asszonyt, jeles színésznőt egy személyben, kihez hasonlót a magyar színpad még eddig nem mutatott, s ki példányul szolgáljon a jövő nemzedéknek? Nézzétek őt!» Ha így fognak szólani, akkor ön méltólag meg lesz boszúlva: az egész magyar világ el lesz ragadtatva, minden jobb érzésű egyet értend ön magasztalásában. S a kritikus? meg fog szégyenűlni, epedni mérgében, ha kaján; örülni, ha jó ember volt, s öröme magas és tiszta lesz, mint az égieké. — S mit gondol ön, e magas czélt elérhetendi-e: ha minden mocczanását megdicsérik, ha hibáinál elhallgatnak? S nem inkább, ha koronként figyelmeztetni fogják, hol szelidebben, hol élesebben, sőt fanyaran is — a mint ezt a kritika titkos törvényei,

vagy — a mi óvhatatlan — a kritikus szeszélye magával hozandja? Végezetre még egy tanácsot. Minden jót bizvást megtanulhat ön a régiektől; de egy rosszat ne tanuljon meg: a kritika feletti sopánkodást és érzelgéseket. Ez több, mint nevetséges, ez nyomorú. — Ön azt kivánta a kritikusnak, hogy veszszen el; a kritikus önnek jó szerencsét s az égnek minden áldásait kivánja cserében a hosszú pályához! — Komlóssyné mentségeül említi, hogy ő szerződés szerint kénytelen minden szerepet felvállalni. Legyen itt szabad három kérdéssel felelnem, 1-ször. Ki kényszerítette K—nét, hogy ilyen szerződésre lépjen? 2-szor. Szabad-e még oly szent czél rovására is, mint gyermekeinek nevelése, a magyar közönséget játékaival fárasztani? 3-szor. Nem férje-e a rendező, s valamennyire nem függ-e ettől is: micsoda szerepekben lépjen föl, ha már csakugyan föl kell lépnie, mit egyébiránt nem tanácsolhatok; mert akármint keressek is, nem találok szót, mely Komlóssynéra nézve vigasztaló legyen. Keressen bár maga, s ha talált, azzal fogom kimondani, hogy hangja a pesti színpadon éldelhetetlen. Ha a közönség máskép itél: ám jelentse ki tetszését tapsaival.

Mi a kácsahangot illeti, nem szép ugyan; de nem találtam jobb kifejezést arra, mit mondani akarék. Ha szó nélkül, csupán gondolattal, beszélhetnénk egymással s a világgal: nem írtam, nem mondottam volna; de szóból ért az ember, s én olyan szót akartam mondani, melyet megértsenek. Védelmezhetném ugyan a kácsát, mely jó, szelid házi állat, s mely senkinek sem vét. Mondhatnám, hogy a hajdani kritikák nem így szokták itéleteiket kimondani: ott bőszült csorda, őrült, maniakus volt a divatos kifejezés s nem egyes színésznők-, hanem az egész testületről, mit én, megvallom, teljességgel nem vagyok hajlandó utánozni; de ha mind e mellett a kifejezés kemény, vagy illetlen, Komlóssyné már boszút vett érette: ő engem a magyar humor kígyói és gyíkjai közé számít, sőt a mi borzasztó — elnyeléssel fenyeget: mi egyébiránt nem oly könnyű

lesz: én már egy kissé régi kígyó vagyok, s hogy a kígyó szerencsésen harczol az emberi s különösen az asszonyi nem ellen, azt már a paradicsomban megmutatta.

És most — boldog új esztendőt kivánok!

CXXXVII.

Jan. 1. *Peleskei notárius.* Botránkoztató készületlenség kezd elharapózni a magyar színházban, mi általános szorgalmatlanságból, vagy próbák hiányából ered-e: nehéz megmondani, ha csak mindkettőt nem akarjuk okul venni. Leginkább érezhető e készületlenség a csoportozatokban, hol több sebesen s néha elmésen összevágó beszédet kelle hallanunk. S mit hallunk többnyire? Értelmetlenűl összezagyvált tereferélést, hol egyik a másik szerepébe vág, vagy azt el is mondja, néha mindketten ugyanazt elmondják, többnyire pedig untató vagy inkább boszantó szünetek után, mintegy vas fogóval húzva jő a rég várt szó, melynek talán könnyű tréfát kell vala szereznie. Ily hibákat vettünk mindjárt az első jelenetben észre, hol a többek közt Szathmári Carolina (biróné) mondani valójával késedelmezett. Hogy lehet fiatal leány, kinek a mellett oly gyönyörű hangja van, nem szorgalmas? alig megfogható. Nem szégyen-e ez? Hol marad az asszonyi hiúság! Itt legalább jó hasznot tehetne. Neki iparkodni kellene, hogy magát bármily kis szerepben pontos (nem szeles) játékával, nem fényes (mert ez nem telik), de tiszta öltözködésével kitüntethesse. Nagy zavar volt a fogadói s kávéházi s eleinte a pinczei jelenetekben is; sőt fájlalva kell látnunk, hogy maga Egressy Gábor is oly kevéssé vala honn a színpadon, mint tán még soha sem. Szerepe ugyan (ifj. Zajtay) nem valami különös, de láttuk már, hogy Megyeri s maga Egressy is apróságokat ügyes játékaik által emeltek ki. Mind ezeket azért véljük szigorún megrovandónak: mert talán egy eredeti színmű sem nyerte meg ennyire a nézők ked-

vezését, kik eddig folyvást szaporodtak; de kik bizonyosan végképen elfogynak, ha az előadásokat ily léhaság szelleme szállja meg. A nagy közönség gyakran észre sem veszi a hibát; de, mi sokkal rosszabb, lassanként üresnek, unalmasnak találja a művet s megrögzött hitét a legjobb előadás sem képes megváltoztatni; mert el nem jön többé. Megyeri (peleskei notárius) méltán tapsoltatott meg most is jeles játékaért; dicséretes kivételt érdemel Szentpétery is (Hopfen) s Kovácsné (Tóti Dorka). Bartha (pesti korhely) igen helytelenül toldá meg szerepét, midőn hegedűs pajtásától bucsút vőn. Miután Zajtay bocsánatot kért a közönségtől, igen nagy fonákság újra megszólalni.

CXXXVIII.

Január. 2. *Pártütők.* A csoportozatok beszédeiben ismét készületlenség tűnt ki. Bartha különös kedvvel s eredetiséggel adá a falu kovácsát; de leginkább ő játszott nem tudni, mit kelljen helyenként mondania s talán mondott, a mit nem kelle s ez által társait zavarta. Játszani és játszani hagyni törvény a színészetben. Megjegyezzük, hogy ily rövid darabot magában nem tanácsos adni. Igen könnyen megférne vele egy más vígjáték is. A m. akadémia sok csinos egy felvonású vígjátékot adott át, és ezek még nagy részint előadatlan hevernek.

CXXXIX.

Jan. 3. *Veres köpenyeges.* Ismét vígjáték, inkább bohózat s ez egy végben a harmadik. Miután a peleskei hős nevető-tehetségünket meglehetősen kimerítette: várhatni-e, hogy azon nemű, de gyengébb adagú tréfa mulattathasson? Azonban ezt csak figyelmeztetésül mondjuk; mert talán ez úttal nem lehete másképugyan. Megyeri a veres köpenyeges kisértetet csodálatos hanglejtésű szavalásával, ünnepélyes járása- s nevetségesen siralmas arcza hamis pathoszával oly sajátságos alakká

képezte, mely mindennek, ki őt egyszer látta, fenmarad emlékezetében. Ez ismét oly alak, melyet Megyeri maga teremte; mert az író legfőbb is lelketlen testet adhata által. Egressy (Melchersohn Ferencz) nem látszék egész kedvvel vinni szerepét s beszéde a játék elején alig volt érthető. Általában neki ily szerepekhez nem nagy kedve van, mi minden esetre hiba; mert mint jeles színésznek érdekében áll, még a csekélyet is jól adni. A költő, ha epigrammát ír is, nem szabadíthatja fel magát arra, hogy hanyagul s középszerűt írjon, mivel különben csak drámát vagy eposzt szokott s szeret írni. Egyébiránt el nem hallgathatjuk azon óhajtást, hogy más részről az igazgatóság is Egressynek abban vegye leginkább hasznát, a miben erős.

CXL.

Jan. 7. *Dijoni őrültek háza.* A sikerültebb előadások közé számítható. Egressy G. (Eberhard) jeles játéka által emelve. Csak egy megjegyzésünk van. Egressy igen erősen látszott megrohanni Fáncsyt (Duflois), a mi talán igen is természetesen jő ki a színpadon, s már csak ezért sem javalható, ha azt elhallgatnók is, hogy az ily több, mint művészi elragadtatást a játszó társ meg nem köszöni. Telepy (Lőrincz) ismét sok nevetséget okozott hebegő beszédével és a «se-se-sampányi»-val. Komlóssy Ida Amália szerepében lépett fel. Menynyire eddigi játékából kivehető, beszédének nincs elég könnyűsége s folyamatossága, erre szüksége van, nem azért, hogy mindig sebesen beszéljen, hanem hogy mikor kell, tudjon. Ezt gyakorlás adja meg, fenn szóval olvasás, de tiszta, hibátlan olvasás kívántatik ide. Alig hihető, vannak színészeink, kik egy folytában három négy szónál többet nem tudnak kimondani, vagy ha merészlik, hibát ejtenek, s mások, kik kezdetben e szavakat *jog, kör* mindig *jóg*nak és *kőr*nek mondották. Színésznek, mielőtt kezét vagy lábát mozdítaná, hatalmába kell ejteni a beszédet: különben elválhatlanul

megrögzik hibáiban, s van-e gonoszabb hiba színen, mint rosszul szólani?

CXLI.

Jan. 8. 1. *Leégett ház.* 2. *A gyámság.* Megyerit most gyakran látjuk, mindig új sajátságos alakokban. Ma először a tót csizmadialegényt adá, oly hív másolatban, mint ő a tótokat általában szokta. A *Gyámság*ban a bogarász professort ábrázolta minden csodálatosságaival egy megavult s kedvencz foglalatosságába egészen elmerült tudósnak. Többszöri élénk tapssal idézteték elő. Élénken hívatott Szerdahelyi is, ki az első darabban a csizmadiát játszotta. A *Gyámság*ban Egressy Gábor adá az elkényeztetett, nyelvtudásával kérkedő, affectatioval teljes fiút, szerepének tökéletesen megfelelő kifejezéssel. De nem elégedhetünk meg László előadásával, ki ma (szokása ellen) igen készületlennek látszott; mert szerepét többnyire saját szavaival mondotta el. Ma is élénken játszott, s talán ebbeli törekvése okozá, hogy szerepe szavaitól eltérjen, s ilyenkor kellemetlen szónyújtása is gyakoribb. A szerep, melyet játszik, egy kissé vakmerő a hihetetlenség rovására, s ezt a színésznek inkább szelidíteni kell, mint túlzani: így, a mint ő adja, igen közel áll a bohózatok carricaturáihoz.

Egy kis tréfa. — Munkácsy a *Rajzolatok* ez évi 4. számában olyasmit beszél, mintha V. őtet (Munkácsyt) meglőtte volna, Ezt V. — tudtával legalább nem tevé, de ha véletlenül meg is tette volna, legfőbb is úgy járhatott, mint Kotzebue árendása a «Bakőzben.»

CXLII.

Jan. 14. *Aba*, másodszor. Kétségen kivűl legjobb műve Szigligetinek, mi annyival örvendetesb, mert a legújabb is, s haladásra mutat. S e haladás nem abban áll, hogy a többinél talán tartalomra, szerkezetére nézve jobb (noha ezekben is kedvezőleg üt ki a hasonlítás), hanem leginkább abban, a mi eddig hibázni látszott:

érzések, indulatok kifejezéseiben; ezek itt sokkal erősebbek, mint előbbi műveiben, s épen azért több hatással birók, s vannak jelenetek, melyek Szigligetit, mint valódi drámaköltőt, kitől jövendőre nagyhatású műveket várhatni, mutatják be a közönségnek. Ilyen a többek közt, midőn Aba elszökött nejét s az elpártolt Dezsőt vacsoránál meglepi, midőn későbben gyermekei tőle ijedve futnak el, s általában a nejéveli találkozások. Azonban kénytelenek vagyunk az egészre nézve több rendbeli észrevételeket tenni. Aba ábrázolásában még nincs elég biztos kéz: Aba ejeitől fogva végig igen csüggedt, lágy ember s alig hihető, hogy az egész világ, még neje is ellene lévén, mind azokat képes legyen tenni, a miket tesz. Neki keményebb, szilárdabb anyagúnak kellene lennie, s ha lelkében tűnődés, habozás forr is, az érzések, indulatok átmeneteleit szorosabb psychologiával megtartani; igen árt characterének az örök visszaesés is a bátorságból a gyávaságba; az ilyek komoly műben igen rosszul állanak; vígjátékban, hol hibák és gyarlóságok nevetségessé tétetnek, mulatságos lehet egy lágy embert minduntalan csüggedve, meg neki bátorkodva látnunk; de itt egészen más a feladat: itt hősünk erejét egy nagy rendű cselekménynyeli küzdésben fokonként szeretnők kifejtve látni, mint például, hogy a legnagyobbat említsük, Macbethben; Aba charactere kifejezésében a fokozat látszik leginkább hibázni. Azonban itt a színésztől is sok függ s meglehet, hogy itéletünk e részben, mivel a darabot csak előadásból ismerjük, hiányos. Bukne egy jeles, csaknem csodaembernek van felállítva, ki egyedül volna királyságra méltó. Kár, hogy minden erényeit s jó tulajdonait minden hihetőség s az érdemmel együtt járó szerénység ellen maga mondja el, s ez által épen ellenkezője annak, a mi lenni akart. Való, hogy drámában nem könnyű valamely személynek nagy hírt, jó nevet szerezni: ehhez jelenetek kivántatnak, hol róla például barát vagy ellenség mondják el itéleteiket, s ennél sokkal rövidebb és gazdaságosabb, ha valakivel magával

mondatjuk el mind ezt; de e helytt ez nem sikerült, s végre is csak úgy lehet Bukne jó hírén segíteni, ha az, mit a költő csak elbeszél (hogy tudniillik szabadsággal s koronával kínáltatott meg embertelen föltételek alatt, s ő később rabul készebb maradni, hogysem elfogadja), jelenetbe tétetik; mert

> Segnius irritant animos demissa per aures,
> Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus, et quae
> Ipse sibi tradit spectator.

S itt e felett még maga beszéli el Bukne a dolgot, a mi, mint mondók, még nagyobb hiba. Judit kedves alak ugyan, de nincs helyén. Inkább egy kis falusi ártatlanságnak, mint nádor leánynak látszó. Nem látjuk helyesnek azt is, hogy Sarolta Abát még akkor is lemondásra sürgeti, miután ez már minden királyi bűneit elkövette s így bátorságban csak mint király lehet. Egyébiránt Sarolta az a főbb characterek közül, kit leginkább drámainak lehet mondani. A dráma vége, hol Aba a koronáért viaskodni akar Bueval és Judit jő anyja halálát megjelenteni, s utóbb Aba ennek koporsójánál, leánya pedig szeretője (Bue) karjaiban, majd a pártütők, kik Abát halálra viszik, s a helyett, hogy a mint várható vala, Bukne lenne királylyá, Henrik Pétert (mint héja fiát) hozza s királylyá teszi, annyi érdek vágja keresztül egymást, hogy a hatás hatás által rontatik el. Itt irtó kézre van szükség s legalább is Judit szerelmes találkozását kihagyni a játékból. Hogy utoljára is a kuttogó Péter lesz király, historai drámában, melynek folytatása tán következik, elnézhető: de hogy Henrik oly kéjelmesen uralkodik a magyarokon, történetileg nem áll; de különben sincs eléggé kitüntetve: miért van oly eldöntő befolyással a magyarok sorsára, kik így mellette meglehetős birkaszerepet játszanak. Ő Aba ellenségeitől hivatott be, velök győzedelmeskedett Abán s így mint győzőnek, segédtársnak volt szava, mint Henriknek nem. Ez azonban drámai hibának igen csekély s könnyen igazítható. Az előadás dicséretes. Lend-

vay (Aba) fárasztó szerepét, félrekedten is, kitűnő szorgalommal s hatással adá. Fölebbi figyelmeztetésünkkel jövő előadáskor tán próbát tehetne. Egyébiránt érdekes volna Abát Egressytől is látni. Laborfalvi Róza Saroltát jelesen, igen tiszta szavalással adá, Judit szerepét Komlósi Ida sok kedvességgel; de komolyabb helyei még, úgy látszik, erején fölül vannak, s az ily nagy vállalatoktól, mennyire a körülmények engedik, még most tartózkodnia kell; sokkal egyenletesebb lesz kifejlése, ha lassan és fokonként megy, mint ha egyszerre a legfőbbekre kénytelen szökelni. Szentpétery jó Viske volt: merész és akaratos pártvezér. Fáncsy (Bukne) és Bartha (Bue) ügyekeztek szerepeiknek érdeket adni.

CXLIII.

Jan. 19. *Gyászvitézek.* Az előadás a jobbak közűl való; csupán Lendvay beszédében vettünk néhol akadozást észre s bántó egyhangúságot Bartha szavalásán. Némely kifejezések s dolgok, kivált előadásban, botránkoztatók, miért óhajtható, hogy a szerző ezeket kihagyja s másokkal váltsa fel: «Szereted az üdvösséget, szeretsz engem?» Mondja Csanád Rózsának, igen szerénytelenül. «Kitéped karjaimból, hogy magad fertőztesd meg,» mondja Ráb Csanádnak Rózsáról. A kifejezés nemcsak bántó; de a gondolaton a legaljasabb piacziság érezhető. Az ily gondolatot csak képesen s minden esetre a legnagyobb gyengédséggel szabad elmondani. Továbbá, midőn Csanád és Rózsa, eddig szeretők, megtudják, hogy testvérek, igen mélyen elszomorodnak, kivált Rózsa. Az ily elszomorodás (melyet színpadon nem ritkán látni) a legfurcsább dolog a világon, nem tudni, nevessünk-e rajta, vagy boszankodjunk mély illetlenségén: vigjátékban furcsasága miatt még csak megjárja, ha vele egy kis nevetséget akarunk okozni, (noha ott is kényes dolog); de komoly darabban legszelídebben itélve is, vérháborító. Itt a színész is sokat segíthet vagy ronthat, azért az előadásban figyelmet érdemel.

14*

CXLIV.

Jan. 28. Először. *Sevilla csillaga.* Szomorújáték 5 felv. Lope de Vega után színre dolgozá Zedlitz, magyarra fordította Fáncsy Lajos, a magy. tud.-társaság költségén. Érdekes és hatásos színmű, noha vége nem megnyugtató. Itt az igazság helyét egy saját értelmű, a spanyol becsület, melynek nagyobb részét személyes hiuság és büszkeség teszi, foglalja el. Ezen büszkeség két ember életébe kerül s ki ez által leggyávábban vétkezett, a király, épen nem bűnhődik. A mű mind e mellett mélyebb tartalmánál fogva érdemli, hogy a színen fentartassék. Jelesen s szerepének megfelelőleg játszott Fáncsy (regidor Sevillában), Bartha (Don Bustos Tabera), Lendvayné (Estrella), Egressy (Sancho király) kevés belső küzdést látszott mutatni; de erre talán szerepének belső üressége s igazságtalan alapja vezeté. — Mind a mű, mind az előadás figyelemmel s nagy részint tetszéssel fogadtatott.

CXLV.

Febr. 5. *Vasálorcza.* Az előadás a jobbak közé számítható. Egressy korához s állapotjához híven ábrázolá a borzasztó titkú vasálorczást; különösen meghatólag mondá el az 5. szakaszban az átkot, midőn már minden reményéből kifáradva, inkább egy síröntúli alaknak látszik, mint élőnek.

Febr. 11. *Tréfa és valóság.* A mai estét kellemessé tette Lendvayné játéka, ki a pajzán, szeretetre méltó Ágnest a fiatalságnak minden könnyűségével és bájaival adá. Különösen mulattató volt a Mártha (Kovácsné) és Sziklavári (Szentpétery) közötti versengés. Kovácsné, mint az efélékben szokott, s Szentpétery, a mennyire szerepének némely rossz elemei nem zavarták, jelesen játszottak. Lendvay Kérit illő férfias komolysággal adá. Telepyn (Testes káplár) némi feszesség látszott, s általában az öreg, s csak félig komoly szerepek, nem

jól állanak neki. S ilyenkor nem fejti ki azon komikai erőt, mely egyéb előadásait bélyegzi. Szilágyi talán jobban megbirná. Egyébiránt az előadás, ha az igen fenhangú zúgást kiveszszük, jónak, teljesen sikerültnek mondható.

CXLVI.

Febr. 12. *Dominique.* Az előadás, kivált az utósó felvonásban, hol csoportozatok vannak, hanyag és rendetlen volt, a mi a próbák hiányára mutat. Lendvay Dominiqueot tetszéssel adá. Miskolczi Julián, ki egy szobaleány szerepét vivé, haladás jelei látszanak; de hogy abban ne gátoltassék, el kell szoknia azon síró hangtól, mely mind víg, mind komoly játékain észrevehető.

Febr. 16. *Agg szinész és leánya.* Az agg színész Sugár Szentpétery, Megyeri helyett, ki néhány hónapra eltávozott. Oly színész után, mint Megyeri, kivált víg s oly egészen neki való szerepben, mint ez, kiállani, a merészebb vállalatok közé tartozik, melynek azonban Szentpétery, mint tőle várható volt, sok részben szerencsésen megfelelt, miért is többször tapssal tiszteltetett. A különbség mind e mellett, mind egészben, mind helyenként is észrevehető volt. Megyerit egészen atyai szeretet lelkesíti, játékában mindig az atya áll elől: a színész, a fortélyoskodó hátrészen maradnak. Ő ugyan színészszé kivánja leányát tenni, mert maga is az volt, mert azt hiszi, hogy az az egy igazi élemény a világon; de ez csak eszköz, melylyel ő leánya boldogságát kivánja elérni. Az atyai szeretet sugallja s íhleti mintegy minden tetteit; apró cselei, ártatlan hazugsága az által nyernek bocsánatot, az nemesíti őt meg fáradatlan törekvéseiben, teszi szeretetre méltóvá: játéka valósággá lesz, soha sem sülyed alá a bohózatig; mert bármi csodálatosan viseli is magát néha, minden mozdulatából kitűnik az aggódó, a szerető atya; ő talán sírna, búsulna; de arra most mind nincs idő, neki ébren kell lennie és bátornak, sőt vakmerőnek, hogy

czélját elérhesse. Innen van, hogy a néző vele aggódik, vele örvend, s ha furcsaságaiért kineveti is, meg nem tagadhatja tőle a legszívesebb részvétet, sőt tiszteletet s e tisztelettel páros részvét az, mely a közönség jó kedvét oly jóízűvé teszi. Szentpéterynél az atyai szeretet, színészi szenvedély, csel egymás mellett állanak: nála jobban kitűnik a fortély; másfelől (már természeténél fogva is) hibázik az a kénesői fürgeség, mely ezen előadáshoz okvetetlen megkivántatik, s nincs törekedéseiben az a szakadatlanság, hév, mely minden figyelmet lekössön, ő helyenként inkább játszik, mint él, s mozdulatai néha (igen ritkán) bohózatiak, a mi talán mulattató; de itt csak úgy szenvedhető, ha avval nem a nézőket akarja nevettetni, hanem, mert azt buzgóságában a legilledelmesebb s czélravezetőbbnek hiszi. A végfelvonáskor azonban ő is egészen fölmelegszik, s tökéletesen az, a minek lennie kell. Figyelmeztetjük még, hogy ilyen szerepben a sok apróság együtt teszi a nagy hatást. Ő p. o. elmulasztá a költőt rendkivűli férfiunak nevezni, s midőn később a recensensnek más nevet keres, mivel a rendkivűli férfiu is jelen van, már elvesz a tréfa; mert amazt nem nevezte úgy. Egyébiránt ez első előadása, s így is a fényesebbek közé tartozik s bátrak vagyunk elmondani, hogy akármely színháznak díszére válhatnék, két ily tagot előmutathatni, kik e minden esetre nem közönséges feladatú szerepet annyi eredetiséggel egyfelől, másfelől annyi ügyességgel játszani képesek. Egressy Gábort (Keserü) megtapsolá a közönség eredeti alakja s mozdulataiért. Lendvay gróf Kéry stereotyp személyesítéseért minden méltatást érdemel. Bartháné (Bájvölgyi Irma) előadásán némi bágyadtság látszott. Egészben véve az előadás jó; néhol sebesebb, összevágóbb játékot kivánnánk.

CXLVII.

Febr. 24. *Én voltam.* Vigjáték 1 felv. Irta Hut, fordította Telepy György. Az előadás élénk s annyira

mulattató volt, hogy taps és nevetés egymást érték. Különösen elemében volt Kovácsné (szomszéd asszony), kinek mai játéka a maga nemében a legjobbak közé számítható. — Játék urán Pietro Bono és Pediani adák mutatványaikat, melyeket egy nyakszegő sétálással kötélen egész a karzatig és vissza rekesztenék be. Kár, hogy valóban jeles mutatványaik már a német színpadról ismertetvén, nem adják azt a tömött teli házat, melyre rendkivűli ügyességöknél fogva különben számot tarthatnának.

CXLVIII.

Mart. 5. *Forster testvérek.* E színművet eddig érdekesnek találta a közönség, most mint minden dráma, igen gyér nézőktől fogadtatott. Az előadás nem rossz; mert a szerepek jó kezekben voltak s Fáncsy (Megyeri helyett) Forster Tamást szerencsével adá, azonban az egészre nézve el nem mellőzhetjük megjegyezni, hogy estve annyi elforgatott beszédet hallani, milyenek *teherhordás viselésére, a fogolyban torony volt* stb. még is egy kissé botránkoztató. Való, hogy senki sem játszik lelkesedéssel kevés nézők előtt, s a mostani ízlés a színjátéknak nem kedvező; de épen azért van szükség színészeinknek állhatatos szorgalmára; mert ha már a színjáték nem kedves, a rossz, vagy rosszul előadott még kevésbbé s méltán nem lesz az. S ezt komoly meggondolásul ajánljuk szinészeinknek.

CXLIX.

Mart. 6. Először: *Hogy lehet olcsón élni.* Vígjáték 3 felv. Lebrun után fordította Jakab István a m. t. társaság költségén. Ezt megelőzé: *Két nap falun.* A *Hogy lehet olcsón élni* színpadon nem látszik megállhatónak. Igen lassu és vontatott beszédeit, Telepy (Sommer) és Szilágyi (Farber fogadós) szerepeik, melyek jól adattak, nem birják eléggé föleleveníteni. Egyébiránt ez csak azt bizonyítja, hogy a színi hatásról előre több

oknál fogva csak hihetőséggel lehet itélni, de egész bizonyossággal nem, s meg vagyunk győződve a közönség méltányosságáról, hogy miután a magyar akadémia által eszközlött fordítások között oly sok jeles és haszonvehető találtatott, egy két tévedés miatt tőlök bizodalmát meg nem fogja vonni.

Mart. 11. *Griseldis.* A előadás Lendvayné (Griseldis) jeles játéka által fentartá érdekességét, Percivalt Bartha adá. Nem jelenthetjük mély sajnálkozás nélkül, hogy Barthában egy jeles színésznek már csak romjaira ismerünk. Azon kivűl, hogy emlékezete már nem biztos s igen rövid, hagyni kezdi azon hatalmas s nemcsak színházat, hanem lelket megrendítő hang is, melyhez hasonlót színpadon ritkaság hallani. Tartós rekedése valóban aggódást gerjeszt. Úgy hiszszük, itt van a vég idő, mely Barthát arra inti, hogy férfias elhatározással magát visszaemelni törekedjék. Egyébiránt e szerepet Lendvay adhatta volna, vagy Egressy Gábor, kit egy idő óta úgy is ritkábban látunk színpadon.

CL.

Mart. 13. *Királyleány, mint koldusnő.* Az előadás jó, Lendvay (Sancho Perez) és Lendvayné (Isaura) jelesen játszottak, noha utóbbira nézve régiebb észrevételeink e szerepben még most is nagy részt állanak. Szerdahelyi (Blas) és Telepy (Pedrillo) némi derültséget hozának a didacticus darabba; de Telepynek ajánljuk a szereptanulást. Tréfát gerjeszteni csak könnyű, keresetlen beszéddel lehet, s ez néhol hibázni látszott.

Mart. 23. A pesti magyar színpadon először: *Bánk bán.* Eredeti szomorujáték 5 felv. Irta Katona József. (Egressy Gábor jutalomjátéka). Sok tekintetben hiányos s némileg vad, de erővel teljes színmű, első és utolsó műve e nemben a korán elhunytnak. Legkevesebbé sikerült Bánk bán charactere, kiben nem látjuk azon szilárdságot, mely az általa elkövetett merész s nagy felelősségű tetthez kivántatik. Tökéletesebbek

Petur, Biberach, Ottó, Tiborcz. Gertrud nem egészen érthető, Melinda a legnehezebb feladat az egészben, ha talán nem minden részben tökéletes is; de helyenként meglepőleg szerencsés vonásokkal van ábrázolva. Az egész mű minden esetre magasb tehetségre mutat, s nem hűtlen másolata a kornak, mely noha hanyatlásnak indult, s a hajdani erőből vadságra fajult, mégis sok jeleivel bir a férfiasságnak s lovagi szellemnek. Drámai, sőt színi hatás tekintetében végre a mű ritka tünemény, ha meggondoljuk, hogy akkor iratott, midőn dráma kevés, a színház bujdosó volt, s hogy a szerzőnek ez első munkája. Csupán a negyedik felvonást kivánnók kiigazíttatni, mely lassú és fárasztó, s kihagyatni azt, midőn Bánk bán együtt találja Melindával Ottót (ha egyébiránt ezen megjelenés nem a színész tévedése volt), s a helyett, hogy (mint valószinű) megrohanja, visszamegyen. Az előadás a gondosabbak közé számítható. Szentpétery, a mennyire hangja nem gátolá, jól adá az indulatos Peturt; Barthát kivánnók többször így látni; mély és megható érzéssel adá a szegény Tiborczot, valamint Fáncsy igen kimért és jól talált játékkal a furfangos Biberachot. Egressy G. (Bánk) helyenként, p. o. midőn a pártütőket s Peturt lecsillapítja, midőn a királynénak szemrehányásokat tesz, jó; helyenként, kivált indulat-kitöréseiben érthetetlen, vagy egy kissé túlzó. Egyébiránt, mint mondók, Bánk bán charactere leggyengébb az egész műben, s inkább szeretjük, hogy egy kis túlzás által felriaszszon, minthogy bágyadt előadás miatt egészen elessék.

CLI.

Visszapillantás. Bevezetésül.

Január. 1. 1841. Mióta játékszini krónikánk kritikája elnémult: több rendbeli felszólalás intéztetett hozzánk, részint sajnálkozó, hogy felhagytunk a birálatokkal, részint buzdító, azoknak további folytatására. De mi,

kik nem hanyagságból, nem megunásból, hanem nyomós okok miatt függesztők fel azokat, nem kezdhetők meg előbb, mint az okok elhárultával. Nézeteink ugyanis annyira különböztek az előbbi igazgatóság nézeteitől a dal- s színművészeti dolgok iránt, hogy kénytelenek lettünk volna krónikánkat örökös csatázásokkal, megrovásokkal terhelni. Ide járul, hogy a részvényes igazgatóság egy pár tagja nemcsak nem szereté a színházróli nyilatkozásokat, hanem azokat tehetsége szerint akadályozni is ügyekezett, kivevén természetesen a kedvezőket, melyek némely hirlapjainkban még folyvást fenmaradtak. Tudva van a vallatási per egy egészen ártatlan czikkelyünkért, a mi, ha nem tökéletesen megakasztó is, de bizonyosan nem buzdító az iróra nézve; innen a fenmaradt kritikák egyoldalúsága s ebből eredő hitelvesztése, mi mintegy kimaradhatatlan büntetés, a színház ügyére nehezedett. Azonban minden kellemetlenségek, akadályok daczára még tán írhatánk birálatokat; mert az, hogy valakinek nem tetszünk, hogy bajjal kell küzdeni, magában nem elég ok az elhallgatásra, valamint az sem, hogy sikeretlenül hangzanak el szavaink; mivel ez csak színházat illetőleg állhat ideiglen, de nem a közvéleményre nézve, melyet sok dolgokban felvilágosíthatnánk. Azonban kezeink egy kivételes személyre nézve kötve valának; birálataink csak egyoldalúak lehetének, s elhatározók nem élni joggal, miszerint csak dicsérnünk volt szabad. Hallgatásunk megczáfolá a balul költött s némelyektől vakon hitt vádat, hogy minden színházi zűrzavarnak, elégületlenségnek kútfeje s tápja színbirálatinkban van. A zavar, elégületlenség csak azután kezdődött még komolyan, s záródék oly közbotránynyal, mely végre a legmakacsabb kétkedő szemét is fölnyitotta. Ezen egyfelől vakmerőség, másfelől több mint kiméletes elnézés által példátlan botrány kiáltva szól mellettünk, s e szót csak a siket s bálványimádó együgyűség nem értheti meg. Fel vagyunk mentve a fárasztó s dicstelen kötelesség alól, a színházra nagy befolyású, de aprólékosnak látszó

dolgokat fedezgetni fel, s bizonyítgatni be, fel a tehertől, magunkat sok idomtalan zajgás ellen igazolni. A történet meg van történve, s nekünk azt kell csak elbeszélnünk, hogy mindenki elhigye.

Mielőtt tovább mennénk, méltó lesz futólag visszapillantanunk azon időre, melyben gáncsot s akadályt szerzőnek hírlelt birálataink a játékszíni krónikából kimaradtak, s megvizsgálnunk: minő haladást tett ez idő alatt szín- és dalmüvészet, mennyire közelítteték meg azon czél, mely felé a magyar főszínházi mutatványoknak irányozva lenniök kell?

A kérdéses idő másfél év, nem szinte csekély színigazgatónak tehetsége kimutatására, tervei egy részének létesítésére, s általában rendszerének, ha van, megismertetésére. S mi az ez idő alatt krónikánk birálataitól háborítlan igazgatásnak közönségesen ismert eredményeit fogjuk elősorozni; kutatni fogjuk azoknak gyanítható okait, hogy vizsgálatunk részrehajlatlansága- s őszinteségéről kiki annál könnyebben itélhessen.

A színészetet tekintve tagadni nem lehet, hogy jeles, kielégítő előadások is voltak, mit részint egyes színészek szorgalmának, részint, akarjuk hinni, az igazgatóság vagy rendezőség koronként fölébredett buzgóságának, de részint annak is lehet tulajdonítani, hogy ily bármi csekély, de mívelt közönség szemei előtt, mint a pesti, színészeknek, kikben tehetség, s csak egy kis ügyszeretet s önbecsülés van, egészen elaljasodni nem lehet. Azonban a jobb előadások kivételképen állanak; haladásról pedig, milyet ennyi idő alatt joggal várhatánk, szó sem lehet. A szerep nem tudás s innen eredő úgy nevezett stylisálás, grammatikátlan beszéd, össze nem vágó játék, majd lankadtság, majd túlzás, hanyagságnak, félkészültségnek tanúi, még mindig honosak színpadunkon, sőt ha hasonlítást akarunk tenni, az előbbi (még a budaiakat sem véve ki) játékokkal, inkább visszaesésnek jelei láthatók, mint előmenetelé.

A színészet ezen visszaesésének fő oka az opera iránti előszeretetben s kedvezésekben kereshető. Ezen

előszeretet hármasan mutatkozott: az igazgatásnál, közönségnél s a kritikában. Azon hiú erőlködésből, hogy az opera, kivált melyben Schódelné fellépett, jövedelmezőnek tartathassék, kinézettek számára a legkedvezőbb napok; ha közönsége csökkenni kezdett, ritkábban adatott opera, vagy csak régiek, unottabbak vonattak elő, melyekben az első énekesnő nem szokott játszani. A színjáték gyakran kiszoríttatott a színpadi próbákról, néha fél készülettel előre rántatott, ha betegség vagy szeszély az opera adatását meggátolá. Innen a mindinkábbi elkedvetlenedés színészekben és közönségben a hátratolt színjáték iránt, mit egyes színészek menthetetlen hanyagsága, belső viszály s ízetlenkedések még inkább neveltek. Nem akarjuk itt eltitkolni, hogy a mely színházban opera és színjáték együtt adatik, csaknem elkerülhetlen az ilyféle zavar, hogy annak elhárítására több, mint közönséges erő kivántatik; de ha való, hogy az operának csakugyan nagyobb közönsége van, ha való, hogy a magyar főszínház rendeltetése a színművészetet tökélyesíteni; következetesnek látjuk azt sürgetni, hogy a kettő közől ne az opera pártoltassék, mely önerejéből is fennállhat, állítólag nagy közönsége levén; hanem a színészet, mely nemzeti életünkbe vág, s mely mostani elhagyottságában az igazgatás segédkeze nélkül meg nem állhat. Legmérsékletteбben szólva is, e pártfogás az, melyet mi az előbbi igazgatásban nem találhatunk.

Még inkább szembetűnő e pártfogás hiánya a színészi személyzetre nézve. Jobb színészeink néhánya elhagyá pesti házunkat: legelőbb Telepy, utóbb Megyeri, Egressy s újabban Lendvay is vidékre költözének s hogy ezek távolléte a színi előadásokban nagy csorbát ejtett, kiki átláthatja. Tétettek ugyan próbák — ezt, bármi indító okból eredett, csak dicsérnünk kell — vidéki színészek följéptetésével; de ezek több vagy kevesebb szerencsével, vagy inkább annak ellenkezőjével, csaknem eltűntek a színpadi láthatárról, példányai nagyobb részt a régi természetlenségnek, vagy üres élet-

telen utánzásnak; kivételképen az egy Hubenaynét kell említenünk, kinek játékában szelid asszonyiság, természetesség tükrözik s talán Komáromyt, mindig érthető szavalásaért; de játéka még igen darabos, egyhangú s túlzással bántó.

A magyar főszínháznak, egy nagy tiszte van még: színészek nevelése. Ez volna másnak hiányában a gyakorlati iskola, melyből koronként jeles, vagy legalább haszonvehető színészek kelnének elő. Igy emelte azon fokra, melyen állanak, Lendvayt, Laborfalvi Rózát, Fáncsyt, Barthánét a budai színpad. E részben a pesti magyar színház kevés örvendetest mutat; Komlósi Idán kívűl, ki nem hosszú idő alatt a közönség kedvenczévé kezdett lenni, alig állíthatván elő nevendéket, ki a középszerűségen felül emelkedett volna. S mi ezt nem akarjuk egyenesen az igazgatásnak tulajdonítani; mert színészek mellett, milyenek a teljes pesti személyzet jobbjai, nem oly könnyű lesz ezentul kezdőnek, vagy bár félig kész színésznek is kitünni, a megkedvelt, megszokott színésznek a közönség mindég hajlandó lévén elsőséget adni; de azon körülménynél fogva sem, mert a jelesebbek közűl a kevésbbé jeles, csak közönség iránti tekintetből is, ritkábban bocsáttathatik nagyobb szerephez. Mind e mellett kétséget nem szenved, hogy a színjáték elhanyaglása is csökkenté a kezdők buzgóságát, s nem lehetett kedvező hatással azoknak kifejlésére.

Mi a színészetet némileg fentartá, az a számos új színművek adása volt; eredeti színművek is tüntek fel, melyek közől néhány nagy tetszéssel fogadtatott. Jövendőre nézve azonban itt is marad még némi kívánni való, mit annak idejében elő fogunk adni.

Ezek után azt kellene hinnünk, hogy az opera, mely mindenfelől kegyeltetni látszik, magas fokra hágott. De azon bal hit, hogy az első énekesnő jósága minden egyéb gond alól felment, hogy ennek mint nélkülözhetlennek s egyedül elégségesnek, bármi áron megtartása, minden alkalomkori kitüntetése, törvények alól kivé-

tele, azon egyedüli eszköz, melylyel az operát virágzatra vinni lehet, félrevezeté itt is az igazgatást, s a czél, ha az csakugyan az opera emelése volt, el nem éretett. Adatott ugyan eleinte számos új opera nagy díszszel, meglehetős készültséggel, sőt gyakran fényes hatással; de az előadások egyhangúsága végre elaltatta a varázst, mely a hallókat eleinte megbájolá; ritkábban kelle a jeles új operát adni, hogy a kinyugodott nép újra begyűljön, s így az opera nagy jövedelmének ál híre fenmaradjon; az egyetlen egy erő elégtelen kezde lenni a mindig újra, vagy legalább változatosra szomjú várakozásnak. Vendégek, mint Mayer k. a., Wurda, nem léphetének vagy nem akartak közelíteni színpadunkhoz; s itteni dalszínészeink nem voltak képesek az operai magasra zökkent érdeket fentartani, részint erejöket meg nem kisértheték, a fő asszonyi szerepek a kedveltebb operákból kizárólag az első énekesnőnek lévén fentartva. Lassanként az új operák betanulása s adatása szünedezett, az egész mult évben az egy Marino Faliero hozatván színpadra, s a két eredeti opera, mely tetszéssel fogadtaték, s melyekben Schódelné még eddig fel nem lépett.

Az operaszemélyzet, ha magánénekeseink némi haladását kiveszszük, visszafelé ment. A hajdan igen jeles kar sok lényeges tagjaitól fosztatott meg; s habár most sem megvetendő, az előbbivel nem mérkőzhetik. Külföldön élő honfiaink: Mayer k. a., Wurda, még csak vendégül sem nyerethettek meg; az egy Reichel lépett fel néhányszor. Az első énekesnő, ha megtartá is sok részben erejét, az indulatos jelenetekben kitünőségét; de hangjának szelidebb ömledezése mind inkább fogyván, éneke szaggatott, egyhangú és modoros lőn; elkényeztetés vagy elbizottság fordíták e meg haladásai utjában: a közönségre bizzuk elitélni. S így az operai személyzet kifejlése is várakozáson alúl maradott; mert a kedvezések közvetlenül nem reá, hanem csak egyes papnőjére halmoztattak.

Midőn a magyar színészetről s különösen az operá-

ról szólunk, el nem mellőzhetjük Schódelnét, az első énekesnőt, kiválólag megemlíteni. Ennek pesti pályája, minden színházi dolgokba általható befolyása tanulságos lesz főleg a magyar színigazgatóknak, kik gyakorlati tekintetben mindnyájan újonczok lévén, még csak ezután nagy fáradság, folytonos figyelem, sok bal próbák s talán bukások mellett juthatnak azon fonal birtokába, mely a színház tömkelegén biztosan vezesse lépteiket. Azért is el fogjuk mondani a rövid, de színházunkra nézve érdekes történetet, mint az a pesti közönség előtt nagy részben tudva van.

Az említett énekesnő erdélyi születés, leánya a szomszéd magyar hazának, s már ezért is kitünő figyelemmel s a rokonszeretetnek legszívesebb vonzalmával s örömeivel üdvözöltetett színpadunkon, ki ezen fölül még úgy is tekinteték, mint egyetlen a magyar hölgyek közől, ki a dalművészetben a külföld jelesei között megállhatott. Meglepők valának a színpadunkon még eddig hallatlan erejű és tisztaságu hangok, a közönség és kritika vetélkedett magasztalásában. Az igazgatás magas díjjal tiszteié meg a kedves vendéget, majd utóbb mint szerződött tagot lépteté fel, 6200 pengő forint fizetéssel, jutalomjátékkal, két hónapi szabadsággal, melynek díja ha szünidejét itt tölté, ismét 1200 p. frtra ment; a magyar színészetben eddig példátlan fizetés, sőt jóval fölül még az arányon is, melylyel Pesten a gazdag német színház fizeti tagjait. Volt pénz, becsület, hír, minden mit egy kezdő szegény színház kedvenczének, habár önmegerőltetésével is adózhatott. Mind ez, úgy hiszszük, jó akarattal, jó remény fejében tétetett, talán némi túlzással s korán indult pazarkezűséggel; de még jóra fordulható, ha egyéb bal fogások a romlásra útat nem nyitnának. Schódelné szerződés szerint ki lőn véve a színházi törvények alól. E mellett a vakbuzgók úton-útfélen kiáltozák, hogy ő a színház egyedüli oszlopa; ha elmegy, be kell zárni a színházat. S ezen kiáltozás, minden összezördülésnél, mely sűrüen következék, mindannyiszor hangosan a legnagyobb szen-

vedélyességgel megújíttatott. E képtelen állítás apostolokra és hivőkre talált, kik nem láták által: mennyire árt az ily véleményt kimondani, ha szinte alapos volna is. Nem arra visz-e ez, hogy az ennyire bálványozott, s törvények felett álló énekesnő, a mellőzhetlenség és sérhetlenség hiedelmére csábíttassék; hogy föltételetlen hódolást kivánjon, hogy minden pisszenést a legélesebb bántással boszúljon meg? Neki nem voltak igaz barátjai, vagy ha voltak, nem birtak fölötte elég hatalommal, hogy e síkos meredeken fentarthassák. Úgy lőn, mint érintők. Az elkényeztetés buján sarjadoztatá fel szeszélyeit, ezen rossz gyermekeket, kik anyjokra nyomort szoktak hozni. Egymást váltó viszálkodásai voltak a színház több tagjaival, mi, az ilyféle viszályok színháznál csaknem mellőzhntlenek lévén, az által mégis igen feltünő, hogy neve e komoly belcsendet zavaró, rendbontó vitákban folyvást megjelenék, míg más részről változtak a szerepek. Elégtétel a megbántott félnek nem adathatott, ő folyvást fölül állván a törvényeken. Lehet-e várni, hogy színészek tisztelettel s engedéssel legyenek azon törvény iránt, mely csak őket sujtja? Az ily viták, ízetlenségek, rendbomlás elkedvetlenítétté, részint elzavará legjobb színészeinket, kiket a vidék nagy örömmel s külömböztetésekkel fogadott, elégtételül mintegy az itt elmulasztottért. «De mind ezen viszály színfalak közt történt», mondhatná valaki (habár rossz híre a közönségben is elterjedett). Nagy része mende-monda lehet, s ki tudja: az első énekesnő nem ártatlan-e mind ezekben? Higye a ki mint akarja, vagy inkább a hogy okos embernek hinnie illik. Az minden esetre fenmarad tanulságul, hogy egyes, bármi jeles tagot törvények alól kivenni annyi, mint az egyenetlenség, viszálkodás, fenyítéktelenség magvait elhinteni; s hogy igen nagy méltatlanság egy énekesnő mellett így elhanyagolni színészeinket, kik régebben szolgálják ez ügyet, kik azt csecsemő állapotjából nevelték ennyire, kik azon művészetet, mely most gyönyörködtet, sanyarú napokon vásárlották meg. Sokkal világo-

sabb, s félre magyarázhatlanabb ezen énekesnőnek a közönség iránti viselete, azon közönség iránt, mely őt szünetlen kedvezésével kisérte, s úgy szólván kezein hordozta, sőt ennél többet tőn, mint embernek szabad, szekerének súlyát is érezvén. De ő utolérhetlennek hive magát, mindent szabadnak vélt. A legkisebb piszszenést, mely talán csitító volt, haragos tekintettel, sőt nem ritkán hátfordítással, az igen gyér tapsot gúnyos hajlongásokkal viszonozta. Mind kicsinységek, ha úgy tetszik, miket azonban máshol eltűrni nem szoktak. Ő nagyobbakra vetemedett. Történt egy ízben, hogy nagy tapssal kihívatott; de találkozék egy, a tapsolókkal nem egy véleményű, ki neki foghagyma-koszorút vetett, Ő felvevé ezt, s döbbenve ismeré meg a gonosz illatú növényt. «Ezt én nem érdemeltem, — így szóla elfojtott haraggal, — ide teszem a haza oltárára» s a súgó fedélre tevé. Mily érzemények lakhatják annak kebelét, ki így tud szólani, így tud cselekedni? Ő tehát nem becsülé az egész ház tapsát, nem gondolá meg, hogy egyes embernek, (mert a koszorúvető máig sem tudatott ki) bántását az egész közönségen megboszúlnia nem szabad s az első szózat, mely ajkain kitört, éles és megvető gúny vala a hazára, mely őt nem bántotta, mely neki nem mostoha anyja volt, melyben pályája sokkal fényesebb és boldogabb lehete, mint külföldön. S gondoljuk, hogy a közönség lekergeté őt a színpadról e durva bántásért? Tapsokkal némítá el, s tisztelői egy gazdag arany lánczot nyujtának neki engesztelő áldozatúl s intésül egyszersmind, hogy ha fényes jutalomhoz akar jutni, nem kell egyebet tennie, mint a haza nevét tiszteletlen szavakkal illetni. Ez természetesen nem azon mód vala, mely őt jó útra terítheté. Még inkább nevelé önhittségét a pozsonyi tisztelkedés, mely bár fiatal emberektől, s talán nemzetiség iránti vonzalomból eredett inkább, mégis óriási botlás vala mind eszmében, mind alkalmazásban, következményeire nézve pedig minden tekintetben kárt okozó. Ezen kitüntetések után énekesnőnk mind inkább ga-

rázda, hanyag s megférhetetlen lőn. Megférhetetlenség a szó, mely legkártékonyabb tulajdonát kifejezi, mely talán híre, elsősége, befolyása iránti féltésből származott. Ez ártott legtöbbet a színészetnek s magának az operának is. E megférhetetlenség volt a sárkány, mely a színház szellemi kincsein kaján szemekkel ült. E miatt vándoroltak ki újra színészeink, ez nem engedi felkapni a serdülő tehetséget, s talán nem csal gyanításunk, hogy e megférhetetlenség titkos ereje tartá távol azon jeles énekeseket, kiket hazánknak a külföld nevelt. Az idő, úgy hiszszük, fel fogja fedezni: vajjon a távolmaradás oka idegenség volt-e hazájok, vagy talán csak a pesti színház iránt, vagy talán akadályokra találtak, melyeket legyőzniök nem lehetett.*

De hanyagsága is szembetünő volt az utolsó időkben, ha betegsége idejét, mint méltányos, innen kiveszszük is. Az egész évben csak egy új operat hozott a színpadra, s ő, ki szerződés szerint minden héten kétszer tartozott föllépni, két harmadát alig játszá el tartozásának. A közönség lassanként hülni kezde iránta, erőszakos tapsolói nagy részt hidegen maradván, s gyér játékai s a nem mindig teli ház leronták mindentehetősége álhitét. Elkövetkezett végre az idő, melyben magát valódi alakjában kitüntesse. Ismeretes a botrány, mely a *Társalkodóban* Stuller által leíratott, Ő a semmikép megtetszeni nem tudó Bognárt — pisszentések által ingerelve vagy nem, ez mindegy — voná elő s ajánlá a közönségnek. Tehát hivatlan ügyvéddé lőn s oly helyen, hol neki egyebet tenni, mint szerepét játszani, vagy legfőlebb köszönő szavakat mondani, nem szabad. Tevé ezt gúnyból talán, hogy a közönség Bognár érdemeit felfogni nem képes; tán elhittségből,

* Mint halljuk, Wurda több hónap előtt kérte, sőt sürgette, némely szerepek megküldését, s igen sokáig válasz nélkül hagyatott, míg végre a dolog tudtára esett gróf Ráday Gedeonnak, s indítványára a szerepek leiratása s elküldése meghatároztatott. Igen méltó volna a késedelmezés valódi okát tudni.

hogy szavára az egész színház véleménye egyszerre megfordul. Ez nem történvén, folytatá csudálatosan hangzó nehezteléssel, hogy «ott nem lehet énekelni, a hol kigyók vannak». A szó hatott s az első énekesnő hangos fütyölések között lépett vissza. Sokszori kihívásokra ismét megjelenvén, a megkövetés helyett holmi silány, szemrehányó, megvető magyarázatokba bocsátkozott. «Ha úgy tetszik: neki, úgy mond, nyitva áll a külföld.» Isten hírével! E magyarázatokban ügyetlenség, rögzött önhittség makacsság és újabb bántások játszszák a főszerepet. Ismét fütyölések között távozék el, melyek igen szomorú hattyúdal azon örömhangokhoz, mikkel sokat igérő pályája megkezdetett. Voltak ugyan számos pártolói, kiknek száma csudálatosképen új nézőkkel szaporodott, kik őt a játék végén több ízben kitapsolták. De ez rajta többé nem segíthetett, Ő megbukott azon számosak itélete által is, kik fütyölni nem szoktak s tapsolni is csak ritkán; mert megismertetett. Vannak ugyan, kik a kígyó nevet, noha jelen voltak, nem akarják magukra érteni; mert, úgy mondanak, e név csak a pisszegőket illeti; de ez képtelenség! Neki a színpadról a közönség egyetlen egy tagját sem lehet megsérteni, a nélkül, hogy mindnyáját sértse, s nem szabad, mert elégtételt venni nem őt illeti. Igen tisztelt társunk, a *Honművész,* pedig épen hibásan cselekedett, midőn az est történetéből csak a tapsokat hozá fel, elhallgatván a méltó, noha igen csekély büntetést, mely azt bélyegezé.

Tanulság ebből elég jut minden rendű színésznek: mint nem kell a közönség kegyeivel visszaélni, az igazgatásnak: mint nem kell még az énekesnőt, s talán épen ezt, a törvények alól kivenni, s a közönségnek: mint nem kell, bármi jeles színházi tagot is elkényeztetni s határtalan engedékkel megrontani, s a kritikának? . . . .

Szemünkre vettetett, hogy mi az énekesnőt eleinte magasztalók, utóbb gyaláztuk. Nem, ezt csak felületesség vagy készakaratú elcsavarás költheté fel:

erről, fönnebbi meggyőződéseinket kivéve, iratainkban egy betű sincs; noha mind ebből még ellemondást sem vonhatni ki, a jeles énekesnő is elaljasodhatván, dicséret mint gáncs egyaránt igazságos lehet. Mi még most is azt állítjuk, hogy magyar operában Schódelné még sokáig haszonvehető volna, ha ebben megférhetetlensége nem gátolná. Azonban meg kell vallanunk, hogy mi sáfárkodásán kivűl még előadásaira is kívántunk némi megjegyzéseket tenni. Sokáig ugyan is alig tudók elhinni, hogy magyarul énekel; természetlen rázkódásai is visszatetszének. S mi ezen ártatlan észrevételeinket el akarók mondani; de — nem lehetett. Megértettük helyzetünk mostohaságát s elhallgatánk. A többi kritikákat néhány szóval lehet írni: «Schódelné ma ismét remekelt.» Arról pedig, hogy illetlen magaviseleteért valaki megintse, szó sem vala többé, dicsőségére rovatván fel még az utolsó botrány is, mely itteni pályáját, úgy látszik, ez úttal befejezé.

Igy vesztegették el egy szép tehetség, melynek annyian örültek, mely a magyar opera fölemelésére szolgálhatandott, bálványozás, elkényeztetés által egyfelől: másfelől könnyelműség-, meggondolatlanság- vagy zabolátlan indulatossággal.

A másfél évi igazgatásnak összes eredménye tehát az, hogy a dal- mint színművészet, mind inkább alászállott, a személyzet részint megfogyott, részint minden gyarapodás nélkül megfeneklett. S jelenleg úgy adá át a régi igazgató a színházat az újnak, a mint azt átvenni bizonyosan nem kivánta volna: Lendvay, Megyeri, Telepy kivándorolva, Szerdahelyi, László vendégszerepeken távol, az első énekesnő önhibája által a színpadról számkivetve.

A bohózat kevésbbé látszott szenvedni a két főügy között. De rá is hatott némileg a színészek távozása. Sok új eredeti bohózat is adatott; de közöttük a már régiebb *Peleskei notárius*on kivűl az egy *Ludas Matyi* tartja fenn magát.

Hátra van még a drámai literaturáról szólanunk,

mely ez időben a színpadon megjelent. A m. akademiai választmány, mint hirlapokból tudva van, folyvást munkásságban volt. Az előadatott új színművek legnagyobb része az általok elfogadottakból áll. De eredeti színművek is jelentek meg, a haladás örvendetes jeleivel, melyek leginkább Szigligeti műveit bélyegzik. Az operát Egressy Béni gazdagította két művel, melynek zenéjét Erkel karmester (Bátori Mária), s Szerdahelyi (Tündérlak) készítették.

Ide tartozik említenünk, hogy az eredeti drámák színházi dijára nézve is változás történt. Ez előtt az első három előadásból vevé ki az író jövedelmét. Most az elsőből nem részesül. Ez viszaesés. A díj mostani csekélysége mellett mi lehet a valódi ösztön? A díj bizonyossága. Ha megbukik a darab: nem adatik többé, s így a díj négy ötöde elmarad, s a színház semmi esetre sem veszt; mert eddigi tapasztalás szerint minden új színmű bőven behozta azon ötödöt, mely az írónak járt. Drámaíróink még kevesen vannak; ezeket buzdítani, jutalmazni kell, ha színházunkat nemzeti drámák által, melyekben velünk a német színház nem versenyezhet, emelni akarjuk. Eddig egy ötöd, s ismét két ötöd s így egy egész bevétel volt az írók díja. Ezt vagy visszaállítani, vagy még kedvezőbbé kell tenni s általában soha sem kell feledni, hogy nekünk saját hazánkban egy magas mivelségű s kivűlről kimeríthetlen gazdag literatura, s számtalan jeles művész által segített nép színházával kell megmérkőznünk. Ily helyzetben minden hiba, mely nálunk elkövettetik, minden elhanyaglás roppant arányban hat vissza károsan ránk, míg versenytársunkat emeli.

Az áldozat, melyet a részvényes társaság tett, szép és nagylelkű. Semmi hasznot nem várva még pénzei visszavételéről is lemonda. Miért mégis ily kevés siker, ily szomorító vég? Mert csak pénzt adtak, s mire talán nagyobb szükség volt, tanácsot nem. Ha ők az igazgatót szemmel tartják, koronként figyelmeztetik, bal lépésektől visszatartják: talán az egész ügy jobbra

fordult volna. De a közgyűlésekben rend szerint keveseri jelentek meg, s így az egész egyesület összes értelmisége soha fel nem lépett. Mégis nevével, tekintetének, szép hazafiui áldozatának egész súlyával véletett javalni s fedezni mindent, mi a színháznál történik. Hol a testület értelmileg nem vesz részt, nem ellenőrködik a nevében vitt igazgatás felett, ott annak tekintete többször árt, mint használ. S nem tartózkodunk kimondani, hogy részvények, melyek anyagi hasznot hajtanak (ha csak ezt rendkivűli ügyszeretet, buzgóság vagy életbe vágó jogok s erkölcsi érdekek nem pótolják), többnyire üdvösebbek s inkább czélra vezetők, mert ezek mellett nemcsak részvény, hanem folytonos részvét s ellenőrség is egyesülnek a vállalat sikerítésére.

Elkezdődvén ez új esztendővel az országos küldöttség által rendelt ideigleni igazgatás, újra meg akarjuk a színi kritikát kisérteni; figyelemmel akarjuk követni a nevezetesb előadásokat s az egész színügyet, remélvén, hogy jó akaratú észrevételeink balul nem vétetnek. Úgy kivánjuk azokat nézetni, mint egyes emberek véleményét, kik sokban hibázhatnak ugyan, de mondhatnak jót és haszonvehetőt is. Nézeteink helyessége, okaink alapossága szerint kivánunk becsültetni. Hallgatnak-e ránk, ha dicséreteink, gáncsaink helytelenek lesznek? Úgy hiszszük, nem; s ha helyesek s igazságok? úgy hiszszük, igen. S ez minden, a mit ohajtunk és kérünk.

CLII.

Jan. 3. *Arany király.* Bohózat 2 szakaszban. Hopp után Fáncsy. Zenéje Müller Adolftól. — E bohózatot sajátságos alakjai tették mulatságossá. A professor, ki az infusoriák anatomiájáról értekezik (Udvarhelyi); a fogadós (Szilágyi), Harisné (Bartháné) és a két fő szerep, Harisé a madarászé, melyet Megyeri, s ura öcscséé, az uszkárnyiróé, melyet Szerdahelyi vitt. Most e két szerepet Komáromy és Egressy Béni adták, talán elég jól, ha a jobbakat annyiszor nem láttuk volna. Megyeri

és Szerdahelyi oly érdekes sajátsággal adták e két szerepet, hogy őket egy könnyen feledni nem lehet. Dicsérnünk kell mind e mellett Komáromyt szorgalmáért, szép törekedéseért, mindig érthető beszédeért, Mai előadása pedig a sikerültebbek közé is számítható, mit a közönség méltányolni látszott. Úgy hiszszük, belőle igen haszonvehető tagja válik a pesti színészetnek. De vigyáznia kell, hogy hangját ne rezegtesse mindenkor, kivált komoly szerepekben. Valami kántoros van e hangrezegtetésben, mely legfőbb is nevetésre indít, mi helyen kívül igen gonosz dolog, Ügyekezzék továbbá játékát az egyhangúságból kiemelni. Jó kedv és indulat nem mindig egyképen törnek ki s ezt csak folytonos studium s gondolkozás által lehet kitanulni. Magát a színpadi hév, vagy pillanat szerencséjére, lelkesedésére bízni annyi, mint saját, mindennapias személyességét vinni át minden szerepekbe, valóság mélysége, s változatosság bájai nélkül. Egressy Béni úgy látszik több tehetséggel bír víg, mint komoly szerepek adására. E mai próbája legalább azt reméllteti. Lipcsey Klárának ajánljuk a természetesebb beszédet; hangja olyan, mintha álarcz alól hangzanék fel, erőltetetten vékony és kisérteti. Ezen szavalásmód, mivel csak felvett, vagy inkább affectált, még javítható; e színésznő legalább elég fiatal arra, hogy e hibájától s az egy kissé igen is hideg feszességtől megmenekedjék.

CLIII.

Jan. 4. *Gazdag és szegény.* Souvestre Emil után francziából fordította Kazinczy Gábor. — A kevésbbé sikerült franczia művek egyike, tele a német költészet beteg érzelgéseivel, miből a pénzhiány, a német érzékenyen víg színművek fő mozdítója sem maradt el, nem hibázván az igen becsületes, de természetesen szegény jámbor is, a jó Antony s az egészen ifflandi kaptára vert Pillet ügyvéd. De élethűség, valóság s némi tartalmasság van a jellemekben, habár mindennapiasságok

mellett a költészet magas kivánatáig fel nem emelhetők. Színen azonban jobbak szűkében még egy ideig fennállhat, jó szerkezete s jellemeinek különfélesége segítvén a hatást. Egressyben egészen a szegény, de becsületes Antonyt láttuk, noha szava, kelletén túl halk és néha érthetetlen volt. De hiányzott Megyeri Pillet szerepében, ki a nyughatatlan ügyvédet egész valódiságában ábrázolá. Ezt nem elijesztésül mondjuk Komáromynak, hanem inkább buzdításul, hogy a szerepnek, melyről már meg van mutatva, hogy belőle csinálhatni valamit, ügyekezzék életet adni. Laborfalvi Róza játékában sok volt a síróhang, mely nem egyetlen a szenvedés kifejezésére. Ő inkább nagyszerű tud lenni, mint bensőleg érző, s szelid fájdalmakban küzdő, ha csak ily szerepekre is különös gonddal nem készül, hogy azon hangulatba jöjön, melyet ily érzések kifejezése megkiván. Leginkább érezhető e hiány a jó anyák személyesítésében. Erre Kovácsné igen víg s érzéstelen. Valamivel jobb Miskolczy Julia. Legalkalmasb volna Kántorné, ha efféle szerepeket nem kicsinlene.

CLIV.

Jan. 5. *A párisi adós.* Vigjáték egy felvonásban, Francziából fordította Szemere Pál, a magyar tudós társaság költségén. — E rég nem látott élénk kis vígjátékot örömmel láttuk a színpadon. Adatása, meglehetősen összevágó és élénk volt. Egressy a megszorult adós (D'Argentieres báró) küzdéseit sajátságosan s megkivántató változatosság- s fáradatlansággal adá. A játék elején néha érthetetlen szavalása is utóbb kellő hangra emelkedett. A napokban visszatért László (Sarassin Gusztáv) s a szerepéhez mindig hű Szentpétery (Sarassin pénzváltó) emelék a fő szerepvivő játékát. Ezt követé: *A molnárok,* vagy: *Az éji légyott.* Víg ballett egy felvonásban Blache Sándortól. Ochsinger kisasszony, Carelle, Rigl mint vendégek léptek fel.

CLV.

Jan. 6. *Kétalakú.* Vígj. 4 felvonásban. Holbein munkája. Fordította Jakab István. Ismét egy jó vígjáték a rég nem adottak közől, melyet azonban már sokszor jobban adva láttunk. A mai előadás igen lassú, akadozó s össze nem függő volt, mi a kétalakúra (Egressy Gábor) is hátráltatólag hatott. Lendvayné nem elég kedvvel vivé szerepét (Leinernét), melyet minden kicsinysége mellet is különben oly kedves vidorsággal adott. Igy tevé Kolber csekély szerepét Megyeri is utánozhatlan furcsasággal érdekessé. Dicsérettel kell azonban említenünk Komáromyt, ki folyvást kedvvel és szorgalommal játszik, s haladása inkább napról-napra szembetünő. Lipcsey Klárának ismételve említjük, hogy beszédét természetes hangjára visszavinni, s ezen fölül mozdulataiba változatosságot hozni ügyekezzék. Azon fagyos dermedtség, mely játékát bélyegzi, csak helyes irányban vitt törekvés által oldathatik fel.

CLVI.

Jan. 7, *Belle-Isle Gabriela.* Dráma 5 felv. Irta Dumas Sándor, fordította Nagy Elek, a magyar tudós társaság költségén. — Nagy színi hatású mű, melyben az udvari élet cselszövényei, csapodársága hozatnak a világ elébe, mind azon külső finomságával a könnyű fesztelen társalgásnak, mely azokat ragályossá tette. E botránkoztató szabadosságból mindazáltal csak annyi van kiállítva, mennyi az illedemmel megférhető. S e setét erkölcsiségű kör azon setét mező, melyet az ártatlan leánykának szigorú erénye, s a becsületes, bátor D'Aubigny szerelme virágos tavaszként himzenek át, s szép szerencsés diadalmok örömmel lepi meg a nézőt. E mű ugyan erkölcstelennek kiáltatik sokaktól az éji kalandért, melyben Richelieu s Prie marquisné osztoznak, s ha nem tagadhatni is, hogy a gondolat: ily kalandot színpadra hozni egy kissé merész, de az egész

mű erkölcstelenségét ez egyes adatból következtetni még sem lehet. S még magát e kalandot (ha nem ajánljuk is utánzását), sem találjuk oly annyira megróhatónak, mint sokan teszik. Anyagi részét illetőleg ugyan is nem botránkoztatóbb, mint azok, kik az első felvonásban mint jegyesek léptek fel, a másodikban házasoknak látunk; erkölcsi része pedig csak olyan, mint egyéb bűn, vétek vagy hiba, mely a színpadra felhozatik, mint hazudság, lopás, rablás, gyilkolás stb. Az erkölcstelenség abban állna, ha ezeket a színköltő kívánatossá tenni ügyekeznék, mi itt nem történik; mert a vétkezők megszégyenülnek. Alaposabb tán azon ellenvetés, hogy az ily színművek nem minden korú nézők számára valók; de ezen mostani körülményeinkben nem segíthetünk. — Előadva már jobban láttuk e művet, mint most. Hibázni látszott a szellem, mely az egészet élteti. D'Aubignyban (Fáncsy) több erőt, Riechelieuben (László) több simaságot ohajtanánk, s épen azon helyeken, hol kényesebb tárgyakról van szó. Egyébiránt itt új kiosztás is segíthet; s e két színészünket bizonyosan méltányolni fogja a közönség, ha saját szerepeikben állandanak, s Egressy s Lendvay által fognak felváltatni. Lendvayné (Belle-Isle Gabriela) is bágyadtabban játszá szerepét, mint egyébkor; noha beszéde most többnyire érthető volt. Bartháné (Prie marquisné) a könnyelmű s fényes udvari hölgyet simán és kedvvel játszá, s ez utóbbit azért említjük, mert (kivéve a kiveendőket) a napokban némely színészeinken a jó kedv hiánya igen észrevehető volt, mi természetesen a nézőkre is elragadt. — Némely lapjaink a színészeket a nézők csekély száma emlegetésével ijesztgetik s kedvetlenítik; ez szomorú körülmény ugyan, mert igaz, de nem ujság, Ezen csak az igazgatás bölcsesége, a színészek szorgalma, a közönség részvéte s a mindennek érlelője, az idő javíthat. És ezt be kell várnunk; addig türödelem s csüggedetlenség legyen a jelszó.

CLVII.

Jan. 16. *Hamlet.* Szomorújáték 5 felv. Shakspeare után az eredetiből fordította Vajda Péter. A m. akademia költségén. — Shakspearenek ezen, színpadon és könyvekben sokféleképp magyarázott s ábrázolt műve, még mindig nagy talány marad, melyet csak egyes kiváló színészek ügyessége fejthet meg némileg. Külső cselekvényre a nagy költő művei közt tán legszegényebb; de gazdag belsejében gondolatok s érzemények ötlenek fel, miknek mélysége, eredetisége, életvalósága egyaránt leköti a mívelt s nem mívelt hallgató figyelmét. Hamlet haza jő iskolából apja temetésére s lakodalmat talál; anyjának összekelését holt ura testvérével, Hamlet nagybátyjával, ki e házassággal egyszersmind királyságra jut. Atyja véletlen halála, anyja hirtelen házassága elszomorítják, gyanakodóvá teszik, s fájdalma keserű szavaiban tör ki az életgyűlölésnek. Ő, ki sokat tanult, de keveset tapasztalt, nagyot követel az emberektől, s első iszonyú csalódása éles gúnyra fakasztja minduntalan az emberek, élet, világ, s maga ellen. Csalódása sokszerű volt, Anyja, kit oly hűnek hitt, egy hónappal a temetés után férjhez ment; Ophelia elutasítá magát s leveleit, iskolatársai kémekül hagyák magokat ellene használni, Csaknem egyedül állott fájdalmával, a szerencsés gonosztevőnek (ki mint nagybátyja és király fölötte nagy hatalommal áll) keze s őrszemei alatt, kémektől körülvéve, és küzdve egy irtóztató bűnnek gyanújával, melyet önkeble sejt, atyjának megjelenő szelleme hirdet, s minden jelek erősítenek. Atyja szelleme látása után a tébolyodottságot veszi fel álarczul, hogy mindenre jobban ügyelhessen. De ő a természeténél fogva lassú és kétkedő s még inkább azzá lett a német tanulmányok befolyása által, meggyőződést akar a gyanu helyébe s azt egy rokon tárgyu színmű előadásával véli megnyerhetni. A gyilkos nagybátyát a történet hasonlatossága megrendíti, s ő nem kétkedik többé. Alkalma jő megölni; de a gyilkos imád-

kozik s talán üdvözölni fogna; elhalasztja megölését, keresztény fogalmak szerinti kegyetlenséggel akkorra, midőn visszatér bűneihez, midőn azokkal halmozva lesz, mint atyja volt, midőn megöletett. Ez nem tétovázás, nem gyávaság, habár mostani érzelmeink szerint annak látszik is. Ő atyját szenvedni látja, nyugtalanul vándorolni az éjfél óráiban, s hasonló kínt ohajt szerezni gyilkosának is. Ő e hitben él, s habár a lélekjelenést ördögi ármánynak gyanítá is pillanatig, s nem elég biztos adatnak s oknak, nagybátyja kárhoztatása s meggyilkolására, mert erre meggyőzőbb, világibb okokat keres; de gyanuja már mintegy testileg bebizonyodott a színmű előadása által. Ő nem kétkedik, s most hite a lélek kínjai, s szavainak valósága iránt rendíthetlen áll. Ő tehát tökéletesen hiszi, hogy az imádság engesztel az elkövetett bűnökért, s hogy az imádkozatlan, gyónatlan meghalt embernek kínlódnia kell. E nélkül az ölés elhalasztása igen közönséges színpadi fogás volna, vagy oly jellemhiba, mely Hamletet igen szegény szájhőssé bélyegezné, alig méltóvá a meghallgatásra, midőn bölcs mondatait, nemes érzelmeit előttünk kitárja, ha maga mind ezeknek meghazudtolója, csúfos parodiája volna. Ő ugyan vádolja ilyessel magát; de tudjuk, hogy az önismerő, magasb szellemű ember sokszor igen is szigorú birája magának. S mind ezeket ő magának nem puszta szemrehányásul, hanem ösztönzésül is mondja; nyomban utána következik szilárd határzata, végére járni szörnyű gyanújának. Ő alkalomra vár, midőn bátyja bűneinek teljességében dobzódik. Azonban az anyjávali találkozáskor ingerültségében s helyzete által mintegy kényszerítve, átdöf a függönyön, hogy ott rejtezni vélt nagybátyját megőlje. De ez Polonius volt, mi sokat változtat helyzetén. Most maga is gyilkos, egy főrangú s ártatlan embernek gyilkosa, miért felelőséggel tartozik. De ezért nem hagy fel szándékával, sőt midőn Angliába küldetik is nagybátyjától azon ürügy alatt, hogy a nép s Laertes boszúja elől menekedjék, voltakép hogy ott életét veszítse, csak

azért látszik ügyelni önmegtartására, hogy boszút állani visszajöhessen. Visszajő s a szép és szerencsétlen Opheliа sírját találja, ki őrültségében vízbe fúlt. Itt, úgy látszik, elveszti eszméletét. Ő szerette Opheliát, de visszautasíttatván, büszkébb volt, hogy sem újra esdekeljen, s a szerelem, e gyengéd szenvedély, helyt adott erősbeknek: az elkeseredettség- s boszúállásnak. De most temettetni látja; fellázadtan a sírba szökik Laertes mellé; közöttük dühös verekedés támad, mely élethaláli párbajban végződnék, ha a méregkeverő király játék színébe nem öltöztetné, hogy Hamletet annál biztosabban elveszthesse, s Laertesnek elégtételt, magának nyugtot szerezzen.

Elvesztésére két eszköz választatik: Laertes tőre, mely meg van mérgezve, és méregital, melyet a király fogna Hamletnek nyujtani a viadal szünetében, ha Laertestől sértetlen maradna. De a mérges italt a királyné iszsza meg tévedésből, s Laertes átdöfetik, miután Hamletet mérgezett tőrével megsértette. Ekkor öli meg Hamlet a gyilkos nagybátyát, a méregkevető királyt, midőn anyja már haldoklik, s a szinte haldokló Laertes az egész bűntervet fölfedezi. Hogy ő kétszer pillanati ingerültségből gyilkol, ez azt mutatja, hogy lassú iskolás okoskodások s talán igen is szelid emberiség által még inkább mérsékelt természete, csak rendkivűli, szemmel látott események által birathatott erőszakos tettre; de tétlenségébe visszasűlyed, mihelyt meggondolásra ideje jutott. Ezen késedelem a vértettek kivitelében, nemes kedélyének csak becsületére válhatik s drámailag is a legnagyobb mértékben érdekes, ha belső küzdései híven ábrázoltatnak. A legnehezebb feladat szerepének lényegesen különböző részeit természetes átmenetekkel összekötni, az annyira különböző elemeket öszhangba hozni.

Hamlet lelki állapotját következőleg lehetne elemezni: 1) Mély bánat atyja halálán. 2) Keserültség s elfojtott neheztelés anyja hirtelen házasságán. 3) Gyanú és boszú érzete nagybátyja ellen, kit atyja gyilkosának

vél. 4) Iszony s felingerülés a lélekjelenés által. Küzdés a hit- és kétkedéssel a lélek szavainak valósága felett. 5) Tépett kebelnek érzelmei Ophelia elutasító magaviselete miatt, s mert, ha ez máskép volna is, szerelmét nagyobb szenvedélyek által megsemmisítve látja. 6) Vigyázatosság de nem félelem, hatalmas nagybátyja ellenében. Innen a tettetett tébolyodás. — Ezen elemekből áll elő életuntsága, mely kivált a játék elején mutatkozik. Ő vigyázatos, tartózkodó, s csak álszerepében daczos nagybátyja ellenében; anyja iránt minden tisztelete s szeretete mellett szigorú, neheztelő, szemrehányó; Opheliához a megbántott szerelmes kifakadásaival szól, vagy érzelmeit üres hízelgésekbe burkolja el; megvető s játszi a fecsegő vén Poloniushoz. Minden egyebekhez többnyire kevés bizodalommal, vagy legalább nyiltsággal szól s érzelmeit a tébolyodott szeszélyeivel fedezgeti mint olyan, kinek minden léptére kémek ügyelnek. A színésznek ezekre ügyelnie kell, hogy a szerepből egy összefüggő egészet képezzen. Opheliávali viszonya, bár kifejtésére kevés hely fordittathatott, a legköltőibb, s igen megható. Ő tetteti az őrülést, a gyengébb leány valóban megőrül. Különböző vélemény van a «Lenni vagy nem lenni» monologról is, melyet némelyek puszta elmélkedésnek tartanak. De ha a költőt magát hallgatjuk, ha Hamletnek fájdalmaival s még bizonytalan gyanújával küzdését s ezekből eredő életuntságát tekintetbe veszszük: az több mint elmélkedés, szándék, melyet csak keresztényi fogalmak — ismét igen következetesen — nyomnak el. Hamlet legelső föllépésekor így szól: «Vajha felolvadna ezen igen is erős test, bomolna szét s harmatba oszlanék fel, vagy az örökkévaló ne intézte volna tilalmát az öngyilkolás ellen.» Ez legelső gondolatja s tehát nem új s puszta elmélkedés akkor, midőn azt a «Lenni s nem lenni»-ben vitatja. Ő keserültségében inkább hajlandó önmagát, mint bizonytalan gyanúból mást meggyilkolni. Elhárítható azon ellenmondás is, midőn így szól a tulvilágról: «Melynek határiból nem tér vissza

vándor»; mert még ekkor a lélekjelenés tisztasága felől kétkedésben volt. — A király szemes, ügyes, meggondolt, s minden tekintetben veszedelmes ember, kitől félni lehet, s őrizkedni kell. Polonius vén fecsegő, ki sok jót tud; de vagy hely- s időn kivűl szól, vagy tárgyfeletti fontossággal, miért is keveset ügyelnek reá, s nevetségessé válnék egészen, ha fia s leánya iránt oly atyailag gondos szeretet nem mutatna. A királyné csak új férje iránti viszonya s hirtelenkedése által bűnös, különben mindenre nézve szenvedőleg áll. Laertes természetre ellenkezője Hamletnek, gyors, elszánt; de felületesebb Hamletnél, s kevésbbé nemes. Ezek a fő jellemek, melyeket némi útmutatással fejtegetni ügyekeztünk.

A fordítás hűnek látszik: de egy kissé darabos és nehéz, mi színésznek felette nagy akadály. Való, hogy Hamlet fordítása egy a legnehezebb feladások közől s kezdetnek már ez is nagy nyereség; azonban igen kívánatos, hogy a nagy britt költő jelesb műveivel minél többen megküzdjenek: mert nem tartózkodunk kimondani, hogy Shakspeare jó fordítása a leggazdagabb szépliteraturának is felér legalább felével.

A darab rövidítése is meggondolást érdemel, nem értve itt az apróbb kihagyásokat, hanem a nevezetesebb helyekét. A sírásói elméskedéseket nehéz fordítani, szójátékait visszaadni s mindaddig mig ez nem sikerül, jobb kihagyni; a sírban verekedés előadása szinte nehéz, s így egészen kimaradhatna, ha Hamlet jellemét nagyon nem csonkítaná. Kimaradhatnak tehát a nem fordítható szójátékok s az egész jelenet ügyes kézzel összevonandó. A színészeknek adott tanács helyes; de többszöri előadása által nagyon veszti érdekét s így szinte kihagyható. A priamusi töredék szavalása is, ha jó színész nem jut rá, mivel egyenesen erre van számítva, szinte kimaradhat, noha e részben azokkal nem tarthatunk, kik e töredéket a költőtől gúnyból felhozottnak vélik. E töredéken minden esetre mély komolyság szól. De csodálatosan hangzik az: mi-

dőn a lélek a borzasztó ‚esküdjetek'-et a föld alól felkiáltja, s Hamlet őt «ficzkónak» nevezi. Úgy látszik: Shakspeare meg nem állhatta, hogy az egész lélekjelenésre egy kis satyrát ne irjon, jelenteni akarván mintegy, hogy ez nem is lélek, hanem csak egy szegény fiú, ki a pad alatt bujkál. Nem fogna veszteni a darab, ha az álmos Jancsi, a konyhaszolgáló, mint igen aljasak és erőtlenek, kimaradnának.

Egressy Hamlet szerepében sok nehézségeken diadalmaskodott: mai előadása nagy hatást mutat az előbbiek fölött. Játéka általában kifejezéssel teljes s elejétől fogva érdekes volt. Részletekben alig tehetünk egyéb kifogást, mint hogy előadásában nem találjuk fel mindenütt azon általában magas hangulatot, melyben Hamletet a mű olvasásakor minden alakoskodása daczára is lenni képzeljük. A szidónak, szemrehányónak is van komolyabb, aljasságtól ment hangja, mely a keményebb vagy sértőbb szavakat úgy ejti ki, mintha fájlalná, hogy azokat mondania kell. Azon nemes boszankodás, mely belőle kitör, Egressynél gyakran egy tehetetlen mérgelődőnek hangjába csap át, mit különösen kikerültetni óhajtanánk az anyávali jelenetben. Elméskedéseiben sokszor több fájdalom van, mint színlett tébolyodottnak, álszerepet játszónak mutatni szabad. De az átmenetelek is egyik hangulatból a másikba, az álszerepből a valóba s viszont, még nagyobb kiszámításra s átgondolásra várnak. — Polonius szerepére igen sima, könyű beszéd és sajátságosan sürgölődő (nem szorgalmatos, mint a fordítónál van) és fontoskodó színész ereje kivántatik. Ennek Komáromy meg nem felelt. A király (Fáncsy) és királyné (Laborfalvi R.) jók. Lendvaynénak (Ophelia) az őrült jelenetek nem sikerültek úgy mint egyébkor. Sajnosan esik kimondanunk, hogy ezen sokoldalú, nagy erejű színésznőnk egy idő óta — hanyagság vagy kedvetlenség miatt-e? meghatározni nem akarjuk — kevesbbé felel meg a várakozásnak mint egyébkor. László (Laertes) élénk és könnyű mint mindig; de szerepe komolyabb részeiben gyönge. Ajánljuk ezen alkalommal ezen kü-

lönben nagy szorgalmú színészünknek: ügyekezzék előadásait a szerepek tartalma szerint változatossá tenni. A szereptudás első elmaradhatlan feltétel; de nem a legfőbb. Sokszor ehhez csak gyors emlékezet, éber ész kivántatik: mind igen szép tehetségek; de természet ajándéka. A szerep átgondolása, otthoni kidolgozása már több valódi szorgalmat követel, s ebben áll a színésznek fő érdeme, ez az, mivel a közönségre hat. Bartha az első színész szerepében nagy hatással szavalá el a fönnérintett töredéket.

Mivel ez nagyobb személyzetű darab, talán nem lesz helyén kivűl, színházunk egyik lényeges bajáról szólani. Többen tapasztalhaták, hogy benne nem mindenütt hallani jól. Ennek ellenszerei 1) hangosabb, tisztán articulált beszéd (melynek azonban távolság szerint módosulnia kell); 2) szemközt állás a nézőkkel, valahányszor ezt a helyzet megengedi; 3) kilépés az előszínre legalább középig (kivéve természetesen, midőn ezt a helyzet tiltja p. o. asztalnál-ülés). A szemközt állás azért is nagy figyelmet érdemel, mert a félrefordultnak hangjait a színfalak nyelik el s a nézőhely felére nézve többnyire elvesznek. A félrefordulást tehát lehetőleg kevesíteni kell. Ha inas jő valamit jelenteni s az ajtónál megáll: az úrnak elég őt egyszer megpillantania, s nem szükséges, hogy hozzá szóltában folyvást ránézzen. Ha bizodalmasabb beszéd foly közöttük, vagy épen titkos: akkor különben is illő, közel álljanak egymáshoz, s így az úrnak nem szükséges visszafordulnia. Ha alattvaló vagy akármely alsóbbrendű jelenik meg egy magasb rangú előtt: a tiszteletteljes távolság, melyben állania kell, nem mindig az ajtónál, vagy hátra felé van, hanem lehet oldalt is, párvonalban az orchesterrel, s ekkor sem szükség az elülállónak minduntalan félre- vagy visszafordulnia.

Ezen töredék-utasítások, melyeket a helyzetek szerint csak gyakorlatban lehet kiegészíteni s czélszerűleg módosítani, talán nem egyeznek a szoros szabályokkal; de színházunkra nézve úgy hiszszük, hogy elfogadhatók

(kinek-kinek úgy kellvén lakni, mint a ház engedi); ha csak tagadni nem akarjuk, hogy az érthetőség a fő, s hogy azt akármi tekintetnek alávetni nem szabad.

CLVIII.

Jan. 18. *Mariana.* Szinj. 5 felv. Irta Treitschke Fridrik. Ford. Jakab István. A mai előadásból Egressy Gábor (Pierre) játékát kell kiemelnünk, mely kifejezéssel teljes, egész és szabatos volt. Rongyaiban és koldus állapotjában már ráismerünk a délczeg lovagra, kinek későbbi deli tartása igazolja a nézőnek azon gyanítását, hogy a ki rongyokban is oly úri daczczal lép fel, sokáig nagy világban élt. A Gonzaga Ferrardóvali aláiratás csele a legnagyobb valószinűséggel adatott. L. Róza Mariana nem nagy szerepét szorgalmas és helyes játékával érdekessé tette. Komáromy (Ferrardo) egy kissé lassúnak és hanyagnak látszott.

CLIX.

Jan. 20. *Capriciosa,* Vígj. 3 felv. Irta Federici. Fordította Kovasóczy M. Capriciosát Lendvayné élénken, ezer meg ezer szeszélyeivel mesterül adá. — A többi játék nem volt elég gyors és összevágó, minek hiányát leginkább azon jelenetben éreztük, midőn az egész család együtt van Dicsvári Tivadar megérkezte után. E bajon, a szereptudáson kivűl, igen szigorú próba segíthet csak. S az ilyen akadozásoknál azt sem lehet mindenkor elitélni, ki volt a hibás. A szerepvivők egyébiránt egyenként jól választattak, de az összeszólalkozás lassú és akadozó volt. Bartháné szobaleánynak nagyon is díszesen öltözött. Hubenay igen eredeti alakot állított elő az ügyvédben, s ez által kis szerepére némi figyelmet vont.

CLX.

Jan. 31. *Adoriánok* és *Jenők*. Eredeti szomorújáték 3 felv. *A fekete lovag* czimű 1 felv. előjátékkal Jósika Miklóstól. Az előjáték zenéje Szerdahelyitől. — Sokan úgy vélekednek, hogy jeles regényíró nem írhat jó drámát. S ha meg kell is ismernünk, hogy ugyanazon történetnek vagy mesének mások fényes és kiemelhető oldalai regény- s mások drámaíróra nézve s hogy regényíró, ki nem gondolkozik s csak elragadtatás szerint ír, könnyen eltéved a drámában oly helyek kiemelésére, melyek színen hatástalanok, semmi esetre nem osztozhatunk a fölebbi, igen is kaptaszerű véleményben. Bulwernek, bármint itéljenek is kritikusai, jeles drámai műve maradand a «Lyoni hölgy» s Victor Hugo, ki regényeiben minden túlságai s kicsapongásai mellett is nagy, drámáiban egyik a jelenkor jelesbjei közől. Sőt maga Goethe, kinek regényei dicsértetnek, a drámaírók közt magas helyet foglal. Előttünk tehát épen nem feltünő, ha jeles regényírónk Jósika, ki, minden kedvezés nélkül itélve is, e nemben a külföld legjobbjaival mérkőzhetik, a drámában megkisérti erejét; sőt óhajtjuk, hogy ezt minél többször tegye, a nélkül azonban, hogy kedvencz regényvilágát elhanyagolja. Ily gondolkodásunk mellett nem tartózkodunk kimondani, hogy első próbáját nem nevezhetjük egészen sikerültnek; de nem azért, mert színmű, hanem egyéb hibák miatt. Első hibának tartjuk a barlangi öldöklést, mely igen sokat árt a dolog valószinűségének s valami erőltetett, keresett van benne, mi zavaró hatást gyakorol a nézőre. E helyett valószinűbb s változatosb módot lehet vala találni, melyben a leány csak csábító, s az öreg lett volna a valódi gyilkos. Itt a leány házi életébe is hagyhatott volna a költő pillantanunk, mi nem csekély érdekű leendett oly műben, hol a vadból és kietlenből igen is sok van. A másik, már nemcsak drámai hiba, a leány jellemében fekszik. Ez csábítja halálra a Jenő ifjakat; de hibázik benne azon szilaj ábránd, a családszeretet s boszúállás azon

fanatismusa, mely öldökléseit hihetővé tegye. Egy ábrándozónak szerelem által magába térése, küzdései, megfordulása valami megrendítő jelenetet adhatának, holott most azon kígyói csábító helyett egy könnyelmű csapodárt, hideg enyelgőt, utóbb igen lágy érzelgőt találunk, kinek tettei rendkivűliek, de szenvedései nem.

Az előadás lassan mozgó, össze nem vágó volt. Bartha az öreg vadászt, az utósó Adorjánt híven személyesítheté, ha emlékezete néhányszor el nem hagyta volna. Lendvayné (Lenke) játéka kiáltóbb szinezete által szerepét érdekesebbé tehette volna; egyébiránt következetesen vivé azt végig s e részben méltánylást érdemel. A fekete lovag (Egressy) nem volt egészen fekete öltözetében s noha jelleméhez beszédében s mozdulataiban hű, de az előjátékban egy kissé lassúnak, energiátlannak tetszett s utóbb egyik legerősebb jelenetében botránkoztató bukás által zavartatott meg. — Az eredeti darabok minden esetre nagyobb figyelmet érdemelnek, ha azokat gyengeségök mellett ápolni s így lassanként virágzásra hozni méltónak itéljük.

CLXI.

Febr. 4. *Sevillai borbély.* Víg opera 2 felv. ford. Bántó. Zenéje Rossinitól. — Ezen még megnézhető operára nézve csak azon ohajtásunkat fejezzük ki, vajha újabban ismét átnézessék s visszás szavai, melyek a zenéből akaratosan kirínak, váltassanak fel, milyen például: «a fortély közt» holott a *fort* helyett rövid szótag kivántatik. A régies: *penna, intricus* stb. efféle apróságok is igazítást várnak. Általában megérdemlenék a jobb de régiebb fordítású operák, hogy kiigazíttassanak. A magyar nyelvnek igen határozott tagmértéke van, mely kedvesen hangzik, ha megegyező a zenével, de visszásan és fülsértőleg, ha ellenkezik.

Febr. 6. *Belizár.* Szomorúj. 5 felv. Schenk Eduárd munkája, ford. Kis Iván. Némely jellemhibái mellett is ez még mindig a jobb tragoediák közé számítható, s

megérdemli, hogy kitünő gonddal adassék elő. A mai előadás egy a jobbak közől. Bartha (Belizár) újabb bizonyságát adá tragikai magas tehetségének; megrendítő vala játéka, kivált az indulatosabb kitörések, magasb érzelmek helyein, s ha van mit ohajtanunk, csak az, hogy szerepének többi részeibe, melyek fájdalmat, szenvedést, megindulást vagy neheztelést fejeznek ki, több árnyazatot, nagyobb változatosságot hozni törekedjék. Különösen ne feledje hosszabb időre, (mert ez csak egy pillanatig szabad) még akkor is, midőn magát védi, hogy a császár előtt áll. Ezen jelenetben egy kissé sietni is látszott szavalásával, mi néha szinte úgy hangzék, mintha emlékezeti próbát tenne le. A sietés helyén áll, midőn az elemekhez felkiált, de szünet kivántatik s némi pathosz, midőn e szavakat mondja: «Mit vétett férjed, hogy vesztét kivánod?» A játék vége felé néha emlékezete s egy kissé hangja is elhagyta; de az egész jeles előadást e csekély hibák nem veheték ki érdemiből. Egressy Gábor az élénk nemes Alamirt, mozdulatra és szavalásra nézve tiszta, szabatos játékával emelé ki. Laborfalvi R. (Antónia) jól adá a neheztelő, boszút forraló anyát; de fájdalmas kifakadásaiban még van valami idegen, csaknem hamis hang, melyet megjavíttatni ohajtanánk. Irenét Lendvayné nem rontá el; de alig mondhatni róla többet, ha előbbi játékaira visszaemlékezünk. Ő azon helyes tapitatnál s hangnál fogva, mely neki a természettől ajándékúl jutott, csak készakarva játszhatnék rosszúl: de leeshetik a középszerűségig, mi rá s a közönségre nézve igen szomorú változás volna. Mi tanácsot adjunk? Csak óhajtásunkat mondjuk ki: adja úgy ezen szerepet, mint valaha már adá, mint azt adni képes, s bizonyossá teszszük, hogy az sokkal jobb lesz mint a mostani volt.

CLXII.

Febr. 9. *Garrick Bristolban.* Vígj. 4. felv. Deinhardstein után ford. Csató Pál. — Igen kellemes esténk

volt. Színészeink mai előadása egy azon igen ritkák és kedvesek közől, hol életteli, elragadó játék által vonatva a néző szinte együtt játszik a színészekkel, hol a biráló pillanatokra elfeledi tisztét s háborítlan éldeletnek adja által magát. Lendvayné igen kedves alak volt Jenny szerepében s játékában most sokkal több kedv mutatkozott, mint egyébkor. Hild Villiamot Szerdahelyi, a költő Frondhamot László, mindenik szerepéhez híven személyesíté. A kétszerepű Garrick Egressy Gábornak ma talán legjobban sikerült. Mint ál Johnson hang és mozdulatok által oly saját, külön vált lényt állított elő, hogy Hild csalódásán épen nem csodálkozhatánk. Az ily nemű játék, ha nem tartozik is a legmagasb rendűek közé; de minden esetre nagy színészi ügyességet, hajlékonyságot kiván, mely nélkül az egész szerep, sőt az egész színmű hihetetlenné válik. Egressy játéka e részben tökéletes volt. — A gazdag, de tudós névre sovár, hiú s titkon költészkedő Hild Tamást Szentpétery oly művészileg adá, hiusága, csalódása, minden öröme- s kínszenvedéseivel, hogy játékát a legjobb értelemben természetesnek lehet mondani, sőt azt nem kételkednék mesterinek, remeknek is nyilvánítani, ha e hamar elkoptatható kifejezéseknél az előbbit többnek nem tartanók. Szóval az egész előadás egy volt a legjobbak közől, mely a közönséget derült figyelemben tartá mind végig, a mi, noha taps sem hiányzott, színészeknek mindig a legnagyobb dicséret.

Észrevételünk csak az idegen szavak kiejtésére van. Legjobb volna azokat jól kimondani: de minekutána ezt sem színészek, sem birálók nem tudhatják minden esetben (kivált az angol neveket, melyeknek saját, nem angolra nézve csaknem megtanulhatlan szabályaik vannak), legalább nem kellene különbözőleg kimondani ugyanazon szót. Ha az egyik Jennyt *Dsenninek* mondja (a mint kell), ne mondják mások Jenninek. A «mayor» nem *méger,* hanem mennyire szókönyvekből kivehető s magyarul leírható: *méjör* vagy *méjer.* «Frondhamot» semmi esetre nem szabad *Frontbeimnak* mondani, mert

ez németes, hanem inkább egészen a mint írva van, igen kevéssé érezhető *h*-val s rövid *a*-val végén; de semmi esetre nem többféleképen.

CLXIII.

Febr. 18. *Az aggszinész és leánya.* Vigj. 5 felv. Bagard és Théaulon után magyar színre alkalmazta Fáncsy. A magyar akad. költségén. — A színlapon Megyeri, mint újonnan szerződtetett tag mutattatik be; második elköltözött jeleseink közől új év óta. Az igazgatóság e figyelme színészetünk iránt annyival dicséretesb, minthogy az más részről semmit el nem mulat, hogy az operát is, mint még most kiegészítő részét nemzeti színházunknak, illő karba helyezze. E józanul felosztott s mindenre arányosan terjedő gond lehetetlen, hogy üdvös hatással ne legyen. A siker most egyedül színészeink szorgalmától s a közönség buzdító részvételétől függ. — Megyeri tehát valósággal itt van, mit egyik laptársunk, úgy látszik, nehezteléssel hoz fel ellenünk, mintha mi volnánk a hibások, hogy ittlétét tagadtuk, mikor még nem volt itt. Pedig ez magában igen egyszerű dolog s ily esetben annak, ki hibázott, nem marad egyéb hátra, mint hallgatni. De azért szent a békeség; mert Megyeri csakugyan itt van s az Aggszínészben szokott genialitással mulattatá a közönséget, mely a régen vártat többször zajosan üdvözlé. Játéka egyébiránt, noha helyenként igen jeles, nem volt oly összefüggő egész, mint egyébkor, mit az út fáradalmainak, hirtelen fellépésének, mely talán nem engedett elég készületet, vélünk tulajdoníthatni. Az egész előadásra nézve csak azt jegyezzük meg, hogy azt részletenként hiányosnak s néhol igen vontatottnak találtuk, mi, kivált ily szerkezetü műnél kellemetlenül hat.

CLXIV.

Febr. 20. *A Velenczei kalmár.* Dráma 4 felv. Shakspeare után szabadon fordította Lukács Lajos. — Mindenek előtt a fordításra van észrevételünk, mely abból áll, hogy azt nem ártana újabban átnézni s kiigazítani. E teher elébb utóbb a színházra fog nehezedni: mert az akademiai választmány csak a színművek vizsgálatával foglalkozhatik; de nem azok kiigazításával is. S ha a választmány szükségből s talán azon elv után indulva: ubi plura nitent... elfogad is darabokat, de azok hibáit ezért igazítatlanul hagyni literaturánk haladása mellett nem szabad. S ha egykor a színház tökéletes rendbe jőni készül, első szükségei közé fog tartozni, hogy oly írót vagy írókat kötelezzen le magának, kik a kortól el nem maradva, de annak időtlenül elébe sem vágva, a színházi nyelvet minden változataiban tisztává, hibátlanná s különösen érthetővé tenni ügyekezzenek. Eleinte csak arról kell gondolkodnunk, hogy megélhessünk, nyakra főre darabokat fordíttatnunk; mert a régiekkel ma már be nem érhetnők. Lassanként elkövetkezik az idő, hogy a színház valóban a nyelv iskolája is legyen, hogy abban a darabos vagy czifra, gyakran érthetetlen, gyakran (fordításokban) idegenszerű nyelv helyett végre tiszta ép magyar nyelvet halljunk. A jelen fordításnak sok gyengéi, magyartalan helyei vannak. Többek közt e szavakat, melyeket Shylock mond: «kötésemet, kötésem bánatát kivánom» (the bond, the penalty and forfeit of my bond), mivel a fordítás prózai, talán érthetőbben lehetne e szavakkal felváltani: «szerződésemet, szerződésem bánatdíját kivánom» vagy: «a szerződési bánatdíjt kivánom.» Lancelot szökési okoskodása igen gyenge fordítás: mi talán egyik oka, hogy e különben igen furcsa lelki küzdése a szökni vágyónak színpadunkon nem tesz hatást. A küzdő lelkiösmerete s az ördög között áll, ki az eredetiben ellenségnek (fiend) van nevezve; de az ellenség magyarban nem jelent ördögöt, mint az angolban, s így azt inkább «a

gonosz, vagy gonosz lélek» szavakkal kell fordítani. «Lelkiösmeretem szívem nyakába esik» németes: ‚szívemnek nyakába borul,' magyarul. Az eredeti szerint «szívem nyakába akaszkodik» mit, mivel Lancelotnak beszéde köznépies, talán így inkább lehetne mondani: «szívem nyakába csimpajkozik!» stb. Megyeri jelesen adá Shylockot, különösen azon jelenetben, midőn leánya szökése, s kincsei pusztulása felett sopánkodik, majd ismét káröröme Antonio bukásán betegesen sivító kaczagásban tör ki. Az ily játék méltó élemény szigorúbb követelőnek is. A mellékszerepek nagyrészt gyenge kezekben vesztek el. Szakácsy (Bassanio), ki vendégül lépett fel, nem birta megnyerni a közönség tetszését. Ohajtanók, hogy ezen színészünk egy kissé sürűbben s választása szerint játszhatná le vendégszerepeit, hogy így mind maga, mind a közönség biztos itéletet hozhatnának. Egy kis kellemetlenséget kell megemlítenünk. A szerepen kivűli nevetés, kivált komoly jelenetekben, igen megzavaró mind a játszóra, mind a közönségre nézve. Reméljük: színészeink ovakodni fognak, ily helyen kivűli vigság megrovásra, mely ha gyakran fordul elő, nem csekély botránynyá válik, alkalmat nyujtani. — Lancelotot Török kisértette meg, s bár ohajtjuk őt egyéb szerepekben látni, mert sok jó hajlam mutatkozik benne, de e szerep még most erején felül van, ehhez tökéletesen kiképzett komikus kivántatik. Lancelot valóságos pimasz, ki igen együgyű, de a mellett okoskodó s elmés akar lenni. Ő panaszkodnék, mert a zsidónál igen rossz dolga van; de erre igen tompa érzésű, olyan, mint kinek a megszokott ütés nem fájdalom többé, csak alkalmatlanság. Mind e mellett kell elméskedéseiben valami igen szegényesnek, s oly neműnek lenni, mint a fazekas vígsága, ki edényeivel felfordult szekerét neveti. Erre azért gondoltuk szükségesnek a figyelmeztetést; mert e szerep más színpadokon mindig szerez egy kis mulatságot, mi bizonyosan elmarad, ha szavai szárazan és egész józansággal mondatnak el. Megyeri zsidós kiejtéssel beszélt, mi helyén van, de

felföldies a-val, mit nem tartunk jónak; mert két idegen elem vegyül belé: a zsidós és tótos. A zsidó beszédben csak a h-nak kell kihangzani, mit Megyeri igen mesterül tud: a többi mind egészen magyaros. S az ily beszéd komolyabb, a nélkül, hogy sajátságát elvesztené. Némelyek színészeink közől nem tudnak az idegen szavak helyes kiejtéséhez szokni. Bassániot (*Ba* zárt rövid *a*) hallunk, Graziánot (*Grá* nyilt hosszu *á*): holott mindkettőt rövid, vagyis felföldies *a*-val kellene mondani. E hang kitelik nyelvünk dialectusaiból s azért nem oly nehezen tanulható.

CLXV.

Szinházügyi hír és voks. Halljuk, s valóban nem útfélen, hanem biztos forrásból, hogy színházunk országossá avattatása meg kezdi hozni gyümölcseit: de nem azokat, miket a nemzet remélt, hanem miknek, ügyszerető nagylelkűsége s nemes bizalma által ámítva, épen ellenkezőjét várta. Itt vannak az országos színház tagjai, itt a nemzet által köztisztekké emelt színjátszók: s összebeszélnek árverésre bocsátani becsöket! «Eddig ennyink volt ugyan, de most ennyi s ennyiért tetszik nélkülözhetetlenségünket eladnunk, egy fillérrel sem olcsóbban.» — Visszamennek, a helyett hogy haladnának; akadályokat tanulnak vetni, a helyett hogy szerepeiket; alkuvásokban gyakorolják eszöket, nem alkotásokban; tisztán és érthetőleg beszélni nem tudnak, de annál érthetőbben követelni. Itt F. — úr, a tudós, ki nélkül a ház szabója el nem lehet, különben nem tudná, a jobb vagy bal térden álljon-e a szalagrend: adhat-e ennek három ezer pengőnél kevesebbet egy ország? Itt a szép B—né: ha F— ennyit követel, nem ér-e már az ő szépsége is annyit? Itt a szelid L. R.: ő is érzi magát: kivánhatjátok-e, hogy ő másnál csekélyebb legyen? M— méltó önérzetében szerényebb, mert az igaz érdem mindig szerény: azért is ő megelégszik azzal, mie van, de ha más többet kap, a régi arány

visszaállítását csak ő is megkivánhatja; ő tehát nem fenyegetőzik azzal, hogy megy, de megy talán, fenyegetőzés nélkül.

És így a *nemzettel* beszélnek, megbizottai által, a magyar színészet képviselői; s hiszitek, hogy van pont, melyen követeléseik valaha megállapodjanak? Nincsen; ők minden alkalommal követelőbbek lesznek: s mindig a régi argumentummal ad hominem lépendenek fel az orsz. választmány elébe: az elmenetellel. Hiszen ez, mint ők hiszik, *soha* sem tévesztheti hatását, ennek működni *kell!*

De hát ha nem? Hát ha az országos választmány megsértődve állásában, bele fáradva a vég nélküli alkvásokba, kimondja, mit méltóságának sérelme nélkül nem lehetend tovább nem mondania: hogy e népet kormányozhatatlannak tartja, s a házat bezárja? Valóban, mi kicsiny része vagyunk azon osztálynak, mely a színházi adót fizeti; de erősen meg vagyunk győződve, hogy a nemzet e «művészek» által magát nem taksáltathatja, ő e shylocki bánást nem tűrheti, s a közönség ily áron ellehet, el akarand lenni a színház nélkül, valamint a míveltség és literatura is oly színészek nélkül, kiket már csak az ezüst csengése bir lelkesíteni.

Nem szabad elhallgatnunk, hogy ily kótyavetyére a részvényes igazgatóság szoktatta ez, egykor érdemeikhez mérsékelt szerény követelésű embereket: az vetette el a telhetetlenség magvát, mely most mind gazdagabban és gazdagabban kezd csirázni, ki egy tagot vőn fel, törvények alól kivettet, szegénységünkkel égbe kiáltó ellenmondásban, nálunk minden ismeretes jutalmakkal a legbántóbb aránytalanságban álló fizetés mellett. S meg voltak foganva a balul számított tett következései, kezdődék a verseny, de nem többé a művészeté. hanem a kereskedésé; az így felköltött indulatok elnyelének minden nemesebb törekvést, s az ország e bölcs ügyvivőktől egy insatiabilis sereget öröklött.

Sokszor hallottuk színészeinktől: mily jó dolgok van *művészi* utazásaikon! mint fogadtatnak mindenütt nyilt

karokkal, minden szavok termő aranynyal, minden lépték csengő ezüsttel fizettetik: ily út után ők mindig nemcsak Pesten, hazafiúi áldozásaik helyén, csekély fizetéseik miatt tenni kellett adósságaikat róhatják le, de hozhatnak azonkivűl, miből itteni szükségeiket pótólhatják: mert hogy is ne tudnátok, hogy Pesten nem önérdekből, hanem tiszta merő ügyszeretetből játszanak! De te, nagylelkű nemzet, ne fogadd el a Musafiaktól ez áldozatot: éjjeli studiumaik s nappali fejtöréseik véres verejtékének cseppjei láthatók azon: ne vond el müvészségök méltó jutalmától: hadd őket szerte barangolni a hazában Szakolczától Brassóig, az Ádriától Marmarosig, hadd hintsék el áldásthozó vándorlásaikon mindenütt az ízlés magvait, annál is inkább, minthogy az saját javok virágoztatásával történhetik: csak Pestre, az áldozatok és szenvedések e helyére, ne édesgesd vissza soha.

De mit teendesz majd pénzeiddel, az ez ügyre szántakkal? Valóban, én nagy és szenvedelmes barátja voltam a színészetnek; de mondhatom, csupa nagylelkűségből kész volnék azt a nagy szellemi bőjtöt magamra parancsolni, hogy még jó ideig Pesten magyar játékszínt ne lássak: az a gondolat, hogy e nemeslelkűek házi jólétök csökkenésével munkálják éldeletünket, mérget keverne abba. Nem is kétlem, nem magam vagyok e gyöngéd érzésű hazafi, hanem a többség; s e többség kész lesz nélkülözni az élv perczeit e nemes «művészek» javáért. De a pénzzel mi lesz? Őket *népmivelő vándorlásaikban* segíteni felesleges volna: hála a hazánkban mindenfelé elterjedt nyelv- és műszeretetnek! ők fedezve vannak gazdagon, csak Pest falain legyenek egyszer túl. Állítsatok tehát e pénz kamatain öt vagy hat nagyszerű néptanítóképző intézetet; nekem és sokunknak nagy gyengeségünk az, hogy jó tanítók képzését majdnem olyan hasznosnak hiszszük, mint Anikó vagy Juczi, F. vagy M. urak művészségét: gondoskodjunk egyszer ilyenekről is: higyétek el, az F. úr 3000 pengőjén nem egy szabófelügyelőt, hanem tizenöt jó

tanítót tarthattok, kik minden évben száz meg száz becsületes és alkalmas néptanítót képzendenek. Vagy pedig — de majd elfelejtém, hogy meg kell maradnunk penes mentem fundatoris; de kamatoztassuk, míg majd rosszabb idők találnak járni a színészvilág felett, s akkor nyissuk ki az erszényt, mikor Thalia papjai országos segedelem nélkül nem mívelhetendik többé istennéjök mezejét; de addig legalább ne édesgessük felénk, ne kivánjuk, hogy Pesten pro patria játszanak, s tűrjük, ha egy pár évig a kerepesi út temploma zárva leszen, tűrjük — a hazáért!

*Utóirat.** A nélkül, hogy értekezőnek keményebb kifakadásait helyeslenők, mennyire pillanati a színésznek minden szerencséje, dicsősége, mennyire a rövid élet s ennek is csak csekély haszonvehető része mind az, mi a legjelesb színésznek is kamatozik, s hogy épen ezért a színész a jelentől több joggal s nagyobb mértékben követheti díjait egyebeknél, a nélkül, hogy színészeink érdemeit, fáradozásait, tehetségeit csak legkevesbbé is kétségbe hoznók; sőt épen ezért, mert, a pesti színpadnak reájok szüksége van, ki kell mondanunk azon ohajtásunkat: vajha a fölebbi sorok, melyeknek csak keserűsködéseit sokaljuk, de tartalmát és lényegét pártoljuk, megtegyék üdvös hatásukat. S hogy röviden kimondjuk, e nagyobb fizetések követelését időnkivűlinek, tulságosnak s általában rossz számításnak véljük. Mindenek előtt: mi ad okot e nagy követelésekre? Talán nagyobbak a színi előadások jövedelmei? Teljességgel nem. Talán kamatozik már az ország pénze? Nem; mert még a tőkének csak igen csekély része gyült be, s az egész öszveg, melyre a színház e kamatokból számolhat, alig év, talán évek mulva lesz hiánytalanul beszámítható. Vagy talán új adakozásokat várunk? Ez, miután az ország adott, képtelen kivánság. Tegyük fel már most, hogy a nagy fizetések megajánl-

* A czikk és ez utóirat közt látszó ellenkezésre nézve lásd a jegyzetet a 285. lapon.

tatnak, mi lesz a következés? elkerülhetetlen bukás. Vagy a nagy fizetést követelő színészek eltávoznak? Ekkor a pesti színház tekintete csökken, értéke legalább néhány évre alább száll, s ne felejtsük, hogy a visszahatás kimaradhatatlan; épen azon hitel, a pesti színháznak a hitele, mely a színészek s színészet becsét a vidéken fölemelte míg rendítetlen állott, le fogja azt nyomni, ha csökkenni fog, vagy épen (tán a színház bezáratásával) semmivé tétetik. S mi lesz a végeredmény? A pesti színészet üdvös befolyásának egy időre fennakadása a nélkül, hogy a színészek személyes jóllétöket tartósan biztosítanák. Vagy talán a Láng kisasszonynak ajánlott nagy fizetés indította némely színészeinket hasonló követelésre? Nem akarjuk tagadni, hogy az túlságos és igen korai; s ohajtandó, hogy az igazgatás jövendőre e részben vigyázóbb legyen; de tekintetbe kell vennünk, hogy most csaknem egyetlen énekesnőnk, kire, ha a fáradságosan összeállított kart elpazarolni nem akarjuk, szükség van. S hogy még e fizetés mellett is az előbbihez képest majd négy ezer pengő meg van gazdálkodva, s hogy végre e körülményt a színház megrontására használni igen távol áll azon hazafiságtól, melyet színészeink magoktól megtagadtatni nem igen szeretnének. Egyébiránt meg kell jegyeznünk, hogy e vád nem minden színészeinket illeti. Úgy hiszszük, hogy valamint M. nem követelt fölöslegest, úgy E. sem fog s nem fognak épen azok, kik más okból hagyák el a színházat. Őket, kik elv miatt távoztak el, pártul fogta a közvélemény; mit fog azokról mondani, kik nem elv, hanem pénz felett alkudoztak akkor, midőn egy minden jót akaró igazgatóságnak a színészek engedékenységére, buzgóságára számolhatnia kellene? Igazgatlanná akarjuk a nemzeti, az országos színházat tenni mindjárt kezdetben? Jó; de azután ne legyen panasz, ha mindazon előitéletek, melyek a színészetet, s színészeket nyomják, újra feléleszttetnek, s az ország pártfogó kezét, melyre ezentúl még soká lesz szükség, a színháztól megvonni segítik. —

De reméljük, hogy e sötét kilátások nem fognak valósulni, színészeink még jókor észreveendik tévedésöket s óvakodni fognak népszerűtlenné tenni azon intézetet, melytől a haza annyit vár, s melyet országos pártolás mellett is oly hatalmas vetélytárs ellenében csak tiszta ügyszeretet képes fentartani. Színészeink meg fogják gondolni, hogy az önfeláldozás, ha erről szó lehet, nem csak az ő sorsuk, s hogy azt mások, meg nem érdemlett szerencséjével minduntalan összeméregetni annyi, mint legnemesebb részétől megfosztani.

CLXVI.

Mart. 6. *Gyászvitézek.* Eredeti dráma 4 felv. Szigligetitől. — Csak néhány töredékes jegyzést kivánunk tenni az előadásra. Laborfalvi (Ilon), Hubenayné (Rózsa), Megyeri (Jobur) kedvvel játszottak, ügyekezvén szerepeiket érdekessé tenni, mi nagy részben sikerült is, de egyebütt szembetünő hanyagság és hibák. Bartha (Ákos) sokszor elforgatta beszédét s akadozott, épen midőn fejedelmi székről palást- és koronásan egész ünnepélyes kimértséggel kell vala szólnia. Ha valahol, ily helyezetben botránkozatos az akadozás. S mint fáj hallani azon össze-visszahányt, értelmetlen beszédet, mely oly szép, férfias, figyelmet és várakozást ébresztő hangon adatik elő. Az érzelmeknek, indulat- és szenvedélynek legtermészetesb, legerősb hangjait halljuk megzendülni s midőn az érzelmet keressük, nincs! Ezen csak igen erős szorgalom segíthet, mire Barthának rá kell magát szánnia, ha hallása folyvást gyenge marad s emlékezetén kivül minden egyéb külső segélytől kizáratik. Szakácsy (Csanád), kiről eddig kész akarva csak keveset szólánk, hogy több alkalmunk legyen színészi tehetségéről igazsággal itélni, most negyedszer lépett fel. A hosszas időzés (melyet azonban nem neki tulajdonítunk vétkül) úgy látszik visszaesését eszközlötte inkább mint haladását. Beszéde, hangja ha mérsékli, üres, kifejezéstelen, ha indulatos, vagy szen-

vedélyes, bensőség nélküli, egy neme az ál pathosznak, mely nem indít, nem hat; habozni látszik a régi s új iskola között, nem birva annak (hol tudniillik helyén van) megrázó erejét, nagyszerűségét, mint Kántorné sikerültebb játékaiban tapasztalcuk, nem ennek természetességét, mely nemben a pesti színpad több jó példányt mutat. S hogy egy világos példát mondjunk, Szakácsynak még soha természetes s a hangulathoz illő nevetését nem hallottuk. Elérzékenyülése valami fanyar édesgetés, elszántsága, haragja, indulatos kitörése csak néha üti meg a valódi hangot, többnyire nem egyéb, mint zajosabb beszéd minden energia s lelkesedés nélkül: eredményei a hibás s hihetőleg csak szerencsére bízott szavalásnak. Szakácsy hihetőleg (mert rögzött hibák eredetét csak így szabad gyanítanunk) kora fiatalságában némi szerencsével lépett fel, ifjúi tűz, lelkesedés emelék játékát s lett legyen az gyakorta fonákul alkalmazott, hibás, de hatott, ha történetből helyén talált lenni; mert a valódi tűz, lelkesedés legalább egy pillanatra elragadó. De a puszta tűz, lelkesedés, komolyabb tanulás, czélszerű gyakorlat nélkül egyhangúvá lesz, mi többnyire költőkkel szokott megtörténni (ha magokat a szavalásban különösen nem gyakorolják), kiknek felolvasásaikban végre bizonyos énekszerű hanglejtésre találunk, késő, s többnyire üres visszhangjaira a kebelökben valaha uralkodott érzeménynek. E hiba színészbe oltva igen nagy és szembetűnő, kivált midőn a lelkesedés húrja megereszkedik s az ifjúi tűz hamvadozni kezd. Ezek azért valának adva, hogy szorgalom által művészivé emeltessenek s ha ez elmulasztatik, nem teremnek egyebet, üres külségeknél, melyek utóbb kiállhatlan modorrá fajulnak el. Még van idő e hibából kitisztulni, de csak igen elszánt s csüggedetlen szorgalom által. Ohajtásunk, semmit el nem veszteni a tehetségekből, melyek ez intézetnek szolgálhatnának, azért bocsátkozánk ily szigorú taglalásba, mely ha nem kedvező is, de annál őszintébb s talán foglal magában egy két útmutatást, mely figyelmet érdemel.

CLXVII.

Mart. 13. Először: *Lucza széke.* Ered. dráma 3 felv. Katona Józseftől. — A Bánkbán szerzőjének, ki a magyar közönség előtt oly jó emlékezetben van, e talán korábbi műve is bizonyítja, hogy benne nagyramehető drámaírót vesztettünk el. A színmű minden érzelgések s egyéb gyarlóságok mellett is kétségbehozhatlan tehetségnek jeleit mutatja. Míg Bánkbán a magas tragédiának töredékeivel lep meg, itt a komikai erőnek találjuk szikráit, melyek fájdalom, oly korán s fejletlenül hamvadtak el. Ügyes javítással eredeti darabok szükségében e művet még egy ideig fentarthatónak véljük. — Az előadás a jobbak közé számítható.

CLXVIII.

Mart. 17. *Ál Endre.* Eredeti dráma 4 szakaszban. Irta Szigligeti. Jeromos, a kujávi herczeg fia, de ki, mint elvetett fiú, sem atyját, sem anyját nem ismeri, épen oly nagyravágyó mint szegény, elírja lelkét az ördögnek kincs, hatalom és szerelemért s elhagyva testvérét Fenenát, Magyarországba s itt sírboltba vetődik, hol egy gyászemlék van. A gyászemléket Margit, Ivánnak, Hajnácskő urának leánya állítá a szentföldön elveszett Endre királyfinak, volt jegyesének. Itt pihen ki ál Endre, perelve az alvilággal, hogy igéretét teljesíteni késik, midőn Margit, ki az emlékhez imádkozni jöve, belép. Jeromos azt hiszi, hogy ez neki van szánva, s kiterjesztett karokkal vár reá; Margit, kit Jeromos vitézi alakja meglep, hasonlatossága a valódi Endréhez elámít, azt hiszi hogy jegyese, s örömsikoltással omlik karjaiba. Jeromos inasa észreveszi Margit tévedésének alapját s most ura ez alapra kezdi építeni szerencséjét, úgy hive, hogy az által az alvilági hatalmak intését követi. Beszáll a valódi Endre várába, Fülekbe, mint sajátjába s ott a fenmaradott kincsen osztozó cselédek, láttára szétszaladván, nagy kincsnek jut birto-

kába. Már tehát van szerelem és kincs; de csakhamar jő ipa, ki a hasonlatosság által szinte elcsábíttatik s jelenti, hogy Kun László megöletett, s ő a király s hogy mutassa magát a népnek, mely őt üdvözölni jő. Ál Endre egy pillanatig magán marad s diadal örömében felleng; mert a miért lelkét lekötötte, a három világi jó, mind birtokában van; de épen e pillanatban jő egy keresztes vitéz fekete sisakkal és mellvassal, s rá zárja az ajtót. A megdöbbent Jeromosnak a keresztes vitéz egy gyürűt mutat, a szent földön elveszett Endre gyürűjét, melyet az neki, mint rabtársának, haldokolván általadott, hogy jegyesének vigye meg. Nincs szabadulás. Jeromos a keresztes vitézzel megalkuszik, hogy hallgatás feltétele alatt megszerzendi annak elvesztett urodalmát, a kujávi herczegséget. Ez alatt a velenczei Endre (III.), István herczeg fia, ki számkivetve Bécsben élt s Fenenát, Jeromos testvérét eljegyzette, királyul hívatik meg Magyarországba, hova azonnal el is megy. Nem sokára követei jőnek a menyasszonyért, midőn a keresztes vitéz is jő felkeresni gyermekeit; de csak Fenenát találván, ez előtt magát felfedi, s egyszersmind azt, hogy ő herczeg s a magyar királyhoz legközelebb áll; de midőn leányától megérti, hogy az a valódi magyar királynak jegyese, elhatározza leánya boldogságaért feláldozni Jeromost, kiről nem tudá, hogy fia. Ezen szándékkal megy annak jegyeséhez s elbeszéli a szent földi történetet, átadja a gyürűt, épen midőn a két Endre megütközni készül. Jeromosnak mind e mellett sikerül legyőzni mátkája kétkedéseit s gyanítván honnan ered e baj, a keresztes vitéz lefejeztetésére parancsot ad. Ekkor megy Anaphesto, Jeromos inasa, Fenenához, Endre jegyeséhez, hogy siessen megmenteni bátyját, ki nem egyébb, mint az ál király. Fenena megyen, térdre omol bátyja előtt, hogy tegye le álarczát, mely mindnyájokat elvesztendi, s midőn ez menyasszonya miatt még hugát is megtagadni kész, Fenena atyjokat, a keresztes vitézt mutatja meg neki, kit veszteni visznek. Jeromos megtudva, hogy a keresztes vitéz atyja,

félbeszakasztja habozását, a korláthoz rohan, hogy a kivégezést megakadályozza. Késón; a parancs már végrehajtatott s ő kétségbeesetten ugrik le a várfokról. — A darab meséje, mint látszik érdekes, mi elrendelését illeti, a legjobb, situatiókkal gazdag s mindez erőtetlenül, egymásból folyó; de e jó alapnak a kidolgozás nem felelt meg. A szomorú, igen is tragikai vég, hol fiú saját atyját végezteti ki, s utóbb öngyilkossá lesz; többnyire víg, csaknem bohózati jelenetek után következik, melyekben Éva, Fenena dajkája és Ádám, III. Endre kisérője s Anaphesto, ál Endre szolgája játszszák szerepeiket. Ezek az egész műben csaknem a legneveztesb, leginkább fenforgó személyek s víg, tréfás, bohókás beszélgetéseik között alig sejtjük azon komor fellegeket, melyekben az életölő villámnak elcsattanni kell. Miért is e mű, végét kivéve, sokkal közelebb áll a víg, mint szomorú játékhoz. A víg és komoly elemnek ezen aránytalan s egymással küzdő vegyítéke s a hallgató érzéseinek ez általi szétszakgatása az ok, miért e mű kevesebb hatással bir, mint tán érdemlené. Könnyű volna megmutogatni, hogy a víg s komoly elemek különben igen jól megférnek ugyanazon műben; de sokkal bajosabb kitűzni a határokat, az arányt s azon összhangot, mely alatt vegyülniök kell. Erre a költő tapintata a legrövidebb szabály. A jellemek nem nagy mélységűek ugyan, de különben könnyű és biztos kézzel irvák; nem hiányzanak érdekes víg, sőt egy pár komoly jelenet is, csak azt kivánjuk megjegyezni, hogy midőn Ádám fényes követséggel jő a királyi mátkáért, egy kissé igen is bohókásan viseli magát. Neki erőltetnie kellene a komolyságot s midőn abból akaratlanul által esnék ledér vagy aljas hangjaiba, sokkal inkább volna mulattató, mint így, midőn maga sem látszik úriatlan módjától megválni akarni. Anaphesto is igen könnyedén veszi a dolgot, midőn a király előtt annak mátkájával egészen a régi tartózkodatlan hangon kezd beszélni s attól utóbb minden közelebbi kiséret nélkül elrohan; mert hogy a király távolról kiséri, ez

nem elég: egy kis hihetetlenséget foglal magában. Az ily apróságok kisszerűvé aljasítják a legfőbb személyeket, a legkomolyabb helyzeteket; s innen van, hogy a kettős halál váratlanul jő. Azonban a mű, mint mondók, nincs érdem nélkül, s a pesti színház szerencsés, hogy a drámai elmék nagy szűkében egy ily termékeny drámaírót tagjai közé számíthat.

A szerepek jó kezekben levén, az előadás egészben véve jó. Szerepeikhez méltó alakban jelentek meg: Bartha (keresztes vitéz), Laborfalvi R. (Margit), Egressy (Jeromos), valamint a bohókás Ádám (Szentpétery), Anaphesto (László), Éva (Kovácsné) amazok a komoly, ezek a víg elem képviselői s ügyes játékok fentartá a közönség figyelmét. Meg kell azonban rónunk a kincsen osztozók hanyagságát, kik csekély leczkéjöket most nem tudák úgy mint előbbi játékkor. A jelenet kicsi, de jellemes, s azt elhanyagolni nem szabad.

CLXIX.

Mart. 20. *Lignerolles Luiza.* Dráma 5 felv. Dinaux és Legouvétól, francziából fordította Tompa Imre, a m. akademia költségén. — E mű jellemei s helyzetei által egyaránt érdekes; amazok bár kevés vonással, de világosan kifejezettek s következetesek, emezek változatosak, meglepő fordulatokban gazdagok, minden keresettség s homály nélkül. A közönség folyvást résztvéttel van iránta, mi színészeinknek a mű jósága mellett nem csekély ösztönül szolgálhat, hogy kedvvel játszszanak. A mai játék eleinte egy kissé akadozó s helylyel közzel érthetetlen volt: de mind inkább javulva s helyenként a legszigorúbb követelést is kielégítő jelességig emelkedve, egy lőn a legjobbak közől. Lendvaynét (Luiza) ismét régi fényében láttuk. A szilárd, de érzékeny becsületérző nőnek fájdalmait, nemeslelkűségét, a legvalóbb, szívrehatóbb hangokban s mozdulatokban fejezi ki. A Ceciliávali, a síremléki jelenet, s midőn Ceciliát férje szobájából kibocsátja, bármely színpad-

nak is díszére válhatnának. Bartha a megsértett s nem gyermekileg heveskedő, hanem férfiasan elszánt Givrit híven állítá előnkbe, s míg Lendvayné játékában mint érez, mint szenved a nő, Bartha hű képét adta, mi indulat viharzik a megbántott férfi kebelében. Laborfalvi R. Givrinét szinte igen jelesen. Fáncsynak Lignerolles Henrik szerepe nem sikerült. Ha nem mondhatjuk is, hogy el volt rontva (azt egy ily gondolkozó s gyakorlott színész nem teheti); de sok hibázott a belső életből, azon lángoló szenvedélyből, mely az embert boldogtalanná teszi. Midőn például a síremlék közelében nejét megkérleli, nem az okoskodás lassú, vontatott, hanem a megindulás heves, elragadó sebes hangján kell szólani. Ő ezeket tán mozdulataival akarta kifejezni; de épen ezek azok, melyeket neki leginkább kellene mérséklenie; e helyett túlságosak, természetlenek valának. S általában nem kell feledni, hogy frakkos vagy kaputos darabokban a hajdani szoborszerű állások gyakran igen fonákul ütnek ki. Udvarhelyi (herczeg Miré) játéka egy kissé nehézkesnek tetszett. S Szentpétery, ámbár egészben véve jól fogá fel s ábrázolá az öreg Lagranget, mégis komolyságában valami erőltetés és feszesség tünt elő, mi egy kissé csökkenté hatását. Több tűzzel s gyorsabban kelle szólania, midőn Givrivel együtt Lignerollesnak szemrehányást tesz; ellenben, mennyire lehet: pathosz nélkül, midőn Givrit kérleli. Egyébiránt e szerep egy a nehezebbek közől. Meg kell még jegyeznünk, hogy Lendvayné a lövés előtt igen vígan jő ki, s Bartha néhány szó-elforgatással ismét vétkezett színészi tekintete ellen.

CLXX.

Mart. 21. *A gyámság.* Vígj. 2 felvonásban. Gerle és Uffo Horn után, fordít. Ecsedy Gyula, a m. a. költségén. — Ezt követé: *A Molnárok.* Víg ballet 1 felv. Blache Sándortól. A *Gyámság*ban ismét egy jó előadás, mely mutatja: mit képesek színészeink jó szereposztás

mellett elővarázsolni. Brand Ádámot Megyeri utánozhatlan geniálitással ábrázolta, s Egressy a különben kis érdekű Juliust oly sajátságos feszengéssel, melyben az életben ismeretes affectatiónak egy egész füzére bontakozott ki. S e két alak megérdemlé, hogy színházba menjünk; azonban az egész játék jól és élénken ment, csak Udvarhelyi volt egy kissé lassú; s most, mire komolyan kell figyelmeztetnünk színészeinket, a szóhibák, elforgatások, helytelen, értelmetlen beszéd ismét napi renden. Mikor lesz színpadunk a nyelv valódi iskolája, ha még folyvást ilyeket kell hallanunk: «Egy bálban legjobban megismerhetni egy leányt» (mondd: bálban leányt legjobban megismerhetni, vagy bálban legjobban meg lehet ismerni a leányt); «természeti történet (természet-historia, természet története)» stb. Ilyekre naponként szorgosabban kell ügyelni; különben mi joggal fogunk az ország előtt avval előállani, hogy a színház a nyelv iskolája, ha az ott leghibásabban, esetlenebbül és incorrectióval lesz hallható, olyannal, milyet most már csak középszerűleg művelt fiatal embernek sem bocsátanánk meg.

CLXXI.

Mart. 24. *Két úr szolgája.* Vigjáték 3 felv. Goldonitól. Olaszból fordította Sághi Ferencz. (A pesti színen először.) — Némelyek talán aljasnak s durvának fogják e művet találni; mert benne inas a főszerep, s az ötletek nem a legválogatottabbak; de ha meggondoljuk, hogy ezekből a sértőbbeket az egésznek kára nélkül kihagyhatni, s hogy nem az a kérdés, mi a főszerep, hanem vajon elég érdekes s ügyesen van-e végig vive? bizonyosan nem fogjuk tulságos finnyásságból lajstromukat ennek kihagyásával szegényíteni. Az előadás meglehetős kéjelemmel történt, kivévén Telepyt, ki, mint vendég, hosszú távollét után ma lépett fel először. Ő a «két úr szolgája» fárasztó szerepét mind végig csüggedetlenül játszotta annyi fürgeség- s erede-

tiséggel, hogy a darab fentartását, mint különben is fő szerepvivőnek, neki lehet tulajdonítani. Távolléte alatt, úgy látszik, semmit sem változott; játéka most is oly érthető s kifejezéssel teljes, mint az előtt volt. Reményljük jövendőre őt is a szerződött tagok közé számíthatni.

CLXXII.

Mart. 31. *Falusi egyszerűség.* Vigj. 4 felv. Irta Töpfer Károly, fordította Nagy Ignácz. A m. akad. költs. — E vígjáték főbb szerepei csupa különczök s tarka bohóságaikból egy meglehetősen mulattató egyveleg kerül ki. A furfangos Morgit Szentpétery, az elméncz, ficzamodott eszű Piperőczöt Egressy, sok eredetiséggel ábrázolták. Kiemelést érdemel még Hubenayné (Sárika), Szilágyi (Tadé) és Miskolczy Julia (Zagyvayné), ki az efféle szerepeket különös kedvvel és sok kifejezéssel szokta adni. Általában az egész előadás a jobbak közé számítható.

CLXXIII.

April. 12. *Olga, a moszkvai árva,* először. Szomorújáték 5 felv. Barbieri után francziából fordította Földvári Ferencz. — Egy kissé hosszadalmas darab, de melyben sok jellemzetes van. Czélszerű törlések nevelni fognák hatását. — Az előadásban legérdekesb szerep jutott Laborfalvi Rózának, ki a féltékeny, ravasz és kegyetlen Ilonát épen oly jeles mimikával, mint szavalással adá, Hubenayné érzésteli játéka szerepének (Olga) megfelelő volt; de őrizkednie kell az egyhangúságtól, melynek síró melodiája utóbb fárasztóvá lesz. Való, hogy ennek alapja szerepében van; de annál nagyobb vigyázatot kiván az előadás, hogy a hiba ne nagyíttassék. Nem kicsi, de kevésbbé érdekes szerepe volt Egressynek, ki egyébiránt a fölületes, félbátorságú, félhatárzatú Oboleszkyt híven ábrázolá. Még Szentpétery (Blaskof rabszolga) és Telepy (Uslad rabszolga)

vontak magokra némi figyelmet jellemzetes játékaikkal. Fedort a megelégedetlen rabszolgát, kinek érzelmeiben egyébiránt igen kevés tartalom és mélység van, Megyeri sem birta érdekessé tenni. Benne talán inkább az elnyomatás méltó haragját kell láttatni, mint elcsüggedt bánatot. Ő haragszik akkor is, midőn panaszra fakad, s kitörései inkább lázadásra kész zugolódás, mint panasz hangjain adhatók.

CLXXIV.

Máj. 7. *Az agg színész és leánya.* Vígjáték 2 felv. Bayard és Theaulon után Fáncsy. A m. akad. költségén. Megyeri ma, némely apróbb szóhibákat kivéve, igen jelesen, nagy kedvvel és élénkséggel adta az agg színészt s szavajárása szerint «kivítta» a közönség tetszését. Egressy egy sápadt arczú, ferde úri embert csinált Keserűből, s e szerep még eddig csak általa emeltetett ki az érdekességig, valamint a Fényhalmi gróf szerepe Lendvay által, ki abban lézengő, kéjvadászó s többnyire unatkozó s igen fölületes lényt állított elő, annyi életvalósággal a kis szerepben, hogy annak hiányát csak most érezzük inkább, midőn távol van. László ma e szerepet csekélysége szerint, mint külön állót, a többiből kiszakasztottat vette, s azért nem látszott együtt lenni a többivel, s habár kézzel fogható hibát nem követett is el, de hiányzott játékában az, mi annak lelket ád. Meglehet, hogy nem is ily szerepekre termett. Izgékonysága, élénksége ellent látszik mondani mindennek a mi lassú, komoly és nyugalmas, s jelen helyzetünkben e bajon alig segíthetünk. Hubenayné jó és kedves Serenka volt s az egész előadás egy a jobbak közől.

CLXXV.

Máj. 10. Egressy Gábor javára bérszünetben először: *Egy pohár víz.* Vígj. 5 felv. Scribe után francziából fordítá Nagy Ignácz. A magyar akadémia költsé-

gén. Óhajtható volna, hogy az újabb franczia színművek ellenségei sok ilyet lássanak, mint e mai darab. S ha elfogulatlanul végig hallgatják, kénytelenek lesznek megvallani, hogy oly éleményben részesültek, melyet nem bánnak meg. A túlságosan érzelgő színműveknek is van hatásuk; de beléjök fáradunk s szégyeneljük a megindulást, melyet okoztak, mert a kutfő tisztátalan, az alap hibás; az ily mű azonban fáradság nélkül gyönyörködtető s egyszersmind tanulságos; mert oly természetes, a mint csak műnek lenni szabad. Ha a régiebb művekben az emberi természet nagyszerű vonásain bámulánk, hol egyes szenvedély vagy indulat roppant nagyságában állíttatik elő: nem kevésbbé lesz csodálatra ragadó azon tekintet, melyet az ily műveknél az emberi szív mesteri szerkezetű redőibe vetni jut alkalmunk. Itt az ész világa behat a kebel legmélyebb rejtekébe, keresztül minden finom szövedékein, felszaggatja s mintegy elrabolja a szenvedélyek éjét; de az eldarabolva is kiirthatlanul megmarad, s az észszel az uralkodásért küzd, ha mint szolga nélkülözhetetlen, ha mint úr, fékezhetlen; egyaránt hatalmas az akaratot jó vagy bal irányba vinni. Nem kételkedhetünk, az ily művekben a drámára nézve egy új korszakot üdvözölhetni, mely részleteiben kisszerű, azok nagy száma által roppant egészszé, világos szerkezet által mesteri művé lesz.

Itt egy gyenge királyné mellett két hatalmas vetélytársat látunk küzdeni, az ügyes, elszánt, rendíthetlen Bolingbrokeot, s az épen oly ügyes, fondor s erős akaratú Malborough hercegnőt. Amaz hideg és szenvedélytelen, ha gyülölségét és nagyravágyását kiveszszük; de e gyülölség is kiszámolt, tápszer inkább mint gyengítő elem nagyravágyása ösztönzésére; emez e két szenvedélyen kivül szerelmes is s épen ez által sebhetőbb amannál s mint csatavesztett végtére megbukik: szerelme tárgya fiatal tiszt, épen a királynéé is, kit midőn feláldozna s ez által a királynét meggyalázni készül, épen evvel eszközli annak szerencséjét, összekel-

hetését Abigaillal, kit szeretett, s kitől szerették. A királyné megegyezését adja; mert vele s Abigaillal együtt hálószobájában találtatott; Malborough hercegné megszégyenülve hallgat el, míg az ifjú pár boldogul a cselszövények között, s Bolingbroke a fő hatalomra emelkedik. A mű nem rövid; de részleteinek érdekessége, világos szerkezete s bámulatos oeconomiája mellett szinte annak tetszik: a hallgatónak nem marad ideje az időt számba venni.

Az előadás a legösszevágóbb, sőt összehangzóbb volt, melyet magyar színpadon eddigelé láttunk. Egressy (Bolingbroke) és Laborfalvi Róza (Malborough herczegnő) játékaikat túlzás nélkül mesterinek lehet mondani, mind szavalat, mind mimika tekintetében, ha a játék elején kevés ideig tartó s talán a zaj miatt nem eléggé érthető beszédét kiveszszük. Róza játékát gőg, méltóság, fondor nyájasság bélyegezék, mig Egressyében fesztelenség, könnyűség, s a leverhetlenségnek aczélidegzete tűntek elő. E két szerep, mint az a költő kezéből kijött, az arab regékre emlékeztet, hol két ellenséges szellem egymást minden alakban üldözi; átalakulnak tűzzé, vízzé, kigyóvá, sassá, állhatatos gyülölséggel minden alakban, s átalkodott törekvéssel egymást semmivé tenni. A két szerep ábrázolásában feltalálók ezen elemek harczait túlzás nélkül, mely azt elrontotta volna. Említenünk kell még Barthánét (Anna királyné), ki ma, egy pár szóbeli hibát kivéve, egy volt a jelesbek közől. Hubenayné a kis szerelmes Abigailt sok kedvességgel adá, s László Mashamot értelmes játékával emelte ki. A közönség feszült figyelmét csak a kitörő tapsok szakasztták meg koronként.

E választás Egressynek, ki ma jutalomjátékát adta, becsületére válik; de a közönség nem volt eléggé méltányos iránta. A gyalogjáró közönség ugyan az idő daczára is meglehetős számmal gyült be, de a páholyok és hintók urai nagyon gyéren; pedig a darab igen jó volt, még franczia is volt, jól is adták, csak bukfencz nem volt benne és kornyika. — De szóljunk igazat:

egy kissé csakugyan kurucz idő volt, nemzeti színházunk a világ háta megett, s messziről rossz időben ide jőni, felér egy kis expeditióval. Mind a mellett, ha valaki ily előadásra eljő, ha bár rossz időben is, nem fogja megbánni.

CLXXVI.

Máj. 21. *Harmincz év egy játékos életéből.* Színj. 3 szakaszban. Francziából Jakab István. — Noha e színmű alapeszméjére nézve igen fonák, egy hölgy jelenvén meg benne, ki még jókor értesíttetve jegyese czudarságáról, ahhoz valószinűleg alig ragaszkodhatik puszta kötelességből, ha jó, s ha elvetemült, csupán állati ösztönre hallgató vagy felette ostoba s így szánakozásunkat szenvedéseiért nem érdemli. Mind e hiba mellett tagadhatlan színi hatása van, mi leginkább Behlen György és Warning játékosok jellemzetes szerepeiknek tulajdonítható.

Egressy (Behlen György) mai játéka egy volt a legjelesbek közől, annyi valósággal és kifejezéssel minden helyzetekben s indulataiban, hogy egészen élni s nem játszani látszott. Jeles volt Megyeri játéka is (Warning) kivált az utolsó felvonásban, teljes hűséggel ábrázolá egy bukott játékos javíthatlan gonoszságát. Laborfalvi Róza (Amália) hűséggel ábrázolá alapjában hibás, de következetesen tartott jellemét, valamint Szentpétery is a becsületes Raupen kereskedőt. Csupán néma játékára van egy kis megjegyzésünk. Szóbeli előadásban az ily néma játék csak segédeszköz, s azért azt a legnagyobb mérséklettel s szabatossággal kell használni, különben nem ok nélkül azt kérdezhetjük: miért nem beszél, ha oly nagy indulatban van. Szentpétery, midőn a 2. felvonásban Egressyt megfenyegeti, kelleténél többet tesz; neki elég volna a feleségére rohanó Behlenre kezét felemelni, mert az ujjaival fenyegetés igen gyermekesnek látszik. Az ily jelenetet jól össze kell tanulni. Raupen indul; Behlen távolról feleségének rohan. Raupen hirtelen közükbe lép, oly testtartással,

mely elszántságot mutat. Behlen erre visszadöbben, vagy legalább megáll. Apró pontatlanságok is csúsztak be: a rendőrök egy helyt korábban jőnek be, hogysem Behlen nejével elszökhessék, s Megyeri nem osonhat át rejtekéből észrevétlenül. Az ily hibákon csak rendes próba segít.

CLXXVII.

Máj. 29. *Két feledékeny.* Vígj. 1 felv Kotzebuetól. — Ezt követte: *Eleven holt házaspár.* Vígj. 1 felv. Ford. Telepy György. — Ma, mint híre volt, operának kellett volna színpadra jőni, mely azonban valami makrancz miatt elmaradott, s csak így történheték, hogy két egészen egy húron pendülő s elkoptatott színműnek levénk nézőivé. Ha nem betegség, nem valamely háríthatlan akadály okozta a mai opera kimaradását, hanem mint többnyire lenni szokott, szeszély, úgy meg kell vallanunk, hogy énekesnőink a legmeggondolatlanabb és szerénytelenebb nép, mely csak képzelhető. A magyar színház eredeti bűne szerint úgy fizetve, a hogy bizonyosan sehol sem fizettetnének, s e mostaniak, mind kezdők minden arányon tul pártolva és kegyelve, az által gondolják e különös pártolást meghálálni, hogy makranczosságok, szeszélyeik által minduntalan boszantanak? Nem gondolják-e meg, hogy ennek előbb-utóbb rossz vége lesz? Hol van azon színész, bármily mívelt és készült legyen is, ki kezdő korában 4, 5—6000 frt. fizetést, sőt ennek csak felét kapja is meg. Ez nálunk példátlan. Vagy van-e ösztön, hogy valaki magát különösen a színészi pályára mívelje, holott legnagyobb szerencse mellett 30—40 váltó forint havi fizetésre tarthat eleinte számot, s arra is csak úgy, ha kardalossá lesz. Énekesekkel s kivált énekesnőkkel egész másképp van a dolog. Ezek ha szinte csak 30—40-szer léphetnek is fel egész év alatt, arány fölött, jobban, mint legjobb színészeink, fizettetnek. S mi a köszönet? hanyagság, szeszély, makranaczosság. Nem jobb volna-e ezen nagy reményű igen tisztelt, igen szeretett höl-

gyeknek, de a kik még (jegyezzük meg!) *kezdők*: igen mérsékelt havi fizetés mellett játékdíjat adni? Igen hihető, hogy akkor nem késni, hanem talán sietni is fognak a fellépéssel, s a vegyes előadású színháznál oly annyira szükséges rend és pontosság szeszélyeik által nem fog zavartatni. E fölött meg kellene gondolniok ezen fiatal hölgyeknek, hogy szerénység, szorgalom, készség nélkül igen hamar el fogják játszani azon színpadi népszerűséget, melylyel a közönségtől leginkább jó remény fejében tiszteltetnek meg. Mi soha sem valánk az opera ellenségei, tudjuk, hogy annak mostani helyzetünkben lennie kell, s ezt annyi haszontalan fecsegések ellenében s a legnagyobb ingerültség között kimondottuk; de igen irtóznánk megörökítve látni azon rendzavaró kivételességet, melyre az opera hősnői annyira hajlandók. Már az, hogy az opera jobban fizettetik, balirányt ad a dolognak, a legjobb tehetségek elvonatnak a színészettől, pedig az ország pénze leginkább ezek számára van adva. Mit mondjunk, ha e fölött még azon régi rendszer is folytattatik, hogy a színészet a szeszélyeskedő vagy gyengélkedő opera helyett készületlenül előrántatik, saját hitelének lerontására? Óhajtanók, hogy ezen nagy reményű énekesnőink valami nemesebb vetélyre gerjednének egymás között, arra tudniillik, hogy egymást kölcsönösen becsülve, igyekeznének minél többet tenni azon intézetért, mely érettök annyit tesz. Mi könnyű volna ez úton az egész magyar közönség becsülését, szeretetét megnyerniök! Mi szépen illenék e buzgóság a haza leányaihoz, holott most azon pont felé közelítenek, hol köznapias alacsonyságban enyészhetnek el. Egyébiránt mindezek csak azon esetre legyenek mondva, si fabula vera est. Ellenkező esetben ajánljuk a mondottakat előleges meggondolásra. Annyi bizonyos, hogy az érdekletteket gyakrabban láthatnók színpadunkon. — Mi a két fölebbi előadást illeti, szerencsére jó kezekben levén, sikerült s eléggé mulattató volt. Megyeri és Szentpétery adák a feledékenyeket az első, Szerdahelyi

Hagymát a második vígjátékban. S dicséretökre kell mondanunk, hogy az improvisált előadást ügyes játékaik által fentartották. Közben egy kis ugrándozás is volt, magyar táncznak nem mondhatjuk, mert azon kivűl, hogy e jelleme hibázott, teljességgel nem találtuk fel azon bájt és harmoniát, mely a zene utáni mozdulatokat tánczczá varázsolja. De mit tegyenek? A magyar táncznak mindeddig nem akadt művészi rendbeszedője, s a közönség épen a legidomtalanabb mozgásokat tapsolja meg, milyen például az, midőn a szín belsejéből lábsarkon jőnek ki a nézők felé. Megérjük-e valahára, hogy találkozik ember, ki a különben elég eredetiséggel és kifejezéssel bíró magyar tánczot a művészet bármely alanti fokára is fölemelje?

CLXXVIII.

Jun. 6. *Egy pohár víz.* Vigj. 5. felvon. Scribe után Nagy Ignácz, a m. akad. költségén. A mai előadás főbb vonásokban hasonló az előbbiekhez, csak hogy helyenként, kivált játék kezdetekor, érthetetlen volt, meglehet: a nagyobb közönség által akaratlanul is támasztható zaj, de nagyrészt a halk beszéd miatt is. Egressy játékában ma igen sok kifejezés volt. Ő e szerepet eleitől kezdve híven fogta fel s e mellett kell maradnia. Neki jelenleg a politikán kivűl semmi szenvedélye nincs, szerencséje a helyzet s körülmények hirtelen megértésében s használatában fekszik. E szerint szóbeli játéka igen helyes; de hajlongásaiban több volt az alázatosság, mint azt a hódolat kivánja, vagy a satira megengedi; mert Bolingbroke bókjaiban ez is rejtezik. Ő bókjaival hódol a királynénak, tisztelkedik, de néha finom gúnynyal a herczegnének, könnyedén s gőg nélkül leereszkedő védenczei iránt. Egressy mind ezeket jól osztályozá; de bókjai nem látszottak eléggé udvariaknak; alázatos volt méltóság s önérzet nélkül: finomság s könnyedség látszottak hibázni bókjaiból. Laborfalvi Róza igen jó volt. Barthánét figyelmeztetnünk kell,

hogy különben helyes játékát gyakori szóhibáival, mint ma, el ne rontsa. Ez hanyagságra mutat, kivált ennyiszer s ily sürün adott szerepnél. A közönség folyvást nagy tetszéssel fogadja e müvet.

CLXXIX.

Jul. 1. *Angyal és daemon,* először. Vígj. 3 felv. Courey és Deperty után németre Forst és Leutner, magyarra Zsivora József, a m. akademia költségén. — A francziák drámáinak, s különösen vígjátékaiknak a többek közt dicséretes tulajdonok a változatosság. Nálok, például, nem találkozunk örök, s mindig a szerelemnek azon túlságos boldogsága- vagy boldogtalanságával, vagy ismeretes és sokszor megnevezett csíneivel; ők el tudják annak lesni apróbb s élethez közelebb álló szeszélyeit, csodálatosságait s legügyesebb kézzel színihatásra számoltan összeszerkeszteni. A jelen színműben egy asszonyka állíttatik elő, ki társaságban anyja, rokona s ismerősei előtt a legszelidebb, legengedékenyebb nő, kiről anyja azt hiszi, hogy férjétől zsarnokilag gyötörtetik, de honn férjével négyszem közt valóságos párducz, ki fejeskedik, perel, tükröket tör, s végre pofozkodik. Ál szelidsége végre napvilágra jő s ezzel hihető megtérése, s a kibékülés következik. Neve e hamis nőkének Clarissa.

Lendvayné Clarissát híven fogja fel, tettetésének s valódi természetének minden változataiban; előadása is a jobbak közé sorozható; de nem olyan, milyet tőle egyébkor láthatánk. Beszédében most valami beteges orrhang hallható, mely őt játékában, ereje kimutatásában akadályozza. De úgy hiszszük, ez mulandó baj, legalább ohajtanunk kell, hogy azon hang, mely ritkának adatik, mely bennünket örömre és fájdalomra anynyiszor ragadott, ne veszítse el épségét, bájait könynyelműség vagy hanyagság által, azaz: ha gyógyításra van szükség, az ne halasztassék; mert ha nem mondjuk is, mindenki tudja, hogy színésznek a tiszta hang

legelső és legfőbb kelléke. Lendvaynét a természet arra látszott alkotni, hogy természetének és hangjának fiatalságát soká, igen soká megtartsa. Mily veszteségünk volna, ha annak idő előtti csökkenését kellene tapasztalnunk. Bartháné (Kornadei) jól vitte szerepét s különösen sikerült azon hely, midőn leánya benn csattog és pusztít, s ő azt hivén, hogy férje a vétkes, anyai aggodalom közt hallgatódzván, végre keseredetten távozik. E színésznőnek haladása egy idő óta szembetünő. S igen helyesen teszi, hogy anyákat, s ha szükség, öregeket is játszik; ez szépségének teljességgel nem fog ártani, de igen nevelni színészi képessége hitelét. Szentpéteri (Docoudray) és Szerdahelyi (Godard) nem hanyaglák el kis szerepeiket; de ez utolsóban még egy kissé élénkebben, kifejezőbben lehetne adni az unalmas embert. Az előadás egyébiránt helyeként egy kissé lassú volt, s nem összevágó, mit pedig e mű minden esetre megérdemel.

CLXXX.

Julius 12. Bartháné javára bérszünettel először: *Saint Georges lovag.* Szinjáték 3 felv. Mellesville és Roger de Beauvoir után francziából Csepreghi Lajos. — Tartalmas és jól szerkesztett színmű, melyben atyai keménység és családi előítéletek ostoroztatnak. Hatása egy a legkitünőbbek közől. Szentpétery (De Bouleyne); de különösen Egressy (Saint Georges lovag), ki mint fő szerepvivő, ma különös kedvvel és sok kifejezéssel játszott, továbbá Megyeri (Julien fogadós), László (Tourvel báró) adának az előadásnak életet, mely, kivált a harmadik felvonásban nagy figyelemmel hallgattatott. Lendvayné játékában is kitünő helyek voltak s tartós betegségének jelei kevésbbé észrevehetők. Mind e mellett a már javaslottakat a Közlemények jámbor tanácsára sem vehetjük vissza. Ő még nincs arra kárhoztatva, hogy a legkitünőbb magyar színésznő ne lehessen, s épen ez okból ostromoltuk őt (de koránsem

kiméletlenül, hanem őszinte óhajtásunk kimondásával), hogy reánk nézve is oly becses és kivánatos egészségére komolyan ügyeljen. — A színmű minden esetre többszöri adathatást ígér.

CLXXXI.

A színházi drámajutalomról.

1842. Nemzeti színház eredeti dráma nélkül alig képzelhető. Eredeti dráma nélkül a színház félig bitorolja, vagy legalább előlegezi a nemzeti nevet; test, mely idegen lélektől mozgattatik, álarcz, mely megett valódi képet hiába keresünk. S ki elégednék meg a szlnházat nyelviskolául tekinteni csupán, midőn arra nem elég alkalmas s másfelől sokkal czélszerűbb intézetek vannak? Ki ne várna tőle nemzeti érzelmet, okulást, lelkesedést erényeken, melyek iránt nemzeti rokonszenvünk van. Ezeket idegen drámákból, bármi jelesek, oly könnyen vérré válhatólag nem meríthetni.

Az eredeti dráma a nemzeti színház lelke. A nemzeti színház értéke együtt jár az eredeti dráma értékével; ennek emelkedése s virágzása, a nemzeti színháznak is: egyik a másikat feltételezi. Ismerjük el műbiráinknak azon szigorú ítéletét, hogy nemzeti dráma nincs; annál több ok mindent elkövetni, hogy legyen. Hihetetlen, hogy hat milliónyi népben ne találtassék egyed, kiben magas drámai tehetség rejtezik, ne mód, melylyel azt napvilágra hozzuk. De kedvezéssel kell lenni az ily tehetségek iránt, alkalmat kell adni kitüntetésökre s különösen okot arra, hogy inkább ebben, mint egyébben fáradjanak. Ki most tán drámaírói hajlama mellett szórakozott ügyész, hanyag orvos, kontár politikus (noha alkotmányos országban a politikát semmi osztálytól végkép megtagadni nem szabad), vagy közelebb jőve: ki most regényt, beszélyeket, balladát s egyebet irogat, szerencsét fog kisérteni a drámával, ha látja, hogy ez előkelőleg pártoltatik, ha látja, hogy e

mellett nemcsak becsültetése, hanem keresete is van. — Kereset vagy haszon borzasztó szók, melyekre nálunk a világ fiai csodálatos undorodással fordulnak el, hogy a szellem emberei a testről végképen meg nem feledkeznek. De itt egyszer mindenkorra ki kell mondanom, hogy mindaddig valódi irodalmunk nem lesz, míg az irodalom el nem tartja embereit s ez ily szomszédságban, milyenben élünk s a mint megszaggatva vagyunk, különös pártolás nélkül meg nem eshetik. Hiába hivatkozunk vad, de nagy, teremtő erejü időkre; azokban az egész nemzet lelkesedése emelte ki a jobb tehetségeket, vagy egyes nagyok fejedelmi pártolása, udvaraik fénye, élvei pótolák ki a közönség tetszését. Időnk nem azon amerikai ős föld, melyben vadan a legdicsőbb növények termenek, visszanyomhatlan bel-erőtől űzetvén ki a napvilág elé; korunk kifáradt föld, melynek ápolás kell, ha terméseit éldelni akarjuk, s a díj, mit írónak adtok, nem anyagi bér csupán, hanem jele kelendőségének, kapósságának s némileg mértéke becsének, mire szüksége van, hogy el ne csüggedjen vagy munkássága irányt ne téveszszen. Minden munkás ember önérzete műveinek kapóssága által erősödik. Tegyétek ki a legtündöklőbb lelket a sivatagba, remetévé lesz jeles ember helyett. Valamint szónok hallgatók nélkül képtelenség. Útféli dolgok talán, de melyeket keserű kötelesség többször ismételni; mert hazánkfiai oly aggodalmatlan kényelembe tették magokat e részben, mintha egész világon egyedűl volnának, mintha magyarságunk parányi s annyira megszaggatott szigethonát nem ostromolná világtengeri hullámaival két óriási nemzetiség. — Mind ezekre talán könnyű a felelet némelyeknél: «Irjatok jobb műveket, jobb drámát s mi pártolni fogunk.» Igen helyes; de azon kívűl, hogy ennyit a legkérgesebb kalmárszív is megtesz, ily pártolás mellett az ügy csak az örvény tánczát járja. A költő megteszi az első lépést, midőn drámáját megírja, a közönségen a sor, és a színházon: a megállhatót — mert még most kitünő jelesekre nincs kilátás — telhetőleg

pártolni. S itt nem egyes költőkről van szó, hanem valamennyiről, kik az egész magyar nemzetből vállalkoztak. Miért nem vállalkozott több, vagy bár kevesebb, de jobb? Ki vagy mi állott ellent? Végre is a lelki szegénység szégyene az egész nemzetet éri, mely a mi van, megbecsülni vagy helyette jobbat kiállitani nem képes. — Tehát nagyobb részvét íróitok iránt, ha akarjátok, hogy munkások legyenek, részvét és pártolás különösen a dráma iránt, mint mely legnehezebb s egyszersmind legéletbehatóbb ága a szép literaturának.

Az ország, mely bokros gondjai közt a színházról megemlékezett, nem akarhatá, hogy annak lényege, az eredeti dráma pártolatlanul maradjon, vagy elhanyagoltassék, nem akarhatá, hogy e részben a míveltebb nemzetektől még az eszközök megválasztásában is oly hátra maradjunk.

Maga a színház jövendője, ha nem pillanati, de bizonyosan bekövetkezendő haszna is azt kivánja, hogy a nemzeti dráma kitelhetőleg elősegíttessék; ezen egyetlen czikk lévén az, melyben vele a belföldi idegen nyelvű színházak nem versenyezhetnek, holott minden egyébben egy kis szorgalom és szerencse mellett (mi rendszerint nem hibázik) fölülhaladhatják. Az eredeti dráma teheti a magyar színházat önállóvá, függetlenné minden külföldi divattól s szellemtől; az eredeti dráma azon két értékű kincs, mely midőn az irodalmat gazdagítja, s ha jeles, örökíti, egyszersmind közhatással van a nemzet életére, melyből vétetnie kell.

Ezúttal nem akarok bővebben szólni az olvasó közönségről s mit kellene annak nemzetünk különös helyzeténél fogva tenni a szépirodalom fölemelésére. Észrevételeimet csak a magyar színházra szorítom s különösen a magyar színházi drámajutalomra, mely a hirlapokban az országos színiigazgatóság által közzététetett.

Ezen határozat szerint a költő eredeti színművének első előadásából nem kap részt, csak a második, har-

madik és negyedik előadásának tiszta jövedelméből egy-egy harmadot, azontúl akárhányszor adassék drámája, semmit. A már kinyomatott színművektől, ha színpadra kerülnek, szinte nem jár az irónak díj.

Ezen intézkedést több tekintetben czélszerűtlennek találom s ha az írói tulajdont s avval járó jogot tekintetbe veszszük — mit országos választmánynak elmellőzni nem szabad — igazságtalannak is.

Mi a jutalmat általában illeti, nem kell bővebben mutogatnom, hogy az valamint fölösleges akkor, ha valamely műág már magas virágzásban van, úgy felette nagy sikerű elhanyagolt, ki nem emelkedett tárgyak körül, melyekhez a magyar dráma is tartozik. A jutalom bizonyos czélra irányozza s egyesíti az elszórt tehetségeket; de, a mit nem szabad felednünk, ereje nem annyira nagyságában, mint bizonyosságban áll. Ha tudjuk, hogy a kitett feltételek mellett (s ezeknek igen szigorúknak vagy kijátszóknak lenni nem szabad) a jutalom bizonyosan s elmaradhatlanul kiadatik; örömest fáradunk érette, bármi mérsékelt legyen is az; ellenben a nagy jutalom sem ingerel, ha annak megnyerése sok aporólékos, elmagyarázható feltételcktől, sőt még szeszélytől vagy sorstól is függvén, kiadatása iránt előre kétségbe esünk: reánk nézve az holdvilági urodalom lesz, melyre észszel nem vágyhatunk.

A magyar színházban előadandó eredeti színműveket vegyes választmány vizsgálja meg, akademiai tagokból és színészekből álló. Ha a mű ennek javalását megnyeri: előadatik.

Ezen választmány is, mint minden emberi testület, hibázhat ugyan engedékenység vagy szigorúság, sőt részrehajlás által; de, gondolom, a lehető legjobb intézkedés s óvás arra, nehogy a közönség minduntalan eredeti silányságokkal gyötörtessék, vagy az alkalmas mű is lelkiismeretlenül visszaútasíttassék: ilyesmi csak kivételképen történhetvén.

Mely mű ezen választmány javalását megnyerte s előadást ért, méltán részesülhet a színházi jutalomban,

ha azt legjobb erejétől, legbuzdítóbb részétől, a bizonyosságtól megfosztani nem akarjuk. Miért tagadja meg tehát a színház az első előadásból az írói részt? Miért fosztja meg ezen, a költőre nézve ünnepélyes estvét egyik jótéteményétől? Számoljuk csak össze: mennyi bajjal jár, míg a költő munkája színpadra jut. Alig tette le a bevégzés örömével s reményeivel tollát, következik a censor, ezután következik a választmány, ezután következik játéksorával a színház. A darab már betanultatott s előadásra vár. Szükséges-e, hogy ennyi bajt melyháríthatatlan, még a megbuktatás szomorító s megszégyenítő fenyegetésével előre megtetézzük? Mert a fő ok a jutalomrész megtagadására így hangzik: «Hogy követelhet az író jutalmat megbukott színműért, mely többé nem adathatik?» De im a hatás feltétele az, mely már igen szigorú s könnyen kijátszóvá lesz. Hány nem kedvező körülmény ronthatja meg a dráma hatását s igen sok esetben ki lesz, ki a mű meg- vagy nem bukását biztosan kimondja? Végre is biróság kellene, mely a színdarab hatása felett ítéletet hozzon. Ily biróság nincs s bajosan is volna összeállítható. Ezenfölül az előadott színmű meg- vagy nem bukása semmi összeköttetésben nem áll a jutalom czéljával. Ha megbukott: nem adatik többé, ez elég szerencsétlenség az íróra nézve; de miután az első jövedelem alapját is csakugyan munkája teszi: mi joggal foszthatjuk meg annak egy részétől? Ha az, hogy valamely színmű megbukik, elég ok arra, hogy a költő részt ne vegyen a munkája-szerzette jövedelemből: úgy elég ok arra is, hogy azon jövedelmet a színigazgatóság se tartsa meg, hanem adja vissza a közönségnek, mely különben a legnagyobb áldozatot teszi: pénzével tudniillik és türödelmével. De egyik épen oly képtelenség, mint a másik. Az igaz szempont itt az, hogy a költő munkája a jövedelem alapja s abból joggal ki nem zárathatik. Ha pedig épen jutalomról van szó: azt ez ürügy alatt visszavonni annyi, mint az írót kétszeri csapással verni le s tán végkép elcsüggeszteni; holott a czél itt buz-

dítás volna. E részben még a részvényes társaság is liberalisabb volt eleinte, részeltetvén az írót minden kivétel s kifogás nélkül az első jövedelemből is. Nem kevesebbet várunk jövendőre az országos színigazgatástól, melyhez rosszul illenék gazdálkodni ott, hol az végtére is a színháznak ártana legtöbbet.

De ha már nem igazságos a megbukott daraboktól elvonni minden hasznot, mit mondjunk azon eredeti színművekről, melyek többször is adatnak, világos jelül, hogy nem számíttatnak a megbukottak közé? Mi méltánynyal, mi szín alatt vonjuk meg ezektől az első harmadot? Talán mert az új ruhákra s decoratióra költségek tétettek. De ez nem minden új darabnál történik s ha igen, az új ruhák, diszítmények másszor is használtatnak, s nem méltányos, hogy az egész költekezés terhe az eredeti drámákon feküdjék.

Az ily költségek csak aránylag terhelhetik az első előadást.

Nem találok okot arra is, hogy a nyomtatott színművek minden színházi díjtól elessenek. A nyomtatottak közől bizonyosan csak a legjobbak fognak színpadra hozatni s ezekről föltehetni, hogy a közönségtől nagyobb részvéttel fogadtatnak.

Eddig a drámaírók színházi jutalma, melylyel a már országos színház magas rendeltetésénél fogva, de a szinház érdekében is, a drámaügynek tartozik, hátra van, hogy egy pár szóval az írói tulajdont érintsem. Az írói tulajdont nálunk semmi törvény nem biztosítja, sokkal újabb levén még irodalmunk, kevesb a jogsértés, hogysem e tárgy a törvényhozás figyelmét magára vonhatná. Itt minden a felek jogérzetétől, méltányosságától, becsületességétől függ. Ezen erényeket ha kereskedőben tán nem mindig, de országosan megbízott férfiakban méltán feltehetjük. Határozataik e részben alapul vagy legalább próbául szolgálhatandók a jövő törvényhozásnak.

En az írói jogot leginkább a színházra vonatkozólag ezekben állapítom meg:

1. Az írónak joga van a munkájából eredhető mindennemű jövedelemhez.

Az író tehát e részben szabadon rendelkezhetik munkájáról: eladhatja vagy elajándékozhatja bizonyos időre, vagy teljes joga erejéig, mely tart élete folytában s halála után 20—30 évig, mint azt a törvény határozandja.*

2. Az írónak munkáján megegyezése nélkül senki nem nyerekedhetik.

A színház tehát drámát a szerző megegyezése nélkül elő nem adhat; az, hogy a dráma nyomtatva van, itt semmi különbséget nem tehetvén. Ha pedig fel akarjuk tenni, hogy a dráma általában előadás végett iratik: méltányos, hogy mivel a színházi jövedelem alapját a dráma teszi, abban a szerzőnek, valahányszor az előadás ismételtetik, bármi csekély rész határoztassék.

Ezek szerint így gondolnám az eredeti drámának a színház általi fölemelését eszközölhetőnek:

1. A szerző, kinek munkája, akár kéziratban legyen az, akár nyomtatva, a vegyes választmány által elfogadtatik, az első három előadás tiszta jövedelméből egy-egy harmadot nyer jutalomul.**

2. Az első részjutalmakon kivűl a szerzőnek, mun-

* Nem értek azokkal egyet, kik az írói jogot évűlhetlennek tartják. Hanyag örökösök, vagy párt, mely a meghalt író munkáit megvette, az ily joggal könnyen visszaélhetnének. A meghalt író felett csak a nagy közönség őrködhetik biztosan. Nézetem szerint, az író halála után 30 évvel munkáinak tulajdonosa az egész közönség, mely azokat, ha jók, nem fogja kiadatlan hagyni Harmincz évet elégségesnek tartok, hogy az író arra biztosan számítva munkáinak hasznát lehető jó alkú által akár maga számára anticipálja, akár örököseire vagy intézetekre átszállítsa.

** Egyes esetekben, ha valamely kitűnőbb drámaíró keletkeznék, kinek munkája már előre jó kilátással biztat, kedvezőbb ajánlatot is tehetne a színház; az először nem igen tetsző vagy épen megbukott drámát pedig többször adni nem tartozván, természetesen csak egy harmadot adna az írónak, s ezt minden veszteség nélkül tehetné; mert az újdonság mindig hoz be a szokottnál nagyobb közönséget.

kája minden további előadásainak tiszta hasznából 5 vagy 6 percent jár.

Ezen jövedelmet a drámaírónak, ha a halála utáni időre nem is, de élete végeig minden esetre ki lehetne terjeszteni, mert ki néhány megállható drámával segítette a színházat, méltó, hogy attól viszont segíttessék még akkor is, midőn már írni megszűnt vagy épen tehetetlenné vált.

Előre hallom jajveszéklését némely uraknak e pazarlás felett, kik azonban egy énekest vagy énekesnőt ezertől nyolczezer pengőig minden meggondolás nélkül fizetnének, s ezt helyes gazdálkodásnak neveznék, s kik, ha az ily ének papjai és papnői közönsége csökken, s azon czifra ámítás szappanbuboréka, hogy az opera fényesen jövedelmez, elpattanni készül, rendszerint megharagusznak a tudósokra, az akadémiai páholyra, az *Athenaeum*ra és minden emberre, kik csodálatos édelgéseikben nem osztoznak, s különösen azokra, kik a dráma mellett szavokat emelik.

Vannak nyugalmasabb vérű urak is, bölcsek egyébiránt, de kik soha semmit nagy nyugalmok és bölcseségök miatt mozdítani nem fognak. Ezek így okoskodnak: «Elég ha a színház az első előadásokból harmadot ad: ezen jutalommal a munka használatát örök időkre magához váltotta s az író bizonyosan nem mer még ezen fölül kamatot követelni, ha szinte megengednők is, hogy ahhoz írói tulajdonánál fogva némi joga van.» Az író követelni, nálunk! Mely gondolat! Az író semmit sem követel; megköszöni (egy kis dicsvágy mellett), ha munkája előadatik, vagy törvények hiányában eltűri, mit vele tenni akárkinek tetszik. Ez így megy egyszer kétszer. Végtére mit tesz? Nem ír, vagy igen ritkán, mert ez ártatlan mulatsággal csakhamar betelik. S aztán csodálkozunk, hogy drámáink nincsenek, s még mind e napig nem találkozott ember, ki a várakozásnak diadalmasan megfeleljen.

Ez tehát mind gazdálkodásból történik. De vajon gazdálkodás-e ez? Nem elvesztegetése-e időnek és

tehetségeknek, melyek a színházat még anyagi haszonnal is gyarapíthaták? Hány jól indult ember, hány tehetség veszett el már eddig is, mert velök senki nem gondolt, mert munkára semmi kedvezés vagy csak részvét által sem ösztönöztettek? Szerencsére egy világos példánk van. A *Peleskei nótárius* szerzője megkapván első színházi jutalmát, azóta semmi részt nem vett a jövedelmekből; pedig munkája, ha többet nem, hatezer pengő tiszta hasznot hajtott a színháznak. Ha a szerző e pénzből csak öt percentet kapott volna koronként: nem emlékeztette, ösztönözte volna-e az minduntalan hasonlót, vagy még jobbat írni, szinte jövedelmezőt neki s főleg a színháznak? Egy ily színdarab azóta ismét ezreket hozhatott volna be a kiadott százakért. S ez, úgy hiszem, amannál egy kissé sikeresebb gazdálkodás. S ha most egy ily író, kinek tehetsége, s egy kis szerencséje van, annyira viheti, hogy vagy négy öt megállható s jövedelmező darabot ír, mely neki (s nem kell felednünk, főleg a színháznak) évenként egy kis összeget szerez be; nem lesz-e ezen kedvező helyzet, együttvéve a színpadi szerencse varázsával, reá, sőt másokra nézve is buzdító? Egy egész sereget fogunk találni a gyér drámaírók helyett, nagyobbrészt, mint lenni szokott, silány középszerűt, haszontalan irkálókat; de kik lassanként sikeretlen próbáik után mind elmaradoznak. De e tömeg között igen hihetőleg előbb fog, ha csak egy-két kitünő elme is találkozni, mint azon néhány között, kik most a színház számára dolgoznak. Ez lesz azután a valódi gazdálkodás. S végre is, eddig megtettük a kisérletet: íróinknak századok óta (egész az akadémiáig) mitsem adni, őket újabban a szinháznál épen nem, vagy csak félig pártolni s az eredményt látjuk: *igen kevésre mehettünk.* Tegyünk még egy más kisérletet is, s erre a színháznak legjobb alkalma van: legyünk a drámairók iránt minden lehető kedvezéssel, s ne többet, csak 15—20 évet várjunk el békés türelemmel, s nincs benne kétség, hogy most, irodalmunk ifjú éveiben, tehetsége-

ket födözendünk föl, melyek ha többet nem, az eredeti drámának alapját megvethetik. S ha a meddő vagy makacs kor mindezen hihetőség daczára sem teremné meg a kivánt eredményt, legalább nem sujthatná vád az országos színházat, mely a nemzeti dráma emelésére mindent elkövetett.

Most némely hazámfia dicséretes szokások szerint, fognak szólani: «Im az operaellenség, hogy perorál saját ügye s rossz drámái mellett!» Ez igen szép gondolat, s nagy örömére lehet azoknak, a kik kigondolják; de most ezen bölcs thebaiakkal nem bíbelődöm. Lesz a közönségnek, úgy hiszem, egy, talán nem felette nagy, de buzgó s elfogulatlan osztálya, mely bal nézetektől félre nem vezettetve, egyedül magát a dolgot vizsgálandja meg. Gondoljuk meg csak komolyan: hol élünk? A haza fővárosában, melynek még csak köznépe sem magyar, legalább igen kis részben az, körülvéve a nyelvek bábelétől, hol az idegen elem kereskedés s csaknem minden mesterségek bevándorlottai által naponként gyarapodik; versenyben egy roppant színházzal, mely mint egy középpontul látszik a legalkalmasb helyre felállítva, melynek vendégei jőnek egy magas míveltségű nagy nép kebeléből, s mi mind ezek ellenében ázsiai kényelemmel, vagy inkább európai együgyűséggel várjuk — dum defluat amnis — nemzetiségünk lassú kifejlését, fél szabályokkal vélünk eleget tenni kötelességünknek; holott itt volna ideje munkára idézni fel minden erőt, s nem engedni, hogy pártolatlanság miatt tespedésben emésztődjék fel.

Azért, mit én az országos színiigazgatástól várok, nem kevesebb, mint az, hogy részéről legalább tegyen meg mindent, mi a dráma fölemelésére buzdításul vagy eszközül szolgálhat. Még az orosz kormány is, melyet pedig a tudomány s művészet pártolásában nem szoktunk gyakran idézgetni, kamatokat rendelt a drámaíróknak munkáik színházi jövedelmeiből, s azok, kik a külföldi színházak dolgaiban jártasabbak, bizonyosan idézhetnének ajánlatom igazolására még kedvezőbb

példákat is. De példák nélkül is helyzetünk int, hogy e részben változás történjék: fél kedvezéssel csak nevet csillogtatunk.

Az akadémia, mely korán sem oly gazdag, mint a színház, vagy jobban szólva, szegényebb annál, s létét nem az országnak, hanem néhány lelkesebb nagyainknak köszöni, részéről már eddig is igen sokat tett a magyar színház, s különösen a magyar dráma fölemelésére. Elhallgatva itt, hogy egy színházi páholyért állandóan költ, s hogy a jobb külföldi színdarabok fordítását saját költségén eszközli s szerzi meg a színháznak, évenként száz arany jutalmat rendelt eredeti drámára. S ha ezen jutalomnak igen fényes hatása még eddig nem volt: oka először az, hogy a jutalom eleinte általános becs szerint volt elitélendő, s mivel néhány évig nem adatott ki, elvesztvén legvonzóbb erejét, a bizonyosságot, ez által igen csökkenté az írók buzgóságát. Később a legjobb munkának határoztatott kiadatni a jutalom, de némi megszorítással, mit én igen nagy hibának tartok; mert alkalom a buzgó s felbiztatott írónak kijátszására, mire eddigelé már példa is van. Azonban a dolog mindinkább rendbe fog jőni: a relativus jutalom megszorítása pontosabban meghatároztatott, s a jutalom félreértés, elmagyarázható feltételek miatt alig tagadtathatik meg többé. S így, ha a jutalom nem oly tökéletes is, mint az akadémia többi jutalmai, minden esetre nagy részvétet mutat az akadémia részéről a színház iránt, s egyszersmind tanulság arra, hogy, ha csakugyan kell jutalomnak lenni, legyen az, milyennek lennie kell: munkára buzdító, azaz, midőn örökké csak a legjobbnak adatik ki, ne vonassék meg a gyengéktől, midőn a versenyzők között ez a legjobb.

De ha mind e mellett valaki azt hozná fel, hogy az akadémiai jutalom nem tett oly nagy hatást, milyet talán mi várunk a színházi jutalomtól: meg kell gondolnia, hogy az említett hibán kivül is, az akadémiai jutalom soha sem szülhet oly élénk mozgalmat, mint amaz.

A színház, melyben a költő művét előadatni, s mintegy életbe léptetni látja, kútfeje annyi reménynek, vágynak, félelemnek, már maga igen felizgatja s ösztönözi a lelket, s ha még ehhez jutalom is járul, azaz egy kis kilátás, ha egész lélekkel a színháznak dolgozik: nem fogják naplopónak, korhelynek, munkakerülőnek feddeni az ifjat szülei és atyafiai, s maga egy kis szerencse mellett (mi nélkül még a földmívelés sem biztos kereset) nem fogja megbánni s talán megátkozni az órát, melyben az élet országutjáról a költészet messzelátó, de kopár bérczeire tévedett fel.

Csak azt akarom mondani, hogy kell valami alapos reménynek, kilátásnak lenni, mely folyvást vonja az embereket bizonyos pálya felé; különben azt minél előbb pusztán fogják hagyni, vagy csak olyak keresni fel, kikben nincs köszönet. S továbbá, *hogy nem mindig eszközöl a kitett jutalom közvetlenül jeles műveket, hanem többnyire közvetve azon tartós részvét s munkásság által, melyet bizonyos kitűzött tárgy körül ébresztett.* Azért, ha talán a megjavított színházi jutalom s egyéb kedvezések nem szülnék is meg rögtön a várt sikert, megszülendi azt előbb-utóbb azon élénk mozgalom s munkásság, melynek ily kedvezések mellett okvetlen ébrednie kell.

Gondolom, eleget mondtam annak megmutatására, hogy nemcsak a drámának, hanem magának a színháznak érdeke kivánja e kedvezéseket. Itt nem áll ellen semmi ok, nem takarékossági tekintetek, hacsak a tespedés megszokása nem, s iszony a helyes számítástól; mely akadályokra, úgy hiszem, nálunk az annyiszor megrótt s megdicsért mozgalmak korszakában, s oly testületnél, melytől jelenleg a színház sorsa függ, nem fogunk találni.

Itt az ideje s nem sok idő kivántatik reá, hogy mind ezek czélszerűen s igazságosan elintéztessenek. Én e tárgyban csak a főeszmét kivántam nem annyira kifejteni, mint ajánlani, azt tudniillik, hogy a nemzeti színház s eredeti dráma érdeke együtt jár, s hogy ennek

emelésére minden eszközöket meg kell kisérteni, ha amannak felvirágzását óhajtjuk. Ha ezen eszme egyszer megfogant: nincs kétség benne, hogy az országos választmány útat s módokat fog találni annak testesítésére, s irodalmunk hálával fog visszatekinteni azon férfiakra, kik az írói jogoknak, kitüntetésnek s független állásnak alapját vetették.

Jegyzet a 253. laphoz. Mindkét czikket Vörösmarty irta: az elsőt *y*, a másodikat a rendes *V* jegy alatt. A látszó ellenkezést az magyarázza meg, hogy szükségesnek tartotta a színészek túlságos követeléseinek éles megrovását, másfelől a méltányosság ajánlását az igazgatóságnak, s így az összeütközés kiegyenlítését, a mely meg is történt.

TARTALOM.

Dramaturgiai Lapok.

I. RÉSZ.

II. RÉSZ.

III. RÉSZ.

A TÁRGYALT VAGY EMLÍTETT DARABOK BETŰRENDBEN.

NÉVMUTATÓ.

